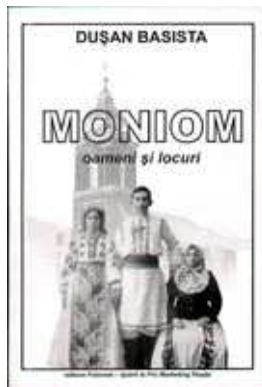

DUȘAN BASISTA

MONIOM

Oameni și locuri

Editura Fotomat – tipărit la Pro Marketing Reșița

Introducere

Cuvântul autorului

Fie ca această monografie să trezească interesul cititorului! Mulțumesc Bunului Dumnezeu că mi-a dat puterea să încep această lucrare, în care am urmărit un singur scop, pe acela de a nu lăsa să se piardă în negura vremurilor puținele amintiri care au rămas în mintea bătrânilor și de a aduna într-un tot unitar ceea ce s-a scris și ce se presupune despre trecutul localității. Cu această zestre sufletească am purtat, încă de pe băncile școlii, în inimă, gândul de a aduna și face cunoscute date legate de trecutul satului, vatră în care m-am format ca om.

Cu aceste sentimente, de cinstire a înaintașilor, a părinților, și din nostalgia locurilor natale, doresc ca aceste rânduri să fie o caldă evocare a locurilor atât de pitorești în care m-am născut și am copilărit, un pios omagiu de cinstire adus oamenilor locului. Lucrarea de față dorește a completa imaginea trecutului cu aceea a realităților din zilele noastre, se vrea un modest omagiu, un semn de recunoștință pentru tradițiile bune pe care le-au creat Biserica și Școala, un îndemn adresat generațiilor viitoare: acela de a duce pe mai departe tradițiile, dragostea de frumos, credința și munca neobosită pentru acest sat. Am căutat să pun în lumină, în paginile acestei modeste monografii, cu precădere ansamblul formelor de viață materială și spirituală ce au marcat viața oamenilor locului. Consider că trebuie să promovăm, fiecare după puterile noastre, imaginea tradițiilor și prezentul acestui loc, înnoind fața Moniomului, educând mentalitatea și ideile veacului nostru, în așa fel încât acestea să nu se rupă, totuși, de cele ale înaintașilor cu care ne mândrim, fiecare în parte.

Ca orice carte de început, care deschide căi de acces spre negura veacurilor, s-ar putea semnala unele lipsuri, scăpări, interpretări riscante, aprecieri grăbite. Nu am pretenția de a fi elucidat toate problemele ce le implică cercetarea trecutului acestei localități. Căutările viitoare vor fi binevenite pentru aprofundarea și lămurirea unor probleme istorice, care în stadiul actual al cunoașterii n-au putut fi tratate decât parțial. Completările, îndreptările, se vor face prin cercetări meticuloase, în timp, fără grabă, căci istoria completă, ferită de erori, nu se poate realiza fără epuizarea documentelor aflate, încă, în arhivele interne și externe, întregite cu rezultatele ei în perspective mai largi.

Privit de atunci, din 1717, data primei atestări documentare, sub numele de Muniovo, acest an pare un punct de geneză. Privit prin prisma realizărilor de astăzi, pare un evantai de raze solare. Satul este, dacă pot spune cu o emoție evidentă, „Locul pe care-l sfințește omul” și este o caracteristică sufletească remarcabilă a oamenilor care-și iubesc vatra părintească cu adevăruri irevocabile, despre acesta și consătenii săi, mai ales că tinerele generații nu au cunoștințe despre geneza, istoricul și problematica realizărilor trecute. Nu sunt istoric, dar iată ce am descoperit: oameni care vin din veacuri și care au deschis porțile zilei de mâine. Se vor găsi unii poate mai competenți întru dezlegarea trecutului acestei localități, care vor descoperi multe lipsuri lucrării de față. Acestora le răspund dinainte: încercați să scrieți ceva mai bun!

Necesitatea unei Monografii

Cui nu-i place să scormonească prin trecutul său, sau al altuia, căutând ceva original, interesant și vrednic de a fi scuturat de praful depus de-a lungul anilor? Și iată că, vrând-nevrând, dai cu ochii de oameni care erau în mijlocul nostru, au lăsat o pecete vie, dar nu mai sunt.

Chipuri de înaintași, documente și inscripții, vizite deosebite ale unor personalități bisericești sau culturale, prin toate acestea doresc să etalez trăirile superioare ale oamenilor din această zonă de vale a Bârzavei, creatori populari, oameni și faptele lor, adeseori pierduți în modestia anonimatului, oameni înzestrați cu deosebită sensibilitate și intuiție creatoare, care au contribuit și ei cu darurile lor la înnobilarea vieții din acest colț de țară. Este ușor să cercetezi, să pui mâna pe colbul istoriei, mai ales dacă n-ai obligația ca, din răstălmăcirea trecutului, să tragi povește pentru ziua de mâine.

Toate așezările și toți oamenii au o poveste. Desigur, nu sunt multe referiri la această localitate, dar de la bun început se cuvine să precizăm că data primei atestări documentare nu poate fi luată drept reper de vechime a așezării respective. Precizăm că satul nu s-a întemeiat atunci, la 1717. Pe de altă parte, prin „întemeiere”, în Banat se înțelege, de obicei, momentul de sistematizare a satelor, atunci când s-au adunat gospodăriile la un loc pe marginea drumului (de unde și expresia „s-au pus la rând”). Deci nu oamenii au venit, ci satele s-au mutat, de pe o vatră pe alta.

Printre primele acțiuni inițiate de Mercy, în calitate de guvernator al Banatului, se numără conscripția din 1717, cu completările din 1720, ridicarea hărții Banatului din 1723-1725 și orga-

nizarea administrativă a ținutului, care a fost împărțit în 11 districte. Planul de organizare și dezvoltare a Banatului, întocmit în 1717 și completat în nenumărate rânduri, n-a putut fi însă îndeplinit în întregime, din pricina unui nou război cu turcii, a răscoalei din 1737-1739. A fost schimbată administrația militară cu una civilă în anul 1751, care a durat până în anul 1778, când Banatul a fost încorporat administrației Ungariei. La începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea, Curtea de la Viena a ordonat întocmirea unei hărți topografice militare, dublată parțial de una cadastrală, conscrierea populației, precum și conscrierea și descrierea terenurilor comunelor, mănăstirilor și prediilor din granița militară. (Arhivele Statului Timișoara, fond nr. 1- 29/22). S-a trecut la o nouă împărțire administrativ-teritorială și au început ample acțiuni de sistematizare a satelor și orașelor din Banat. În același an are loc împărțirea pământurilor fiecărei familii și începe o colonizare masivă în zona de câmpie a Banatului. De altfel, administrația austriacă impusese de mai multă vreme satelor, chinezilor, preoților, învățătorilor, întocmirea a fel și fel de situații statistice.

Un studiu asupra acestui fenomen care, între altele, a dus la convingerea acestei lumi în tăria „hârtilor“, trebuie realizat cât mai grabnic. Circularele bisericești, ca și circularele școlare sunt pline de ordonanțe la diferite niveluri de autoritate, toate cerând date statistice, furnizând și modelul, folmularul-tip. În satele Banatului, astfel, s-a determinat și obișnuința de a lucra cu cifre și o acumulare de informație utilă, ambele fiind, la urma urmei, premise monografice.

Mutarea satelor în locuri accesibile a preocupat mult timp autoritățile austriece, dar abia la Rezoluția Imperială din 1 mai 1784 s-a aprobat, de pildă, ca în județul Caraș, nemilitarizat, să se înceapă regularizarea satelor. A fost necesară o conscripție (recensământ) a populației, pentru a se cunoaște numărul familiilor, al membrilor acestora ce trebuiau mutați în noua vatră a satului, să se atribuie plațul. În 1792, când a venit porunca, toate satele s-au spart și au ieșit la drum. Izolarea populației față de locurile deschise se datora deselor campanii de prădare a turcilor. Monografia unei localități consemnează tot ce este istorie a unui spațiu, oricât de modest, și credem că e bine să ne protejăm trecutul, să știm cine am fost și ce a fost înaintea noastră, să avem grijă de trecut, să nu-l lăsăm să se risipească. Monografiile sunt pietricelele care compun mozaicul istoriei – zice un mare istoriograf. Noi spunem că aceste pagini, scrise din amintirile generațiilor trecute, trebuie citite, memorate și transmise urmașilor, aceasta fiind o atestare a

comunității noastre pe aceste locuri, și nu numai.

Oamenii din Moniom

Privit de pe oricare din înălțimile ce domină satul din toate părțile, cu o largă perspectivă de pe dealul „Cioacă“, și oricare din înălțimile dealurilor ce-l străjuiesc, satul s-a folosit din plin de toate formele de relief ce i-au fost prielnice amenajării terenurilor pentru case și ocolind formele restrictive din ansamblul acestui culoar al Bârzavei. Și, spre disperarea iubitorilor de natură, apele Bârzavei aduc cu ele nenumărate mizerii, limpezimea râului de odinioară a rămas doar în amintirea slovelor, și poate a câte unui bunic mai îndărătnic în viață. După anul 1990, au apărut vile cu parter și etaj, compuse din 4-6 camere, din cărămidă sau ciment și cu instalații sanitare.

Noile construcții, moderne, suple, funcționale și cu mai multe camere, revitalizează astăzi imaginea arhitecturală a satului, sunt expresia raporturilor fecundate de oraș, nu numai în orizonturile materiale, ci și spirituale. Transformări corespunzătoare în planul nivelului de viață aduc și mass-media, pe tot mai multe case se văd antene parabolice sau clasice, iar în curți și-au făcut apariția autoturismele și tractoarele proprietate personală, eliminând imaginea satului arhaic, a Moniomului de odinioară. În viața socială, ca și în cea de familie, până nu demult au acționat normele bazate pe obiceiul pământului, în virtutea căruia viața își avea limitele ei de expresie, respectate și păzite cu strictete, dar formele acestor manifestări păstrau și ele pecetea străvechilor obiceiuri.

Sub aspect edilitar-gospodăresc, economic sau spiritual, atât prin casele și dotările acestora, cât și prin școală, biserică sau unitățile din apropierea satului, acestea alcătuiesc o paletă expresivă a dezvoltării zonei. Prin eforturi proprii, au fost construite sau reamenajate căminul cultural, școala, grădinița, dispensarul uman, casa parohială și străzile. Ca în orice așezare umană de factură rurală, neajunsurile și împlinirile nu decurg numai dintr-o finalitate economică mai mult sau mai puțin optimală a efortului social. Ceea ce se întâmplă astăzi, când copiii sunt toată ziua pe stradă, nu ajută părinții în gospodărie, de unde și lipsa de respect pentru valorile materiale și morale, față de vârstnici și părinți, sau cu expresii pe care dicționarul le aruncă la coșul de gunoi al limbii române, și în final față de muncă și rezultatul ei, nu ne face tocmai cinste. La această situație au contribuit atitudinea unor părinți care au adoptat

ideea „să nu lucreze copilul ca mine“. În aceste condiții, nu va lucra ca părinții, dar de trăit ar dori să o facă mai bine.

Priviți din altă perspectivă, oamenii din Moniom se depășesc unul pe altul ca înzestrare biologică sau psiho-socială, ca dotare intelectuală, pun mare preț pe valorile familiale și respectă foarte mult bătrânii, pentru că, oricum ar fi ei, au în fața lor o impresionantă experiență de viață. Toți au, însă, ca factori majori comuni, dorința de a izbândi, de a se afirma prin muncă și pentru muncă, și solidaritatea comunității sociale.

Gândul este cel mai bun prieten; asta semănăm, gânduri pe marea țarină a lumii, semințe-gânduri. Roadele lor se numesc fapte. Faptele sunt bune numai dacă semințele sunt bune. Dacă semănăm apoi fapte bune, ce vom culege va fi un bun obicei. Semințele unor obiceiuri bune vor naște, la rândul lor, caractere alese. Ei au o demnitate a lor și știu că prin obârșia lor, prin truda, prin istețimea minții, prin credința lor, nu sunt supuși nimănui, nu datorează nimănui nimic, afară de Bunul Dumnezeu, a cărui îndurare le străjuiește destinul și în fața căruia se apleacă în fiecare zi, cerându-i binecuvântarea. Să ne ducem cu gândul la vremurile de acum trei sute de ani, de când există atestarea documentară a satului. S-au scurs de atunci cam vreo zece rânduri de oameni. Adică trăiau, pe atunci, străbunii străbunicilor noștri, loviți, dar nestriviți de năvălirile trecătoare, sau, mai târziu, de stăpâniri asupritoare. Ei au rămas înfipti și neclintiți în măreția locurilor, pentru a duce mai departe și a cultiva peste timpuri virtutea muncii și noblețea umană ce te întâmpină în poarta fiecărei gospodării.

Moniom în date și cifre

Istoria satului Moniom

În lucrarea **Contribuții la Istoria Banatului**, p. 138 - Vasile. V. Muntean, se spune: „La Moniom exista o mină abandonată de otomani“. Pornind de la această informație sumară, am căutat și am reușit să descopăr atât locul de intrare în acea mină, cât și dragostea pentru istoria locală.

Preotul Ioan Milotin a încercat să se documenteze cu date privitoare la sat, fiind impulsionat de primirea unei scurte monografii trimise de Cornel Marcu, avocat în Timișoara, prin anul 1977, acesta fiind originar tot din acest sat, el luând, la rândul său, spre documentare, o serie de acte aparținând bisericii, și pe care, trecând în neființă, nu a mai apucat să le înapoieze. Odată cu trecerea la cele veșnice a preotului Ioan Milotin, părinții acestuia au aruncat la gunoi tot ceea ce fiul lor a adunat cu migală în timp; am încercat să mai adun ce se mai putea de la copiii care au luat cărții aruncate, dar nu am mai putut aduna mare lucru... Păcat, fiindcă nici scurtei monografii trimise, cum am menționat mai înainte, de către Cornel Marcu, nu i s-a mai dat de urmă.

Un nume sonor acum, Sabin Păuțza, fiind student la Iași, a încercat de asemenea punerea în practică a unei astfel de idei, procurând diferite acte aparținând bisericii și satului, în speranța de a încheia și el o monografie a satului în care s-a născut și a urmat școala primară mama sa. Dar, așa cum relatează Nicolae Păuța, în vârstă de 84 de ani, odată cu plecarea acestuia în America actele au rămas la Iași, în cele din urmă pierzându-li-se urma. O altă persoană care mi-a impulsionat pornirea într-o dezlegare a trecutului acestei localități a fost Ghiorgھیță Stângu, de la nr. 37, însă doar atât, și nimic mai mult.

O încercare de realizare a unei monografii a avut în anul 1937 și învățătorul Emil Florescu și Ioan Bontilă, elev al Liceului Militar Târgu Mureș, dar nici aceasta nu s-a putut finaliza. După cum relatează Moise Vida, de la nr. 64a (85 ani), în anul 1950 s-a realizat Monografia Raionului Reșița, unde au fost consemnate date interesante despre sat la chestionarul completat de oamenii locului, dar nici în posesia acestor informații nu am putut intra.

Un legitim interes prezintă cunoașterea evoluției satelor și a locuitorilor acestora. După cum se știe, în trecutul istoric îndepărtat, satele erau mici, dar destul de numeroase. „În actualul teritoriu al

satului Moniom, așa după cum s-a menționat, au existat două sate Maichio, în hotarul cărora curgea pârâul Malamaychio, care se vărsa în Berzava.“, A. Mihalik - Trecut și prezent în istoricul Reșiței.

Cele mai vechi mărturii documentare despre așezările din bazinul superior al Văii Bîrzavei nu coboară mai jos de secolul al XIV-lea. Doman, amintit la 1370; Țerova – 1433 (Cherova), 1597 (duc Czerova), 1717 (Zerob), 1716-1723 (Zernova), 1779 (Zerchova); Câlnic – 1597 (Kalnic), Moniom – 1587 (Manihom); Secu-Cuptoare – 1673, 1690-1700 (Kuptoare), 1717 (Kuptora), 1851(Kuptore). Conscripția din 1717 menționează Reșița, cu numele de Retzisa, având 62 gospodării impuse la contribuție de către stăpânirea austriacă nou instalată aici.

După unele știri, în sec. XV, Reșița (Recsiza, Recycha) a făcut parte din Comitatul Caraș. În 1673, este menționată cu numele de Reszintza, ai cărei locuitori plăteau impozite către Pașalâcul Timișoarei, iar în 1690-1700, izvoarele o amintesc ca depinzând de Districtul Bocșei împreună cu alte localități din Valea Bârzavei. Între anii 1682-1690, Marsigli călătorește prin aceste ținuturi și întocmește conscripția de la 1690, care este unul dintre puținele documente rămase de pe vremea turcească privind toponimia Banatului. În această conscripție, Moniomul este trecut sub tăcere (nu apare pe această hartă).

La 1717, anul atestării localității Moniom, în Banat trăiau aproximativ 80.000 de oameni, în 663 de sate și cătune și în câteva localități mai mari. În regiunea muntoasă de mijloc, cea mai mare localitate este Carașova, cu 400 de case, Bocșa avea 83 de coșuri, Câlnic 82, Târnova 76, Reșița 62, Vasiova (la Bocșa) 36 case, Doman 27, Țărova 23, Moniom 18, iar Cuptoare 14 (după Grissellini).

Referitor la istoria acestei localități, doresc să las documentele să vorbească, și doar în mică măsură să intervin cu unele lămuriri. Cum cei mai mulți cercetători și istorici menționează anul 1717 ca primă documentare scrisă a localității Moniom, considerăm că putem urma această primă documentare până în perioada simbiozei româno-slave din secolele VII-IX, pe considerentul originii slave a numelui Muniovo. N. Cornean, în Monografia scrisă la 1940, înregistrează următoarele date despre satul Moniom, bazate, desigur, pe răspunsul local la chestionarul monografic: „După unele păreri istorice, românii de aici ar fi venit din Muntenia, în secolul al XIV-lea, alți istorici resping asemenea păreri, pe motiv că Moniomul abia la începutul secolului al XVIII-lea apare la orizontul istoriei“.

În lucrarea Județul Caraș și Orașul Oravița, autorul, Simeon

Samson Moldovan, nota în 1933, la pag. 39-41: „Cetățile și comunele acestea au fost pustiite în decursurile veacurilor de războaie năprasnice cu turcii, iar unele au pierit cu totul. Comunele noastre actuale sunt amintite în documentele vechi mai întâi, după cum urmează: Moniom, din anul 1350, cu 18 case, dar nu se indică nici o sursă“. Iată ce scrie istoricul maghiar Pesty Frigyes, în secolul XIV: „După unii, niște români Olahi (munteni) au ocupat locul, dar nu este atestat în nici un document“. Csanadegy hazmegeyei Adattar II, p. 144, lap. szinten magaeva teszi ez allitast. Tot același istoric scrie: „Monio, distanța de la localitatea-mamă, se afla 6 km spre sud. Este fără dubiu fostul Monyoros, despre care știm doar că la 1418 existase deja“. Csa'nki Dezso: id. m. II. 105 pag.

Denumirea actuală este o formă prescurtată Monyo-ros. Faptul că localitățile apar așa de rar în documentele turcești se explică prin durata scurtă a acestei stăpâniri și puțin efectivă, lucru dovedit și de mențiunea călătorului turc Evila Celebi. Pentru ca și în perioada stăpânirii turcești, 1552-1716 (164 de ani), populația micului cătun să se poată apăra mai bine, a părăsit zona înaltă și s-a așezat între dealuri împădurite care-i ascundeau pe oameni vederii, aceștia continuând să-și ducă viața de zi cu zi. În vremea războaielor cu turcii, unele ciocniri mai mici s-au produs în apropierea satului (Szenclaray Jenó). În unele documente turcești, satul apare sub numele Monyoros, Monyeros, Mogyoros 1391, 1399, 1416, 1446, 1453, 1468, 1477, 1507, iar între anii 1554-1579 sub numele de: Manihava, Maniha, Maniho („Manihom 1597: Krasso“, IV. p. 193.), Engel Pa“Temesva'ri es Moldovai Szandzsak Torokkori Telepulesei-1544-1597. Del Alföldi Evszazadok 8-p. 88.

În monografia dedicată Banatului, Ion Lotreanu scrie că satul e amintit din 1418, în apropierea Țerovei. Se pare că Manihom, la anul 1587 localitate dispărută și localizată de C. Suciuc pe lângă Apadia și Țerova, este aceeași cu localitatea actuală. Conteul Claudiu Flormind Mercy, primul guvernator al Provinciei Imperiale Banat, a purces la primul recensământ sau conscripție a gospodăriilor în scopul fixării dărilor și a robotei. Conform acestei conscripții, la acel an existau 18 case, sub numele de Muniovo; satul trece apoi sub tutela Curții Imperiale (era proprietate erarială, proprietatea regelui) până la 1855, apoi a fost vândută către societatea de căi ferate austro-ungare.

La 1 octombrie 1777, Moniomul face parte din Districtul Vârșeț, care a fost fondat în anul 1775, la propunerea guvernatorului Iosif de Brigido, alături de alte districte - Cetad (Cetate), Timișoara și

Lugoj. La acea dată, Moniomul avea 52 de case. Tot la 1777, se dispune ca toate satele să iasă la drumul mare, părăsind săliștele și cătunele, formând baza noilor vetre. Muniovo, la 1723, după harta lui Mercy, apare sub denumirea de Manio și este locuit. După harta lui Muller, apare sub numele Mania, între 1828-1851 este numit Monio, la anul 1913 - Manyo, iar Moniom după anul 1921.

Cele mai vechi mărturii documentare despre așezările din bazinul superior al văii Bîrzavei nu coboară mai jos de secolul al XIV-lea. În documentele vechi găsim Bocșa pentru prima dată amintită în tabloul de zeciuală papală, ca aparținând la anul 1333 Protopopiatului catolic din Carașova. Domanul este amintit la 1370, Țerova la 1433, iar celelalte, Târnova, Moniom, Câlnic, Reșița, Secu, Cuptoare, Văliug sunt menționate documentar în secolele următoare. Câteva din localitățile de pe Valea Bîrzavei au nume slavon. Reșița, Târnova de la Trn spin, Moniom, Lupac, Țerova, Dognecea, Doman - acas, la casă, Câlnic-colnic-deal și altele.

Iată ce scrie istoricul maghiar Pesty Frigyes: „În secolul XIV, după unii, niște români Olahi (munteni) au ocupat locul, dar nu este atestat în nici un document”. Dr. Szentklaray Jenő, în Istoria Parohiilor Diecezei de Cenad, Timișoara 1898, afirmă următoarele: „Mică comună, cu doar 69 de case, în plasa Reșița din județul Caraș, deasupra Bîrzavei Mici, pe un deal, distanța de la localitatea-mamă 6 km spre sud. Locuitori: 2 romano-catolici, 506 greco-orientali neuniți, 2 greco-romani. Hotarul - 2399 lanțuri cadastrale. Este fără dubiu fostul Monyoros despre care știm că la 1418 exista deja. Denumirea actuală este o formă valahă prescurtată: Monyo-ros. Valahii au putut-o lua în stăpânire în secolul XVI-lea, iar de atunci locuiesc aici neîntrerupt.

În inventarierea camerală a localităților din 1717, după retragerea turcilor, este trecut ca sat cu 18 case, locuit de valahi, sub denumirea de Muniovo. Notările lui Marsigli (1690-1700) îl trec sub tăcere. Pe harta lui Mercy apare Manio, și este, la fel, locuit. Pe harta lui Muller este numit Mania. În vremea războaielor cu turcii, unele ciocniri mai mici s-au produs în apropierea localității. Numărul locuitorilor în secolul trecut abia a trecut de 150, ca după numai un secol să fie peste 500“. La începutul secolului al XVIII-lea, ca urmare a cuceririi Banatului de către austrieci, în 1718, Moniomul a intrat în proprietatea Curții habsburgice, el figurând pe hărțile întocmite de aceștia. Rezultă că la acea dată, satul Moniom, locuit de români, constituia o singură unitate administrativă, alcătuită din 18 familii. Trebuie amintit aici și faptul că, după cum reiese din povestirile

bătrânilor, pe valea Satului, la N-E de vechea așezare de la locul numit Seliște (Buza Seliști), a existat o altă vatră de sat, despre care nu se știe însă când și de ce a dispărut.

„Satul actual se află la 6 kilometri față de localitatea-mamă“, așa cum scria Dr. Szenclaray Jenő. „N-ar fi exclus ca la un moment dat, poate între plecarea turcilor și venirea austriecilor, satul să-și fi mutat vatra într-un loc mai ferit, pe locul numit Juroni, abandonând-o pe cea veche, fapt pe care memoria colectivă nu-l mai păstrează. Localitatea a fost cumpărată de la Trezoreria regală în 1855, de către Societatea de Stat Austro-Ungară de Căi Ferate. Biserica greco-orientală neuniți (ortodocși) s-a construit la 1800. Un paroh ține slujbă în ea. Școala lor de o clasă este confesională“.

Ion Lotreanu, în Monografia Banatului, 1935, pag. 283, notează următoarele: „Moniom, în județul Caraș, plasa Reșița, cu 473 locuitori, 113 case și hotar de 2256 jugăre. Locuitorii sunt români de confesiune ortodoxă. Biserica s-a zidit la 1800. Preot: Ioan Simu. Școala primară funcționează cu un învățător. În comună este cor bărbătesc înființat la 1910, bibliotecă școlară și o moară proprietatea lui Ioan Bontilă și consoții. Se amintește la 1418 sub numele de Monyoros“. C. Suci, DLT I, p. 406: „Se pare că Maniom, la anul 1587, localitate dispărută și localizată de C. Suci pe lângă Apadia și Țerova, este aceeași cu Moniom, localitate actuală. Evidențele din 1717 o arată cu 18 case, sub numele de Muniovo, harta lui Mercy o numește Manio, cea a lui Muller însă o amintește sub numele de Mania. A fost proprietate erarială (proprietatea regelui) până la 1855, când trece în proprietatea Societății Căilor Ferate Austro-Ungare“.

Două moșii cneziale cu numele Maicho au fost consemnate documentar în anii 1418 și 1433. Conflictul pentru stăpânirea acestor moșii a fost judecat în 1418, în Adunarea cnezilor din districtul Bârzava. Petru, Filip și Mailatdragamer, fiii lui Iuga, se judecă cu alți 16 cnezi din zonă (Pesty, Krasso', III, p. 284-286). Aflăm din actul de hotărnicire că delimitarea hotarelor începe de lângă pârâul Mailat Maycho, într-o zonă cu dealuri (ad cacuminem montis Naghmo-gylicza), și străbate o zonă cu văi și bălți (descendit per guendam rivulum situm ad flumen. Borza in magnum voraginem vulgo Erem vocatum... in transit super rivulum Lespathaka... ad guendam paludem fertes... in valacho Baltha... ad guendam Borz apa taka iuxta dictum rivulum Mailath Maicho..., ibidem, p. 285-286). Culmea dealului numit Hat (Moghilița Mare, Cioacă - n. a.) se afla în mijlocul celor două moșii numite MAICHO (montis verticem vulgo Hath vocatum... in medio possessionum utraque Maycho vocatarum...,

ibidem, p. 285).

O parte a toponimiei hotarului sudic și sud-vestic al Călnicului oferă repere pentru identificarea, în acest spațiu al Văii Bârzavei, a celor două moșii cneziale. Hotarele acestora se pot identifica între Valea Bârzăvița, Tâlva Mogului la est și sud-est, Valea Luca spre vest și Lunca Bârzavei în nord. Celor 16 cnezi nominalizați în documentul din 1418 - Mihai, Gruban, Luca, Ladislau, Andrei, Brancu, Dan, Ștefan, Mica, Ioan, George, Roman, Ioan, Ștefan, Gruban și Mihai - le-a revenit partea răsăriteană a moșiilor, iar fiilor lui Iuga, Petru, Filip și Mailatdragamer, partea vestică (ibidem, p. 286). Dionisie și Luca, fiii lui Roman, cnezi din Districtul Bârzava, s-au aflat în conflict, în anul 1433, pentru mai multe pământuri aflate în hotarele moșiilor Maichio, cu Petru și Filip, cnezi din același district (ibidem, p. 344). Pesty, Krasso. II, p. 17-18. Milleker, DKF, p. 112, identifică moșiile cneziale în zona Călnicului. Csanki, MH, II, p. 19, a propus identificarea acestora în același zonă la Moniom. Engel, TMTT, p. 88.

În procesul de proprietate pe care cnezii din Țerova l-au purtat între anii 1459-1464 cu banii Severinului, a fost amintit și Călnicul, actul din 1460 menționându-l pe Luca de Călnic, om de încredere la punerea în stăpânire asupra moșiilor din Districtul Bârzava (C. Feneșan, în st. CIEC, 1979, p. 299). Călnicul, în cursul veacului al XV-lea, se afla pe hotar cu domeniul cnezilor de Țerova și Mailat Maicho.

Așezare

Localitatea este așezată pe Valea Bârzavei, la 10 km de Reșița, și aparține de municipiu, situație statornicită prin Legea 2 din 1968, privind organizarea administrativă a teritoriului R. S. R. Teritoriul satului este deluros, cu o altitudine medie față de nivelul mării de 201 metri, cu dealuri cu versanți abrupti, ogașe, văi, tâlve, dar și cu dealuri domoale.

Traseul sinuos al Bîrzavei, odată cu intrarea în hotarul satului, se încâtușează într-un defileu tăiat inițial într-o zonă cu conglomerate, filite și gnesiuni micacee, apoi printr-un defileu săpat în Munceii Arinișului, șoseaua, linia ferată și râul care încâtușează satul în partea estică, pe o lungime de doi kilometri, ajungând la Bocșa (6 km). Prima linie ferată care trece prin Moniom a fost inaugurată în anul 1873, la 3 septembrie, aceasta fiind unica legătură între Reșița și Bocșa Română-Ocna de Fier. A avea lungimea

de 31,3 kilometri, cu ecartament îngust, de 984 mm, fiind echipată cu șine de tip Vignole, laminate la Reșița. În anul 1908, la 28 noiembrie, a fost dată în exploatare linia ferată cu ecartament normal pe ruta Oravița-Berzovia-Bocșa -Reșița.

Satul Moniom era așezat în trecut cu 1,5 km mai spre est, pe Valea Moniomului, pe locul numit Juroni. De-a lungul timpului, pădurea a invadat acel loc. Cei mai în vârstă își amintesc acel loc, și pot arăta chiar cu precizie unde a fost vechea biserică. În acel loc se găsește acum o salcie bătrână, scorburoasă, în apropierea acesteia aflându-se un izvor. Mutarea satului în vatra actuală a însemnat o acțiune bine gândită, organizată și condusă de autoritățile austriece, ea purtând numele „Scoaterea la drum a satelor“. Prin aceasta, se obținea o mai bună organizare a așezărilor, se micșora aria de răspândire a caselor, se dădea o mai frumoasă înfățișare acestora și astfel administrarea devenea mai eficientă, mai economică. În teritoriul vechi al satului, oamenii au locuit din cele mai vechi timpuri, lucru dovedit de numeroase obiecte care au fost descoperite cu totul și cu totul întâmplător, și nu prin cercetări sistematice.

Satul are o lungime de 1 km, și de la apus începe cu casa nr. 19, și se termină spre răsărit cu casa cu nr. 52. În Strada Principală, în partea de nord, se află 28 de numere de casă, având fiecare o lungime de 24 metri front stradal. În partea de nord începe cu casa nr. 71 și se termină cu casa nr. 111; pe partea dreaptă începe cu casa nr. 72 și se termină cu casa nr. 105.

Privind localitatea frumoasă de astăzi, gândul mă poartă către neguri de vreme, încercând să-mi imaginez cum o fi arătat străvechea localitate așezată pe locul numit Juroni, și apoi pe vatra actuală, odată cu reașezarea satelor la anul 1793, săvârșită de austro-ungari. Moniomul actual se află la 6 kilometri față de localitatea-mamă (așa cum scrie istoricul maghiar Pesty Frigies), în zona Buza Seliști. Locul este între Tâlva Faur și Tâlva Micului, mai precis între Vâna Răchiți și Ogașul Micului, în imediata apropiere aflându-se pârâul Vâna Satului; apoi, drumul cobora pe Valea Satului și, urmând cursul pârâului Burău, se ajungea în locul numit Gura Satului.

A doua așezare a satului a fost pe locul numit Juroni, la aproximativ 1,5 kilometri față de așezarea actuală. Denumirea locului vine de la proprietarii aceluia loc, care a aparținut familiei Jurca. Bătrânii satului povestesc însă că denumirea vine de la obiceiul conform căruia cei ce se căsătoreau își jurau (juroniau) credință veșnică în acea biserică din vechiul amplasament al satului. Aceasta se afla deasupra pârâului Vâna Moniomului; ca punct de reper, pe locul

unde se afla vechiul „Grajd“, sau, până în anul 1999, ferma U.C.M.R.

De menționat că au existat doar 18 case și o biserică de piatră, zidită la anul 1800; cimitirul satului se afla la o distanță de 500 metri spre actuala așezare, locul numindu-se, de altfel, „Morminț“, și, chiar și acum, după aproape 200 de ani, se mai pot observa „zneamăne“ de piatră care erau cândva așezate la căpătâiul moșilor și strămoșilor uitați pe nedrept, fără să fi fost ridicată măcar o cruce întru amintirea lor. Spre viitor mă poartă gândul, cum va arăta actuala localitate peste 200-300 de ani... Totul depinde de harnicii săi gospodari, care, din generație în generație, vor da o nouă față locurilor și localității...

Toponimie

În general, afirmă avizat lingvistul Iorgu Iordan, „toponomia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări și fapte, mai mult sau mai puțin vechi sau importante, care s-au petrecut de-a lungul timpului și au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular“. Dispar obiceiuri, nume, dar altele apar, se uită întâmplări din trecut și altele se impun atenției. Se înnoiește limba, portul. E un proces natural al evoluției și progresului social. Multe toponime sunt scoase firesc din circulație, dar ele nu merită să fie date uitării, pentru valoarea pe care o reprezintă. Vechile denumiri, cu legendele lor, au fost, după cum se știe, create pentru nevoile acelor vremi, dar ele trăiesc și trebuie să dăinuiască, prin vibrațiile lor etnico-sociale, așteptând descifrarea și confirmarea acelu „sâmbure“ pe care-l conțin viața, istoria.

Prin organizarea glosarului toponimic, am dorit să se poată cunoaște, mai ales de către tineri și de urmași, cam pe unde se afla ori s-au aflat locurile ce poartă acele nume. Studiarea temeinică a toponomiei satului va rămâne o îndatorire a urmașilor. În dorința de a ușura înfăptuirea unui asemenea studiu, cu ajutorul unor consăteni deplin știutori ai pământului pe care l-au lucrat și bătut cu picioarele o viață, au fost strânse și consemnate, într-o listă, denumirile din hotarul satului. Întocmirea acestui glosar a devenit deosebit de necesară și din motivul că scăderea în mare măsură față de trecut a activităților pastorale a avut ca rezultat, între altele, și pe acela că generațiile tinere nu mai cunosc toate numele locurilor, așa cum au fost moștenite din bătrâni. În cele ce urmează, am încercat a descrie acele părți și locuri din hotarul satului, cu credințele și interpretările,

legende, uneori riscant păstrate în memoria sătenilor, transmise din generație în generație și care au păstrat, cu sfințenie înăscută, obiceiurile, denumirile locurilor unde au sălășluit, lăsând posterității îndemnul de a păstra pe mai departe obârșia noastră seculară, cu urme nepieritoare, legate strâns de glie, și care dovedesc vechimea noastră pe aceste meleaguri.

Redăm, în continuare, câteva nume de locuri și interpretarea acestora, apărute în lucrările „Studii și Cercetări de Istorie și Toponimie“, Reșița – 1976, autori Octavian Răuț și Vasile Ioniță, și „Glosarul toponimic Caraș-Severin“, Vasile. C. Ioniță, Reșița 1972.

Nume de locuri:

Ariceaua: Deal acoperit cu pădure.

Buză: Capăt al unei coame de deal; Buza Seliștii, Buza Lucai, Buza Racilor, Buza Brânze, Buza Stupini, Buza Râpii.

Obârșie (obârșă): Loc de unde pornește un râu; capătul văii, începutul fiecărui ogaș.

Obârșia: Locul unde se crede că ar fi fost așezați primii întemeietori ai Moniomului; se zice și numai „obârșie“, iar cuvântul înseamnă de unde se trage (derivă, descinde) ceva sau cineva. Astfel de denumiri în hotarul satului sunt: Obârșia Moniomului, Obârșia Olaru, Obârșia Roșii, Obârșia Stupini, Obârșia Căruță, Obârșia Răchiți, Obârșia Măguri, Obârșia Măguricii, Obârșia Meilor, Obârșia Vezurini, Obârșia Popii.

Săliște: În locurile care poartă acest nume, în marea majoritate a cazurilor, s-a dovedit că au existat cândva așezări umane.

Ogaș: Loc strâmt între dealuri, cu drum amenajat pentru trecere. În teritoriul satului avem următoarele ogașe: Lukăiel, Mare, Mic, Căliman, Stupini, Vini, Rugilor, Faur, Micului, Vâlcele, Roșii, Sebelean, Capri, Fiilor, Crășmar, Spineți, Cerătului, Popi, Olaru, Căruță, Corcan, Sâmu, Lupilor, Afund.

Cioacă, Cioaca Mare: În nord-estul satului este un deal căruia i se spune „cioacă“, acoperit cu arboret de mestecăn și mici tufe de fag, care nu se dezvoltă datorită vânturilor care bat aici tot timpul. Numirea o are de la trunchiul pomilor tăiați, care au rămas afară din pământ (cioată). La est, vest și sud-vest avem: Valea Moniomului, Valea Satului, Valea Lucai, Valea Meilor, Valea Lungă. Toate apele din aceste văi se varsă în râul Bârzava.

Dealul Olaru: La estul satului este un teritoriu numit „olaru“, cu o poiană și un izvor. După credința poporului, sau a fost proprietatea unei familii Olaru, ori aici s-au găsit resturi de oale.

Dealurile din jurul satului sunt: Racilor, Cliomb(u), Moacă, Moaca Mică, Cacova, Vinii, Popii, Vâlcele, Sebelean, Satului, Colnic, Vracniță, Crășmar, Meilor, Românelui, Corcan, Tresta, Bâha, Cailor.

Priscurile Blidariului: Coastele lui sunt sterile, peste prisc a fost odată colnic de mers cu carul. În limba poporului, prisc înseamnă coastă de deal acoperită cu piatră. Revenind la numele topic Priscurile Blidarului, acestea se pot interpreta „mai multe grăunțe la un loc“.

Padina (păgină): Așa se numește șesul de pe coasta unui deal. În hotarul satului, la poala dealului Clomb, este o păgină numită Păgina Iancului. Aceasta, din timpuri uitate, a fost și este proprietatea familiei Iancu.

Poiană: Locul numit poiană are, pe lângă sensul menționat de ikin („loc în pădure, fără copaci și acoperit cu iarbă“) și „curătură“, căci orice poiană este o creație artificială a oamenilor. În hotarul satului sunt următoarele poiene: lui Trifu, de la Fag, Crășmar, Știrban, Tresta, Corcan, Vâlcale, Căliman, Brânze, Gruni.

Gruniu (gruniet): Gruniu Sâmului, Carului, Fiului, Cierătului, Rugilor, Între Stupini, Căruță.

Ostru Morii (de la Ostrov, insulă): este între cimitirul satului și Logodeanu, ieruga (canalul) morii. Acest loc încă se numește „Ostru“ și este înconjurat din toate părțile de apă.

Tâlvă: deal cu coamă (culme) lungăreață și rotundă.

Tâlva Găitinului (găicinului): Este dealul vestic (cel mai mare) și are o înălțime de 512 metri. Toate dealurile și munții cu coamă (culme) lungăreață, rotundă, se numesc „tâlvă“. În hotarul satului sunt tâlvele: Mare, Mică, Meilor, Măgurii, Măguricii, Românelui, Țiganului, Coșului, Fagului, Tresti, cu Piatră (Duțu), lui Savu, Găulețului, Micului, Faul, Stupini, Cerăt.

Vad: Așa se numește trecătoarea peste o vale sau pârau (ogaș).

Vână: Așa se numește un pârau. Vâna Satului, Răchiți, Olaru.

Vracniță: Poarta de lângă marginea satului, care se închide să nu se poată ieși în izlaz, se numește „vracniță“. La noi, numirea vracniță a rămas la capătul estic al satului, unde se zice că, odată, ar fi fost o Vracniță (poartă). Sau Vracnița de vale, deci, pe hotarul satului existau mai multe locuri de țarină, cum indică de fapt existența mai multor vracnițe „porți de țarină“. La Moniom, vracnița începea de la locul numit Rogoz și continua pe coastele Dealului Moacă, Cacova, Ariceaua, Dealul Satului, unde era o vracniță de

deal în dreptul sălașului familiei Petrica, la numărul 40, apoi cobora pe Ogașu Capri la sălașul lui Adam Mihai pe Valea Moniomului, unde era vracnița de vale, urca apoi până la Cioaca Mare, unde era hotarul cu Câlnicul. Pe toată lungimea vracniței era gard pentru a nu intra animalele (marvele) din izlaz în țarină. Fiecare număr de casă aveau repartizați 5-7 metri de vracniță, care trebuiau întreținuți.

Valea Racilor, Dealul Racilor: Dealul care desparte hotarul satului de al Bocșei se numește așa. Se crede că pe valea aceasta au fost mulți raci, dar ce ne facem cu denumirea dealului? Se povestește din bătrâni că, în urmă cu 200 de ani, după o ploaie torențială, a plouat cu raci peste acest deal și această vale. De menționat că vecinii noștri, călnicenii, ne batjocoreau „racu“, pe cei de la Soceni „lingură“, iar noi pe călniceni „broască“.

Colnic: Așa se numesc toate drumurile care trec peste un deal, și un deal mai mic, sau un loc lipsit de arbori.

Coasta Barna: Aceasta este sterilă și stâncoasă.

Barna: Înseamnă loc înalt, sterp, cu multă ferigă, sau deal maro (în ungurește).

Viezurină: Este o coastă numită La Vizurină (în pământ, o gaură de intrare strâmtă, găuri de viezuri).

Cucă: În limba poporului, Cucă se numește un deal care stă singur între dealuri, despărțit de o vale.

Crac: Picior de deal. Cracul Brânze, lui Vida, lui Zăcă.

Cleanțul Mare: Cleanț se mai spune la o stâncă pe care omul nu se poate urca.

Dealul Mieilor, Valea Meilor: Spre est, aproape de hotarul cu Ezeriș, sunt un deal și o vale cu acest nume. Teritoriul este bun pentru arat, cu fânețe (livezi), parte cu pădure. Probabil că, în trecut, acest deal și această vale să fi fost primăvara pline cu turme de miei, datorită creșterii intensive a oilor și a densității sălașelor care erau locuite cândva.

Dos: Așa se numesc toate coastele nordice ale dealurilor, ce nu au alte numiri; Dosul Cerătului, Vinii, Bărnii.

Față: Toate coastele estice ale dealurilor; Fața Măgurii, Fața Racilor.

Tâlva Vederoasă: Tâlva peste care se ivesc soarele și luna, când răsar. În partea sud-vestică a satului, în hotar cu Ocna de Fier - Colțan, avem acest toponim.

Moșandă: Movilă de hotar; asemenea movile de hotar sunt La Rogoz, în Valea Moniomului, în Cioaca Mare, în Tâlva Găitinului.

Burău: Pâriaș format după ploaie; se află pe Valea Satului.

Ogașu Cheii: Vale îngustă, trecătoare; aceasta este între Cleanțul Mare și Fața Mocii.

Ostru Morii: Nume derivat din apelativul comun moară.

Buza Turcului: Marginea unui deal, a unei văi.

Cârșie: Stâncă, colț de piatră.

La Buciume: Bucium, trunchi, buștean de copac.

Coasta Cârhalii: Coastă.

Corcan, corhan: Coastă de deal râpoasă, prăpăstioasă. Cei bătrâni spuneau că, înainte vreme, erau niște păsări răpitoare, ca un fel de ulii, care se numeau corcani; aceștia, dacă vedeau vreun om în pădure, sau vreun hoit, se roteau deasupra lor și croncăneau (poate să fi fost corbi). Poate că de la acești corcani își trage numele Corcanul, acest crac și ogaș.

Cot: Cotitură a râului, meandru. Acest toponim a dispărut odată cu reamenajarea râului Bârzava, în anul 1973, când s-a executat îndiguirea acestuia, cotul fiind pe locul unde se află actualmente depozitul de lemne Berdacicu.

Cucă: Deal înalt, izolat.

Cârhală: Cărrile Cârhalii; cârhală este numită partea estică a dealului Clomb, pe această coastă fiind mai multe ridicături stâncoase, acoperite cu tufe de carpen (cârpinițe). Se zice că la poala cârhalii, sau la locul numit Gropan, ar fi fost cândva o mină abandonată de otomani.

Curmătură: Vale care curmă continuitatea unor munți, dealuri, formând o trecere.

Măgură: Deal înalt, rotund.

Obrăț: Drum de care peste ogoare, drumul la marginea ogorului.

Obârșie, obârșă: Loc unde pornește un râu, capătul văii.

Ogaș: Vale îngustă, pârâu.

Piaț: Uliță.

În Zăvoi: Ulițele, și dimpreună cu ele întreaga parte de sat, mai sunt numite după numele locului din țarină sau din izlaz spre care duc acestea; Piațu de la Pod, Comandă, Piațu de la Deal, Vadul Cuzniței, În Zăvoi, Pe Vână, Pe Dâmb. Ulițele și părțile de sat s-au păstrat aproape în totalitate în ultimele două secole cu denumirile actuale.

Comandă: A fost numită după numele instituțiilor care se aflau pe vatra satului.

La Ștanț: Loc de pândă sau capcane pentru vânarea animalelor; Ștanțu lui Crina.

Purcăreața de la Urcai: Loc de ședere a vânatului.

Pârloagă: Teren necultivat, înțelinit.

Prinsoare: Loc îngrădit pentru livadă sau culturi în izlaz.

Stupini: Coastă stâncoasă, râpoasă.

Seliște: Ruinele sau așezarea unui fost sat.

Valea Satului: Nume dat atât întregului teritoriu în care a fost așezată vechea vatră a satului, cât și unui pârau cu un debit mai mic de apă (vâna satului), care curge pe această vale și se varsă în Burău. În trecutul îndepărtat, pe vatra veche a satului nu au existat decât mici ogășăle, cu puțină apă care, vara, în timp de secetă, secau adeseori și deci nu asigurau nevoile oamenilor și ale animalelor. Se simțea mult lipsa unei ape curgătoare. De aceea, micul nucleu al vechiului sat s-a mutat pe locul numit Juroni, pe Valea Moniomului, după care s-a mutat pe actuala vatră. De reținut că vechea vatră a satului se afla la 6 kilometri față localitatea actuală.

Valea Lucaiului, Dealul Lucai: Deși numele topic Valea Lucaiului, lucăielul derivat diminutival din (Valea)Lucaiului, nu are o legătură cu numele de cal, le evidențiem totuși aici, întrucât ele sunt rezultatul unei etimologii populare. Evident, este vorba de numele de persoană Luca, locul numindu-se într-o fază mai veche Valea Lucăi.

Faur: Loc făcut propriu culturii, defrișat, târșit.

Numele terenurilor s-au schimbat adeseori în decursul vremurilor, cum se schimbă și în vremile noastre, și, fără îndoială, se vor modifica și în viitor, pierzându-se astfel cele vechi. Firește, nume vechi s-au pierdut și în teritoriul satului Moniom, dintre acestea putând fi amintite „Gropan“, nume ce desemna o adâncitură, groapă în deal; aceasta a existat în coasta Dealului Cliombu în partea de nord vest a satului, aici, pe vremea turcilor, fiind o mină, dar în decursul a 300 de ani s-a surpat, rămânând doar un dâmb de pământ, de la gura minei, acestuia spunându-i-se „La scamn“, unde actualmente se află Cabana U. F. E. T.

Aceste numiri locale le-am descris așa cum se regăsesc pe hărțile realizate de către Forster Seymann (1890) și I. Pohl (1895), avizate de autoritățile ungurești prin Törster Fúlop și aflate la Arhivele Statului Caransebeș. Totuși, trebuie menționat faptul că, în decursul ultimului secol, au apărut numiri topice care nu sunt cuprinse pe hărți, dar care au fost transmise din generație în generație, aceste numiri locale ale dealurilor, văilor sau altor locuri fiind cunoscute de cei mai bătrâni sau de vânătorii care colindau pădurile.

Am găsit de cuviință a le enumera. Acestea sunt: Craia,

Chiișoara, Gropan, Ivașcu, Logodeanu, Jiuroni, Leorușca, Ursăi, Margina Faul, Rogoz, Stanca, Știrban, Șârniț, La Spini (Spinet), Grindu Înalt, Podurile Docleanului (sunt 3 poduri), Groapa Oii, Tăul Lupului, Valea Hotarului, Lucai Buchin, Harca, La Firiz, La Poieti, La Sighed, La Crumpei, La Tei, La Remiză, La Guran, La Scamn, La Cioarsa, La Spânzurat, La Fagu Pușcat, Mochița, La Fagi (Trei frați) și Urcaiul.

Toponimic Moniom

Localitățile cu nume slavon din jurul Reșiței sunt: Târnova, Lupac, Țerova, Doman, Călnic. Moniom (în pronunția locală Mînom, menționat la diferite date Maicho, Majco, Monyoros, Manehava, Maniho, Manihom, Muniovo, Mania, Monyo, Mâniomu, Mâniom. (Coriolan Suciu, Vol. I, p. 67; Fenies, Vol. I, p. 183).

Redăm în continuare câteva încercări de clarificare etimologică. Vasile C. Ioniță – Toponime Slave în Valea Bârzavei. p. 381 – „...formele menționate mai sus ne sugerează un antroponim (**Manea**, conform bulgărescului Manjo), nume de persoană”. Etimologic, „Moniom” (mîn'o'm) este probabil un antroponim **Moniu** (conform bulgărescului Monjo la ILCEV 343) sau Mîniu, cum ar sugera pronunția populară (conform **Mînea**, la Iordan, DNFR, 311).

Rămâne neexplicată prezența lui „m” la final. Moniomel (mîn'ome'l) înseamnă teren în pantă cu pădure. Etimologic, se obține din toponimul Moniom și sufixul diminutiv „el”. **Muniovo** 1777 (Suciu. I, 406) = **Manio** – 1723-1725, Mercy, 1738 carte originală. **Monio**, **Mo'nio** 1828, 1851; **Monyo** 1913 (Suciu.I, 406). A făcut parte din comuna Călnic (IND, 1950, 1956, 1965). A făcut parte din districtul Vârșeț, cercul Carașovei (1774: **Monio** – Ehler, 151), din plasa Reșița (IND, 1888, 1908 și 1921, notariat la Călnic, 1919, 1926). Până în 1921 apare cu denumirea de Monio. Pesty Frigies - Numele localității este folosit ca **Manjo**, din două silabe, sau în trei silabe, diferență de exprimare.

Înălțimile satului

Moniom, 201 metri de la nivelul mării.

Tâlva Lucai (Găitinului), 517 m.

Moacă (Moacă), 340 m.

Tâlva Mare (Cioacă), 403 m.

Măgura, 432 m.

Clomb, 226 m.

Valea Hotarului, 302 m.
Valea Lucai, 234 m.
Tâlva cu Piatră (Tâlva lui Duțu), 243 m.
Harca, 320 m.

Teritoriul satului

Moniom este un sat mic, cu teritoriul actual de 2256 lanțuri cadastrale. De menționat este faptul că, la 1884, satul avea 2368 lanțe cadastrale, la 1898 avea 2399, la anul 1900 avea 2345 jugăre, iar în anul 1935 avea 2256 lanțuri cadastrale, și 114 numere de casă. La anul 1884 avea 2368 jugăre, la anul 1898 ajunsesse să aibă 2399 jugăre, un plus de 31 jugăre, iar la 1900 să aibă mai puțin cu 45 de jugăre, 2345, apoi să scadă în anul 1935 cu încă 89 jugăre. Din diferența de jugăre dintre anul 1898, când avea 2399 jugăre, și anul 1935, rezultă un minus de 143 jugăre. Minusul de suprafață poate să provină fie prin ocuparea de păduri, fie din constituirea pădurilor „comunale”, inexistente sub această formă de proprietate în vremea administrării de către autoritățile austriece.

Până în anul 1920, pădurile unui număr de 51 comune urbariale au aparținut STEG, după această dată trecând în posesiunea Uzinelor și Domeniilor Reșița. Acestea au rămas în posesia U. D. R. până în 11 iunie 1948, când au fost naționalizate și trecute în posesia statului.

Într-un memoriu trimis către M. S. Ferdinand de către locuitorii satului, în anul 1917, se arăta nemulțumirea de acaparare a pădurilor, livezilor și a poienilor de către străini (StEG), lor rămânându-le puțin teren pentru pășunarea animalelor și pentru agricultură, având în vedere că la acea dată satul număra 550 persoane și 123 (fumuri) case.

Străzile

Satul are o stradă principală, pornind din dreptul podului pe care se face intrarea în sat, singura cale de comunicare cu șoseaua (DN 58b, Reșița – Timișoara), pentru ca în centrul satului strada să fie în formă de cruce. Lățimea străzii principale este de 22 m, de la casă la casă, de la șanț la șanț de 16 m, iar trotuarele măsoară 1,5 m lățime. Din strada principală se desprind trei străzi secundare. Acestea poartă următoarele denumiri: Piațu de La Deal, la vest; Piațul de la Vale, la est; Vadu Cuzniței, la nord; Vână, spre nord-

vest, spre sud, pe Dâmb și Zăvoi. Lățimea străzilor secundare este de 16 m. În centrul satului, chiar în locul în care strada principală face întretăierea cu celelalte două străzi secundare, este amplasată școala primară, primăria de odinioară (actualmente Căminul Cultural), biserica (locul fostei biserici a fost pe locul unde a fost vechea Comandă) ceea ce corespunde cu instrucțiunile de sistematizare a localităților săvârșite de austro-ungari. Extinderea satului după sistematizare s-a făcut conform aceluiași norme și principii, astfel încât atât casele, cât și parcelele pe care au fost ele construite, au păstrat formatul dreptunghiular.

Autoritățile acelor vremuri s-au străduit ca fiecare familie mutată din vechea vatră să primească câte 24 metri de front stradal, iar familiile rezultate prin diviziune trebuiau să împartă lotul existent în două, uneori în trei părți; așa au rezultat numerele a,b, c (ex., nr. 27), și s-a făcut ca ele să primească același lot de teren în jurul casei, de aceeași mărime cu lotul de pe lângă gospodăriile existente deja. Astfel, s-a început numerotarea caselor, începând cu școala, care are numărul 1, apoi casele sunt numerotate până la casa cu nr. 9, după care s-a lăsat loc de trecere spre „Ogaș” numărului 10, care trebuia să aibă acel loc de trecere, și i s-a atribuit loc în izlaz, pe Vână. Celelalte numere de casă s-au atribuit în ordinea construirii acestora, sau în plațurile în care nu s-a construit. Mai târziu, datorită spațiului construit insuficient pentru construirea de noi case, imigranților li se oferă lot pentru construirea casei la locul numit Zăvoi. Străzile se întretaie în centrul satului, la Comandă sau la Crucea Satului. Vatra satului are suprafața de teren construit de 32,92 hectare și se întinde pe o lungime de 1 km.

Teritoriul localității se întinde pe suprafața de 610 hectare și are ca vecini: la Nord localitatea Călnic, la Sud localitatea Bocșa (Colțan), la Nord- Vest localitatea Lupac, la Sud-Vest localitatea Ocna de Fier, la Est localitatea Ezeriș, la Sud-Est localitatea Bocșa.

Relieful

Teritoriul satului Moniom, făcând parte din Valea Bârzavei, se încadrează în structura geologică a depresiunii formate din roci și gnesiuni micacee, cuarțite. Relieful satului este format din culmi între 220 metri și 517 metri altitudine. Cea mai mare parte a dealurilor din jurul satului sunt calcaroase și de un pitoresc deosebit. Și acum, după 60 de ani, se mai pot vedea, pe coastele dealurilor din partea vestică a satului, urmele tranșeelor săpate în timpul celui de-al doilea război mondial. Trebuie amintit că, la locul numit Rogoz, atunci au

fost îngropați în pământ arbori ascuțiți, pe o porțiune de 20 de metri, pentru a nu se putea trece spre Reșița în caz de atac. Înspre nord-est este Tâlva Mare (Cioacă) a cărei cotă este de 304 metri, ea dând o priveliște panoramică asupra întregii văi a Bârzavei, a Munților Semenic, a Munților Țarcu spre Caransebeș sau până către Pusta Bănăneană. În Tâlva Mare a existat Exploatarea de Cuarțită până în 1958.

Subsolul

Subsolul este format din roci, gnesiuni micacee, filite și cuarțite. În subsolul din împrejurimi, și în partea de NV a masivului Semenic, se dezvoltă așa-numita „serie de roci verzi”, formată din roci eruptive (gabrouri, diorite, granite, profire).

În cadrul Complexului rocilor verzi, sau separat, există mai multe zone, în funcție de regiunea petrografică a rocilor. Urmărind formațiunile pe care le taie Valea Bârzavei, de la vest la est, între Ogașul Mare și Dealul Cârșa (Moniom), aceste zone se succed în felul următor:

Zona metagabrourilor cuprinde roci de origine dioritgabroidă și hornolentidă peridotitică, transformate în roci amfibolice cu epidot și clorit, având texturi masive lenticulare sau laminate.

Zona rocilor verzi tufogene și porofirogene, reprezentată în șisturi verzi de diferite nuanțe de granulație fină.

Zona metagranitelor și metadioritelor cuprinde gneisice de culoare verde, uneori mai laminate, alteori mai grăunțoase, ce alternează cu șisturi tufogene. Aceste roci reprezintă granite și diorite metamorfozate în facies de șisturi verzi.

Zona conglomeratelor verzi bariolate este constituită din roci cu aspectul unor conglomerate de culoare verde, în care galeții sunt constituiți din metagranite și metadiorite foarte laminate, translormați în fâșii discontinue paralele, prinse într-un ciment compact de culoare verde-închis tufaceu.

Zona rocilor tectonice constituite din conglomerate care conțin galeți mari, de formă elipsoidală, dispuși în mod orientat de fața planului de șistuoșitate, formați din gnesie cu muscovite, metagranite, cuarțite, filite, sericitocloritoase cu intercalații de filite satinat. Aceste roci provin din metamorfozarea sub influența presiunii orientate (stress) a unor roci mult mai vechi și de care au fost transformate în milonite și în ultramilonite. Tot de această zonă sunt legate și zone mari de cuarțite „cuarț de Tâlva Mare“, în general

de culoare alb-cenușie, gălbui, ruginiu-violet, mai rar verzi. Rezervele de cuarțite sunt imense, și se întâlnesc aproape continuu între Tâlva Mare și Ogașul Pravățului de la Dognecea.

Hidrografia

Din punct de vedere hidrografic, localitatea Moniom aparține bazinului hidrografic al Bârzavei, care ocolește satul ca un brâu, pe o distanță de 2 kilometri. În ceea ce privește densitatea rețelei hidrografice, se constată pe cursul superior și mijlociu al Bârzavei un debit destul de bogat, deoarece majoritatea văilor sunt scurte și puțin ramificate, după care, printr-un defileu săpat în Munceii Arinișului, ajunge la Bocșa. Acesta are o lungime de 158,31 km (dintre care 111,100 km în țara noastră), izvorând de sub poalele Muntelui Cracul Roșu. De la izvoare are direcția Nord-Sud până la confluența cu Timișul, apoi intră pe teritoriul Iugoslaviei, după care se varsă în Dunăre. Pe teritoriul satului râul primește câțiva afluenți, pâraie: Moniomel, Burău, din partea estică, și Lucăiel și Lucăielul Sec din partea vestică, acestea vărsându-se în Bârzava. Aceste pâraie au debit mic, mai ales în perioada sezonului cald. Pe tot parcursul celor străbate prin Moniom, râul este încâtușat de dealurile ce înconjoară satul din toate părțile. Debitul acestor pâraie este destul de scăzut, având valori mari doar în lunile ploioase.

Între Călnic și Bocșa, Valea Bârzavei se îngustează la minimum de 200 metri. Astfel, ploile torențiale și topirea bruscă a zăpezii amenință șoseaua sau grădinile din partea estică a satului moniomenilor, culturile de pe aceste terenuri fiind compromise și datorită reziduurilor aduse de apă din amonte. Calea ferată nu este expusă revărsărilor Bârzavei. Durata acestor revărsări nu depășește decât rar 48 de ore. Acele grădini de altădată au dispărut, locul lor fiind luat de S. C. Comat. S. A. În anul 1973, a fost îndiguită Bârzava pe toată lungimea traseului, cât aceasta înconjoară satul, digul fiind înălțat cu 2,5-3 metri.

Podul ce se află la intrarea în sat a fost construit între 1911-1913, de meșteri italieni, având o lungime de 50 metri, o lățime de 5 metri și o înălțime de 4 metri de la luciul apei. Acest pod a avut parte de înfruntarea apelor. Astfel, iată câteva din principalele inundații înregistrate în diferite documente: 1750 – mai, 1751 - 15 mai, 1752 – toamna, 1766, 1775 – iulie, 1758 – primăvara, 1813 – toamna, 1903 au fost de asemenea inundații ale Bârzavei; în 1912 a plouat excesiv și a pus la grea încercare cei doi piloni ai podului ce se construia în acea perioadă, în anul 1926 ploile abundente au rupt Barajul de la

Văliug, fapt care a provocat inundații în Valea Bârzavei; în 1932, în martie, prin topirea bruscă a zăpezii, au avut loc inundații; în 1956, în mai, în urma ploilor abundente, apele învolburate au trecut peste nivelul podului, inundând și casa pădurarilor (Cantonul Lucai).

După ultima inundație, s-a luat măsura ridicării nivelului șoselei naționale cu 2 metri, în perimetrul podului, al cantonului pădurarilor și până la fostul cimitir al animalelor (actualmente, pe acel amplasament se află firma Petrimex). În timpul inundației amintite, apele învolburate au înghițit o căruță, cu cai și cu gospodarul acesteia, Drăgoi, care era din Călnic.

În aprilie 1966, ploile au pus la grea încercare pilonii de sprijin ai podului. În anul 2005, în luna aprilie, a plouat 5 zile neîntrerupt, apele Bârzavei au depășit cota de inundație, punând în pericol podul C. O. M. A. T. și o porțiune de șosea, două zile fiind oprită circulația pe relația Reșița-Timișoara. Debitul mediu anual, calculat la Moniom, este de 3,98 mc/sec. Cota punctului 0 este de 201 metri față de nivelul Mării Negre. Apa subterană se găsește la o adâncime minimă de 2-3 metri și maximă de 18 metri, înspre vestul satului. Pe lângă aceste ape sunt o mulțime de ogașe care au fragmentat dealurile din jurul satului, acestea având însă o importanță nulă la debitul râului. Aproape nu există casă care să nu aibă fântână în curte, totalul fântânilor fiind de 76 în gospodăriile sătenilor, și 12 stradale.

În perioada interbelică, la Moniom existau 45 de izvoare. Numărul lor, însă, s-a redus considerabil, ca o consecință a împăduririi terenurilor. Unele și-au schimbat înfățișarea, dar poziția și denumirea lor au rămas aceleași. Aletele, nu mai există, fiind ruinate, dar se știe locul unde au fost cândva. Acestea sunt: Izvorul din Stânca, Roata I-II, lui Cîncea, Izvorul din Corcan, din Căruță, din Măguricea, Izvorul lui Marcu din Stupini, din Ogașu Popii, din Ivașcu, din Păgina Iancului, din Burău, din Ursăi, din Dosu Vinii, din Gura Satului, din Coasta Barna, Izvorul Gura Lucai, lui Ocea, din Mijoni a lui Pătru Gazda. Apoi, izvorul din Valea Mieilor, din Ogașu Căliman, din Leorușca, al lui Gimoc din Moacă, din Popa, din Valea Moniomului, din Olaru, din Tresta și izvorul din Zăvoi.

Vegetația

Teritoriul localității Moniom are o vegetație caracteristică climei de dealuri. Ea este formată din păduri de foioase, pajiști și, prin acțiunea omului (defrișări), pășuni și teren agricol. Aici se întâlnesc specii ca: gorun, fag, ulm, carpen și alte specii în amestec

cu acestea. Mai găsim cireș de pădure, paltin, tei, frasin, mesteacăn, anin, salcâm. Menționăm că la marginea satului, către Bocșa, există un platan (*Platanus Acerifolia*), dar cum lemnul acestuia e destul de greu, dar puțin durabil, este cultivat ca arbore ornamental. Poate ajunge la înălțimea de 40 de metri, sau mai mult, cu longevitate între 500-2000 ani, actualmente având circumferința de 1,20 m. Mai întâlnim o mulțime de arbuști cum ar fi: alun, corn, păducel, mesteacăn, frasinul, chiar și pinul.

Au fost făcute plantații de brad și molid, pe arcade restrânse, dar fără rezultate spectaculoase. De asemenea, mai întâlnim arbori de esență moale: salcia, răchita, arinul și plopul. Mai găsim diferiți arbuști sau tufe: murul sau rugul, păducelul, nalba și altele. Dintre plantele agățătoare, amintim iedera. Dintre pomii fructiferi cultivați, pomenim caisul, cireșul, gutuiul, mărul, nucul, piersicul, părul, prunul, vișinul, scorușul etc.

Flora

Aceasta este specifică zonei de deal, prin plantele mici care se găsesc: mușețelul, urzica mare, coada șoricelului, menta sau izma broaștei, cicoarea, brusturele sau mazărica. Prin fânețe întâlnim: busuiocul de câmp, brebenelul, o specie de ciuboțica-cucului, clopoțelii, coacăzul roșu, garofițe, ghiocelul, fragii de pădure, măceșul, măcrișul, macul sălbatic, pirul, porumbarul, scaietele, socul, sunătoarea, troscul, urzica mare, viorelele, toporașii și altele. Mai întâlnim mai multe specii de mușchi, licheni, ferigă, și mai multe specii de ciuperci comestibile. În special prin grădini, se cultivă o serie de plante ornamentale: busuiocul, crinul alb, gherghinele, laleaua, lăcrămioarele, liliacul, narcisele, petunia, rosmarinul, zambila (viorelele). Dintre leguminoase: cartoful castravetele, ceapa, cimbrul, mărarul, pătrunjelul, roșiile, usturoiul, spanacul, leușteanul, hreanul. Dintre plantele furajere, enumerăm: lucerna, trifoiul și altele.

Fauna

Ca și vegetația, fauna este variată, prezentând un deosebit interes cinegetic. Vom încerca, în continuare, să enumerăm speciile mai importante care populează acest teritoriu. Dintre mamiferele mari, întâlnim aici: căprioara, lupul, mistrețul, iar din cele mijlocii și mici menționăm: ariciul, cârțița, dihorul de casă și de pădure, pisica sălbatică (rar), viezurele, bursucul, vulpea și altele. Există numeroase rozătoare, dintre care amintim: șoarecii de casă și de

câmp, șobolanii, apoi hârciogul, iepurele, popândăul și veverița. Dintre reptile, enumerăm: șarpele de casă, năpârca de apă, șopârla de ziduri, gușterul. Dintre amfibieni, sunt câteva specii de broaște și salamandra. Mai întâlnim o mare varietate de păsări răpitoare, de zi sau de noapte, cum sunt: șoimul rândunelelor, ulii, uliul păsărilor sau uliul porumbeilor, uliul păsărar sau uliul mic, uliul șorecar.

Din rândul păsărilor răpitoare, de noapte, amintim: bufnița, buha, huhurezul, cucuveaua, striga, ciuful de câmp. În afară de acestea, mai există și alte păsări (unele din ele tot răpitoare). Astfel, întâlnim câteva specii de ciori, ciocănitori, ciocârlia (mai rar), corbul, coțofana (țarca), graurul, mai multe specii de vrăbii, vrabia de casă, de câmp, potârnichea, o specie de turturea (guguștiucul), fazanul, gaița, pupăza, rândunica, mai multe specii de privighetori, codobatura (slujnica cucului), codobatura galbenă, mierle, sturzi, din care amintim mierla neagră, ciocârlia de câmp (rar). În iernile geroase, pe cursul Bârzavei se pot vedea rațe sălbatice. Alte păsări: cucul, mai multe specii de porumbei sălbatici, barza albă (mai rar). În apele Bârzavei și ale pâraurilor din hotarul satului există o mare varietate de specii de pești.

Clima

Localitatea Moniom se află sub influența anticlonului și a maselor de aer venite din regiunea Mării Adriatice, care fac ca iernile să fie moderate, primăverile timpurii, iar verile temperate. O altă caracteristică a climei este dubla periodicitate a precipitațiilor sub formă de ploaie (primăvara și vara). Precipitațiile ating media de 700 mm, iar temperatura medie anuală oscilează între 9 și 11 grade Celsius, cu minima de 2-3 grade și cu maxima de 31-32.

După T. Morariu, A. Savu, M. Călinescu, „Contribuții la hidrografia regiunii Reșița“, microregiunea Reșița se încadrează în regiunea climatică C. f. b. x. (clasificarea lui Köppen). Temperatura medie anuală este de 10,07 grade Celsius.

Orientarea reliefului împiedică deplasarea normală a maselor de aer, canalizându-le în lungul văilor. Vânturile se caracterizează printr-o slabă intensificare, datorită culmilor ce străjuiesc din toate părțile satul. Rareori vântul ce vine dinspre Sud intră pe Culoarul Bârzavei, afectând descoperirea caselor, așa cum s-a întâmplat în anul 2004. Caracteristica acestor vânturi constă în faptul că sunt calde și uscate. Primăvara și vara sunt anotimpurile cele mai bogate în precipitații, iar iarna este anotimpul cel mai secetos. Cele mai multe precipitații cad în lunile mai și iunie, sub formă de ploi

torențiale, iar cele mai puține în lunile ianuarie și februarie. Dintre lunile de toamnă, cea mai ploioasă este octombrie.

Teritoriul satului Moniom se află într-o zonă ferită de viituri. Vânturile, puternice fiind, cu mici excepții, trec pe deasupra satului, fiind estompate de altitudinea dealurilor din acest culoar al Bârzavei, care înconjoară satul din toate părțile. În concluzie, putem spune că în microregiune temperatura medie anuală este mai ridicată decât în restul țării, temperatura medie lunară nu coboară niciodată sub minus 3 grade, iar trecerea de la iarnă la vară se face brusc. Din timpuri străvechi, se păstrează anumite cunoștințe de meteorologie populară. Oamenii și animalele presimt schimbarea timpului. De pildă, când este zăpușeală și aerul parcă stă pe loc, atunci va bate grindina, iar când serile sunt senine și friguroase, iar cerul nopții este acoperit cu stele ce strălucesc, va cădea bruma.

Moniomenii și casele lor

Populația

În urma războiului austro-turc din 1717-1717, Banatul, ca provincie care a devenit a Austriei, administrația habsburgică va întreprinde o serie de acțiuni menite să-i furnizeze date cât mai concrete cu privire la populația și numărul acesteia, pentru impunerea și perceperea dărilor, deci din punct de vedere fiscal, dar și la bogățiile noii provincii cucerite.

Au fost numeroase „conscriptii” (recensăminte), dar, din păcate, multe din datele consemnate atunci nu au mai ajuns până în zilele noastre. Din cele cunoscute, prima, care datează de la 1717, deci imediat după cucerirea Banatului, a constatat că Moniomul avea 18 case. Nu se cunoaște ce număr de locuitori a avut satul, dar dacă la anul 1717 așezarea a avut 18 case, deci 18 familii, în medie cu câte 5 membri fiecare, deci în total 90 de locuitori, așa cum se apreciază de către demografia istorică (*Ștefan Pascu, Demografia istorică - Populație și Societate, p. 356*).

Autoritățile austriece au mai făcut și alte recensăminte, ca de pildă acela din 1 ianuarie 1751, când Moniomul apare cu 38 case, la 1 octombrie 1776 satul are 52 case, la 1880 erau 89 case, sau cel din 1885, când satul are 78 case. Ținând seama tot de criteriul că o casă să fi fost locuită de o familie formată din 5 membri, dăm exemplu anul 1880, cu 98 case: înmulțind $89 \times 5 = 445$ locuitori, recensământul redat mai sus consemnează la acea dată 457 suflete, în plus față de aceste calcule rezultând doar 12 persoane. Înclinăm să credem că, în medie, într-o casă, în anul 1717, nu au fost numai 5 membri, ci mult mai mulți.

Așa după cum scrie istoricul maghiar Pesty Frigyes, la 1800, anul construcției Bisericii de piatră din vechea vatră a satului, populația trecea binișor peste 150 suflete, ca peste un secol să ajungă la peste 500. Odată cu încetarea conflictelor armate și a expedițiilor de jaf ale turcilor, sau a mobilizărilor făcute de austrieci, în Banat se constată o dezvoltare treptată a așezărilor și creșterea numerică a populației. După încheierea păcii dintre turci și austrieci, siguranța vremurilor va determina creșterea numărului de locuitori, care încep să se reorganizeze; ei și-au înjghebat gospodăria mai bune, mai trainice, familiile s-au refăcut, au devenit mai puternice și cu mai mulți membri.

Începând cu cel de al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea,

mențiunile referitoare la Moniom, ca și cele privind majoritatea localităților bănățene, sunt tot mai frecvente. Redăm în continuare tabelul care cuprinde date referitoare la numărul de case și numărul de locuitori ai Moniomului în secolele al XVIII-lea și XXI-lea, culese din diferite izvoare, date care ne permit să urmărim evoluția demografică a localității, evoluție care furnizează date importante privind cadrul în care s-a format, cu unele comentarii pe marginea datelor din tabel.

În continuare vom reda cele mai pertinente recensăminte, așa cum au fost înscrise în: lucrări de specialitate, protocoale bisericesti, Arhivele Statului, la primărie, arhiva Căminului cultural, în publicații.

1880 - 89 case, populație: 457, dintre care români 438, germani 4 și 15 de naționalitate necunoscută.

Populația pe vârstă, la anul 1900:

0-5 ani	74 pers.
6-11 ani	60 pers.
12-14 ani	36 pers.
15-19 ani	47 pers.
20-39 ani	169 pers.
40-59 ani	139 pers.
Peste 60 ani	44 pers.

Tot în 1900 erau 542 persoane de cetățenie română și 3 maghiari, un german, trei slovaci, și 14 de alte limbi. Scriu și citesc 305 persoane, știu ungurește 16.

1953 - 124 familii, 199 bărbați, 255 femei, total 454 suflete.

Casele acestora, cu rare excepții, vor rămâne pustii, căci urmașii (dacă există) sunt stabiliți la oraș și nu vor reveni să continue activitatea agricolă a înaintașilor. Se remarcă mentalitatea populației, înrădăcinată demult în toate satele Banatului, de a limita numărul moștenitorilor la 1-2 copii, ca răspuns de preîntâmpinare a fărâmițării proprietății funciare. Cea mai importantă cauză a natalității negative o constituie mentalitatea femeilor, care nu vor să nască și să crească decât unul sau cel mult doi copii; limitarea numărului moștenitorilor a început în familiile intelectualilor și ale celor mai înstăriți, ca treptat să constituie o atitudine de viață generalizată.

Între 1898 și 1919, populația satului este de peste 500 suflete, între 1932-1937, populația scade la 462 săteni. În deceniile ur-

mătoare anului 1948, respectiv perioada de reconstrucție, creșterea populației a avut până în 1971 un ritm ascendent, 1948 - 512 locuitori, anul 1971 fiind vârful maxim al creșterii populației - 641 locuitori. După anii 90, populația în vatră scade îngrijorător, astfel: în 1992-2002, populația scade sub 400 locuitori, respectiv 1992 - 338 locuitori, iar în anul 2002 sunt 376 locuitori, dintre care 256 au vârsta cuprinsă între 18 și 85 ani. Ne aflăm deci în plin proces de îmbătrânire a populației din Moniom. Revenind asupra numărului populației din anul 1971, când a fost vârful ascendent de 641 locuitori, de menționat că acest spor s-a realizat nu atât pe seama excedentului natural, cât mai ales pe seama sporului de imigrație (ansamblul intrărilor), fapt reflectat, de altfel, de creșterea demografică rapidă, care nu putea fi rezultatul unui spor natural al populației.

Cauze de deces

Începând cu anul 1828, protocoalele bisericii menționează și bolile care au cauzat moartea, așa cum au fost înscrise ele de preoți. Desigur că aceștia nu aveau cunoștințe medicale, care să prezinte garanția că cele scrise constituie, cu precizie, cauza morții. Este bine de știut că preoții nu înscriau în protocoale drept cauză a decesului o constatare personală ci, adesea, relatări ale membrilor de familie și ale rudelor, când acestea veneau să declare moartea. Un fapt deosebit de interesant trecut în protocol îl reprezintă datele privind gradul de rudenie: fiică, noră, socru, de unde au venit (localitatea sau familia). Cu tot gradul de incertitudine a diagnosticelor trecute în protocoale, acestea prezintă totuși interes, fiindcă pot da o imagine de ansamblu și pot ilustra într-o anumită măsură situația economico-socială și starea de sănătate a populației din acei ani. Astfel, redăm decese, pe ani: 1905 - cu 25 decedați, 1907 - 14 decedați și 1918 - 31 decedați, din care se poate observa că doar două persoane au decedat din cauze naturale din totalul de 70. De remarcat că la locuitorii bătrâni, începând de pe la 60 de ani, s-a trecut în protocoale, la cauza deceselor, bătrânețe, slăbețea bătrânețelor.

Boli: umflătură la grumaji, friguri, rană la piept, reumă, astupală, cădere de stomac, tusă (oftică), cozace, tusă măgărească, durere și batere de inimă, slăbețea bătrânețelor, tuberculoză, arsoare, diaree (rur), tifos, aprindere de plămâni, bubă, sgârciuri, scarlatină, încuiat, șuiu, lungoare, aprindere de intestine, slog, junghiuri, urdinat (rac), fras (sifilis), aprindere de creier, apa rea în mață, vărsătură, gălbinare, gâlci din răceală, morb spaniol, dezinterie, gută. Unora dintre bolile trecute în protocoale nu li se mai cunoaște astăzi

semnificația, dar au rămas în folosința unora drept înjurături ori blesteme, ca de pildă: „lua-te-ar boala ră“ (epilepsie), „mânca-te-ar frasu“ (sifilis), sau „mâncate-ar buba ră“. În intervalul 1899-1999 au fost înscrise în protocol 27 de decese provocate „de moarte silnică“, la acestea fiind înscrisă cauza reală a morții. Aceste aspecte interesante ale realităților sociale din acele vremuri le redăm în continuare.

Moarte silnică: împușcat de jandarmeria ungurească, spânzurat, împușcat la vânătoare, rană la piept, cădere din cireș, asasinat de cuțit, împuns de taurul comunei, găsit mort, ucis, tăiat de tren, călcat de boi și car, intoxicație cu alcool, moarte din ciuperci, accident de mașină, înecat, amputarea traumatică a membrilor, accident de uzină. Încercând să redăm în continuare câteva din aceste întâmplări tragice petrecute între 1899-1999 în această modestă localitate, și care au rămas în memoria celor vârstnici ca întâmplări dramatice de neuitat, le consemnăm pe următoarele:

Ana Stângu, fata lui Iosif Stângu, nr. 47 - decedată la 18 ani, cauza rană la piept (decedată la 2 martie 1899).

Anuica, soția lui Petru Vuc, nr. 51 - decedată la 34 ani, cauza cădere din cireș (decedată la 28 iunie 1908).

Filip Ciuclea, nr. 11 - decedat la 33 ani, asasinat de cuțit la nunta lui Petru Crâsta (Brândușa) la 16 octombrie 1922.

Ioan Păuța, nr. 4 - decedat la 66 ani, împuns de taurul comunei (decedat la 21 aprilie).

Ioan Stângu, nr. 12 - servitor economic, decedat la 4-8 mai 1915. În mormântat fără preot. În morminț nu este înmormântat ci în Lucai, la Tâlva cu Piatră; unde a fost aflat la 5 zile în stare de totală putreziciune (de atunci, acel loc, în memoria localnicilor, a rămas Tâlva lui Duțu).

Ioan Ivăniș, nr. 10 - decedat la 21 ani - împușcat de jandarmeria ungurească în țarina Moniomului, la 4 august 1918.

Grigorie Jivan – învățător, decedat la 35 ani - cauza decesului fiind amputarea piciorului stâng în timpul războiului; moare la 4 martie 1920.

Tulbure Adam, nr. 2 - ucis de cei doi cumnați, Crâsta Filip (Cinca) și Filip Ciuclea, nr.11, cu o bilă de fier, la 7 noiembrie 1905.

Ioan, fiul lui George Stângu, nr. 63 - decedat la 11 ani, cauza - moarte silnică provocată în urma deraierii trenului la Câlnic, la 16 aprilie 1915.

Pavel Crâsta, nr. 23 - decedat la 52 ani, cauza decesului - împușcat la vânătoare, în 18 decembrie 1925. (pușcat involuntar de Alexa Adam, nr. 18).

Ioan Adam, nr. 85, în etate de 32 ani, cauza decesului, spargerea pietrei de polizor (accidentat în zona capului), la 9 iulie 1939.

Moise Ivăniș, nr.10 - decedat la 43 ani, cauza decesului, mort din cauza consumului de prea mult alcool, la 16 aprilie 1944.

Moise Dubovan, nr. 48 - decedat la 52 ani, a fost călcat de boi și car, la 24 august 1949.

Ruja Crina, nr. 99 - decedată la 29 ani, cauza, a căzut din cireș, la 1 iunie 1949.

Petru Meilă, nr. 17, în etate de 29 ani, cauza - intoxicarea cu alcool metilic, la 30 mai 1955.

Ion, fiul lui Teodor Dubovan, nr. 86, decedat prin spânzurare, la 27 iunie 1964.

Ion Stângu, nr. 69, în etate de 34 ani, cauza morții, amputarea traumatică a membrelor de către un tren cu marfă în zona Triaj, la data de 21 octombrie 1968.

Trăilă Crina, nr. 8, în etate de 60 ani, decedat subit la nunta lui Drăguț Wilian cu Mimi, la 16 octombrie 1972.

Ruja Peia, nr. 33, în etate de 68 ani, decedată prin înec în râul Bârzava, la data de 31 martie 1973.

Nicolae Adam, nr. 8, în etate de 47 ani, găsit mort la 26 decembrie 1974.

Aurelia Drăgan, nr. 25, în etate de 32 ani, cauza decesului - intoxicație cu ciuperci, la 12 iulie 1975.

Iulian Negru, nr. 105, în etate de 8-9 ani, cauza decesului, accident de mașină, desprinzându-se de mâna bunicii la vederea tatălui său care era de partea cealaltă a șoselei (tatăl fiind despărțit de mama copilului).

Ion Meilă, nr. 13, în etate de 55 ani, cauza decesului, accident de mașină la Mociur, cu două săptămâni înainte de a fi pensionat, la 26 iulie 1990.

Alexandru Opronescu, nr. 103, în etate de 41 ani, cauza - s-a aruncat în gol de pe geamul spitalului, la 21 mai 1986.

Pinter Francisc, nr. 104, în etate de 42 ani, decedat în urma accidentului de tren în zona Mociur, accident produs la 25 iulie 1995.

Ion Truică, nr. 66, 43 ani, decedat din cauza otrăvirii cu ciuperci, la 25 septembrie 1993.

Ioan Stan, nr. 28, în etate de 53 ani, decedat prin înec în fântâna casei cu nr. 8, la data de 30 octombrie 1998.

Aceste realități dureroase, care au dăinuit mult timp și au rămas în memoria oamenilor locului transmise prin viu grai, prezintă o mare importanță, mai ales prin cunoașterea vârstei celor decedați

în perioada de analiză a anilor 1899-1999. Moartea infantilă a acestor ani se prezintă în aceleași forme și au aceleași cauze, medicale și sociale.

Anul 1905

număr decese	Cauza decesului
6	tusă măgărească
1	aprindere de plămâni
3	astupală
1	cozace
1	scarlatină
1	împuns de taurul comunei
1	tuberculoză
7	diaree (rur)
1	slăbețea bătrânețelor
1	slab din naștere
1	lungoare
1	ucis

De la primul deces trecut în protocolul decedaților, la anul 1899, 13 februarie, în care figurează Paulina Stancu (nr.15), de 11 ani, urmată la 13 zile de sora sa Ruja, de 3 ani, care au avut ca și cauză a morții același diagnostic - „friguri, umflătură la grumaj din afară“, și până la ultimul deces, în decembrie 1999, al numitei Eva Dimitru (născută Simu), au trecut la cele veșnice 966 persoane, dintre care bărbați 505 și 461 femei. De la 1899, an de când se păstrează protocolul decedaților ținut în biserică (chiar și acum, în 2005, se folosește în continuare același protocol), au fost locuitori care au trăit 80 de ani și peste. Se poate afirma că între 1899-1950 durata de viață a fost mai scăzută.

Merită să fie amintit Matei Păuța, de la nr. 10A, care în anul 1925 a decedat la vârsta de 96 ani, până în prezent nici un localnic neegalând această vârstă. De menționat este faptul că și alte persoane au trecut pragul de 80-90 ani, dar nu au fost cuprinse în tabele, aceștia fiind localnici care au avut altă credință decât cea ortodoxă și, din lipsă de documente și informații, nu au fost enumerați.

Eroii Războiului cel Mare

„Chiar ajunsesse, venind de la Reșița, un tren lung de marfă, cu vagoane deschise, plin cu cătane(...) reșițeni, văliugeni, țeroveni, călniceni, mâniomeni, țărani. La trei ore după masă, 14/27 iulie 1914, a plecat din Văsiova. Unde? La moarte“. - scria Petru Encovei Oance (Tata Oancea) în revista Văsiova. La 26 iulie 1914, Austro Ungaria

declară război Serbiei. Pleacă primii feciori, din Moniom, pe front. Pe lângă durerea pentru fiii lor plecați, populația are de suferit de pe urma rechizițiilor de tot felul.

În 1916, în februarie, au fost mobilizați bărbații între 45-50 ani, iar în martie se recrutează tinerii de 18 ani.

Sacrificiile omenești din satul nostru în anii primului război mondial au fost în număr de 13, aceștia murind din cauza și în timpul acestuia. Lista Eroilor se află la loc de cinste în altarul bisericii.

În memoria acestora se intenționează a se ridica un monument de către sculptorul Dușan Basista, care să eternizeze numele lor. În cimitirul de obște a fost amenajat un loc special dedicat acestora, în perioada interbelică, împrejmuit cu gard de fier, unde se omagia Ziua Eroilor (de Ispas). Înălțarea Domnului are un sens pentru noi: acela că cinstim și pomenim în această zi pe eroii și pe martirii neamului, care și-au dat viața pentru apărarea și întregirea țării, pentru dreptate și adevăr. În fiecare an, îi sărbătorim pe cei 13 eroi care s-au sacrificat pentru acest neam, eroii noștri care au luptat până în ultima clipă pentru apărarea gliei strămoșești. Astfel, de ziua lor îi cinstim și îi purtăm cu mândrie în suflet. La Înălțare, Biserica săvârșește parastas și slujba de pomenire, rugându-se pentru iertarea păcatelor și pentru veșnica odihnă a sufletelor celor care, din dragostea de neam și Biserică, și-au dat viața. Ani la rând, aceștia au fost omagiați de către școlari, prin îngrijirea locului de veci. Din păcate, cu trecerea timpului, gardul de fier care înconjură acest loc a dispărut, iar acum nu mai există.

Redăm lista Eroilor Neamului: Grigorie Jivan, Ioan Ivan, Partenie Dubovan, Toma Bontilă, Nicolae Burulean, Filip Meilă, Moise Păuța, George Lăețiu, Traian Stângu, Moise Adam, Ion Crina, Traian Stângu, Simion Stângu

Nume de familie

În decursul timpului, multe nume de familie au dispărut, dar au apărut altele noi, pe care memoria documentelor le mai pastrează încă. Numele acestea se pot cunoaște din protocoalele bisericii, care au fost ținute începând cu anul 1828, fiind păstrate până astăzi la Arhivele Statului Caransebeș. Dar sursa cea mai sigură o reprezintă documentele de înscriere în cartea funciară, care datează din 1894 și în care sunt înscrise numele celor ce au primit loturi de casă.

Nume de familie dispărute înainte de anul 1899: Bengu - 1884, Duca -1822, Duda -1895, Giurgia -1889, Isac -1895, Lucaci - 1878, Opra -1895, Orășian -1885, Pantici - 1883, Stanciu -1879,

Stancu -1880, Ursu -1890, Vucu -1890.

Nume de familie noi stabilite: Vida, Ienciu, Mareș, Silion, Jioiardt, Goian, Voin, Zgriba, Drăgan, Sima, Stancu, Creangă, Păun, Tismonariu, Coca, Toderici, Olaru, Simu, Grosu, Basista, Burlacu, Bercea, Chircu, Munteanu, Makai, Pavel, Pavlovici, Pirea, Randiș, Răsmeliță, Sava, Simion, Știuj, Stoican.

Familii vechi din Moniom, care se regăsesc după 150 ani: Adam, Bontilă, Crâsta, Cristea, Dubovan, Franț, Gheța, Iancu, Ivan, Jurca, Lepa, Marcu, Meilă, Mustăcilă, Păuța, Petrica, Sâmu, Stângu.

În decursul timpului, multe nume au disparut, dar au apărut altele noi, pe care memoria documentelor le mai păstrează încă. Ne facem o datorie din a le prezenta, precum și localitățile de proveniență ale acestora, în măsura în care am putut face acest lucru, sau cum rezultă din protocoalele bisericii și din alte acte, ori din informațiile unor persoane. Păuța - Cîlnic, Conac - Șoșdea, Laieș - Valea Boului, Stanciu -Câlnic, Ienciu - Câlnic, Franț - nr. 29, Verșețiu (Vârșeț - Iugoslavia), Gâscă - Câlnic, Lucaci - Câlnic, Pârnu - Deta, Crina - Câlnic, Ciuclea - Câlnic, Mătu - Câlnic, Iancu - Sacoșu Unguresc, Visăgău - nr. 68, Sacoșu Unguresc, Dolca - Sacoșu Unguresc, Iancu - Sacoșu Unguresc, Lăiețiu –Sacoșu Unguresc.

Apelative

Am găsit de cuviință să las urmașilor o mică însemnare, spre a nu fi uitate în timp apelativele numirilor familiale și de rudenie. Sunt semnificative numirile ce le dau sătenii noștri membrilor din familie și neamurilor (rudelor) acestora: Taică, Maică, Tata Mare, Mama Mare, Tată Mic, Mamă Mică, Uică, Mătușă, Taica Moș și Babă, Nepot, Strănepot, Văr, Neamule, Ginerele, Noră, Cumnat, Cumnată, Cuscru, Cuscără, Tată Vitreg, Frate Vitreg, Naș, Nașă, Fin, Fină, Moașă, Moșoniu, Frați de cruce. În continuare, vom detalia aceste apelative pentru viitorime. Rudele de gradul I și II. (Gradul de rudenie): tata, mama, fiu, fiică, frate, soră, nepot fiu, nepot fiică, bunic, bunică (soț), bunică (soție). Afini de gradul I și II. Gradul de rudenie: socru, soacră, ginere, noră, cumnat, cumnată, bunic (soț), bunic (soție), bunică (soț), bunică (soție).

Taică (la tata părinților mei), *maică* (la mama părinților mei), *tata mare* (chițu - la fratele mai bătrân al tatălui meu), *mamă mare* (la soția fratelui mai mare al tatălui meu), *tată mic*, *mamă mică* (fratele mai mic al părinților și soția lui), *Uică* și unchi la frații și verii părinților și la toți cei ce ne-ar putea fi părinți, dar cu deosebire că la aceștia din urmă, când îi strigăm sau vorbim cu ei, le spunem și

numele, pe când la rudenii nu, ci numai când vorbim despre ei la persoana a III-a.

Mătușă la sora părinților mei, la verișoarele primare și cele de al doilea grad de rudenie, *Taica moș*, străbun și strămoș, la taica părinților mei. *Moș* și *babă* la oameni bătrâni, când vorbim despre ei. *Nepot*, *nepoată*, la copiii fiilor, fraților și verilor mei. *Strănepot* și *strănepoată*, la fiii nepoților mei. *Văr* (văruț) , *vară* (văruică, verișoară) primari, la fiii fraților părinților. *Veri*, *verișori de al II-lea*, sunt nepoții fraților părinților mei. *Verișori de al III-lea* sunt strănepoții fraților. De aici încolo, se zice „*neamule*“. *Ginerele* este bărbatul fiicei mele, ginere de nepoată. *Nora* este soția copilului meu; noră de nepot, de nepot de frate de soră.

Cumnat este fratele soției mele și bărbatul surorii mele. *Cumnată* este sora soției mele și soția fratelui meu. *Cuscru*, cuscără, cuscrii sunt cei care și-au căsătorit fiii, nepoții laolaltă. *Tată vitreg* (mășcioni), mamă vitregă (mășcioane) sunt ai doilea părinți ai mei, care m-au crescut, dar nu mi-au dat naștere (părinți sufletești). *Frate vitreg* și soră vitregă sunt frații, ce au una și aceeași mamă și doi tați, sau unul și același tată și două mame. *Naș* sau *nașă* sunt cei ce m-au botezat (înceștinat). *Fin* și *fină* spunem celor ce ne-au cununat și ne-au botezat, *Moașă* (*baică*) îmi este cea care mi-a tăiat buricul. *Moșoniu* este bărbatul moașei mele. *Dinăr* este de aceeași generație, „leat“ cu mine.

Afară de aceștia mai sunt: *Frații de cruce* (cei doi frați de cruce au trăit de mici într-o înțelegere perfectă și, jurându-și credință pe viață, ajutându-se la bine și la rău, de obicei pentru a pecetlui această credință vitală, cei doi își făceau pe antebraț, pe partea anterioară, o creștătură, una longitudinală, cealaltă orizontală, iar apoi își așezau antebrațele în formă de cruce, creștăturile însângerate erau unite, acest ritual fiind făcut în prezența a doi frați sau a unui frate și soră, care se numeau „nași fraticizi“).

Înfrățirea presupune din partea fraților de cruce respectarea anumitor precepte morale nescrise, în sensul că din acel moment până la moarte frații aveau datoria să se ajute la nevoie, să fie solidari între ei și să se apere reciproc în situații periculoase, să împartă în mod egal ce aveau, să întrețină relații de prietenie și înțelegere.

Acest obicei era foarte răspândit cu câteva decenii în urmă, și înfrățirile se făceau nu numai între copii, ci și între adulți, pe când astăzi acest obicei este aproape necunoscut. Aceste înfrățiri se practicau de regulă în a doua zi a Paștelui Mic, luni după amiază,

înainte de apusul soarelui. (Inf. Vasile Adam - nr. 85). Sătenii se salută unii pe alții cu „bună dimineața, bună ziua”, după masă - „bună vremea”, bună seara, sănătate bună să dea Dumnezeu, iar copiii - cu sărut mâna. Am consemnat aceasta deoarece în zilele noastre nu se mai respectă această străveche tradiție.

Nume de batjocură

Aproape toate familiile mai vechi din sat au și al doilea nume, „poreclă”, după care sunt chiar mai bine cunoscute de consăteni. Nu prea au asemenea nume familiile mai nou venite în sat, pentru că timpul relativ scurt în care au locuit aici nu a dat răgazul să li se găsească vreunul. Au fost culese peste 60 de porecle cu ajutorul unor consăteni mai în vârstă și mai buni cunoscători ai satului. Aceștia sunt: Moise Vida, Traian Dubovan, Vasile Adam, Ioan Franț și Cornel Tismănar. Sigur că nu toate au fost inventariate, mai ales cele atribuite de tineri. Cunoașterea originii acestor nume ar putea să dezlege multe din faptele, obiceiurile, moravurile din trecut, unele atitudini sau deprinderi nepotrivite care au generat aceste porecle; de asemenea, originea ginerilor sau a nurorilor, veniți din alte sate, a stat la baza celui de al doilea nume, de exemplu: Țărovanu – Țărovana - Țerova, Socineanța - Soceni, Girișana - Ezeriș, Vana - Vasiova, Rămneanțu - Ramna, Domăneanțu - Doman etc. Mai sunt multe astfel de porecle, dar împrejurările care le-au dat naștere nu ne sunt cunoscute. Și aceste nume dispar odată cu familiile cărora le-au aparținut; unele se mai mențin doar ca nume de locuri, deci au primit caracter toponimic, de exemplu: Poiana lui Savu, Dealul Bâha, Tâlva lui Trifu, Calea lui Dănilă, Izvorul lui Cîncea, Izvorul lui Gimoc.

Ca pretutindeni în satele bănățene, și în Moniom era o tradiție a poreclelor oamenilor locului. Acestea se folosesc pentru a numi o persoană la care se referă numele de botez (prenume) și supranume (nume de batjocură, „prolecă”), precizând și numele de familie atunci când se impune, sistemul popular fiind folosit în paralel cu cel oficial, ba chiar cu preponderență. Aceasta nu constituie numai o caracteristică a Moniomului, ci a mediului rural, în general.

Ne facem o datorie din a le consemna, căci unele sunt pe cale de a fi uitate sau de a dispărea. Le vom consemna doar pe cele mai semnificative: Adărău, Băloș, Băgiuleșă, Bârcoșea, Bengu, Bergea, Bibarț, Boanță, Bodronț, Bogatu, Brândușa, Broscoi, Burcea, Briptuța, Butău, Cârșioabă, Cărbambu, Cățălu, Chera, Ciarda, Cîncea, Cîrcioc, Cocârțău, Corăi, Cucu, Dicăranu, Donăca, Duca, Dărnău, Fornea, Gin, Gimoc, Grecu, Gruia, Glavă, Giura,

Ianăș, Iacobel, Jiurjioni, Jidanu, Lupu, Laieș, Mățuică, Meiloni, Micloane, Mihoc, Mitălău, Mitru, Mucea, Murariu, Mura, Bibi, Mutu, Oceai, Oțăt, Pârvu, Pârțoni, Pârlogea, Picioane, Piele, Pleșu, Puneavă, Pușchiță, Rămneanțu, Șciric, Șondoane, Ion Suru, Sârbu, Surei, Tocilă, Todor, Țărovanu, Vanu, Vichenză, Zăcă. De menționat este faptul că i se atribuiau porecle și numai unei persoane, chiar dacă întreaga familie avea altă poreclă, cum ar fi: Bașta, Bibanu, Bâca, Brusture, Budulă, Cacome, Cănitu, Calu, Cocoșăl, Fata Popii, Ginaica, Gioca, Hermun, Honău, Lobelo, Măndel, Mihai Orbu, Mânzu, Pac, Pătru Fauru, Pătru Gazda, Piciu, Pișa, Poacăr, Praunu, Raisăr, Șerifu, Șocățal, Spic, Străieriu, Tata Oilor, Ticu, Țuțulușu.

Nume de botez

Se mai păstrează în mare măsură obiceiul de a boteza copiii cu numele părinților, al bunicilor sau al nașilor. În lipsa unor copii de sex masculin, a început să se dea fetelor nume derivate din cele ale bărbaiților familiei: Giorgiana, Georgeta, Mihaela, Nicoleta. Au apărut și nume „moderne”: Abel, Alex, Alin, Doru, Marian, Mirel, Paul; Cristina, Gianina, Hanelore, Jiana, Liliana, Loredana, Ramona, Simona, Steliana, Tatiana, Violeta.

De dată recentă e atribuita mai multor nume de botez, practică necunoscută în trecut. Între 1960-1986 au existat 70 de locuitori tineri care aveau câte două prenume. Privind botezul copiilor de sex masculin, s-a recurs la doar 37 de nume, iar la fete la 33 de nume duble. Exemplu pentru bărbaiți: Gheorghe-Petru, Adrian-Ion, Moise-Petru, Traian-Florin, Romulus-Petru, Andrei-Nicolae, Abel-Petru, Flavius-Ionel, Ion-Crăciunel, Mirel-Sorin, Sorin-Ilie, Dan-Constantin etc. Exemplu pentru femei: Andreea-Claudia, Ionela-Maria, Codruța-Violeta, Ghiorghina-Florica, Loredana-Gianina, Petronela-Liliana, Ramona-Tatiana, Emilia-Jiana, Raluca-Camelia, Livia-Giorgiana, Sorina-Florina, Vasilica-Livia etc.

Nume de botez ale femeilor, în 1915: Ana, Anuica, Anastasia, Anuța, Aurora, Aurelia, Brândușa, Carolina, Cornelia, Cristina, Domnica, Dorina, Draga, Elena, Elisabeta, Eva, Floarea, Iconia, Ioana, Iuliana, Livia, Lucreția, Magdalena, Maria, Mărgăria, Mura, Natalia, Niculina, Octavia, Paraschiva, Paulina, Petra, Petria, Petruța, Raveca, Rozalia, Ruja, Sabina, Semenica, Sânziana, Sofia, Solomia, Stanca, Steluța, Talia, Trăia, Valeria, Văsâlca, Versavia, Viola.

Nume botez ale bărbaiților, în 1915: Constantin, Coriolan, Dimitrie, Gheorghe, Iacob, Ioan, Ioanichie, Iosif, Iulius, Ilie, Moise,

Matei, Mihai, Nicolae, Petru, Pavel, Partenie, Romolus, Simion, Teodor, Toma, Traian, Tulbure, Trăilă, Vasilie, Vichentie.

Casa și construcția ei

Încă de la începuturi, casele de locuit au fost construite din lemn, material la îndemâna locuitorilor datorită pădurilor existente în apropiere. În construcția locuinței s-a folosit cel mai mult lemnul de gorun, dintre materialele necesare construcției nelipsind piatra pentru temelie, care se găsea din abundență atât pe cursul pâraielor, cât și în cariera de piatră aflată în hotarul cu localitatea Câlnic, apoi paiele sau stuful pentru acoperiș - la casele vechi, șindrila mai târziu, și apoi țigla. Ca atare, și casele de locuit din satul Moniom purtau amprenta unor adaptări funcționale la condițiile istorice, social-economice și de mediu. Arhitectura casei țărănești este redarea în elementele constructive a felului de a gândi, de a trăi, de a activa în continuitatea umană. Tipul de casă din Moniom nu se deosebește prea mult de tipul de casă din localitățile de pe cursul Bârzavei, atât în ceea ce privește structura și mărimea casei, cât și modul de construcție și materialul utilizat.

Accesul în gospodărie se face printr-o poartă mare, zidită, din piatră sau cărămidă, și cu acoperișul în pantă, acoperită cu țigla. Poarta este alcătuită din două spații: una pentru accesul omului și al doilea pentru animale și căruță (nr. 33, 49, 50, 64a, 67, 75), marea majoritate având doar poarta mare, care face legătura cu gospodăria următoare. În continuare, vom detalia modul de construcție a acestora în trecut. Casa, ca loc central al gospodăriei, era bicelulară sau trichelulară. În cea bicelulară se găsește întotdeauna o încăpere cu vatră și coș deschis, numită cuină, constituind prima încăpere la intrarea în locuință. Aceasta este fără ferestre, se aerisește numai prin ușă și curenți de aer antrenați pe coșul larg de 1/1 metru, făcut din nuiele împletite și lipit cu pământ. Tot în cuină se găsește și hoca la pod (ușa mică în tavan), cu scara alături; în podul casei se păstrează alte alimente: porumb, grâu, legume uscate; lateral cu intrarea în cuină se găsește camera de locuit, soba. Cuptorul care încălzește camera de locuit este în legătură cu vatra și coșul din cuină. Acest tip de casă bicelulară denotă un nivel de trai scăzut, iar modelul s-a conservat într-un număr redus de gospodării.

Alt tip vechi este casa trichelulară, care păstrează întrutotul forma și funcțiile celei bicelulare, dar are încă o încăpere. Această încăpere a preluat la început o parte din funcțiile de cameră ale cuinii, și apoi a devenit o cameră de locuit, pentru ca cealaltă cameră

să poată deține roluri ocazionale festive. La această casă se întâlnește și tinda cu stâlpi de lemn (nr. 74). În genere, casa veche bicelulară sau trichelulară are o singură intrare, prin „cuină“, de unde se deschid, în dreapta și în stânga, uși spre camerele laterale.

Referitor la casele de locuit din perioada ocupației otomane, este foarte dificil, aproape imposibil, de făcut precizări referitoare la aspectul lor, deoarece acestea au dispărut după venirea austriecilor în Banat, tocmai datorită măsurilor de sistematizare luate, dar și a materialului fragil din care au fost construite, încât nu s-a păstrat nimic din ele. Despre casele din această perioadă avem unele mărturii scrise, iar unele detalii se pot deduce din studierea colibelor păstorilor sau a unor clădiri auxiliare mai mici și mai primitive din gospodăriile țărănești. Poate fi ușor urmărit modul în care a evoluat casa începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, întrucât austrieii au ordonat sistematizarea tuturor localităților, iar tipul de casă ce urma să fie construită era dinainte stabilit.

Dorim să precizăm că după ce Banatul a revenit Austriei, construirea clădirilor de locuit se făcea numai cu aprobarea autorităților habsburgice, care impuseseră respectarea unor reguli, cum ar fi, de exemplu, obligativitatea construirii caselor numai din materiale solide, nefiind neglijată nici estetica exterioară. Fiecare familie putea să aibă și un sălaș pe „moșie“ (extravilan), cu condiția ca acesta să nu fie locuit tot anul. Totodată, se prevedea ca pentru acoperișul caselor de locuit să fie folosită șindrilă sau țiglă, apoi, între case, trebuia lăsată o distanță corespunzătoare pentru cazul izbucnirii unui incendiu. Astfel, planurile trasate de topografi urmăresc ca ulițele să păstreze o anumită proporție și simetrie raportat la centrul comunei, care era socotit locul pe care se afla biserica.

Pentru o concentrare cât mai mare a gospodăriilor, autoritățile au impus și o anumită orientare a casei în funcție de uliță. Dreptunghiul gospodăriei era închis spre stradă de poartă, iar lateral de zidul gospodăriei următoare. Cadența impusă era facilitată de împărțirea egală a loturilor de casă. Se trece la organizarea gospodăriilor pe familii, în funcție de puterea economică a fiecăreia. Noua familie își va ridica gospodăria acolo unde îi va permite proprietatea.

Primele case care au fost construite din piatră au fost cele cu nr. 64 și 4; ca un simbol peste timp, se mai păstrează casa cu nr. 40, aparținând familiei Petrica. Aceasta are frontul stradal de 5 metri și este în întregime din piatră de râu, restul casei fiind din lemn de gorun și păstrând în întregime arhitectura veche; chiar și geamul stradal se păstrează așa cum erau ele înainte vreme, având

dimensiunea de 40/50 centimetri. Să nu mai vorbim de ușa arhaică, de la intrarea în casă, care păstrează caracteristicile vechilor uși, o asemenea ușă de intrare putând fi văzută și la casa cu nr. 64.

Prima casă de lemn care a fost ridicată pe actuala vatră a satului a fost casa lui Suru, pe amplasamentul actualei case a familiei Crina Pavel, la nr. 16, chiar în capătul satului, în partea de NV a străzii principale. Aceasta a rezistat până prin anii 60 ai secolului trecut, când s-a prăbușit. Altă casă păstrată până prin anul 1950 a fost casa cu numărul 41, aparținând familiei Trifu, apoi familiei Ion (Aflătoane, sau unde a stat, așa cum se spunea prin sat, Cica de la Căvăran). Aceasta era acoperită cu șindrilă, într-o fotografie în care apare fiind surprins un grup de școlari. Ea se afla chiar în fața actualei biserici, iar noi vom reda această imagine peste timp, ca o piedică în calea uitării a ceea ce a fost cândva.

Redăm în continuare situația caselor în anul 1910, precum și starea acestora:

- 51 case din piatră sau cărămidă
- o casă chirpici sau pământ
- 63 lemn sau altceva
- 93 acoperite cu țigla
- 22 acoperite cu șindrilă

Revenind la construcția casei din temelie, să consemnăm că, atunci când se zidea o casă, mai întâi se săpa un șanț de 2-3 urme de afund, în care vine zidit fundamentul (temelia) făcut din piatră, de care mai tot hotarul satului este plin. Când era gata șanțul pentru fundament, se chema preotul pentru a sfinți locul casei.

În timp ce preotul citea rugăciunile pentru o asemenea lucrare, se aprindeau patru lumânări, în toate cele patru colțuri ale șanțului. În colțul de către răsărit, pe piatra care se punea mai întâi în fundament, se așezau monede de argint sau aramă, cum erau în acele vremuri, și se reteza capul unui cocoș cu tesla sau ciocanul maistorului care zidea casa, existând credința că prin moartea acestuia să fie răscumpărat un membru al familiei, destinat să moară la edificarea noii case. La un asemenea ritual am asistat personal când s-a zidit casa de la nr. 29, aparținând familiei Gheța, această datină mai păstrându-se, după cum se poate vedea, și azi.

Și astăzi se mai crede că zidindu-se sau adăugându-se noi anexe vechii clădiri, cineva din casă trebuie să moară, dar se mai crede că, zidindu-se în fundament umbra unui om, acela negreșit se va face muroni într-un an; umbra aceluia mort, în tot anul (în fiecare an în care s-a zidit umbra), se va arăta, ocolind casa la miezul nopții.

Apoi se zidește fundamentul, care de regulă se ridică la o înălțime de un metru de la suprafața pământului, sau are alte dimensiuni, în funcție de înclinația terenului.

Pe fundament se așezau lemne de gorun groase de 20-30 centimetri și de lungimea fundamentului, care avea dimensiunea de 8-10 metri. În aceste lemne, „bulvanii sau tălpoane“, se scobeau atâtea „pilugi“ sau „țopuri“ câte era nevoie, iar în ele se băgau cățeii, care erau așezați perpendicular; de ambele părți ale cățeilor se scobeau „vălăile“, în care se băgau „bârnelor“ și „ușciorii ușilor și ferestrelor“, care aveau înălțimea de 2-2,5 metri. Între aceștia se puneau bârne. Încheietura (pusul bârnelor una peste alta) la unghiurile casei se numește „cheptoare“.

Deasupra cățeilor se pun în lungime și lățime 4 corzi, care țin obada casei (căței așezați perpendicular, în a căror vălăie sunt înșirate bârnele), ca să nu se desfacă. Pentru corzi se pun grinzile la o distanță de 1 metru una față de cealaltă. În capătul fiecărei grinzi vin scobite țopuri (găuri) în care se bagă cornii. Cornii se prindeau unii de alții cu cuie de lemn, având o grosime de 10-12 centimetri; aceștia se așezau piramidal și aveau o lungime de 5-6 metri. Cornii din lățimea casei se numesc căpriori. Pe corni erau bătuți lățeți peste care se bătea șindrila, iar mai târziu se așeza țigla.

Dacă casa era mai mare de 5 metri, se făcea sub acoperiș (sub corni, în pod) și scaun de grinzi. Dacă aceasta se acoperea cu țigla, părțile de jos ale acoperișului se numeau streșină, iar cele din lățimea casei - chible. Cățeii în care vin ușa sau geamurile se căptușeau cu scânduri în funcție de grosimea grinzilor.

După ce s-a montat șarpanta casei, în capătul camerei dinspre stradă, meșterii înalță o creangă de mesteacăn pe care gazda așează o legătură cu diferite semințe și o sticlă de țuică împodobită cu un ștergar sau cu o cârpă. Semințele simbolizează belșugul și norocul de care noul cămin urmează să aibă parte din plin. Cârpă sau ștergarul oferite în dar meșterului lemnar, precum și țuica cu care gazda omenește lucrătorii, se referă la dărnicia și ospitalitatea casei. Fără să se fi păstrat informații asupra vreunei practici rituale, la ridicarea casei se pun pe acoperiș sticla cu țuică și ștergarul, sau „cârpa de legat muierea la cap“, pe o creangă de mesteacăn. La terminarea acoperișului, țuica o beau lucrătorii casei, iar cârpa o ia primul muncitor, „maistorul lucrării“.

Ușile au de obicei înălțimea de 2 metri, iar lățimea e de 90 centimetri. Ușile erau cu „brăvi“ - broască cu încuietori, sau cu „clențaică“ de fier ori din lemn, pentru a le ține închise. Ferestrele

sunt de la 70 la 90 centimetri înălțime, iar lățimea - proporțională. La casele mai vechi, ferestrele sunt și mai mici, 40 x 40 centimetri, la care în loc de „uiagă” (sticlă) era boșică de porc sau pănuș (piele de pe târbanul de bou), prin care de abia străbătea lumina.

Obada casei se lipea cu „imală” - lut amestecat cu paie; înainte de a se usca, se fac mici adâncituri cu degetele, apoi se spoiește cu (mortar) nisip amestecat cu var. Plafonul se acoperea cu scânduri de lemn peste care se prindeau nuiiele de alun, scoarțe de tei sau trestie, care la rândul lor se spoiau. Partea de deasupra plafonului se numește pod. Înăuntrul casei se fac „primezuri” (ziduri despărțitoare) camerele având dimensiuni reduse - 3/4 metri.

Casele mai vechi, înaintea ușii de intrarea de către curte, aveau „tindă” sprijinită pe stâlpi, între care erau bătuți lăteți de lemn, iar în „fundoane” era „șpaisul”; asemenea casă poate fi văzută la nr. 75, la familia Adam (Vichentă). Un sălaș care păstrează aceleași părți componente ca ale casei, fiind bine păstrat și putând servi ca etalon de casă veche, aparține aceluiași localnic de la nr. 40, Pascu Petrica. Cinste lui! Deasupra tindei și ușii de la intrare era ștreșina, ca să nu plouă sau să bată soarele în casă.

Coșurile caselor erau făcute din piatră, lemn sau nuiiele împletite, spoite cu lut. Lemnele din coș se pun orizontal, pe ele fiind puse „slasta” (clisa) și carnea spre a se afuma, și se numeau „civiguri”. Sub multe case se găsește „podrumul” (pivnița) cu „copileață” (găuri păstrate în zid) pentru unele lucruri mărunte care erau depozitate acolo. În vremuri demult apuse, oamenii săpau în pământ locașuri care erau acoperite cu lemne peste care se punea pământ, care era acoperit la rândul lui cu „glie” (bucăți de pământ cu iarbă), și locuința era gata. Acestea erau bordeiele. Vatra se făcea din pământ bătut cu „maul” și se spoia cu balebă de cal amestecată, de asemenea, cu lut.

Casa bicelulară sau trichelulară este construită frecvent din cărămidă, crudă sau arsă, iar acoperișul din țiglă; tinda casei - cu stâlpi de lemn sau cărămidă. Casele cu tindă sunt ridicate pe fundație; sub tindă și uneori din tindă este intrarea în (podrum) pivniță, aflată la demisol, de obicei sub una din camere. Aici se depozitau butoaiile cu țuică, de mari dimensiuni, cuprinse între 300-500 sau chiar 1000 de litri. Asemenea butoaie se mai găsesc și acum la familiile Marcu, nr. 50, și Flisc, nr. 47. Pomicultura în declin și faptul că livezile erau îmbătrânite și slab productive, au dus treptat la demolarea acestora și folosirea spațiului rămas, pentru depozitarea cartofilor și fructelor peste iarnă, sau a butoaielor cu

murături și brânză. În ultimii 30 de ani, pe linia transformărilor aduse casei vechi, trebuie menționat că tinda cu stâlpi de lemn sau cărămidă, prin forma și dimensiunile variabile, a fost transformată în spațiu de locuit, tinda fiind închisă cu geamuri; în noua sa formă, a fost denumită coridor.

Cuina s-a transformat astfel în camere de locuit, cu ferestre, mașină de gătit, deseori cu pat, o masă, scaune. În noua sa formă, a fost numită bucătărie. La camerele de locuit (soba mare și mică), transformările au vizat înlocuirea ușilor și ferestrelor cu altele mai mari și mai moderne. Tot pe linia transformărilor aduse casei vechi, trebuie menționată și ridicarea tavanului.

În camere, pardoseala era din pământ bătut; după anul 1960, tot mai multe case sunt prevăzute cu podele. Uneori s-a schimbat total înfățișarea casei, dintr-o casă cu frontul la drum, ajungându-se la o casă cu acoperișul paralel cu drumul. În acest fel a luat naștere un alt tip de locuință, de astă dată cu două camere la drum și alte două spre curte, menținând tinda deschisă spre curte. În Moniom întâlnim frecvent casa în formă de L sau U, ori „ocol închis”. Față de aceste dispuneri extrem de simple, organizarea gospodăriilor din Moniom înregistrează soluții variate, care trec prin formula ocupării în două volume paralele a laturilor lungi ale curții, prin varianta ocupării suprafeței ocolului pe trei laturi, în volum compact, sau în construcții independente, până la închiderea pe toate laturile, cu plasarea clădirilor după modelul gospodăriei cu ocol închis.

Fântâna „cu roată” ocupă în acest spațiu un loc central bine delimitat în spațiul curții, departe de grajd sau cocină. Observăm organizarea compactă a construcțiilor pe trei laturi ale curții, uneori cu închiderea incintei spre stradă sau spre vecini printr-un zid ce lasă imaginea unei construcții propriu-zise (nr. 2, 32, 91, 97, 64a).

Grajdul și anexele

Grajdul, prezent în aproape fiecare gospodărie, este plasat în continuarea casei, fie în curte, separat, în funcție de spațiu. Construcția grajdului are dimensiunea casei, incluzând și șofrul în care sunt adăpostite carul și uneltele agricole. Renunțând la creșterea animalelor, mulți săteni și-au transformat grajdurile în anexe locuibile, neavând ce să mai țină în ele. Tot în curte se găsesc și cocina, cotețul de păsări și, frecvent, fântâna săpată în pământ și ridicată din piatră sau cărămidă. Menționăm că în localitate sunt 12 fântâni stradale și 76 în curțile cetățenilor. Pânza freatică se găsește la minimum 1,5-3 metri și maximum la 18 metri, în partea vestică a satului.

Mobilierul

Mobilierul, asemenea casei, rezultă din necesitățile de viață ale celor care-l foloseau. Principalele componente ale locuinței au fost: patul, masa, scaunele, dulapul scund cu trei sertare, dulap cu două uși, țesături. Lemnul și-a găsit o largă întrebuintare și în confecționarea pieselor de mobilier din locuința țărănească. În cameră, sobă, paturile sunt în număr de două, așezate pe lângă cei doi pereți longitudinali. Tipul de pat răspândit este patul cu tăblii simple și lipsite de elemente decorative. În fața fiecărui pat se afla „scamnul“ cu sau fără spătar (răstaniță). Mesele, nelipsite din nici o locuință, erau de formă și dimensiuni diferite: masă înaltă pătrată sau dreptunghiulară cu sertar, și masă joasă rotundă, cu trei picioare, pătrată sau dreptunghiulară, cu patru picioare. Mutarea acestora era ușoară datorită dimensiunilor reduse. Ea era ținută în cuină, rezemată de perete. Masa înaltă cu sertar avea un loc precis în interior, era așezată în „sobă“ lângă perete, între cele două paturi.

Scaunul a atins cea mai mare varietate din punct de vedere al formei: scaune joase dreptunghiulare sau care aveau spătarul decorat prin sculptare, sau perforată tăblia spătarului sub formă de inimă. Prăjina nu prezenta elemente decorative, în schimb, prin integrarea ei în ansamblul interiorului și mai ales prin faptul că servește la expunerea unor haine sau țesături, cu deosebire în zilele de sărbătoare, era situată deasupra patului, fixată în grinda tavanului prin două inele de fier și ajungea la o lungime de doi metri. Polița are o importanță mai mică, fiind des întâlnită nu atât prin frecvență, cât prin funcțiune. E formată dintr-o scândură prinsă cu cuie (de lemn, la casele vechi) de perete și servea la așezarea obiectelor mici.

Lada de zestre, „lăgița“, are în interiorul țărănesc o funcție asemănătoare dulapului orășenesc. În ea se țin hainele bune. Dulapul cu trei sertare (fiocul) și „lăgița“ erau folosite pentru păstrarea hainelor de pat, a îmbrăcăminte și a altor țesături. Pe dulapul cu trei sertare erau etalate țesăturile din lână, ponevile, chilimurile, straițele și altele. Alături de acest dulap, care se mai păstrează în unele case, a apărut dulapul cu două uși. Amenajarea interiorului locuinței cu aceste piese era, de obicei, aceeași la toate familiile. Cu vremea, aceste elemente au evoluat, au căpătat forme noi sau au fost înlocuite cu mobilă produsă de fabrică.

Oglindea de perete este caracteristică pentru casele mai noi. Se afla așezată în sobă, pe pereții din față, deasupra mesei. Rar se foloseau scergătoare (prosoape) puse pe perete. Dintre obiectele de cult, icoana era prezentă în fiecare locuință, reprezentând, de

regulă, sfântul care este patronul casei respective. Acestea erau icoane pe sticlă sau pe hârtie, iar pe pereții laterali erau agățate fotografiile ale membrilor familiei.

Deasupra mesei sau la mijlocul camerei de locuit era agățată de un cârlig fixat de plafon lampa cu petrol, locul ei fiind luat în zilele noastre de bec electric ori de un candelabru (în unele case lampa de petrol încă mai este ținută la locul ei, dar numai pentru decor). În secolele trecute, pentru iluminat se foloseau lumânări de seu și vase de lut cu ulei și seu topit, sau se folosea opaițul cu seu sau grăsimi animale.

Țesăturile

În crearea unui spațiu ambient cât mai primitiv, un rol deosebit de important îl au țesăturile de interior. Categoriile de țesături pentru interior erau destul de limitate. În toate interioarele se puteau întâlni ponevele (țesături din cânepă sau de bumbac), executate în două sau patru ițe și ornamentate cu vergi colorate. Gama culorilor era redusă și s-au folosit coloranți organici. Ponevile aveau o lungime de 2 metri și o lățime de 1,5 metri. Sunt formate din două foi și unite între ele printr-o dantelă ce prezenta pe o margine ciucuri înnoați, executați din același material ca și țesătura.

Măsaia era fața de masă țesută din cânepă sau bumbac, executată din două sau patru ițe, ornamentate cu vergi colorate.

Procivița este o țesătură mai bogată, ornamentată din urzeală de bumbac și beteală de lână, lucrată în alesătură. Procivițele se foloseau pentru acoperit patul. Fastul ștergarelor și al fețelor de masă, „măsaie“, se realizează prin aplicațiile bogate de dantelă dispusă atât la îmbinarea foilor, cât și la extremități. În perioada interbelică, ștergarele și fețele de masă se împodobeau cu broderie de mână. Ștergarele erau așezate pe suporturi speciale, așezate pe perete, în jurul oglinzii, icoanei sau ferestrei.

Strujacul era o țesătură în patru ițe, din urzeală de cânepă și băteală din câlți, și era umplută cu paie sau ghije de cucuruz. Peste acesta se așternea un cearșaf alb din fuior sau bumbac, țesut în două sau mai multe ițe, care cădea peste stinghia patului. Extremitatea vizibilă era împodobită cu dantelă.

Pernele erau din același material ca și ponevile.

Am trecut în revistă câteva din țesăturile folosite în interiorul locuinței. Obiectele de artă populară îmbogățesc imaginea noastră asupra culturii și artei, pe cât de variată în formele de expresie, pe atât de unitară în conținutul și sensurile ei.

Oalele

Produsele ceramice necesare păstrării lichidelor sau servirii hranei zilnice, erau cumpărate de la olarii din Biniș, la târgul ce se organiza la Bocșa, acestea erau cumpărate fie pe bani fie se făcea troc. La rândul lor, modificările în modul de alimentație au dus la înlocuirea multor obiecte tradiționale de menaj, folosite până atunci la prepararea hranei. În încercarea de a nu se uita rolul și locul pe care-l aveau în gospodăria țărănească produsele ceramice, voi încerca a reda succint tipurile de vase și rolul acestora, pentru că o dată cu pătrunderea produselor de fabrică, locul acestora a trecut pe plan secundar și totodată scoaterea acestora din uz.

Tipuri de vase:

- Blid de cotoroage (piftii) blid de moși ,aceste blide (blidășele) se foloseau primăvara la Moși cu o săptămână înainte de „zăpostit“ (postul Paștilor), când se mânca numai cotoroage.
- Blid mare de „sprijonit“.
- Cinerele pentru cotoroage .
- Cipsâile pentru „crumpei“ se folosesc la prăjit cartofi sub țest.
- Cigănila cu feldeu, erau vase pentru pregătirea mâncării.
- Frigările se foloseau la prăjitul crumpeilor cu carne.
- Oalele - olcuțele de 0,5 litri până la cele de 20-30 litri pentru pregătit hrana sau pentru păstrat.
- Oalele de dus mâncare la câmp, acestea aveau o mânăușă în partea superioară.
- Olcuțele erau de dimensiuni mai mici de la 1 litru -la 0,4 litri se foloseau pentru păstrat vinul ,pentru băut apă din ele.
- Ciupul, pentru păstratul peste iarnă a cărnurilor, a murăturilor.
- Cârceagul (ulciorul) se folosea la păstratul apei în casă ,de dus apa la câmp.
- Cârceguțul (de 0,5l) era folosit de copii și de dat de pomană la „cei 44 de mucenici“.
- Bârdacul era asemănător cu cârceagul, cu deosebirea că are gura rotundă, avea „țâță“ dar fixată pe umărul vasului, era folosit pentru păstrarea oloii de oloiniță (de floarea soarelui) și de aceea se dădea la „cei 44 de mucenici“.
- Bădâniul (untarul) avea două mânăuși dispuse pe diametru în partea centrală, avea capac cu butonul găurit, pentru introducerea lemnului de făcut untul.

Hrana

Ca mâncare preferată era: laptele cu mămăligă, papară cu mămăligă, brânză cu mămăligă, mălai cu poame (de fructe uscate), magiun cu pâine. Carnea o foloseau de maximum două ori pe săptămână, laptele zilnic, ouăle de 3 ori pe săptămână, și atunci în papară, brânza - în fiecare zi. Dimineața, țăranul mânca „coleșă cu brândză“ și „coleșă cu piecmez“ (dulceață de prune) sau „mălai cu ceapă”, iar prânzul consta din „zamá de păsulă“ (fasole) fiartă numai cu zarzavaturi, „crumpei“ (cartofi) gătiți cu „amprem“ și clisă (slănină); se mai mânca „mălai fript“ (cocârțau), mămăligă subțire - „pripișcă“, ciobanii mâncau „balmăș“ ce se prepara din caș dulce fiert în lapte dulce, în care se adăuga făină de porumb pentru a se îngroșa.

Mălaiul se prepara astfel: făina de porumb se înmoaie de cu seară în apă caldă, într-o „troacă“ de lemn. Se opărește și se frământă cu apă și sare și se lasă timp de două ore la căldură. Se răstoarnă apoi pe frunze de varză și se coace direct pe vatră, în țest de metal. Se mai prepara într-o „ciganie“ ceapă tăiată mărunt, clisă, șuncă ori carne, apoi se adăugau brânză de oaie și ouă; acesta se servea mai ales seara, când se reunea întreaga familie. Ciorba se mânca fie cu mămăligă, fie cu mălai. Cina consta din mămăligă cu lapte. Meniul se schimba în funcție de anotimp. Iarna se mai gătea „zamá de poame“ (fructe uscate). Masa din zilele festive era compusă din friptură de miel, porc, pasăre, cu garnitură de cartofi, varză sau fasole, supă de carne. Odinioară, făina de grâu se folosea doar la sărbători mari, când se cocea pâine, se făceau colaci ori plăcintă cu brânză dulce de vacă, cu brânză sărată sau cu dulceață „păturată“, sucituri „ștrul“, sau din ouă se prepara pentru copii numitul „lapte de pasăre“ ca desert. Astăzi se prepară tot felul de prăjituri.

Viața religioasă

Hramul bisericii

Biserica este centrul localității și simbolul virtuții colective dintr-o anumită așezare. Liturgia duminicală, sărbătorile și posturile, ca și o seamă de acte religioase privind viața omului în diferitele ei înfățișări (de la naștere până la moarte), consacră biserica drept interferența între lumea pământească și cea veșnică. Un moment semnificativ, ținând de cultul sfinților patroni, îl reprezintă Hramul Bisericii sau „ruga“, cuvânt de origine latină care subliniază ideea creștină a rugăciunii mai deosebite, mai intensive și mai călduroase care trebuie să-și imprime pecetea și asupra acestei zile în care se comemorează sfinții protectori nu numai ai bisericii din localitate, ci și ai localității însăși.

Hramul Bisericii din Moniom este închinat Sfinților Ierarhi Mihail și Gavril, și se sărbătorește în data de 8 noiembrie. Există multe asemănări în modul de sărbătorire a sfântului casei și hramul bisericii. Sărbătoarea sfinților de hram îmbină, de regulă, ritualul bisericesc sau liturgic cu unul laic. Comunitatea participă la slujba oficiată și totodată la „ruga satului“, cândva deschisă de preot. Este o sărbătoare a comunității, de regulă cea mai importantă a localității, prilej de etalare a tuturor realizărilor gospodărești și culturale, de primire a musafirilor, cu acest prilej având loc întruniri ale fiilor satului, ale localnicilor cu rudele și prietenii. Sărbătoarea hramului bisericii e considerată ca unul din praznicele cele mai mari în fiecare sat, cum preciza un cercetător, că rânduiala liturgică proprie hramului sau rugii era aceea că în acea zi se înconjura biserica cu procesiune și se stropea cu aghiasmă, ca o aducere aminte de actul târnosirii ei.

Ruga ține două zile, a doua zi făcându-se procesiune la cimitir, pentru pomenirea morților. În după masa zilei se face hora, de obicei, în curtea bisericii. La acea oră participă nu numai satul întreg, ci și oaspeții (goștii), veniți din satele vecine ca invitați sau și alții, veniți din proprie inițiativă, îndeosebi tineret, toți fiind îmbrăcați în cele mai frumoase costume. Schimbările din deceniile din urmă au pierdut mult din rosturile inițiale, sămânța ancestrală laică. La această rugă se mai poate rar vedea portul tradițional, și acesta doar la câte o nuntă sau la organizarea tradițională a jocului de călușar, care se ține a doua zi de rugă, când se prindeau în horă fetele de joc ale călușarilor, îmbrăcate în frumoasele costume populare locale,

dar și această tradiție a călușarilor se ține sporadic. Organizarea horei era o atribuție a epitropiei parohiale și banii încasați cu această ocazie reveneau bisericii.

Acum, ruga satului nu se mai ține în ocolul bisericii și nici nu mai este o atribuție a bisericii. Ruga este organizată de două sau trei persoane cu dare de mână, și care mai doresc a se păstra pe cât se poate această tradiție. De menționat că tot aceștia aduc și muzica și unul sau doi soliști pentru a desfăta auditoriul aflat la această manifestare. Totodată, este trist că hramul și ruga se țineau de ziua Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, în 8 noiembrie. Din anii 1950 nu se mai păstrează această tradiție și se ține de Rusalii, dar se păstrează aceleași ritualuri enumerate mai sus. Hramul Bisericii Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril datează de peste 200 de ani, când satul avea biserică zidită din piatră la 1800, la locul numit Juroni, unde era vatra satului, înainte de a se muta pe actuala vatră. Primul preot care a fost la acea dată a fost Ioan Simu, așa după cum arată documentele vremii.

Revenind la Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril al cărui hram poartă biserica din Moniom și ai cărei ocrotitori sunt, reliefăm faptul că: Gavril semnifică în limba ebraică „Dumnezeu este războinic“; Mihail semnifică „Cine este El?“. Sunt arhanghelii, primii între sfinți și primii între îngeri. Îi venerăm încă din vremea Vechiului Testament. Cel dintâi aduce solii despre misterul vieții, fiind tălmăcitorul viselor și al vedeniilor - vestitorul întâmplărilor celor mari. Al doilea, salvatorul sufletelor, vorbește despre misterul eternității, fiind în fruntea soborului de mesageri ai divinității. Pe amândoi, dimpreună cu întreaga oștire îngerească, creștinii îi sărbătoresc la început de noiembrie, când comemorează și Ziua Morților. Ziua în care tradiția ne învață că e bine să aprindem o luminiță și pentru sufletele noastre, odată cu cele gândite pentru cei deja trecuți dincolo, în lumea în care taina vieții și a morții nu mai e taină și unde se vede și ceea ce ochii nu pot vedea. La ei voiam să ajung. La cei ridicați an după an, veac după veac, în stele. La cei care s-au dus și pe care noi îi continuăm, datori să păstrăm flacăra nestinsă. Nu stăm să calculăm câte sute de suflete au trecut numai prin locul acesta în cei 100 de ani de rugăciune, de când un vis a prins aici contur, de a avea un lăcaș de închinăciune. Oameni ca și noi, cu sentimente ca ale noastre, cu dureri și bucurii... cam ca ale noastre... Oameni care au gândit, ca și noi, în clipele de răgaz, la pilda trecutului și la datoria către viitorime. Zidind zidire trainică, în care stropii de sudoare s-au prins, germinând ca sufletul Anei sub mistria meșterului Manole.

Mulțime de destine s-au împletit aici în timp. Respectul față de biserică, de preot și de bătrâni se datorează șirului de preoți care te-au binecuvântat de mic, ți-au dat sfat, te-au întâmpinat la rugăciune în biserică și te-au introdus în viața căsnicească.

Centenarul bisericii din Moniom

În șiragul zilelor care împletesc cununa anului, creștinul trebuie să-și oprească, în smerenie, mintea cugetătoare și să-și închine inima și gândul în pragul acestei sărbători a bisericii noastre străbune, la cei care în urmă cu 100 de ani au zidit biserică nouă. Aniversarea va fi înscrisă cu litere de aur pe răbojul vremii, reprezentând data târnosirii Sf. lăcașului de închinare și așezat sub ocrotirea Sf. Arhangheli Mihail și Gavril. E un moment de bilanț în existența bisericii străbune, o vârstă a maturității depline. Timpul a avut răbdare. A avut răbdare și ne-a ajutat, atât cât l-am ajutat și noi, să amplificăm și să valorificăm zestrea noastră spirituală.

În anul 1935, preotul Cornel Țânțariu intenționa să picteze biserica. Iată că după 70 de ani acest vis a fost realizat. În semn de apreciere a strădaniilor depuse de întreaga comunitate parohială pentru împodobirea acestui Sfânt Lăcaș de închinare, merite deosebite a avut Prea Cucernicul Părinte Paroh Ioan Pașca și parohienii care au contribuit cu bani și donații, numele acestora urmând să intre în memoria generațiilor viitoare. E adevărat că trecem azi prin greutăți mari, pe toate planurile vieții noastre. Dar, să nu uităm, strămoșii noștri au trecut prin încercări și necazuri mult mai mari decât ale noastre. Însă, ei au biruit.

În urmă cu 100 de ani, a fost împlinit un vis, un gând, un destin, pe acela de a avea Biserică nouă. În anul Domnului, 2005, sărbătorim un veac de când înaintașii noștri ne-au lăsat cea mai grăitoare dovadă despre spiritul de sacrificiu, care a animat spiritul ctitorilor, credința, sentimentele și concepțiile superioare de viață spirituală Ortodoxă a dreptmăritorilor creștini. În această sfântă zi, ea amintește cinstitorilor și închinătorilor ei datoria de a o înconjura cu dragoste și a o sprijini efectiv.

Nu cer să trăim în trecut, dar cred că e bine ca, din când în când, și mai ales acum, la ceas aniversar, să ne întoarcem cu fața spre trecut, spre acei oameni care au fost „sufletul la întreaga zidire“. Aceștia sunt: **Pr. Alexie Groza**, **Pr. Petru Ieremia**, judele comunal (primar) **Ioan Ștefan**, nr. 36, „un bărbat încăruntit în cinste și omenie“, episcopii **Ioan Ștefan** și **Moise Meilă**, precum și membrii din comitet: **Ion Ciulă**, **Nicolae Meilă**, **Nicolae Petrica** și **Ion Păuța**,

care a cumpărat cel de al treilea clopot, și nu în ultimul rând trebuie pomenit și primul preot care a luat în primire parohia Moniom, acesta fiind **Pr. George Costescu**, originar din Sârbova. Numele lor rămâne scris cu litere de aur în cartea bisericii noastre străbune și în conștiința multor generații de acum înainte. Doresc a reaminti cuvintele memorabile rămase de la cel care s-a semnat sub pseudonimul Moniomanul, la anul 1905, și a scris următoarele despre sfințirea bisericii, la 8 noiembrie 1905: „Fie ca monumentul nou rădăcat pe colina din mijlocul satului să vestească peste veacuri că în comuna aceasta mică a trăit o mână de oameni plini de însuflețire pentru biserica și dumnezeieștile ei așezăminte, și astfel să îndemne și pe alții mai mari și mai tari să încerce ceea ce au făcut ei“.

Redăm în continuare două ample reportaje de corespondență a ierodiaconului Macarie Gușcă și a celui ce a semnat cu pseudonimul Moniomanul, despre Sfințirea Bisericii din Moniom, apărute în Foaia Diecezană, Anul XX, nr. 1, 2 ianuarie 1905, p. 6-7, și Foaia Diecezană nr. 48/27 noiembrie - 1905, p. 4-5. Menționăm că ierodiaconul Macarie Gușcă este originar din Câlnic, localitatea vecină.

Sânțirea bisericii din Moniom – 1904

Comuna bisericască gr. or. rom. din Moniom, protopresbiteratul Bocșa Montană, constatatoare din abia 500 suflete, de multă vreme s-a pregătit a zidi o biserică nouă. Pregătirile au început a se face încă sub decedatul Alexie Groza, iar cu trecerea din viață a acestuia, devenind administrator parohial al acestei comune preotul Petru Ieremia din Câlnic, lucrurile au luat o altă față și au mers mai repede. Fiindu-i Sânției Sale dată puțința a delătura neînțelegerile, ce le-a aflat în comună, a stabili încrederea împrumutată și a însufleții comuna bisericască, ca pe lângă capitalul de 6000 coroane ce-l avea disponibil să mai jertfească încă mai 4000 coroane, imediat s-a pus pe lucru și a concretizat facerea unui plan și specificațiuni de spese d-lui arhitect Demetriu Boitor din Oravița, care plan primindu-se de comitetul și sinodul parohial, a obținut și aprobarea Ven Consistor, și așa lucrarea s-a putut începe.

Biserica e zidită din material solid și trainic, fiind acoperită cu țiglă, iar turnul cu tinichea zincuită. Ți-e mai mare dragul a te uita la această biserică așezată pe o colină și la care d-l arhitect Demetriu Boitor și-a arătat talentele sale. E un tiner brav și de multă speranță, creștin și român bun, care însușiri l-au făcut să se bucure de stima celor ce-l cunosc, îndeosebi însă credincioșii din comuna Moniom nu

știu cum să-i mulțamească, că pentru suma de 10.000 coroane le-a făcut biserică despre a cărei frumusețe se va duce departe vestea. Împărțirea bisericii e foarte potrivită, nelipsindu-i lumina. Despărțământul de la naie e în forma de cruce. Templu e făcută de templarul sculptor Cotârlă, asemenea și corul. D-l arhitect a lucrat toate foarte frumos și ne bucurăm că biserica noastră are astfel de a fii. Duminecă, 19 Decemvrie 1904, a avut loc sântirea bisericii. Actul s-au savârșit prin Prea On. Domn protopresbiter tractual Maxim Popoviciu, ca trimis al Prea Sântiei Sale Domnului Episcop diecezan, asistat de preoții Iosif și Petru Ieremia din Câlnic, precum și de Macarie Gușcă, ierodiacon.

La intrarea în comună a fost întâmpinat Prea On. Domn protopresbiter de vrednicul jude comunal Ioan Ștefan (nr. 36), iar la ușa bisericii de părintele Petru Ieremia și de ierodiacon Macarie Gușcă. Părintele Petru Ieremia prezentând crucea și evanghelia prin scurte și alese cuvinte, adânc emoționat, îi mulțamește d-lui protopop pentru venirea în numele Prea S. Sale D-lui Episcop spre îndeplinirea actului religios al sântirii bisericii. S-a purces la însuși actul sfințirii. La pricesnă, Prea On. Domn protopresbiter M. Popoviciu, adânc emoționat, rostește o cuvântare acomodată, vorbind despre însemnătatea bisericii, și încheie cu rugăciunea, ca Dumnezeu să caute spre poporul său, plinindu-i cererile, ce le va cere, mulțamind totodată și părintelui Petru Ieremia pentru osteneala mare, ce și-a dat-o la zidirea bisericii, precum și credincioșilor. Preotul Petru Ieremia mulțamește Prea On. Domn protopresbiter pentru sfaturile adevărat părintești adresate poporului credincios, rădică deosebitele merite, ce și le-a câștigat față de s. biserică judele Ioan Ștefan, codreanul Ioan Ștefan (nr. 66), și creștinii Ion Ciulă (nr. 54) și Nicolaie Meilă (nr. 44), precum și episcopul Moise Meilă, și aduce mulțămă și evlaviosului creștin Ion Pauța (nr. 56) pentru suma de 140 coroane ce a jertfit cumpărând pentru s. biserică al treilea clopot.

Corul copiilor din Câlnic, condus cu multă pricepere de zelosul învățător din Câlnic, Sofronie Andrițoiu, a cântat foarte frumos cântările liturgice. Publicul asistent a fost foarte numărös, între cari și mulți bărbați și femei din Câlnic. Astfel s-a terminat actul sfințirii bisericii din Moniom, ducându-să toți la ale sale, mângâiați și încântați de frumusețea serviciului dumnezeesc. În fine, observ că meritul cel mai mare la această biserică i se atribuie Sântiei Sale părintelui Petru Ieremia, carele în timp de numai de un an, de când administrează această comună, a făcut așa de mult. Sântia Sa a fost

călăuzit de memorabilele cuvinte ale fericitului metropolit Veniamin Nistor: „Dacă fie-carele din noi va face ceea-ce poate spre binele bisericii, al patriei și al omenirii, nu va peri cetatea noastră“. Aibă dară mângâierea duhovnicească, ca și Sântia Sa poate zice cu fericitul apostol Pavel: „Luptă bună am luptat, etc.“.

Macarie Gușcă, ierodiacon, Valea-Godinova în 22 Decembrie 1904.

Sfințirea bisericii din Moniom 1905

În zilele de azi grele, îi pică fiecărui om de bine și cu iubire de neam și biserică ca o mângâiere sufletească și nădejde în un viitor mai bun, când aude vreo veste îmbucurătoare despre vreo pornire religioasă sau culturală, ce se constată în cutare oraș sau comună. Această bucurie potențează cu atât mai mult, când vedem că oameni din o comună de tot neînsemnată au fost în stare să realizeze lucruri care ar face onoare oricărui oraș sau comună mare.

O astfel de dovadă de iubire, de jertfă pentru legea strămoșească au dat și locuitorii micii comune Moniom din tractul Bocșei, cari deși numără ceva peste 500 suflete, în scurt timp de doi ani și jumătate și-au zidit biserică din material trainic în preț de 10.000 coroane, și-au împodobit-o cu pictură, sculptură, strane, tronuri, scaune și altar, recusite trăbuincioase, în valoare de peste 2.000 de coroane. Întreprinderea a fost grea, dispunând biserica numai de un capital de 6.000 coroane, dar încrederea împrumutată, însuflețirea pentru cauza și iubirea de jertfă au dus la bun sfârșit cele propuse, încât azi bucuria e generală, că pot lăsa urmașilor ca de moștenire și pomenire un frumos lăcaș dumnezeesc.

Acest lăcaș dumnezeesc a fost sfințit în mod provizor anul trecut în luna lui Decembrie, iar anul acesta, fiind biserica pe deplin terminată, a fost din nou sfințită din nou în ziua hramului, la sfinții Arh. Mihail și Gavril, prin Prea On. Domn protopresbiter tractual Maxim Popoviciu ca delegat al Prea Sfinției Sale Domnului Episcop diecezan. Despre această sfințire voiesc a scrie: Încă în presara zilei - conform prescrișelor tipicului - s-a servit prin preotul administrator al Moniomului, părintele Petru Ieremia din Câlnic, vecernia, împreună cu lithie și priveghiere, iar mâne zi Prea On. Domn protopresbiter a descins în fața locului, fiind întâmpinat la hotarul comunei de un banderiu de călăreți, iar la intrarea în comună a fost bineventat în cuvinte binesimțite de nou numitul administrator parohial pentru Moniom George Costescu, cărui salut a răspuns Prea On. Domn protopresbiter în cuvinte avântate, străbătute de

adevărată dragoste părintească.

Cortegiul s-a pus în mișcare fiind Prea On. Domn protopresbiter întâmpinat în decursul drumului cu urale din partea publicului și cu buchete de flori de către tinerimea școlară. Ajungând la biserică este din nou binevenat din partea preotului adm. Petru Ieremia și veneratul jude comunal Ioan Ștefan (nr. 36), cărora răspunzându-le Prea On. Domn protopresbiter și sărutând crucea și evanghelia intră în nou zidita biserică, se purcede îndată la cele prescise prin tipicul pentru sfințirea bisericilor.

Se face sfințirea apei, stropindu-se și ungându-se cu s. mir întreg edificiul bisericii și publicul; apoi ieșind cu lithia, înconjoară s. biserică în sunetul mângâioasei stihuirii: „Încunjuțați popoarele Siodul“ și a troparului hramului. După a treia înconjurare se citește apostolul și evanghelia și Prea On Domn protopresbiter pășind înaintea ușilor închise rostește cu glas tare: „Deschideți boieri porțile raiului etc.“.

După a treia strigare se deschid ușile, și în sunetul troparului hramului cântat cu glas puternic de dl. cleric G. Costescu intră publicul în biserică și se începe liturgia. A produs multă mângâiere în public, când s-a pomenit de la altar numele tuturor preoților, cari preste vremi au slujit la s. biserică din Moniom. Cântarea a purtat-o Învățătorul Ioan Ivan cu școlarii săi, iar heruvicul, irmosul și priceasna le-a cântat cu multă evlavie și frumusețe d-l G. Costescu. După priceasnă, Prea On. Domn protopresbiter rostește o frumoasă predică, în care vorbindu-se despre însemnătatea praznicului și îndemnându-ne a ținea la credința strămoșască și a cerceta des biserica, care e izvor de mângâiere pentru toate împrejurările vieții, laudă simțul de jertfă, ce l-au dovedit Moniomenii la rădicarea biserici, îndemnându-i a asculta și pe viitor și a sprijini în toate cele bune pe viitorul lor pastor sufletesc, cum au făcut-o față de actualul administrator, cu sprijinul carea au ajuns ei la atâta bucurie și cinste.

În cuvinte calde și pline de recunoștință mulțamește preotul Petru Ieremia Prea On. Domn protopresbiter, căci ca sol al Prea Bunului nostru arhiereu ne-a adus cel mai prețios dar, ce lipsește fiecărui creștin și deosebi unei comune bisericesti - binecuvântarea părintească, care să întărească temeliile nou ziditului lacaș dumnezeesc. Apoi asigurând pe Prea On. Domn protopresbiter despre supunerea și devotamentul întregii comuni bisericesti față de marii noștri, trece a înșira pe toți aceia, care au jertfit la împodobirea s. biserici cu diferite obiecte, din care reese, că unii creștini au jertfit sute de coroane la înfrumusețarea bisericii. Mulțamește întregii

comuni pentru sprijinul și ascultarea, ce i-a dat-o la rădicarea acestei s. biserici și în decursul administrării de 2 ani și jumătate, rugându-i, ca tot cu aceeași încredere și iubire, să se apropie și de a ținea cu scumpătate la biserica lor, și să afle și ei alergând la ea în vreme de bucurie și năcaz aceeași mângăiere sufletească, care au aflat-o părinții și strămoșii lor.

Poporul era însuflețit la culme și cu drag ar mai fi ascultat, deși era timpul foarte înaintat. Finindu-se s. liturgie, Prea On. Domn protopresbiter în societatea nou numitului administrator parohial a cercetat frunțașii comunei, iar prânzul s-a dat în casa vrednicului și ospitalului jude comunal Ioan Ștefan, un bărbat încărunit în cinste și omenie. Acest jude comunal, împreună cu episcopul Ioan Ștefan codrean și membrii de comitet Ion Ciulă, Nicolae Meilă, Nicolae Petrica și Moise Meilă, au fost sufletul la întreaga zidire, sprijinind pe preot, pe arhitectul întreprinzător și îndemnând oamenii a jertfi de bună voe și cu inima curată. Dumnezeu bun să le dăruiască încă mulți ani cu sănătate ca să se bucure de fructul ostănelor lor.

Întreg edificiul, atât ca stil, cât și ca executare, face multă onoare d-lui arhitect întreprinzător Demetriu Boitor din Oravița, încât îi poate servi drept reclam pentru toate acele comune, care voiesc a zidi biserici. Ca bucuria să fie deplină și să se imprime și mai bine în memoria tinerei generațiuni ziua sfințirii bisericii, Prea On. Domn protopresbiter, cedând dorinței generale, a jucat o horă în jurul bisericii, în care s-au prins toți tinerii, batrânii. După horă Prea On. Domn protopresbiter s-a depărtat de comună însoțit de cele mai entusiaste ovațiuni. Moniomenii sunt cu toate în plin.

Au biserică nouă, casă parohială nouă, școală corespunzătoare, preot nou numit și oameni harnici. Fie ca monumentul nou rădicat pe colina din mijlocul satului să vestească peste veacuri, că în comuna aceasta mică, a trăit o mână de oameni plini de însuflețire pentru biserică și dumnezeieștile ei așezăminte, și astfel să îndemne și pe alții mai mari și mai tari să încerce ceea -ce au făcut ei. **Moniomanul**

Biserici, în secolele anterioare

Având în vedere faptul că satul Moniom a fost atestat documentar în anul 1717, este foarte probabil ca în mica localitate de numai 18 case să fi existat biserică. După unele surse, în 1786, Moniomul primește în dar biserica de lemn de la Ticvaniul Mare. Existența unei biserici de lemn indică, fără tăgadă, modestia locuitorilor.

Despre existența sigură a unei biserici în Moniom putem

vorbi din primul deceniu al secolului XIX. Astfel, conform unor documente, în 1800 a fost construită biserica greco-estică (ortodoxă), la care a oficiat preotul **Ioan Simu**. „În anul 1831 biserica deținea 18 registre bisericești și 1 carte rituală cu însemnări“. (Grigore Popiți - Conspectul Arhivelor din Banat -1950, pag 49). Biserica din Moniom era construită dintr-un material solid (piatră).

După toate probabilitățile, biserica a fost ridicată prin munca moniomenilor. Ea era amplasată în centrul localității, în mijlocul unei ramificații de străzi, pe locul unde se află actualmente Căminul Cultural, dar terenul fiind mlăștinos s-a ales cel mai înalt loc din sat. Biserica este o construcție consfințită de Dumnezeu și menită serviciului divin public. Lăcașul de închinare rămâne un loc de împăcare cu Cel de sus, un spațiu unde, abandonând lumea pământescă, omul aspiră la cealaltă lume, cea veșnică, în care întâlnirea cu Dumnezeu aduce „marea bucurie“. Gândirea și simțirea religioasă sunt implicate în toate manifestările omenești, lăcașul de închinare este locul central, este locul cel mai înalt din mijlocul unei comunități, al unui sat.

Biserica este investită de sus cu datoria de a menține trează atenția către Dumnezeu, de a primi harul și îndrumarea lui Dumnezeu, spre a păstra conștiința sacralului în mediul credincioșilor, al poporului nostru. Construcția ei urmează un model impus și păstrat în linii mari încă din primele secole creștine, chiar dacă astăzi unele elemente au forme și chiar semnificații diferite, însă acum nu este cazul detalierii acestora. Amintim doar structura triplică a edificiului interior: altarul, naosul și pronaosul - între altar și naos fiind așezat acum iconostasul, împodobit cu icoane. Altarul are trei uși, cea din mijloc fiind ușa împărătească, cele mici fiind numite uși diaconești. În mijlocul altarului, orientată spre răsărit, este așezată sfânta masă, pe care se află Chivotul. Bisericile ortodoxe ale românilor din Banat au fost construite întâi din lemn. Apoi, când apar zidurile de piatră, vechile biserici de lemn sunt dăruite sau vândute altor comunități, călătoriile acestora constituind veritabile pagini de istorie. Cităm, numai din perimetrul Protopopiatului Reșița, exemplele bisericilor din Călnic sau Zorlențu Mare, acestea alăturându-se altora binecunoscute din zona Oraviței. (Istorie și artă bisericească - Vasile Petrica, Gh. Jurma, pag. 88-89. . .)

În statistica bisericilor din eparhia Caransebeșului, din 15 ianuarie 1757, se menționează satul Moniom, dar fără nici un fel de date privind biserica sau preoții. În această statistică, unde sunt trecute 32 localități aparținătoare Districtului Vârșeț, apare și

Moniomul, dar fără a se specifica nici un preot, ci doar numărul de case, 38. (Selo Manium 38 p. 215, I. D. Suciuc - Radu Constantinescu). Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului (p. 192) arată că biserica a aparținut de Protopopiatul Oravița între 1865-1891, de Protopopiatul Bocșa Montană 1892-1948, iar din 1949 aparține de Protopopiatul Reșița.

Preoți deservenți ai parohiei Moniom, în timp

Una din îndatoririle noastre importante este cinstirea celor care ne-au precedat cu fapta și cuvântul pe dreptul drum al slujirii Bisericii. Respectul față de biserică, de preot, se datorește acestui șir de preoți care te-au întâmpinat la rugăciune în biserică și te-au introdus cu cunună în viața căsnicească. Preotul trebuie să fie așa ca el însuși să se arate pe sine ca model în toate faptele bune, în învățătură, ca și în caracterul său cinstit și așezat, pentru ca să fie cuvântul lui vindecător și nepătat, sfatul lui folositor, viața onestă, părerea sa binevenită. Preoții au fost priviți și cinstiți întotdeauna ca mijlocitori indispensabili între creatură și divinitate, intermediari sau verigi de legătură între cer și pământ, reprezentanți ai cerului în mijlocul credincioșilor.

Registrele matricole și protocoalele încep să apară dinaintea de 1831 (1828). Prin acestea putem să urmărim evoluția în timp a familiilor din Moniom (întocmirea arborelui genealogic al celor mai vechi familii) sau să exceptăm direct de la sursă numele preoților care au slujit în Moniom din 1828 încoace. Cu toate acestea, ne-am străduit și am reușit în parte să reconstituim succesiunea preoților care au slujit în parohia Moniom.

Cronologic, au păstorit următorii preoți:

Ioan Simu – 1800

Vichentie Balea - 1861-1862

Zaharia Capetan -1862-1863

Alexie Kapetan -1863

Toma Popovici -1863-1876

Pavel Adam - 1876-1885

Iosif Ieremia -1886 - 1890

Petru Popovici - 1890-1891

Alexie Groza - 1898-1903

Petru Ieremia - 1903-1906

George Costescu - 1906-1911

Alexandru Dobrescu - 1912-1925

Petru Vuc - 1915-1916

Petru Albeanu - 1925-1926
George Ogârlaciu - 1926-1927
Trăilă Bogdan - 1927-1930
Victor Sciopoane - 1930-1931
Ioan Simu - 1931-1932
Petru Ieremia - 1932-1934
Cornel Țânțariu - 1935-1940
Petru Albeanu - 1940-1941
Coriolan Drăghici - 1941-1947
Ioan Meilă - 1948-1950
Ioan Țurcanu - 1950-1964
Gheorghe Paleanu - 1965
Ioan Simu - 1965-1977
Ioan Milotin - 1977-1994
Ioan Pașca - 1995 - până în prezent.

Despre unii din preoții enumerați mai sus vom face unele precizări care au drept scop să arunce mai multă lumină asupra unor perioade din istoria bisericii.

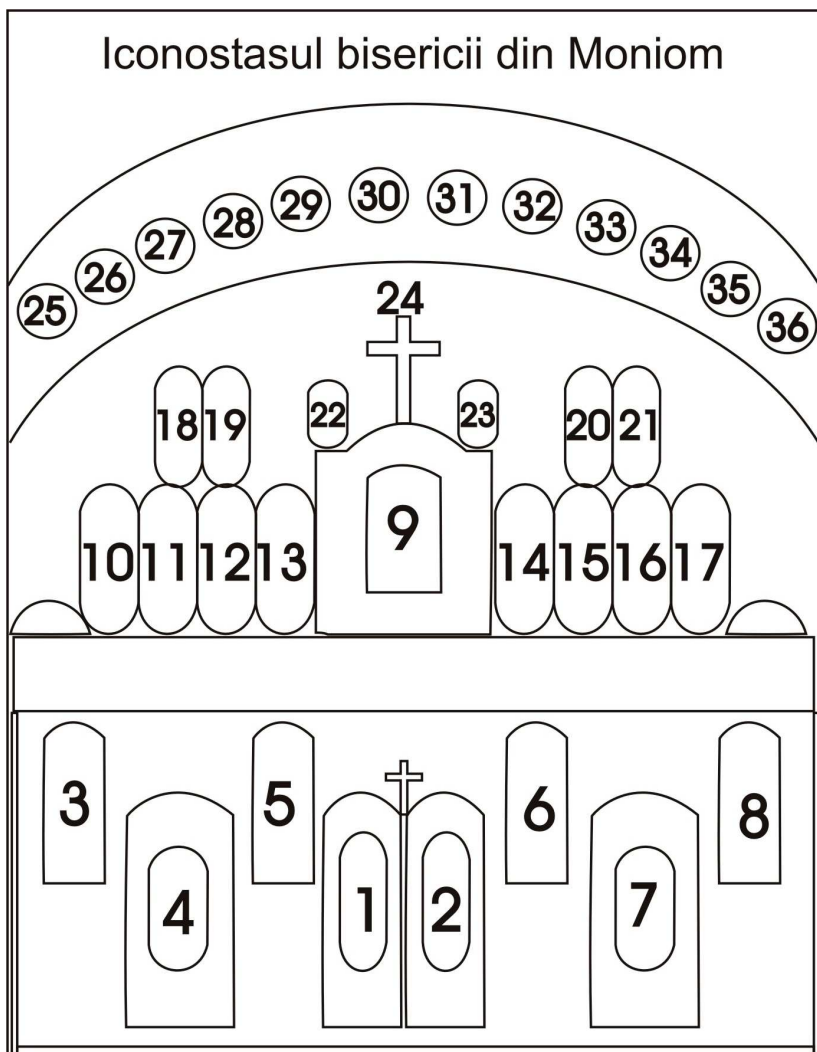
Dimensiunile actualei biserici

Biserica e construită în stil neobaroc și este împrejmuită cu gard de piatră, în mijlocul căruia se află poarta de fier forjat.

Biserica are formă de arcă, are o lungime de 25 de metri, lățimea de 12 metri, iar turnul construit deasupra pronaosului în partea de apus are înălțimea de 15 metri. Înălțimea totală a bisericii este de 35 metri. Clopotnița are, pe cele patru fețe, patru geamuri (șolocaturi), având înălțimea de 2 metri și lățimea de 80 centimetri. Grosimea pereților Bisericii este de 78 centimetri, înălțimea geamurilor este 2,20 centimetri și lățimea de 1,10 metri.

Iconostasul

Iconostasul (tâmpla) a fost realizat în anul 1904 de către tâmplarul și sculptorul **Cotărlă**. Iconostasul are o lățime de 7 metri și înălțimea de 5,50 metri. Este realizat în stil baroc vienez târziu, din lemn de tei alcătuit din trei registre în care sunt încastrate icoane pictate de George Marișescu, originar din Bocșa (vezi mai jos schița iconostasului). În partea din mijloc a iconostasului, deasupra ușii împărătești centrale, într-un medalion semioval, este pictată Învierea lui Iisus Hristos, iar în stânga și în dreapta picturii, în câte șase

medalioane ovale, dar de dimensiuni mai mici (68/25 cm), sunt pictați cei 12 apostoli.

În registrul de jos al iconostasului, între ușa împărătească și cele două diaconești, în patru medalioane semiovale, sunt pictate patru icoane pe lemn, în ulei, reprezentând, de la nord spre sud, în

ordine: Sfântul Nicolae (1,12m/45cm), Maica Domnului cu pruncul în brațe (1,12m/45 cm), Iisus Hristos binecuvântând (1,12m/45cm) și pe Sfântul Ioan Botezătorul (1,12m/45cm). Ușa împărătească centrală este realizată din lemn de tei (2m/80 cm), cu un motiv floral aurit, împărțită în două câmpuri, scena Bunavestire cu Maica Domnului primind vestea de la Arh. Gavril (98/32 cm). Cele două uși diaconești au încadrate două picturi pe lemn reprezentând, cea dinspre nord pe Sf. Arh. Mihail (98/45 cm), iar cea dinspre sud pe Sf. Arhidiacon Ștefan (98/45 cm).

Deasupra iconostasului se află o cruce reprezentând răstignirea, încadrată de două molenii ovale de dimensiuni mai mici, reprezentând pe Maica Domnului și Apostolul Ioan. Pe cata-peteasmă, în registrul de deasupra iconostasului, pe arcadă, sunt reprezentați cei 12 prooroci: Avahum, Naum, Iezechiel, Isaia, Moise, David, Solomon, Aaron, Ieremia, Daniel, Iona, Zaharia.

Redăm mai jos dezvoltarea schiței iconostasului, reprezentând prin numere picturile care sunt încadrate în iconostas și donatorii acestora, care rămân înscrise cu litere de aur în cartea donatorilor și binefăcătorilor acestui lăcaș de cult și închinare de peste un veac; ne facem o datorie creștinească din a le prezenta, și un îndemn pentru înaintași de a le urma exemplul.

- 1-2 - Bunavestire Mihail și Gavril - Ușa Împărătească
- 3 - Sf. Nicolae
- 4 - Sf. Arh. Mihail, Ușa diaconească donat de fam. Adam
- 5 - Preacurata Maria
- 6 - Iisus Hristos
- 7 - Sf. Arhidiacon Ștefan, donat de fam. Adam, nr. 95
- 8 - Sf. Ioan Botezătorul
- 9 - Învierea Domnului - donat de Ioan Ciulă, tânăr, cu soția Maria și fiul Ion Mihai
- 10 - Sf. Ap. Matei - donat de Traian Mustăcilă, nr. 90
- 11 - Sf. Ap. Bartolomei - donat de Petruța Jurca, nr. 71, și Ruja Vuc, nr. 50
- 12 - Sf. Ap. Toma - donat de Ioan Ștefan, nr. 42
- 13 - Sf. Ap. Petru - donat de Petru Stângu, nr. 47
- 14 - Sf. Ap. Pavel
- 15 - Sf. Ap. Iacob, fratele Domnului
- 16 - Sf. Ap. Iacob, Min
- 17 - Sf. Ap. Varnava
- 19 - Sf. Ap. Matia - donat de Ilie Crâsta cu soția Eva, nr. 25
- 20 - Sf. Ap. Filip

- 21 - Sf. Ap. Ioan
- 22 - Maica Domnului, donată de Raveca Ciulă
- 23 - Sf. Ap. Ioan, donat de Ioan Ciulă, nr. 54
- 24 - Cruce de lemn (80/35) reprezentând Răstignirea lui Iisus

Hristos

- 25 - Proorocul Avahun
- 26 Haum
- 27 Iezechieel
- 28 Isaia
- 29 Moise
- 30 David
- 31 Solomon
- 32 Aaron
- 33 Ieremia
- 34 Daniel
- 35 Iona
- 36 Zaharia.

Cei 12 prooroci pictați de George Marișescu din Reșița în anul 1905, în semicerc deasupra iconostasului și numerotați în schița acestuia de la numerele 25-36 sunt: Avahum, Naum, Iezechieel, Isaia, Moise, David, Solomon, Aaron, Ieremia, Daniel, Iona, Zaharia.

Aceste medalioane au dimensiunea de 0,45 centimetri și au fost restaurate de către pictorul bisericesc Rita Aldea în anul 2004. În jurul acestor medalioane au fost pictate elemente florale deosebite.

În anul 2005, Icoanele Împărătești au fost repictate în întregime prin implicarea personală a următorilor credincioși:

Dr. Doina Stângu - Icoana - Iisus Hristos

Maria Puichiță - Icoana - Maica Domnului cu Pruncul

Nicoleta Liliiana Burneci - Icoana Sf. Nicolae

Ion Dalea - Icoana - Sf. Ioan.

Restul Iconostasului se va restaura și polei cu foițe de aur.

De altfel, tot mobilierul, nu numai iconostasul din lemn se păstrează de la zidirea bisericii și este într-o stare de deteriorare accentuată, lemnăria fiind atacată de carii datorită condițiilor climaterice. Într-un timp nu prea îndepărtat, cu ajutorul bunului Dumnezeu și prin implicarea preotului și a enoriașilor, atât iconostasul, cât și chivotul, scaunele și stranele vor fi schimbate. Scena corului (cafusul) este realizată de sculptorul Dușan Basista, nr. 97, prin donarea materialului necesar de către Cornel Franți, de la nr. 35a, spre pomenirea celor ce vor fi trupul și sufletul sfintei Biserici.

Pictura

Pictorul bisericesc **Rita Aldea** s-a impus în arta religioasă din Banat. A urmat cursurile școlii de pictură de pe lângă patriarhie și a urcat, în sens real și simbolic, scara meseriei (fiind acum iconar categoria II-a) și a inițierii întru cele netrecătoare.

Iată, în anul 2005, la ceas aniversar, și biserica din Moniom poartă acum amprenta inconfundabilă a măiestriei acesteia. Moniom, o parohie de Dumnezeu dăruită cu un Preot harnic și prevăzător întru folosul general al credincioșilor din această parohie, înzestrată prin strădania Preotului Ioan Pașca și a credincioșilor, în anii Domnului 2004-2005, prin realizarea, pentru prima dată de la zidirea bisericii, a picturii acesteia. Lăcașul de închinăciune așezat sub ocrotirea „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril” a fost dotat recent cu o nouă haină picturală.

Venerarea serviciului divin în lăcașe sfinte, unde enoriașii intră cu frică, credință și evlavie spre a se închina Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt, trebuie neapărat să servească, prin aspectul exterior și interior, acestui scop propus. Din acest motiv s-a recurs la decorarea necesară care, la rândul ei, trebuie să inspire sentimente divine. În sensul acesta s-a și întreprins restaurarea iconostasului prin poleire cu foițe de aur, repictarea unor icoane și restaurarea ușilor diaconești și a celei împărătești, dându-i-se o nouă înfățișare prin poleirea cu foiță de aur a sculpturii florale a ușilor, pictarea întregului altar și împodobirea picturală a pereților Sf. lăcaș, chemând și îndemnând astfel sufletele creștinilor la închinăciune. Plecând de la această constatare, este clar că decorațiunea de valoare artistică apreciabilă e sprijinul sentimentului pios de care e pătruns fiecare creștin când trece pragul bisericii. În anul 1935, preotul Cornel Țânțariu intenționa să picteze biserica, dar iată că, după 70 de ani, această dorință a comunității și a enoriașilor s-a transpus în faptă, sub preotul Ioan Pașca.

Bolta și pereții laterali din altar

O serie de icoane sunt pictate în bolta din altar; în mijloc: Maica Domnului cu pruncul în brațe înconjurată de îngeri. În jurul acestei scene sunt pictați în semicerc în 8 medalioane, începând cu partea sudică, Sfinții Ierarhi: Metodie, Proclu, Antinogen, Ignatie, Policarp, Sofronie, Vavila și Antim. În altar, pe perețele oval dinspre răsărit, sunt pictați în mărime naturală cei 9 Sfinți Ierarhi: Anastasie, Iacob, Antim, Grigorie, Vasilie, Ioan Gură de Aur, Ioachim, Nicolae și

Sf. Ierarh Ignatie.

În nișa dinspre sud sunt ținute obiecte de cult, iar cea dinspre nord este folosită pentru depozitarea cădelnițelor. În imediata apropiere a altarului, în partea stângă și dreaptă, în cele două nișe laterale se află stranele canturilor, dotate fiecare cu câte 4 scaune și câte un pupitru.

Trebuie menționat că cei 12 prooroci, pictați în anul 1905 în semicerc deasupra iconostasului de către pictorul George Marișescu din Reșița, au fost restaurați de pictorul bisericesc Rita Aldea în anul 2004, aceste medalioane având dimensiunea de 45 centimetri. Aceștia sunt proorocii: Avahum, Naum, Iezechiel, Isaia, Moise, David, Solomon, Aaron, Ieremia, Daniel, Iona, Zaharia.

Pereții laterali din naos și pronaos

Pe partea sudică și nordică a bolții dintre naos și pronaos sunt pictate 10 scene (dimensiunea acestor scene este de 2 metri lățime și 9,70 metri lungime). Pe partea sudică: Nașterea Domnului, Întâmpinarea Domnului, Botezul Domnului, Schimbarea la Față, și Intrarea în Ierusalim, iar pe partea nordică se continuă cu celelalte 5 scene reprezentând: Cina cea de Taină, Răstignirea Domnului, Pogorârea la Iad, Înălțarea Domnului, Pogorârea Sfântului Duh.

Bolta centrală

Pe bolta centrală a bisericii sunt pictate o serie de icoane în medalion, și scene reprezentând diferite momente din viața Domnului Nostru Iisus Hristos. Astfel, în medalionul central (1,70 metri) este pictată Sfânta Treime, apoi pe bolta dinspre Iconostas (est) este pictat Domnul Iisus Hristos Pantocrator (Atotțiitorul), iar spre (vest) către scena corului (cafes) este pictat Sfântul Ioan Botezătorul, tot în medalion.

Pictura ferestrelor

În glafurile ferestrelor sunt frize ornamentale, inspirate din motivele florale existente pe un chimir de sărbătoare purtat chiar la prima sfințire a bisericii în anul 1905 de însuși judele (primarul) Ioan Ștefan, cel care „a fost sufletul la întreaga zidire, un om încărunit în cinste și omenie“, așa cum scria Foaia Diecezană la anul 1905; acest chimir face parte din colecția autorului.

Bolta cafasului

Pe bolta cafasului (scena corului) și peretele vestic sunt pictate în medalion: Maica Domnului cu Pruncul, Scena Buna Vestire, scena Adormirea Maicii Domnului, Maica Domnului înconjurată de îngeri, Maica Domnului în slavă. Deasupra cafasului în medalion este pictată Maica Domnului cu pruncul, orantă (rugătoare). De-a dreapta și de-a stânga acesteia se află scena din viața sa, Buna Vestire, Maica Domnului în Slavă. De asemenea, pe peretele vestic (în cafas) avem două scene: Adormirea Maicii Domnului și Maica Domnului înconjurată de îngeri.

Sub cafas sunt pictate în medalioane, pe partea dreaptă: Sf. cuv. Iosif cel Nou de la Partoș, Sf. cuv. Ioan Hozevitul.

Pe bolta de sub cafas este pictat Sf. cuv. Metodie, Iisus Hristos Emanuel, Sf. cuv. Gherman, la ușă, în picioare, este pictat Sf. Arh. Gavril. Pe partea stângă sub cafas este pictat în medalion Sf. cuv. Ioan Damaschinul, Portret P. S. S. Laurențiu Streza, și la ușă, în picioare, Sf. Arh. Mihail.

Pictura dintre ferestre

Pe peretele din stânga între ferestre sunt pictați în mărime naturală câte 9 Sfinți. Sunt reprezentați: Maica Domnului cu Pruncul, Sf. muc. Dimitrie, Sf. muc. Procopie, Sf. Constantin, Sf. Elena, Sf. muc. Mina, Sf. muc. Andrei Stratilat, Sf. cuv. Elisaveta, Sf. cuv. Antonie cel Mare.

Peretele din dreapta altarului reprezintă, de asemenea, 9 sfinți: Iisus Hristos, Sf. muc. Gheorghe, Sf. muc. Mercurie, Sf. muc. Teodor Tiron, Sf. muc. Teodor Stratilat, Sf. muc. Pantelimon, Sf. muc. Sebastian, Sf. cuv. Parascheva, Sf. cuv. Eftimie cel Mare. În toată biserica, Sfinții sunt înconjurați de ornamente și stele din aur.

Pictura Frizelor

De la altar, spre ușă, sunt pictate în frize ornamentale 24 medalioane reprezentând, pe partea sudică: Sf. Ioachim, Sf. muc. Victor, Sf. muc. Vichentie, Sf. muc. Mercurie, Sf. muc. Nechita, Sf. Cosma, Sf. Damian, Sf. muc. Filofteia, Sf. cuv. Veronica, Sf. cuv. Pahonie, Sf. muc. Ecaterina, Sf. cuv. Lazăr.

De la altar, pe partea nordică, sunt pictați: Sf. Ana, Sf. muc. Adrian, Sf. muc. Ioan, Sf. muc. Artemie, Sf. muc. Iacob Persul, Sf. Teodora, Sf. Marina, Sf. Pavel, Sf. muc. Irina, Sf. muc. Valerie, Sf. muc. Macrina, Sf. muc. Evtinie.

Tehnica folosită este Alseco (pe uscat), cu tempera grasă într-o tehnică veche neschimbată de-a lungul veacurilor și transmisă de la maeștri la ucenici.

Clopotele

Clopotele au rosturi diferite; marchează ajunul unei sărbători religioase sau începutul și fazele slujbei, anunță sonor în viața satului un botez, o cununie sau înmormântare, marchează în memoria oamenilor timpul scurs de la dispariția unui localnic; anunță o furtună, băteau într-o dungă, anunțând un incendiu la casa cuiva și alte situații ivite în mediul rural.

Clopotele simbolizează însăși existența universală. „Vivos voco mortus plango fulgura frango“, adică „Pe cei vii îi chem, pe cei morți îi plâng, fulgerele ne frâng“, este dictonul care, din vremuri străvechi, a stat încrustat pe vechile clopote. Așa cum spunea Vasile Petrica, Protopopol Reșiței, într-un articol, „Vom detalia în linii mari semnalele sonore: când se trage clopotul mare, anunță că este sărbătoare, clopotul mijlociu și mic anunță pregătirea și pornirea spre biserică a credincioșilor, când bat toate trei anunță începerea slujbei. Pentru a anunța decesul unui localnic, clopotul mare este tras de 48 de ori, după care se trag toate cele trei clopote și acest lucru se repetă timp de trei zile, dimineața, la prânz și seara, de câte trei ori”.

Cele trei clopote sunt turnate la Reșița (Recsiza, așa cum stă înscris pe acestea) în anii: 1917-1918-1938. De menționat că cele trei clopote existente de la vechea biserică zidită la 1800 au fost date la topitorie pentru a fi turnate; cele două clopote au fost montate la noua biserică sfințită la 1905, iar cel de al treilea clopot a fost cumpărat de credinciosul Ioan Păuța în 1904, cu suma de 140 coroane.

În timp, cele 3 clopote au suferit transformări, la capetele arborilor susținători fiind montați rulmenți care au ușurat manevrarea acestora cu ușurință.

Corul bisericii

În majoritatea parohiilor au funcționat coruri mixte care au întreținut atmosfera de sărbătoare, bucurie și unitate bisericească. Ele au împodobit liturgiile din biserici și sărbători, cântând și la oficierea de cununii, înmormântări, la serbări școlare și zile naționale. Până la mijlocul secolului XIX în bisericile ortodoxe române nu se întâlnea decât vechea cântare „de strană“. Abia în cea de a doua jumătate a veacului trecut începe să apară și cântarea

corală, la început ceva mai timid, cu timpul luând o dezvoltare din ce în ce mai puternică.

Biserica este frumos împodobită și frecventată în fiecare duminică și la sărbători de credincioși statornici. La toate acestea se adaugă, la sfintele slujbe, și răspunsurile liturgice date de către corala care produce în sufletele creștinilor înalte momente de trăire și armonie, atât la ceas de bucurie, cât și de tristețe. Cântările religioase îl fac pe credincios să mediteze, îl îndeamnă la smerenie, pioșenie, ușurare, totodată îl ajută pe ascultător să aleagă calea împăcării cu Dumnezeu și cu sine însuși, îi aduce liniștea interioară atât de mult căutată. Pregătirile și înființarea propriu-zisă a corului din Moniom s-au contopit cu acțiunile premergătoare actului Unirii Celei Mari din anul 1918.

Momentele cruciale din viața acestei entități muzicale corespund anilor: **Grigore Jivan** 1911-1918, **Emil Florescu** 1935-1945, **Petru Vuc**, preot -1944, **Ioan Rus**, economist - 1933, **Chicoș Alin**, cântăreț - 2004. Corul a luat ființă în anul 1911, prin strădania preotului George Costescu (din Sârbova) și a învățătorului Grigorie Jivan din Opațița. Dar, înaintea acestora, Corul copiilor condus de învățătorul Ioan Ivan, originar din Moniom nr. 71, a dat răspunsurile liturgice cu ocazia sfințirii Bisericii la 8 noiembrie 1905, secondat de Corul copiilor din Călnic, condus cu multă pricepere de zelosul învățător Sofronie Andrițoiu, care a cântat foarte frumos cântările liturgice. Un nou suflu al corului școlii și Bisericii se înregistrează în anul 1937, atunci Corul Mixt nou înființat apare pentru prima dată în public, cântând răspunsurile liturgiei (ectenă mică și mare) în Biserică și la sfințirea apei la râu. Cele două coruri, Corul Căminului și Corul Plugarilor, interpretează melodiile „Limba Românească” și „Sus Opincă”; tot în același an, la 7 februarie, după liturgie, în curtea bisericii a avut loc înființarea Jurnalului Vorbit pe ședințe, de către învățătorul Emil Florescu. În timp, corul bisericii a mai fost dirijat de către Petru Miler, învățător, și Petru Vuc, funcționar U. D. R.

Așezarea credincioșilor în biserică

În ceea ce privește locul din care credinciosul poate asculta slujbele, s-a creat tradiția ca bărbații să stea în naos, iar femeile în pronaos. Este știut că biserica are două uși, cea principală și cea laterală. Pe cea principală intră femeile, iar bărbații pe cea laterală, direct în naos. Până în anul 1997, pronaosul era despărțit de naos printr-un zid. În pronaos era locul femeilor, dar și locul unde se botezau nou-născuții, până la demolarea acestuia și crearea unui

spațiu mai mare. În această situație, femeile treceau în naos numai când se împărtășeau, când luau anafora și când se împărtășeau. Mentalitatea și optica veacului nostru s-au schimbat, acum și femeile putând sta în naos, dar se păstrează tradiția de a sta pe partea stângă. În spațiul larg și luminos al bisericii, lipsit de acel perete despărțitor, credincioși de ambele sexe au posibilitatea să-și aducă contribuția activă la viața cultică a bisericii.

În imediata vecinătate a altarului, în cele două nișe laterale, se află stranele cantorilor, dotate fiecare cu câte 4 scaune și câte un pupitru, în naos, pe partea sudică, sunt 10 scaune, în cea nordică 7 scaune, iar în partea vestică (între naos și pronaos) se găsesc 5 (înspre sud), respectiv 5 (înspre nord). În naos sunt 10 scaune în total, în balconul corului sunt, de asemenea, 3 scaune. Totalul scaunelor în biserică este de 37; din acest total, 27 persoane plătesc anual câte 100.000 lei, bani care intră în fondul bisericii.

Din anul 1942, când a venit parohul Coriolan Drăghici din parohia Zorlențu Mare, au început a se ține licitații pentru scaunele rămase libere prin trecerea în neființă a posesorilor acestora. Acestea se cumpărau de către urmași sau de către alte persoane care ofereau mai mulți bani pentru acel scaun; de menționat că noul posesor pierdea dreptul de scaun dacă nu plătea taxa impusă anual sau lunar. Prețul scaunului la moștenitori în anul 1942 s-a fixat la 2.000 lei, ca după reconversia monetară să fie de 200 lei pentru bărbați și 100 lei pentru femei, taxă anuală. În anul 1953, taxa era de 10 lei pentru bărbați și 5 lei pentru femei.

Poarta bisericii

În anul 1923 s-a ridicat o poartă cu grile de fier la intrarea în curtea bisericii. Iată ce stă scris pe o plăcuță de alamă. „Poarta aceasta s-a făcut pe spesele muncitorilor de la UDR din comuna Moniom la inițiativa preotului ortodox român din localitate, **Alexandru Dobrescu**, în anul 1923. Ioan Trucă, epitrop prim, nr. 66, Petru Mustăcilă, nr. 36, Petru Vida, nr. 64a, Ion Dubovan, nr. 80, Ion Adam II, nr. 10, Ion Adam III, nr.11, Moise Adam I, nr. 95, Moise Ion, nr. 57, Moise Crâsta, nr. 77, Moise Adam II, nr. 87, Petru Dubovan, nr. 33. Rând II: Petru Jurca, nr. 3, Filip Adam, nr. 90, Traian Mustăcilă, nr. 90, Moise Avrămuți, nr. 10a, Moise Dubovan, nr. 9, Moise Ienci, nr. 39, Ion Păuța, nr. 56a, Ion Peia, nr. 61, George Pau, nr. 15. Fiecare membru a solvit suma de 100 lei, iară preotul de mai sus a contribuit cu colecta de 1.140 lei“.

Biserica este împrejmuțată cu un zid de piatră, cu grosimea de

50 cm și o înălțime de 2 m. Pe acest zid sunt montate două reflectoare, care dau un aspect deosebit pe timp de noapte. Această panoramă nocturnă deosebită a lăcașului de cult o datorăm domnilor Doru Constantin Cosma, nr. 88, și Mircea Stiuji, nr. 42, care s-au implicat personal, nu numai în cadrul bisericii, ci și al comunității.

Sesia bisericii

La începutul secolului al XX-lea, comunitatea religioasă din Moniom deținea 29 jugăre. În perioada interbelică, înainte și după reforma agrară din România, mai precis la anul 1930, această comunitate religioasă deținea 29 jugăre. Conform extrasului de carte funciară emis de Notariatul de Stat Reșița (nr. C. F.), parohia din Moniom deținea teren arabil la locul numit Obârșia Moniomului, 8 jugăre = 46.040 mp, Obârșia Moniomului, 6 jugăre = 34.530 mp, Obârșia Moniomului, 8 jugăre = 46.040 mp, Fânețe-Măgura - 8 jugăre = 46.040 mp. Terenul Bisericii era de 8 jugăre, grădina acesteia avea 1.727 mp, iar terenul Casei Parohiale și grădina acesteia măsurau 1.227 mp. Din datele inserate mai sus, rezultă că averea comunității din Moniom însuma un total de 30 jugăre.

Parohia Moniom are în patrimoniu 29 jugăre de pământ la locul numit Măgura -Stupini.

Rămâne neexplicată diferența până la 32 jugăre de pământ existent la 14.XII.1943, când sesia bisericii era în extensie până la 32 jugăre (vezi Pr. Ioan Meilă).

În cartea funciară sunt cuprinse următoarele: suprafață de 22 jugăre, și anume:

Obârșia M C. F. Top - 83, nr. topo - 110 = 10 jugăre

Nr. topo - 189 = 6 jugăre

Nr. topo - 208 = 8 jugăre

Nr. topo - 469 = 8 jugăre, livadă în Stupini (livadă în Măgura)

Pământ de livadă = 2 jugăre 1.000 st. (1901)

Casa Parohială

Terenul Casei Parohiale și grădina acesteia măsoară 1.227 mp. Casa parohială s-a construit odată cu zidirea Bisericii, între anii 1901-1905, și a fost sfințită, de asemenea, odată cu lăcașul Bisericii, la 8 noiembrie, dată care a fost înscrisă cu litere de aur pe răbojul vremii, reprezentând data târnosirii lăcașului de închinăciune înălțat și așezat sub ocrotirea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril.

O preocupare constantă a credincioșilor și preoților care au păstorit în Moniom a fost aceea de a avea o casă parohială corespunzătoare. Nu mai miră pe nimeni, date fiind hărnicia, ospitalitatea, spiritul gospodăresc și evlavia enoriașilor locali, ca în anul 1999 casa parohială și-a schimbat aspectul exterior și interior sub Preotul Paroh Ioan Pașca și cu ajutorul de netăgăduit al domnului Nicolae Pleșa, patronul firmei Banatul, înființată în anul 1991. Să reținem această dată, chiar dacă, și cu atât mai mult, cu cât este vorba de o locuință modestă, dar cu dotările strict necesare unui trai decent. În anul 2000 s-a săpat fântâna adâncă de 18 metri în curtea interioară a casei parohiale, fiind racordată o instalație de apă pentru baie și necesități zilnice.

Crucea din centrul satului

La răscrucea celor patru străzi s-a ridicat o sfântă cruce ce are înălțimea de 2,5 m, iar baza acesteia este de 80 centimetri și este din marmură. Crucea s-a ridicat în data de 6 ianuarie 1898 și s-a sfințit la 24 mai pe spesele următorilor locuitori din Moniom: Nicolai Ion, învățător, nr. 41, Ion Ciulă, primar, nr. 54, Ion Ștefan, pădurariu, nr. 66, Trăilă Crina, v. Primar, nr. 8, Moise Ion, nr. 57, Traian Ion, nr. 59, Simion Ion, nr. 57a, Traian Trucică, nr. 38, Moise Iancu, nr. 39, Traian Mustăcilă, nr. 90. Economi spre pomenire. În anul 1980 s-a renovat această cruce de marmură și se aplicau pe cele patru fațete ale acesteia icoane pictate pe pânză, având dimensiunea de 32/50 cm și reprezentând pe partea de est: Coborârea Sf. Duh, pe partea de sud Botezul lui Iisus Hristos, pe partea de vest Învierea Domnului; în partea de nord: Arhangheliu Mihail și Gavril. Acestea au fost pictate de Rascov Gioca, din Lugoj, preot fiind la acea dată Ioan Milotin.

Cimitirul parohial

Înainte de formarea cimitirului parohial actual, a fost un altul dincolo de șoseaua ce trece spre Bocșa, deasupra Cantonului silvic Local. Și acum, după 100 ani, se mai văd câteva zneamăne de piatră de la căpătâiul morților, moșii și strămoșii noștri, cu care ne mândrim fiecare în parte, și uitați pe nedrept, dovadă în acest sens stând faptul că nici o cruce nu e ridicată ca semn de respect sau loc de cimitir. Nutrăm totuși credința că se va găsi un creștin care va avea inițiativa ridicării unei cruci, și aceasta cât mai repede cu putință.

Cimitirul aflat în vatra satului dăinuie de la 1786, când sătenii

au primit în dar biserica de lemn de la Ticvaniul Mic, care a fost aşezată în centrul actualei vetre a satului, unde este acum Căminul Cultural.

Cimitirul este la o distanţă relativ mică faţă de sat, 200m de la casa cu nr. 72. Are o suprafaţă de 11.510 m pătraţi; acesta s-a împrejmuit cu plasă de sârmă în anul 1980, preot fiind Ioan Milotin, intrarea făcându-se printr-o poartă confecţionată din țeavă și plasă de sârmă zincată. În cimitir, mormintele sunt străjuite de cruci, marea majoritate din lemn, o mică parte din fier, mai sunt însă și cruci de marmură și 8 cripte. Două cruci de marmură împrejmuite cu gard de fier forjat atrag atenția; acestea aparțin preotului Alexie Groza, trecut la cele veșnice la 20 aprilie 1903, și fiului acestuia, student. Preotul menționat a început zidirea actualei bisericii în anul 1901, dar cu trecerea acestuia, lucrarea a fost terminată în doi ani și jumătate de Petru Ieremia din Călnic. Locul de veci al fostului preot, întemeietor al bisericii noastre sfinte, a fost reamenajat, gardul vopsit, crucea reșlefuită, sădindu-se flori prin grija d-lui Dușan Basista.

Tot aici, în mijlocul cimitirului, prin grija celui menționat mai sus, s-au ridicat două troițe, prima în anul 1987, sub bradul ce dăinuie de la formarea cimitirului, cea de a doua fiind închinată ca un ultim omagiu și recunoștință pentru jertfa supremă a celor 13 tineri care nu s-au mai întors de pe câmpul de luptă. De menționat este faptul că de 6 iunie (Ispas), în cimitirul actual era amenajat un cimitir al eroilor împrejmuit cu gard, dar cu trecerea timpului acesta a dispărut, acel loc de cinstire a fost reamenajat ca loc de veci al familiei Dubovan, nr. 65. În cimitir, locurile de veci sunt gratuite și fie-care familie are locul său unde își înmormântează decedații. În ședința ordinară din 1 februarie 1959, de față fiind și Prea Onoratul Părinte Protopop Dr. Iosif Ieremia din Reșița, s-a discutat și aprobat „ca toți sectanții să fie înmormântați la cimitirul sectanților și se interzice categoric, fără nici o excepție, îngroparea lor în cimitirul ortodox”.

Cultul baptist în Moniom

Cea care a adus credința baptistă în Moniom a fost sora Ana, de la numărul 19. Aceasta a cunoscut prima dată Evanghelia predicată de bapțiști în anul 1919. Biserica Baptistă ia ființă în casa lui Gheorghe Hândea, la nr. 55. Aceasta avea dimensiunea de 4x4 metri, într-o cameră amenajată separat de cele de locuit cu intrare din stradă, și a funcționat până în anul 1998, când Cultul Baptist avea 8 credincioși. Credincioșii bapțiști, ajutați de Comunitatea Baptistă Reșița, cumpără casa cu nr. 86a, aparținând lui Mihai

Dobârcău, care este redimensionată și transformată aproape în întregime, fiind dotată corespunzător cu toate cele necesare desfășurării în bune condiții a adunărilor, care au fost conduse de-a lungul timpului de frații păstori: Gheorghe Hândea, Pavel Crina, Ion Dragomir și Gigi Negrea, având un spațiu de 8/4 metri. Inaugurarea acesteia a avut loc în ziua de 30 IX 1990. La acest eveniment a participat Corul Baptist din Reșița și Fanfara de la Bocșa Vasiova.

Comunitatea numără în prezent 16 credincioși, de câțiva ani numărul acestora fiind constant. Care au fost motivele care i-au determinat pe unii moniomeni, adevărat, puțini la număr, să treacă la bapțiști, nu am reușit să aflăm cu certitudine, în primul rând datorită faptului că nu prea doresc să vorbească despre aceasta. 1940 - 11 bapțiști (Monografia, N. Corneanu, pag. 421)

Preotul Ioan Meilă

S-a născut la 15 aprilie 1914, în satul Moniom, nr. 44. Părinții au fost Ion și Ana Meilă, oameni simpli, țărani agricultori, cu doar 4 hectare de pământ. A avut și un frate Pavel, care posedă 3 -1/2 hectare pământ în zona de deal, la locul numit Măgura. A fost căsătorit cu Sofia Meilă, născută Loga, din Bocșa Română. A avut o fiică, Sârbu Ana, născută Meilă. Școala primară a urmat-o în satul natal între anii 1921-1925, apoi a urmat Gimnaziul de băieți din Reșița; în perioada 1925-1928, a continuat studiile la Timișoara, la Liceul de băieți C. Diaconovici Loga, pe care le-a terminat în anul 1932. Urmează Academia Teologică din Caransebeș între anii 1932 -1936, cu diploma nr. 253/1936.

Din 1936 până în anul 1940 a funcționat ca profesor la gimnaziile de băieți și fete din Reșița. Din octombrie 1940, a funcționat ca preot ortodox în localitatea Soceni, până în anul 1948. La 9 mai 1948, are loc ședința extraordinară cu ocazia instalării ca preot. La această ședință au fost prezenți: Dr. Nicolae Iorgovan, protopop - Bocșa, preot Ioan Meilă, Ioan Albeanu (fost preot), și consiliul parohial format din: Petru Vuc - secretar, Ștefan Mustăcilă, Ion Zimbran, Trăilă Dubovan, Ioan Simu, Gheorghe Iancu, Moise Gâscă, Nicolae Ion, Trăilă Avrămuț – membri, și epitropii: Moise Stângu, Ștefan Mustăcilă și Pavel Crina.

A funcționat ca preot în satul natal până la data de 1.II.1950, apoi s-a transferat la Bocșa Română unde a funcționat ca preot până la 30 septembrie 1951. De aici se transferă din nou în localitatea Macoviște, care era pe atunci zonă de frontieră și cu restricție de stabilire, fapt ce l-a determinat să renunțe la preoție. Din data de 1

octombrie 1951, funcționează ca și contabil la Banca de Stat Agenția Bocșa, până în februarie 1953, când a fost ridicat de organele Securității, pentru informații și cercetări în legătură cu un fugar politic, Călniceanu Mihai, nepot al socrului, sub pretextul că acesta ar fi stat ascuns de el și de socrul său. În luna mai a anului 1953, a fost condamnat sub acuzarea de favorizare a infractorului și dus în lagărul de muncă Onești.

În luna februarie 1954, după clarificarea cazului Călniceanu, a fost eliberat. Reabilitarea s-a făcut după 15 ani, în 1970. A fost, apoi, planificator financiar și șef serviciu contabilitate până la 1 octombrie 1958, la Industria Locală Bocșa, mai apoi impegat de mișcare la Industria Locală Reșița până la 30 septembrie 1959, de unde s-a transferat la Întreprinderea Minieră Bocșa, având funcția de contabil Secție Transport. A locuit în Bocșa Română până în anul 1967, după care a vândut casa și s-a stabilit la Timișoara, unde funcționează ca și cântăreț la Catedrala Metropolitană. Trece la cele veșnice în anul 1986. A funcționat ca preot 15 ani.

Redăm în continuare date extrase din protocolul de ședințe al parohiei Moniom.

La 2 noiembrie 1947, are loc ședința unită a consiliului și adunării parohiale, convocată în cauză fiind completarea parohiei rămase vacante prin trecerea preotului Coriolan Drăghici în parohia Valeapai. Adunarea parohială era formată din 62 membri. Părintele Protopop Nicolae Iorgovan arată scopul venirii sale. În numele consiliului și adunării parohiale, ia cuvântul Petru Vuc, nr. 51, care își exprimă dorința și rugăminte ca P.S.S. Par Episcop și ven. cons. eparhial să-l numească ca preot al parohiei rămase vacante din Moniom pe părintele Ioan Meilă, actual adm. paroh din Soceni. Sf. Sa este fiul comunei, apreciat și iubit de toți și este astfel calificat încât parohia Moniom se bucură dacă îl poate avea de preot al său.

În 14 decembrie 1947, se aduce la cunoștință că în baza Deciziei Venerabilului Consiliu Eparhial Nr. 5031/ B din 4.XII.1947 se publica concurs cu termen redus în „Foaia Diecezană“ pentru ocuparea prin numire a postului de preot la parohia vacantă de clasa III din comuna Moniom, protopopiatul Bocșa Montană.

Beneficii:

Sesiunea Parohială în extensiune de 32 jugăre

Casă parohială și grajd

Veniturile stolare uzitate

Birul parohial de una măsură de porumb sfărâmat de fiecare număr de casă sau echivalentul valorii.

Îndatoriri:

Preotul numit este obligat a-și îndeplini toate datorințele preoțești și parohiale, a predica regulat și a catehiza la Școala Primară fără nici o remunerație. Toate impozitele după beneficiile de mai sus cad în sarcina preotului numit. Cei ce doresc să ocupe acest post să-și înainteze cererile. Vener. Cons. Eparhial.

Preotul Ioan Simu

S-a născut în 24 aprilie 1911 în localitatea Ticvaniul Mic - Raionul Oravița. Numele de botez a fost Simu Ianoș, în condițiile în care Banatul aparținea Imperiului Austro-Ungar. Părinții Iustinian și Roxanda erau oameni simpli, care se ocupau cu munca câmpului și creșterea animalelor. A crescut în sistemul de valori simplu, dar solid, pe care țăranii l-au dat copiilor lor. Din copilărie a fost atras de biserică, fiind prezent cu regularitate la slujbele care se oficiau în biserica greco-catolică din Ticvaniul Mic. Prezența sa în acel mediu a determinat pregătirea și instruirea sa ulterioară în viață.

Urmează cursurile Liceului „General Dragalina”, pe care le finalizează în anul 1933. Dorința de a se dedica studiului religiei și de a servi pe Dumnezeu îl îndreaptă spre Academia de Studii Teologice de la Blaj, urmând cursurile instituției sus amintite în perioada 1936-1939, specialitatea „student ordinar la Academia de Teologie gr. catolică”. La finalizarea studiilor teologice, în 1939, este repartizat la parohia Câmpul lui Neag, din județul Hunedoara, unde este numit preot-paroh. Trăiește, muncește împreună cu soția sa, Ana, în această localitate în perioada grea a războiului.

În perioada ulterioară celui de-al doilea război mondial, cursul vieții este marcat de evenimente dramatice, care au schimbat destinul într-un mod nedorit, atât pentru el, cât și pentru familia sa. În 1949 este ridicat de Serviciul de Securitate și întemnițat în beciurile Siguranței de la Timișoara. După o săptămână de detenție este transportat într-o dubă, împreună cu alți deținuți, la închisoarea de deținuți politici și de drept comun de la Ocnele Mari și, ulterior, la Aiud. Fără judecată, fără justificări prealabile, fără sentință de condamnare. Vina invocată de șeful închisorii „Ocnele Mari” a fost: „Popa este greco-catolic și este dușmanul clasei muncitoare”.

Perioada grea a detenției a fost amplificată și de faptul că executa pedeapsa fără a fi vinovat și de faptul că nu știa până când va sta în detenție, neexistând o sentință sau o decizie de condamnare. În anul 1952 este eliberat din temniță și este obligat de autorități să aleagă un domiciliu „forțat” în comuna Coștei, jud. Timiș.

Săptămănal, se prezenta la șeful de post al miliției din zonă pentru raport în legătură cu ceea ce face, fără a putea părăsi domiciliul. Lucrează în agricultură, legumicultură și, ulterior, este angajat îngrijitor la creșterea porcilor la gospodăria agricolă colectivă din Lugoj.

Anul 1965 aduce o schimbare în bine în viața sa și a familiei lui, în condițiile în care are posibilitatea să aleagă reluarea profesiei de preot, dar în condițiile impuse de religia de rit ortodox, singura acceptată în acea perioadă de regimul comunist. Era o posibilitate de a-l sluji pe Dumnezeu și a se dedica profesiei sale de credință. Alege parohia Moniom, județul Caraș-Severin. Este numit de Sf. Arhiepiscopie prin actul Nr. 3641 B/33 – 1965, și activează în cadrul acestei parohii până în 1977. Se înscrie în categoria preoților care au slujit biserica și a celor care au încercat restaurarea ei în condițiile vremurilor de atunci. A iubit biserica și pe Dumnezeu și s-a dedicat activității care i-a călăuzit întreaga viață. Una din pasiunile vieții sale, dincolo de credința în Dumnezeu, a fost dragostea față de animale, păsări și insecte. De altfel, creșterea albinelor, dezvoltarea stupilor, a ocupat un loc important în viața sa.

Preotul Ioan Simu a ieșit la pensie în anul 1977, s-a stabilit în Moniom, sat în care trăiește până în 13 iunie 1994, dată la care încetează din viață. Soția, preoteasa Ana, moare în 2 mai 1996. Amândoi au fost înmormântați în cimitirul din Moniom, unul lângă celălalt, precum au fost și în timpul vieții. Urmașii lor, fiicele și nepoții, le poartă un respect profund, comemorarea acestora cu ocazia praznicului casei, de Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, fiind prilej de omagiu și nu numai, în sensul că se retrăiesc și evenimente demult apuse, care au marcat viața lor și a urmașilor lor. Aceștia vor păstra aceste sentimente în suflet cât timp vor trăi și vor încerca să transmită mai departe, urmașilor lor, locul și rolul pe care preotul Ioan și preoteasa Ana le-au avut în originile lor genealogice.

Preotul Ioan Milotin

Ioan Milotin s-a născut la Moniom, într-o familie modestă, din părinții Maria și Nicolae. Școala a urmat-o în satul natal, studiile gimnaziale și liceul le-a făcut la Reșița. După terminarea liceului, lucrează ca strungar la U. C. M. Reșița, până la vârsta de 21 ani, când a îmbrățișat credința în Dumnezeu, urmând cursurile teologice la Curtea de Argeș. În 1977 a fost hirotonit diacon în localitatea Agadici. Formarea sa spirituală și dragostea de pământul străbun îl vor face ca, tânăr preot, să se transfere în același an în satul natal. Este instalat ca preot în parohia Moniom la 24 iunie 1977. Rosturile

în viață l-au purtat, prin ani, la școli.

Legat prin toată ființa sa de satul natal Moniom, se poate spune că s-a născut de două ori: o dată trupește, ca fiu al unei familii modeste, dar cu credință în Dumnezeu, iar a doua oară sufletește, spre slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor prin implicarea sa în viața preoțească. În perioada 1977-1994, a fost preot în parohia Moniom, pe care a păstorit-o cu multă vrednicie timp de 17 ani, până la 1 februarie 1994, când pleacă în parohia Țerova, unde a funcționat până în anul 1994, când trece prematur, secerat de boală, la cele veșnice.

Astfel, din inițiativa Domniei sale, cu acordul și sprijinul enoriașilor din sat, s-a renovat, reamenajat, întregul lăcaș de cult, prin redimensionarea interiorului, prin desfacerea zidului despărțitor între pronaos și antreu; de asemenea, s-a zugrăvit lăcașul de cult, s-a împrejmuțat cimitirul sătesc cu plasă de sârmă, s-a ridicat o troiță sub bradul ce dăinuie de la înființarea actualului cimitir în suprafața de 6000 metri pătrați.

Monumentului ridicat la 1898 la întretăierea celor patru străzi i s-a dat o nouă înfățișare prin reamenajarea sa, aplicându-se pe cele 4 fațete ale crucii unele picturi pe pânză ce reprezintă: Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, Învierea Domnului, Botezul lui Iisus Hristos și Coborârea Sf. Duh. Acestea au dimensiunea de 50/30 centimetri și sunt pictate de Rascov Gioca din Lugoj. De menționat că pe partea de sud a Sf. Cruci realizate din marmură, pe o plachetă de inox, sunt trecuți cu numele și numărul de casă toți cei 63 credincioși care au contribuit alături de preot la aceste realizări. De asemenea, a fost zugrăvit și edificiul bisericii și a fațadei, de către zugravul *Ioan Sârbu* din Racovița (Lugoj).

În cei 17 ani în care s-a aflat în fruntea bisericii din Moniom, preotul Ioan Milotin a depus eforturi considerabile pentru conservarea și înfrumusețarea Sf. lăcaș. Mergând din casă în casă, în contact direct cu oamenii din parohie, preotul Milotin a reușit să facă din credincioși profunzi trăitori ai credinței creștine. Făcând un succint bilanț al realizărilor neobositului preot, putem spune că întreaga sa activitate în această parohie poartă amprenta exemplarității în slujirea bisericii. Iar călătorul care va trece pragul bisericii sau pe care îl poartă pașii prin împrejurimi, chiar dacă nimicnicia oamenilor va tăcea, îi vor vorbi atunci realizările care se observă la tot pasul. Aceasta este marea recunoștință, aceasta este slova nepieritoare cu care Dumnezeu i-a înscris numele în Cartea Vieții, iar noi, în cea a inimilor noastre.

Preotul Ioan Pașca

S-a născut sub zefirul sărbătorii Crăciunului, în 23 decembrie 1957, în pitorescul localității Valeapai, în casa unor buni creștini, păstrători cu evlavie ai tradițiilor noastre strămoșești, cu frică de Dumnezeu și cu dragoste de oameni, părinții Dumitru și Elisabeta, originari din satul Duleu. După terminarea claselor primare în Duleu, urmează cursurile gimnaziale în Valeapai (Caraș-Severin). Atras de sfințenia misiunii preoțești, frecventează cursurile Seminarului Teologic din Caransebeș, între anii 1975-1980. În anul 1982, se căsătorește cu Paraschiva Jurca. În același an este hirotonit de I. P. S. Mitropolitul Nicolae și introdus pentru prima oară în parohia Lățunaș (jud. Timiș) 1987-1989, apoi transferat în parohia Vrăniuț (Caraș-Severin), unde a păstorit până în 1995. După cei 6 ani de preoție la Vrăniuț, se transferă în parohia Moniom în anul 1995.

Dornic să-și întregească studiile, la îndemnul P. S. Dr. Laurențiu Streza, episcopul Caransebeșului, a urmat Facultatea de Teologie-Istorie, având bucuria morală și intelectuală de a realiza un lucru ce corespunde cerințelor impuse de responsabilitatea preoțească. Între roadele sale destoinice amintim: repararea casei parohiale prin redimensionarea acesteia și dotarea cu cele stricte necesare traiului chiar în anul venirii, 1995, prin implicarea d-lui Nicolae Pleșa. Repararea și zugrăvirea bisericii, atât a interiorului acesteia, cât și a exteriorului, în anul 1997, precum și vopsirea turnului bisericii. Prin calitățile sale sufletești deosebite, în zelul neobosit, a reușit să creeze în parohie o puternică sudură spirituală între credincioși.

Un moment însemnat din viața lui, care i-a rămas imprimat în inimă, a fost acela că a fost părtaș, împreună cu parohienii, la pictarea pentru prima dată de la zidirea bisericii, în urmă cu 100 de ani, a întregului lăcaș de închinăciune. Cu aceste realizări a intrat în memoria oamenilor locului și a istoriei locale a bisericii, se bucură de prețuire și de aprecierea tuturor. Parohia are 285 enoriași.

Alți preoți

1950, 1 septembrie – 1965, preot **Ioan Țurcanu** – Bucovina.

Licențiat în teologie, cu 42 de ani de serviciu efectiv. În perioada 1950-1965 a păstorit parohia unul dintre cei mai vrednici și gospodari preoți ai acestei localități.

Un alt preot care a făcut „echipă” a fost preotul **George Costescu**, din Sârbova, care împreună cu învățătorul **Grigorie**

Jivan, originar din Opațița, au organizat primul cor bărbătesc pe 4 voci în anul 1911, așa cum stă scris pe Sf. Chivot. De menționat că pr. Costescu a fost primul preot care a slujit în biserica nou construită sub Pr. Petru Ieremia.

Un alt preot care s-a implicat atât în activitatea bisericească, ca preot, cât și în cea a școlii unde îl găsim ca director în anii 1920-1921, cât și în inițiativa de a se face poarta de la intrarea în curtea bisericii în anul 1923 a fost **Alexandru Dobrescu**.

Vizite canonice

Acum: „acta non verba!”. Prea Sfinția Sa Laurențiu Streza pune un accent deosebit pe activitatea duhovnicească la parohii pentru menținerea credincioșilor în albia Bisericii, având în vedere necesitatea activizării preoților într-o ținută liturgică demnă de adevărați păstori, stăruințele pastorale orientându-le pe linia îndrumării enoriașilor spre o activitate administrativă și gospodărească eficientă. Pentru că contactul direct cu credincioșii devine un mijloc deosebit de mobilizator, Prea Sfinția Sa răspunde chemărilor credincioșilor și se îndreaptă acolo unde simte că îi este necesară prezența, în scopul revitalizării vieții duhovnicești a parohiilor.

În februarie 1931, Episcopul Iosif Traian Badescu a sfințit pentru parohia Moniom pe tânărul absolvent în teologie, Ioan Simu. Fiind una din cele mai apropiate de sediul protopopiatului (Bocșa), și-a primit îndătinatul slujit de la altar, în 1925, în persoana tânărului absolvent al Institutului Teologic din Caransebeș, Gheorghe Ogârlaci, fiind hirotonit diacon la biserica din Sculea, și în 11 aprilie 1925 este trimis preot la Broșteni.

Cu prilejul vizitei canonice a Episcopului Iosif Traian Badescu. „Vizitațiunea canonică din vara anului 1939 a preasfințitului Episcop Vasile a înrourat sufletele abătute de la lumina creștină învățaturii” stă scris în Monografia Eparhiei Caransebeșului 1940, p. 421:

„Episcopul Caransebeșului, On. Vasile Lăzărescu, a făcut o vizită în parohia Moniom pe 21 mai 1939. A ajuns la orele 5 (17), fiind întâmpinat de preotul Cornel Tântariu, și s-a oficiat vecernia la care a asistat Adm. protopopesc Iosif Ieremia - Reșița.

Răspunsurile au fost date de corul local condus de învățătorul Emil Florescu.

5 iulie 1942. Sub Preot Petru Albeanu și cu participarea Prea. On. Părinte Dr. Nicolae Iorgovan, Protopopul tractului Bocșa, se instalează noul paroh, Coriolan Drăghici - Zorlențul Mare.

Conform Ordinului Ven. Cons. Eparhial Nr. 01 B71942.“

26 octombrie 1945. Găsim însemnate pe Protocolul de ședințe următoarele: „Semnez cu ocaziunea sfințirii bisericii Moniom, la 8 noiembrie 1945, Episcop Veniamin Nistor.“

La 16 octombrie 1952 are loc vizita Dr. Iosif Ieremia Protopop – Reșița. Cu acest prilej se consemnează următoarele: „Prea Onoratul Părinte Protopop Dr. Iosif Ieremia din Reșița a acordat un ajutor parohiei Moniom pentru parohul Ioan Țurcanu în suma de lei 1000 de la Fondul Central Misionar Bisericesc București.“

- Azi 6 mai, am vizitat Biserica din Moniom și am constatat că este curată. Binecuvântează pe părintele și pe credincioși. Episcop Emilian Birdaș.

În cursul anului 1996, Prea Sfinția Sa a consemnat următoarele: Cu ajutorul lui Dumnezeu, am săvârșit, azi, 24 noiembrie 1996, slujba Vecerniei în biserica „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril “ din parohia Moniom, păstorită de Prea Cucernicul Pr. Ioan Pașca. Dumnezeu să binecuvânteze ostenele și colaborarea dintre preot, credincioși și oamenii de bine din această parohie.

P. S. Dr. Laurențiu Streza, Episcop“

Cantorii

Cantorii (cântăreții) au fost susținătorii bisericii. A cânta în strana bisericii, în trecut era o mare cinste, o mândrie pentru fiecare tânăr. Numele cantorilor de altădată și de acum trebuie să fie menționate spre aducere aminte și pentru a le urma zelul în slujirea bisericii străbune. Trebuie amintiți aici: Petru Ștefan, Traian Lucaci, Petru Vuc, Petru Miller, Petru Gruia, Pavel Crina, Iulius Conac, Petru Rus, Ioan Rus, Ioan Gheța, Nicolae Milotin, Traian Gâscă, Alin Chicoș.

Cantorii erau plătiți pentru serviciile divine. Consiliul Parohial hotărăște pe anul 1954 sesia parohială la Măgura-Stupini de 4 ha 60 ari. Sesiile sunt compuse din 2 ha fânaț permanent și 2 ha 60 ari tufiș (izlaz) neproductiv. Din aceasta, 2 ha pentru folosința preotului Ioan Țurcanu, o suprafață de 1 ha 35 ari și restul de 65 ari pentru folosința cantorilor: Moise Stângu, Pavel Crina, Trăilă Avrămuț, Petru Vuc și Moise Gâscă, în schimbul serviciilor divine prestate.

Epitropii

Epitropii, care s-au îngrijit de bunurile materiale ale bisericii au fost aleși dintre cei mai de frunte locuitori ai satului, dar și mulți

alții cărora trecerea anilor le-a adus uitarea. Din evidențele bisericii reiese că au fost următorii:

Ion Ștefan, Ion Ciulă, Nicolae Meilă, Nicolae Petrica, Moise Meilă, Petru Vuc, Traian Trușan, Traian Lucaci, Ioan Stângu, Gheorghe Iancu, Ștefan Mustăcilă, Iulius Conac, Ioan Zimbran, Moise Stângu, Pavel Crina, Petru Crâsta, Iulius Conac, Trăilă Avrămuș, Moise Gâscă, Petru Dalea, Ion Lupșa.

Clopotarii

Clopotarii (crâsnicii) și-au adus și ei aportul vestind: sărbătorile, decesele, ajunul unei sărbători religioase sau începutul și fazele slujbei, anunțau sonor în viața satului un botez, o cununie sau unele evenimente nedorite (un incendiu, o furtună sau o inundație). Aceștia au fost: Achim Bandu, Pascu Petrica, Gheorghe Iancu, Trăilă Avrămuș, Bebe Cernăianu, Alexandru Ușiu, Constantin Petru Lepa, Petru Lepa.

Cartea și destinul ei

„Mai bine de trei secole, cartea bisericească a răspândit în toate ținuturile românești idei, sentimente și îndemnuri care au consolidat unitatea neamului, încrederea și împlinirea acelorasi vreri. Prin dăruirea cărțurilor, mesajul ei s-a transformat în factor de mobilizare a maselor din care a crescut mereu lupta pentru dreptatea socială și pentru fireasca unificare sub un singur stindard“ (Cartea Veche Bisericească din Banat, I. B. Mureșianu, pag. 31- Timișoara, 1985).

Românii au păstrat alfabetul chirilic pâna la 1863. Istoria satului și a bisericii poate fi întocmită astăzi numai din însemnările preoților și dascălilor pe cărțile vechi de slujbă. De aceea, ele trebuie păstrate. Din însemnările făcute pe cărțile vechi păstrate cu sfințenie în bisericile noastre citez fapte folosindu-mă de volumul „Cartea Veche Românească din Bisericile Eparhiei Caransebeșului“, publicată de Valeriu Leu la Editura Banatica, în 1996. „Adesea revine ca un laitmotiv, formula - am scris cu mâna de țărână - mâna va putrezi, iar scrisoarea în veac va rămânea“.

Omul este trecător, dar scrisul eternizează. Este o convingere care a trecut în diplomatia însemnărilor manuscrise pe cărți: „Spre aducerea aminte de mine am scris cu mâna de țărână și cu pană de găina, mâna va putrezi, iară scrisoarea în veac va rămânea". „Nicolaiie Liaoș iaște învețatoriu în Valea Bolvașnița fiind

în Mâniom învețători, 1849". Un exemplu din zecile care ne stau la îndemână! Astfel, satul începe să-și transmită în scris opiniile, să-și conserve atitudinile din împrejurări istorice excepționale, nu numai pentru a le face publice, dar și pentru a le transmite urmașilor. Mărturie în acest sens stă însuși faptul că „simplicii țărani” au simțit nevoia de a scrie. Redăm, în continuare, înscrisurile pe cărțile de cult, protocoale, registre de stare civilă și protocoale de ședințe aparținând bisericii din Moniom și altor instituții.

Strastnic, Blaj, 1773. Nr inv. 312.

Fila 236:

„Acest Triodion s-au predat s. b. a Moniomului în casa pădurariului Trăilă Udra în fația subscrișilor prin parocu(l) Rusovei Vechi, Vichentie Balea, Moniom în 22 faur 1868. T. Iacobescu învețetor I. I. Kru“scher“.

„Acestu Triodion voindu subsemnatulu a-lu jertfi cu ale mele spese de la santa biserica din Rusova Veche la sf. biserica a Moniomului fiindu că am fostu și eu administratore de parochu în Moniom în Rusova Veche în 21 fauru 1868, Vichentie Balea parochu ia Rusova Veche “.

Antologhion, Râmnic, 1745. Nr. inv. 210.

„Creștinilor și tuturor ce v-ați învrednicit...“

(prima jumătate a sec. al. XIX-lea).

Triod, București, 1746. Nr. inv. 46.

Însemnări

Redăm, în continuare, însemnările de pe câteva din registre, evanghelii, cărți și protocoale bisericești.

„. . . iastă această carte ce se numește Strastnic a besăreci Binișului iastă. Scriu (eu) Rusalin I... vici di satul Biniș iar eu scriu cu mâna de țărână, dar cine va udi în urma me să mă pomienească iară să mă pomienească Dumnezeu întru împărăția lui. Mâna așa este ca o floare ce înflorește primăvara și când o lovește soarele pică ca când n-ar mai fi fost, așa și mâna mea va putrezi dar cine va udi să mă pomenească întru împărăția lui D-zeu, întru împărăția lui D-zeu. Să se știe cînd am scris eu Rusalin Iancovici învățători în Biniș și am scris în ziua lui aprilie 8 zile, anul 1789...“

„Eu, Rusalin Iancovici (am) scris cu mâna de țărână că mâna ne iastă ca o floare ce înflorește primăvara, martie, 2 zile 1789“.

„Flavius Speriosu paroh“. (Mijlocul sec. al XIX-lea).

„Acest Strastnic bisericesc s-au cumpărat în anul 1843 în preți de 17 fl. cr. Zaharie Capețan paroh adm. în Moniom“.

„Spre aducere aminte de mine am scris cu mâna de țărână și cu pana de găină, mâna va putrezi, iară scrisoarea în veac va rămânea. Nicolae Lăiș iaste învețătoriu în Valia Bolvașnița fiind în Mâniom învețători, 1849“.

„Iată această carte de o chiamă Strastie a bisărici (i) (din Biniș. În luna lui martie anul 1759, eu, Rusalin Iancovici“.

Ontoii datat 1845 scris cu litere chirilice aparținând familiei Păun Pavel, nr. 47.

Pe diferite pagini ale acestuia și-au scris numele: Conopan Zanfir, căruia îi aparține însemnările de la fila 266-267 și 276-277, Teodor Nicolin, Ianoș Ignat, Păun Savu -1929, Orbu Anghelin și Păun Pavel.

Fila 266-267: „Iată am scris eu Conopan Zanfir în cartea asta că a venit împăratul în 4-lea iunie 1852 în cetatea Aradului și eu am fost acolo de l-am văzut. Și atunci am venit până la Brad și m-am băgat în... și s-au băgat mulți oameni. Și atunci ne-am dus o țără și s-a iscat ... cu noi și m-am ... “

Fila 276-277: „Aducerea aminte când a fost împăratul la Arad, am umblat eu Conopan Zanfir în l - clasă și m-am dus în cetate să-l văd și eu când am trecut înapoi s-o înecat cu noi și eu am vrut să mă înec în anu 1852 în 4 iunie și în 5 - lea iunie o venit în oraș și în 6 iunie s-o dus“.

„Acest protocol s-au procurat prin episcopul Ioan Păuția (nr. 56), fiind adm. paroh Petru Popovici și Învețător Sava Molin și s-au înscris primul botezat în anul 1891, fiul lui Dănilă Stăngu din Moniom, Tata - Cornelius, Mama – Talia”.

„Am îmbrăcat această Evanghelie, eu, Pr. Ioan Milotin, cu soția Maria, fiica Loredana Paraschiva Corina și Cătălin Mihai la care au contribuit Episcopul, Moise Gâsca, Cantorii: Conac Iulius, Crina Pavel și Nicolae Milotin“. „Aceasta Sfânta Evanghelie s-a cumpărat de bunul credincios Trailă Avramuț și soția Maria Avramuț de la nr 82 din Moniom, fiind crâsnicul, cantorul și episcopul Bisericii din Mai 1952. Sf Evanghelie a costat 650 lei și a fost cumpărată la 14 Aprilie 1965“.

„Scrisam eu Pr. paroh Ioan Milotin la 24 Iunie 1977 când am fost instalat ca preot paroh în Moniom, cu Pr. Coriolan Drăghici și Ioan Meilă, iar de la Protopopiatul Reșița, Pr. Toldi“. Am venit la Moniom, la 24 iunie 1977 și m-am transferat la Țerova la 1 februarie 1994, cu ajutorul Preotului Protopop Dr. Vasile Petrica, Protopopul Reșiței și Înalt Prea Sfinția Sa Dr. Nicolae Corneanu, Mitro-

politul Banatului. Moniom, la 20 februarie“ (semnat Pr. Ioan Milotin)

„Această Sfântă Evanghelie s-a cumpărat de familia Rus Petru din Moniom, nr. 37 în anul 1992, de Sf. Nicolaie pentru pomenirea și sănătatea familiei noastre Iconița și fiica Gheorghina, iar de nașterea Domnului Sfânt Evanghelia să fie pusă în Altar. Scris-am eu, Preotul paroh Ioan Milotin - 6 decembrie 1992.“

„Cu ajutorul lui Dumnezeu, am săvârșit, azi, 24 noiembrie 1996 slujba vecerniei în biserică „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril“ din Parohia Moniom, păstorită de P. C. Pr. Ioan Pașca. Dumnezeu să binecuvânteze ostenele și colaborarea dintre preot, credincioși și oamenii de bine din această parohie. Dr. Laurentiu Streza - Episcop de Caransebeș, Pr. Dr. V. Petrica - Protopop Reșița, Pr. Pașca Ioan, Pr. Milotin Ioan-Țerova.“

„Azi, 6 mai, am vizitat Biserica din Moniom și am constatat că este curată. Binecuvântează pe părinte și pe credincioși. Emilian Birdaș, Episcop de Caransebeș.“

Obiecte de valoare

S-au păstrat de-a lungul anilor o serie de obiecte de cult și rugăciune, unele provenind din secolul al XVIII-lea, cărți religioase vechi și de valoare istorică sau documentară. O parte, cele mai valoroase, au fost date în custodie de preotul Ioan Milotin pe termen nelimitat Muzeului Protopopiatului Reșița, în anul 1975. Arhivele Statului Caransebeș dețin în arhiva lor: Registre Casătorii, Botezați, Decedați din: 1828-1830, 1834-1836, 1838-1852, 1861-1864, 1866-1873, 1876, 1878-1866, 1890-1895, 1831-1889, 1891-1950.

Cărți vechi aparținând bisericii Moniom

Penticostar, Ceaslov, Minee și Adunarea Cazaniilor -1815, 1849,1852.

Octoih cu Catarasier - 1826 - Buda.

Antologhion sec. XVIII-lea - Muntenia.

Evanghelie -1806 - Sibiu.

Penticostar - 1805 - Sibiu.

Triod - 1746 - București.

Triod sec. XIX-lea - Ardeal.

Cărți după 1830.

Molittfelnic - 1849 - Sibiu.

Molittfelnic - 1874 - Sibiu.

Cuvinte folositoare - 1859.

Antologhion, Râmnic, 1745.
Triod cu Strastnic, Blaj, 1773.
Strastnic, Blaj, 1773.

Cărți de rugăciune și donatorii acestora

Cantorul Bisericesc, 1906, donat de Petru Adam, nr. 10a
Antologhion, 1984, don. Conac Iulius
Cazanii, nr. inventar 320, 1961, donat de Pr. Ioan Țurcanu
Triodul, nr. inv. 5/1964, 1930, don. Pr. Cornel Țânțariu -14 oct. 1940
Ohtoih Mare, 1975
Apostol, 1999
Ceaslov, nr. inv. 8/1964, 1922, donat de Trăilă Avrămuț
Octoih Bogat, 1945, cumpărat de Avrămuț Trăilă la 1 aug. 1943, cu
420 lei.
Antologhion, nr. inv 4/1964, 1936
Cântări Bisericești, nr. inv. 120, 1980
Manual de Tipic, nr. inv. 12/1934, 1933
Antologhion, 1999, donat de Dalea Ioan și familia
Octoihul Mic, nr. inv. 20/1972, 1970
Catavasier, 1943, donat de Avrămuț Trăilă
Antologhion, nr. inv. 9039, 1967, donat de Avrămuț Trăilă
Penticostarul, nr. inv. 6/1964, legat din nou de Ioan Miltin
Evanghelie, 1991
Molitfelnic, 1998
Aghiasmatar, 1976
Liturgier, nr. inv. 177, 1956
Culegere de Predici, nr. inv. 109, 1974
Culegere de Predici, 1984
Antologhion, 1984, donat de Gâscă Traian și Petruța
Liturgier, 1982
Cruce Argint, 1904, donată de Mihai - Ștefan - Maria
Cruce Argint – anul 1904 (15/8,5cm)
Cruce Inox - anul 1975, (20/10 cm) - donată de Ion Avrămuț
Cruce Inox - anul 1950 (27/16 cm) - donată de Gâscă Moise cu
familia pentru pomenirea răposatului Truțan Traian.

Prapuri (steaguri)

- Steag - donat de fam. Stiuț și Uțiu, în amintirea fiului, nepotului Cristian.
- Steag - donat de fam. Lazăr Ioan și Chivuța.

- Steag - donat gr. fam. Petru Dalea și Mărioara și copiii Ion și Mărioara.
 - Steag - donat de Cocoș Nicolae și Stângu Ana; pe acesta sunt aplicate pe cele două fațete două icoane pictate: Pogorârea Sfântului Duh și Schimbarea la Față, pe care stau scrise următoarele: Donat de Ioan Mustăcilă și soția Ruja, Nicolae Lăeșu, cu soția Petruța, Todor Crâsta, cu soția Maria, Traian M., cu soția Maria, Ion Sârbu, cu soția Maria, 1904.
 - Steag - donat de fam. Mustăcilă Marinela și Petronela (Iisus Păstorul).
 - Steag - donat de fam. Natalia Pașcanu, 1965 (nora Pr. Țurcanu); de menționat că are înscrisuri cu litere chirilice.
 - Steag-Prapore, donat de fam. Bontilă Ioan, cu soția Elena și copiii Constantin și Draga, 1914, acela prapore este renovat de Giulvezan Draga cu copiii, în anul 1972, praporul complet. Tot pe acest prapore stau scrise următoarele: Acest prapore s-a reînnoit în anul 1955. Preoteasa Emilia Țurcanu și familia. Pe cele două fațete sunt pictate la 1914: Învierea Domnului, respectiv Botezul Domnului.
- Importante sume de bani, ca și diferite obiecte necesare bisericii (covoare persiene, odăjdii preoțești, prapuri, icoane, steaguri etc.) au fost donate de Ioan Jura, Cosma Elena - Doru Constantin, Stiuț Mircea și Viviana, Jicărean Tiberiu, Gâscă Traian - Petruța, Avrămuț Ana - Ion, Rus Petru - Iconia, Adam Goguța, Dalea Petru - Marioara.

Tablouri

- Maica Domnului cu pruncul, donat de Raveca Ion - 1911 - pictor G. Marișescu.
- Tăierea Împrejur - donat de Ioan Bontilă.
- Adormirea Născătoarei de Dumnezeu - donat de Pr. Ioan Simu - 1932.
- Sfântul Nicolae - donat de Nicolae Ion.
- Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul - donat de Ioan Dubovan, nr. 46, Ioan Păuța, nr. 57, Iosim Voilă, nr. 76, Nicolae Milotin, nr. 12, Petru Adam, nr. 87.
- Schimbarea la Față - donat de Cornel Ștefan, nr. 42.
- Constantin cu Mama Lui Elena - donate de către
- Înălțarea Domnului Isus Hristos – 1915, credincioasa familie
- Sf. Vasile, Grigorie și Ioan – 1917, Ioan Bontilă cu soția,
- Întâmpinarea Domnului –1917, Floriile –1917, Sf. Ioan Botezătorul, donate de Constantin și Draga

- Nașterea Sf. Ioan Botezătorul - donat de Ioan Truică
- Tablou argint (20/15 cm) s-a donat în sănătatea lui Sabin, Iconia, Petru, Ghiorghina și Virgil, la 13 oct. 1996 (Maica Domnului cu pruncul în brațe).
- Tablou (suport hârtie), donat de Lepa Constantin pentru nepoatele Mariana și Hanelore (Cuvioasa Paraschiva de la Iași).
- Tablou (goblen), Maica Domnului rugându-se – donat de Iacob Silvia.
- Tablou (suport hârtie) - donat de Crina Sînziana - anul 2000
- Tablou luminiscent - Iisus Hristos - don. Cuculeana Hurbea - anul 2000, nr. 97.
- Tablou sticlă Sf. Gheorghe omorând balaurul - donat de Dușan Basista, în sănătatea fiicei Giorgiana, nepotului Gheorghe Alex și tatălui George -1999.
- Icoană lemn - Sf. Nicolae - donată de Pr. Ioan Milotin - 1980 - pictor Rascov Gioca.

Alți donatori care au participat în nume personal pentru pictarea diferitelor icoane în biserică în anii 2004-2005 sunt: Tiberiu Jicărean, Cristian Crâsta, nr. 21, fam. Puichiță, nr. 78, Dalea Petru, nr. 78, Nicoleta Liliana Burneci - Costică Burneci, nr. 65, Dalea Ion, nr. 78, Dr. Doina Stângu, nr. 38.

Inventarul bisericii

- Potire din argint, cizelat artistic.
- Felon, epistrabil, mânecari și brâu; două acoperământe și un aer.
- Cruce cu pedestal din inox gravat.
- Chivot de lemn sculptat și aurit.
- Cutie pentru sfintele daruri.
- Cutie pentru cuminicarea bolnavilor.
- Cruce de lemn la ripizi, vopsită și pictată, în mărime de 2 metri -1 buc.
- Ripizi de ulm, vopsite și aurite, lungi de 2 metri - 6 bucăți.
- Cunună din alamă.
- Masă pentru litier.
- Tetrapod pentru icoana sărbătorilor și Sf. Evanghelie.
- Antologhion pentru citirea Sf. Evangheliei.
- Căldărușă de alamă.
- Clopoțel din oțel nichelat.
- Cutie pentru Sf. Botez, prevăzută cu recipiente pentru mir, oleu, burete.
- Foarfeci și un miruitor.

- Litier (prihobelniță) din argint.
- Cuțitaș pentru miruit.
- Linguriță din argint.
- Candelabru cu lanț din fier.
- Miruitor cu tavă.
- Sfeșnic stativ din metal cu 3 lumânări.
- Sfeșnic cu 3 brațe.
- Candelă cu lanț din alamă.
- Cădelnițe din alamă argintate - 5 buc.
- Sfeșnice, stative din lemn.
- Analog, donat de Adam Gheorghiuța, nr. 95, în sănătatea nepotului Marius.
- Analog, donat de Avrămuț Ana, în sănătatea nepotului Alexandru Acea.
- Mormântul Domnului, donat de fam. Jicărean, nr. 45, Treia și Petruța Gâscă.
- Tron sculptat, donat de Nicolae Meilă cu soția sa Maria și fiii lor Ioan și Petru – 1905.

Donații si donatori

După 1989, mulți moniomeni și nu numai, cu dare de mână, chiar și din alte localități, au făcut importante donații bisericii. Datorită contribuției lor și a altor donatori, biserica din Moniom se prezintă astăzi într-o stare foarte bună, reprezentând un exemplu demn de urmat de multe localități bănățene chiar mai prospere.

Cele mai multe și substanțiale donații le-a făcut Nicolae Pleșa, care a dat mulți bani, a făcut reparația capitală a casei parohiale, a executat cu manoperă proprie placarea cu gresie a altarului, a donat o ușă pe partea de sud a lăcașului de cult și multe altele. Sume de bani și diferite obiecte (covoare persiene, odăjdii preoțești, prapuri, icoane, steaguri, etc.) au fost donate de Ioan Jura, Cosma Elena, Doru Cons-tantin, Stiuț Mircea - Viviana, Jicărean Tiberiu, Gâscă Traian - Petruța, Avrămuț Ana - Ion, Rus Petru - Iconia, Adam Goguța, Crina Sânziana, Gheța Adrian-Luciana, Dalea Petru-Marioara, Basista Giorgiana, Uture Elena, Cladni Elena, Burneci Costel și Nicoleta, dr. Doina Stângu.

Veniturile bisericii

Realizarea veniturilor se face din colectarea tasului, vânzarea lumânărilor, din taxe încasate pentru scaune, taxe la

botezuri, cununii și înmormântări, scoaterea steagurilor, ripizilor, folosirea clopotelor, din încasarea contribuției benevole de la parohieni, vânzarea ierbii din cimitir și vânzarea fructelor din cimitir.

Redăm în continuare câteva decizii ale vremurilor trecute privind taxele ce au fost percepute sau licitații pentru unele bunuri aparținând bisericii.

Taxele pentru folosirea clopotelor și praporilor la înmormântări în anul **1953** sunt următoarele :

- 1 prapor mare cu trei brațe - 10 lei.
- 1 prapor mijlociu - 5 lei.
- 1 prapor mic - 2 lei.
- 1 ripidă - 1 leu.
- Folosirea clopotelor la înmormântare - 25 lei.
- Folosirea clopotelor pentru străini - 30 lei.
- Taxa crâșnicului pentru tragerea clopotelor la înmormântare se stabilește la 25 lei.

Beneficii:

Vizita cu Sf. Cruce

- 1963. - 93 lei și 13,600 kilograme fasole
- 1964 - donația pentru fructe și iarbă de la cimitir de la cetățeanul Trăilă Lepa, 100 lei.
- Fasolea provenită cu ocazia Sf. Cruci se vinde la doritori cu suma de 3,50 lei, obținându-se suma de 118 lei. La data de 1 ianuarie 1961 se hotărâsc de preotul Ioan Țurcanu și consiliu următoarele: pentru fiecare serviciu religios prestat de preot, următoarele sume: oficierea Sf. botez - 20 lei, Sf. cununii -50 lei, înmormântări - 100 lei (inclusiv clopotele), taxa pentru scaune: bărbați - 20 lei, femei -10 lei, contribuții pentru cult - 5 lei lunar de fiecare familie. Serviciul prestat de cantorul și crâșnicul parohiei este onorific.

Reparații, investiții

Redăm câteva date extrase din protocolul de ședințe al bisericii privind investițiile făcute în timp la Casa parohială și la lăcașul bisericii.

1942 - Se repară bucătăria de vară a casei parohiale, de asemenea se repară partea frontală a casei parohiale și se pun geamuri de sticlă în rame de cornier la biserică.

1943 - Se cumpără un cuptor pentru casa parohială. La 5 septembrie 1943 se aduc la cunoștință următoarele: „partea frontală a casei parohiale, precum și zidurile dintre camere s-au crăpat așa

de tare, încât necesită luarea de măsuri urgente, căci, la un moment dat, se poate dărâma și așa nu se mai poate locui în ea mai ales că vine iarna și până la primăvară va fi prea mult; a fost chemat un maestru pentru a-și da părerea dacă casa va trebui dărâmată în întregime sau numai partea frontală și zidurile dintre camere“.

La 27 februarie 1944 se cumpără un dulap pentru arhivă și se hotărăște alocarea sumei de 52. 296 lei pentru reparații la biserică de către preotul Coriolan Drăghici.

La 29 iulie 1945 se hotărăște zugrăvirea bisericii cu oferta înaintată de zugravul Gheorghe Perian din Bocșa, cu observația că în locul mâncării să se dea 30.000 lei. Comitetul care conduce lucrarea era format din: Petru Vuc, Ștefan Mustăcilă, Traian Trușan, Moise Stângu și Traian Vuc. Comitetul hotărăște ca „fiecare folositor al neamului să suporte cheltuiala“ și să se facă colectă în sat. Tot în același an, la 26 octombrie, se hotărăște pardosirea cu mozaic, preot fiind Coriolan Drăghici.

Se cumpără două sfori (frânghii) pentru clopote, la 30 decembrie 1945.

Reparația casei parohiale se ridică la suma de 563. 491 lei, la 10 februarie 1946.

Se face podul către cimitir în anul 1946.

La 2 februarie 1947 se ia hotărârea să se zidească o nouă casă parohială.

În 1949 se mai plătesc 31.955 lei pentru reparații la biserică și casa parohială.

La 1 septembrie 1950 se termină pardosirea naosului cu mozaic pe suprafața de 5,50/7 metri și 21 metri pătrați dinaintea iconostasului, valoarea lucrării fiind de 4.000 lei.

Se repară, în 1953, acoperișul la casa parohială și ferestrele (șolocaturile) la clopotnița bisericii, valoarea fiind de 250 lei.

Se repară, în anul 1955, un perete la casa parohială care stă să se prăbușească și se fac reparații la zidul bisericii, prețul 250 lei.

Se împrejmuiește cimitirul satului (1956), fiecare număr de casă avea obligația de a întreține o cotă parte de gard în dreptul locului de veci. Totodată s-a petrecut un fapt îngrijorător, ajungându-se la a fi deferiți Sfatului Popular Călnic pentru urmărire penală unii localnici-chiriași care au sustras crucile de lemn de pe morminte pentru foc.

Se repară și se consolidează zidul din curtea bisericii, 1956

În ședința din 13 decembrie 1961, sub preot paroh Ioan Țurcanu, secretar Pavel Crina, verificatori - Filip Adam și Petru

Adam, se anunță că din donații benevole ale credincioșilor, s-a instalat în anul 1961 curent electric în biserică și casa parohială.

1963 - se plătesc unui maistru 1.000 lei pentru mici reparații la turnul bisericii.

1964 - se investesc 3.000 lei pentru văruiatul turnului bisericii și al pereților, și mici reparații.

1965 - se cheltuiesc încă 3.200 lei pentru reparații la biserică.

La 3 octombrie 1950, preotul Ioan Țurcanu și Consiliul Parohial, în prezența maistrului mozaicar Sassony din Bocșa-Montană, acceptă oferta de lucru referitoare la pardosirea naosului în decurs de 20 de zile. Acesta a primit arună 4.000 lei și s-a hotărât punerea la dispoziție a materialului necesar și plata a 400 lei pe metru pătrat, dimensiunea fiind de 5,50X7 metri.

S-a redimensionat structural prin demolarea zidului despărțitor între pronaos și locul unde se botezau copiii, sub preot Ioan Milotin.

O preocupare constantă a credincioșilor și preoților care au păstorit în Moniom a fost aceea de a avea o casă parohială corespunzătoare. Nu mai miră pe nimeni că, date fiind hărnicia, ospitalitatea, spiritul gospodăresc și evlavia enoriașilor locali, în anul 1995 casa parohială și-a schimbat aspectul exterior și interior cu ajutorul de netăgăduit al d-nului Nicolae Pleșa, patronul firmei Banatul, înființată în anul 1991.

Reparații și investiții la biserică s-au mai făcut și în următorii ani, când s-au reparat și zugrăvit exteriorul bisericii și turnul acesteia, s-a zugrăvit interiorul și redimensionat structural capacitatea și dotarea cu o teracotă pentru încălzit pe lemne. Printre alte lucrări de reparații și întreținere efectuate enumerăm: vopsirea turlei bisericii, montarea a două uși pe partea vestică și nordică a bisericii, înlocuirea tuturor geamurilor cu structură metalică, cu altele din termopan, donația fiind făcută de d-nul Nicolae Pleșa, zugrăvirea interiorului bisericii și pictarea completă a acesteia de către pictorul Rita Aldea, recondiționarea altarului prin revopsire și poleirea cu foiță de aur a stâlpilor și capitulurilor acestora, repictarea mai multor icoane, dotarea cu două analoage sculptate, schimbarea lemnăriei cafasului și decorarea artistică a acestuia de către sculptorul Dușan Basista, montarea a două reflectoare care dau o panoramă nocturnă deosebită, prin implicarea d-nilor Doru Cosma și Mircea Stiuș, iar acestea sunt doar o parte din multitudinea lucrărilor și donațiilor.

Viața socială și culturală

Administrația localității

Și înainte ca Banatul să revină Austriei, bănățenii aveau anumite forme de organizare politico-administrativă și socială. Obștile sătești, în frunte cu un cnez, au constituit elementele administrativ-teritoriale de bază și norme de drept după care s-a condus societatea bănățeană. Diferite izvoare menționează că în sate populația își alegea cnezi și obercnezi, situație ce se va perpetua și după instalarea administrației habsburgice în Banat.

După ce Banatul a fost cucerit și supus de maghiari, românii rămași aici și-au menținut organizațiile lor vechi, ale cnezatelor, având un „comes“ al lor și judecătorii lor speciali, care judecau după dreptul volachic (jus vilachium) sau după obiceiul cnezilor (more cnezatu), având în schimb îndatoriri față de rege. Cum spuneam mai sus, românii aveau „comes“-ul lor, putând face apel direct la rege. Iobagii cnezilor erau judecați de cnezi, cu drept de apel la „comes“. Erau scutiți de dări și orice sechestre (auorumlibet arreslatione) și scoși din judecata altora (a iudicioaliorum). Ceilalți locuitori ai teritoriilor care nu se bucurau de privilegiile dreptului volachic se numeau „comprovinciales“.

Pentru a micșora autoritatea cnezilor și a iobagilor, atât regii, cât și magnații maghiari, s-au folosit de toate uneltirile, până când numirea de cnez s-a redus la noțiunea primarului comunei, numit și azi de românii bănățeni cnez (în dialect: chinez), iar iobagii la servitori legați de pământ (glabae adherentes), care erau vânduți și cumpărați deodată cu pământul pe care locuiau. În secolul al XVIII-lea, cum am făcut referire mai sus, în fruntea fiecărui sat se afla câte un cnez, ale cărui atribuții nu se deosebeau mult de cele ale unui primar din zilele noastre. El avea obligația de a urmări ca populația să se achite de obligațiile în muncă (robotă) datorate statului, obligațiile în bani și produse. Acesta avea sarcina de a urmări îndeplinirea ordinelor date de autorități și era investit cu o serie de atribuții, printre care și aceea de a judeca unele neînțelegeri apărute în obște, dar și acestea erau limitate. În toată perioada cât îndeplinea funcția de cnez, acesta era scutit de la plata contribuției de corvoadă și alte obligații.

După 1918, din punct de vedere administrativ, aparținea județului Caraș, plasa Oravița, iar judecătoria de plasă se afla tot la Oravița. După ultima regrupare a comunelor, aprobată în Monitorul

Oficial Nr. 349 din 22 octombrie 1932, județul Caraș este împărțit în 6 preturi, 54 notariate, 126 comune rurale și 2 camere urbane: Oravița și Reșița, cea dintâi fiind Oravița. După 1948, prin Legea 5 din 1950 pentru împărțirea administrativ-teritorială a Republicii Populare Române și prin Decretul Nr. 231 din 1950, în locul județelor (58), au fost înființate regiuni (28). În fiecare regiune erau incluse teritoriile a două sau mai multe județe. Astfel, satul Moniom făcea parte atunci din regiunea Banat, raionul Reșița, localitate de reședință. Prin Decretul Nr. 331 din 1952, numărul regiunilor a fost redus la 18, iar în anul 1956, prin Decretul Nr. 12, s-au redus la 16.

În 1950 are loc reforma administrativă. Se înființează raioanele (în locul plaselor) și regiunile (în locul județelor), aducând și modificări privind întinderea teritorială. La bază erau comunele formate din mai multe sate, cu un singur primar, cu un secretar (cu funcțiuni similare fostului notar) și cu un consiliu comunal (sfat). Deci, satul nu mai avea propriul primar și au fost numiți reprezentanți.

Conform acestei organizări, sediul de comună devine Comuna Câlnic, în componența acesteia intrând satele Moniom și Țerova. În 1949 au fost înființate raioanele, compuse din mai multe comune, ce făceau parte din alte sedii de plase. Astfel, în raionul Reșița a fost cooptată și fosta plasă Bocșa, raionul având în componența sa un număr mai mare de comune în teritoriu administrativ. Se revine însă în anul 1956, când în urma unei alte reforme teritorial-administrative (micșorarea regiunilor și a raioanelor, în esență), sediul se mută la Reșița. Credem nimerit să menționăm că până în 1949 primarul era salariatul statului, după acea dată, devenind un activist al puterii politice comuniste.

O dată cu noile reorganizări administrative, primăria din Moniom a fost desființată. Conform Legii Nr. 2 din 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului, orașul Reșița a fost declarat municipiu. În perioada interbelică a fost comună urbană, capitala plasei Reșița (23 sate); în perioada postbelică a devenit oraș - capitală de raion. Municipiul are în componență localitățile: Reșița, Câlnic, Cuptoare, Moniom, Secu, Doman și Țerova. Consiliul Local al Municipiului Reșița își exercită autoritatea față de teritoriul și populația municipiului și a localităților componente. Nu știm exact când a fost construită clădirea fostei primării, zidită din cărămidă, dar după toate probabilitățile aceasta s-a întâmplat în a doua jumătate a secolului XIX-lea, deoarece în anul 1900 exista deja.

Menționăm că în graiul moniomenilor fosta primărie (clădirea unde este actualmente Căminul Cultural) și astăzi este numită „La

Comandă". Acest arhaism lexical conservat până în zilele noastre reflectă realitatea din această localitate, respectiv atunci când primăriile se aflau în aceeași clădire cu comenduirea militară locală. Trebuie menționat că primăria mai avea și un localnic care bătea toba (guart comunal-străjan). Acesta anunța toate ordinele, obligațiile, „robote“, îndatoririle, dările către stat, impozite pe terenuri sau case, se anunța când vine „preceptorul“ sau avea cineva de primit o scrisoare, ordine sau dispoziții date de primarul comunei. În Moniom erau: Nicolae Puiu, Ruja Pau, Vasile Peptenar, Natalia Peptenar (orig. Ramna), Gheorghe Pau, Ilie Gheța-Borduz, Micli Curtu (orig. Valeapai). Inițial, sediul (localul) primăriei din Moniom a fost cel al vechii „comandă“ (a avut 2 camere) și a fost transformată în Dispensar Uman în 1980.

În aceeași structură s-a construit Căminul Cultural în 1937, ca mai apoi acesta să fie modernizat în 1978. De menționat că în fosta primărie a mai funcționat, într-o sală, școala de 7 clase primare până în anul 1966, când s-a terminat reconstrucția școlii. Extinderea școlii generale s-a făcut în continuarea vechii școli zidită la 1877. Este deosebit de important să fie cunoscuți cei care, mai bine ori mai puțin bine, au condus colectivitatea satului. Deși am depus multă trudă, informațiile despre acești conducători sunt sumare. Nu avem acte doveditoare cu numele primarilor în ordine cronologică, dar cu ajutorul bătrânilor satului și în special al lui Moise Vida, nr. 64a, în etate de 85 ani, putem reconstitui lista foștilor primari, cu anii în care au funcționat, din anul 1923. Înaintea acestei date se cunoaște doar primarul (judele comunal) Ioan Ștefan, nr. 36, care se află scris pe un tablou donat bisericii și dintr-un articol apărut în Foaia Diecezană din anul 1905. Cel de al doilea primar îl găsim notat pe Crucea de marmură din centrul satului, acesta fiind Ioan Ciulă și viceprimar - Trăilă Crina, la anul 1898.

Lista primarilor cunoscuți este următoarea:

- 1898-1901 - Ioan Ciulă, nr. 54
- 1898-1901 - Trăilă Crina – viceprimar, nr. 8
- 1901 - Nicolae Ion - notar comunal, nr. 59
- 1902-1905 - Ioan Ștefan, nr. 36
- 1923-1926 - Simu Traian, nr. 43
- 1926-1929 - Rus Petru, nr. 37
- 1929-1931 - Gheorghe Stângu, nr. 57
- 1931-1932 - Moise Rus, nr. 64
- 1932-1934 - Gheorghe Bontilă, nr. 25a
- 1935-1936 - Petru Crâsta, nr. 23

- 1936-1940 - Ion Stângu, nr. 19
- 1940-1941 - Filip Stângu, nr. 68 (legionar)
- 1941-1947 - Ștefan Mustăcilă, nr. 47
- 1947-1949 - Moise Vida, nr. 64a

Până după ultimul război, cu excepția perioadei 1937-1941, în alegerea primarilor au fost decisive calitățile personale și, în mică măsură, apartenența politică. A îndeplinit această demnitate (primar), cel mai mult timp, Ștefan Mustăcilă, nr. 47.

În perioada 1936-1945, odată cu venirea ca învățător a lui Emil Florescu în acest sat și implicarea acestuia în activitatea Căminului Cultural, a luat o mare amploare modernizarea și pietruirea străzilor pe o porțiune de 500 metri, și lărgirea acestora la lățimea de 22 metri, așa cum stă scris într-un raport de activitate al Căminului în anul 1938. Acesta, împreună cu sătenii, în cadrul zilelor de muncă obligatorii (robotă), și cu primarii Ioan Stângu, nr. 19, Filip Stângu, nr. 68, și Ștefan Mustăcilă, nr. 47, au dat o nouă înfățișare străzilor, fântânilor și drumurilor din izlaz. După anii 60 ai secolului trecut s-au efectuat o serie de modernizări ale străzilor, s-au refăcut trotuare din dale de ciment pe o porțiune de 1,5 km.

Realizări edilitare:

- 1960 - Electricizarea satului
- 1961 - Electricizarea bisericii.
- 1966 - Reconstrucția școlii.
- 1973 - Îndiguirea râului Bârzava pe o porțiune de 1,2 km.
- 1973 - Construcția B. J. A. T. M. (actual C. O. M. A. T.).
- 1978 - Modernizarea Căminului Cultural (de către dir. Edgardt Blasius, B. J. A. T. M.).
- 1979 - Construcția abatorului.
- 1980 - Darea în folosință a Dispensarului Uman.
- 1980 - Construcția I. T. S. A. I. A. (actualmente R. A. R.).
- 1980 - Împrejmuirea cu plasă de sârmă zincată a cimitirului.
- 1991 - Înființarea primei firme private pe teritoriul satului - „Banatul” (Nicolae Pleșa).
- 1992 - Construcția firmei de transport internațional Mercur (actualmente Petrimex).
- 1992 - Remodernizarea Casei parohiale.
- 1995 - Înființarea firmei Meidert, Pleșa & Partenerii (M. P. P.)
- 1995 - Octombrie - introducerea telefoniei digitale (100 numere alocate).
- 2004-2005 - Realizarea picturii bisericii.

Școala

Înainte de a trece la organizarea propriu-zisă a învățământului, trebuie reliefat rolul pe care l-a avut învățământul oral, folcloric, de care cu siguranță s-au bucurat și strămoșii noștri, învățământ realizat în „școala” vetrei pământeste, continuat în școala vieții și a muncii, îmbogățit apoi doar pentru un număr foarte redus în școlile propriu-zise. Despre un învățământ organizat se poate vorbi doar din cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În perioada premergătoare înființării de școli propriu-zise, sunt demne de menționat măsurile luate de Curtea Imperială, menite să conducă la propășirea ținuturilor bănățene după ce, în 1751, o parte a Banatului a trecut sub administrația civilă, economia Banatului fiind împinsă pe calea dezvoltării capitaliste prin intervenția capitalului de stat austriac (Țircovnicu 1970, 32).

Din preocupările statului austriac nu a lipsit grija de a-i învăța pe țărani să cultive cât mai bine pământul, să folosească metode de muncă raționale, urmărindu-se crearea unei agriculturi diversificate, în care scop sunt editate broșuri cu sfaturi agricole (Țircovnicu 1970, 34, 39). În 1768, dintr-o propunere anonimă, reiese dorința comunității românești de a se introduce învățământul primar românesc în Banat. Autorul spunea că trebuie ridicate școli și numiți învățători; acolo unde se putea ridica școala, supușii să fie îndrumați să-și trimită copiii la învățătură, în acele locuri unde este școala și atâta vreme să-i țină acolo, până învață să citească, să scrie și să afle care sunt îndatoririle lor față de Dumnezeu și înalta Majestate (DIMB, 321).

Înființarea școlilor românești și sârbești a fost susținută cu insistență de Deputăția Ilirică, din 14 iulie 1773. Cu puțin timp înainte, la 6 februarie 1773, a fost numit director al școlilor românești și sârbești din Banat, Teodor Iancovici de Mirievo, un înflăcărat luptător pentru cultura poporului (Țircovnicu 1970, 43). Obiectele de învățământ propuse erau: religia și cântarea, cititul, scrierea și socotitul.

Documentul, denumit Memoriu asupra rechizitelor școlare care sunt necesare pentru toate școlile Trivale Ilirice Neune din circumscripțiile provinciale ale Banatului Timișan, conform Înaltei Ordonanțe emise la 1 octombrie 1776, la capitolul IX (Districtul Vârșeț) prevede că pentru școala din Câlnic, care era frecventată de 72 școlari, avea 261 case și căreia i se alătura și Moniomul cu 52 case, erau necesare:

- ustensile de scris: 24;
- tabele de calcul: 24;
- foarfeci pentru hârtie: 12;

- bricege: 12;
- creioane: 72;
- suluri de hârtie: 2.

Documentul care atestă existența școlii din Câlnic, căruia i se alătură și Moniomul, se află în Arhiv Voivodine U Sremskim Karlovicima (A. V.) Ilirska Dvorska Kancelarija (I. D. K.), document nr. 334/1776, și este semnat de cărturarul pedagog Teodor Iancovici de Mirievo. Documentul este publicat în lucrarea: Contribuții la Istoria Dezvoltării Învățământului din Banat. Autori: P. Radu, D. Onciulescu – Timișoara, 1976. Documentul de atestare a mai multor școli bănățene; la pagina 22 a lucrării (ce este prezentată mai jos), la poziția 28-28, apare Kolnik și Monio. Fotocopia a fost înmănată învățătoarei Modoran Ana-Niculescu în anul 1976, cu ocazia aniversării a 200 de ani de învățământ în Banat.

Vechimea școlii organizate la Moniom nu poate fi stabilită cu precizie, din lipsa documentelor ori necunoașterea acestora. Se pot face doar presupuneri, plecând de la unele documente și de la deducții logice. Cert este că satul nu a avut școală organizată la 1776, când la Moniom existau 52 de case, copiii de aici frecventând școala la Câlnic, așa cum atestă documentul din 1 octombrie 1776. Documentul existent în: Arhiva Voievodine U Sremskim (A. V.), Ilirska Dvorska Kancelaria (I. D. K.), centralizator pe districte și semnătura lui Teodor Iancovici, director școlar național al școlilor ilirice din Banat.

La baza organizării învățământului românesc din Moniom, la fel ca și în majoritatea satelor din Banat, stă Decretul Școlar (Patentenwurf), aprobat de Maria Tereza la 20 septembrie 1776, publicat în Banat în limbile română, sârbă și germană. Astfel, se prevedea ca, în fiecare localitate cu locuitori ortodocși, să se ridice și o școală pentru învățământul tineretului, iar acolo unde nu există școală și până la construcția sa, învățământul se va face într-o sală închiriată, la învățător acasă, la popă sau la orice alt locuitor. Acolo unde nu există școală, ea trebuie să fie construită în mijlocul satului și să fie înzestrată cu materialele necesare. Cu privire la salariul învățătorului, se aplica dispoziția generală de a se plăti 2/3 în natură, 1/3 în bani și aceasta în funcție de numărul locuitorilor din sat.

Un Decret Imperial semnat de Împărăteasa Maria Tereza, în 2 noiembrie 1776, prevedea că „unde școlile se ridică din temelie abia acum, trebuie să se bage de seamă ca să se aleagă un loc potrivit, așa ca școala să fie în mijlocul satului, ori în apropierea bisericii“. Întrucât școala nu are local propriu, în 1877 se zidește

clădirea propriu-zisă a școlii, la un loc cu primăria, prin contribuția materială și în muncă a locuitorilor din satul Moniom. Prima atestare a învățământului din Moniom datează din anul 1791, iar primul învățător a fost Ioan Pârvul, așa cum rezultă din conscripția anului 1791, în care se prezintă Tabelul primei documentări a localității, școlii și a celor mai vechi învățători amintiți. Ca încheiere, după prezentarea situației școlare din anii 1778/1789 - 1791/1792 - 1795/1796 -1801/1802, Darium-ul directorului școlar Vasile Nicolici din anul 1789 e un omagiu adus miilor de dascăli bănățeni anonimi, dar prezenți la datorie.

În cataloagele anilor școlari 1862/1863 se scrie în alfabetul chirilic; în anii următori se scrie cu alfabetul latin. Înfăptuirea dualismului austro-ungar din anul 1867 aduce schimbări importante în legislație. Prin legea învățământului din 1868, se înteteșc tendințele de maghiarizare a populației românești, care totuși rezistă cu succes, deși din 1882 învățătorii nu pot funcționa dacă nu știu limba maghiară. Din 1871, așadar, până în 1896, învățământul era în limba română. Din 1872, școlile naționale se transformă în școli comunale, sub controlul inspectoratului școlar regesc. Din anul școlar 1889-1890 apar cataloagele tipărite în limba română. Din 1896 până în 1918 se introduce obligativitatea învățământului în limba maghiară (cu scopul de deznaționalizare a românilor, cum, de altfel, se urmărea și în cazul celorlalte națiuni din cadrul fostului Imperiu austro-ungar), iar învățătorii erau plătiți de stat.

Legea 27/1907, cea mai reacționară, cunoscută sub numele de „Legea Apponyi“, prevedea 13 ore/săpt. pentru predarea limbii maghiare. Legea Apponyi reprezintă, de fapt, o încercare a autorităților maghiare de a desființa în totalitate școlile confesionale și înlocuirea lor cu școli de stat cu limba de predare maghiară. Prin legea contelui Apponyi, la 1908, se maghiarizează numele de persoane, iar în 1910 toate imprimările apar numai în maghiară. Acțiunea de maghiarizare a populației se întetește la începutul secolului al XX-lea.

Brutala politică a autorităților maghiare a creat o situație grea a școlilor românești, în perioada 1900-1918, căreia dascălii români trebuiau să-i facă față, să asigure educația patriotică a școlarilor și să mențină trează conștiința națională. Trebuie menționat că registrele școlare sunt scrise nu numai cu ortografie ungurească, dar și cu numele transpuse în limba maghiară, cu deosebire cele de botez; din Nicolae - Micloș, din Ioan - Ianoș, din Moise - Mozes, din Pavel-Pau. În această perioadă, deși obligatoriu, învățământul nu

era gratuit. Toate cheltuielile necesare întreținerii școlii, cât și plata învățătorului, erau suportate de locuitorii satului.

În anul 1918, după destrămarea Austro-Ungariei, școlile comunale din fostul imperiu au fost transformate în școli de stat, cu limba de predare română. Constituția din 1923 garanta dreptul la învățătură al tuturor cetățenilor, iar minorităților, învățământ în limba maternă. Durata școlarizării a crescut treptat de la 4 la 7 ani, și a crescut și numărul școlilor. Legea învățământului primar (1924), Legea învățământului particular (1925) și Legea învățământului secundar (1928) au dat un nou impuls școlii românești, prin această lege introducându-se învățământul obligatoriu de 7 ani.

După al doilea război mondial, învățământul din România va suferi importante transformări. De la școala primară cu 4 clase existentă în întreaga țară înainte de 1945, în mediul rural, s-a trecut în anul 1945 la școala de 7 ani, cu predare pe specialități. Prin legea învățământului din 1948, învățământul primar de 4 ani devine obligatoriu, după care devine obligatoriu învățământul de 7 ani, iar în anul școlar 1964-65, devine obligatoriu învățământul de 8 ani. În 15 septembrie 1969 se trece la școala generală de 10 ani. Începând cu școala de 7-8 ani, continuând cu treapta I de liceu în școlile din mediul rural, cu organizarea învățământului liceal pe profile și a învățământului superior, întreg învățământul românesc a renăscut.

Învățătoarea Acea Livia întocmește lista neștiutorilor de carte existenți la 11 octombrie 1953, din care rezultă că în sat existau 5 astfel de persoane: 2 analfabeți, între 14-20 ani; 1 analfabet între 41-50 ani; 1 analfabet între 56-60 ani; 1 analfabet peste 60 ani, la 3 dintre aceștia limba maternă fiind româna, iar 2 lucrau în întreprinderi sau șantiere, și erau de altă naționalitate.

Învățători ai școlii din Moniom

Salarizarea învățătorului a fost reglementată prin Legea nr. 26/1893, care stabilea un salariu minim de 300 florini (cam 600 coroane), cu trepte de salariu de 5 ani și alte drepturi asigurate de comunități: locuință și grădină de legume de cel puțin un sfert de jugăr. Această lege asigura învățătorilor o mai bună situație materială și încerca atragerea acestora de partea satului. O situație mai bună a fost creată prin apariția Legii nr. 27, care socotea învățătorii ca fiind funcționari publici cu un salariu minim de 1000 coroane. Dar această lege evidențiază un pronunțat caracter reacționar, șovinist prin locul însemnat pe care îl acorda limbii maghiare în planul de învățământ al școlilor românești. În aceste condiții, la

Moniom, învățătorii au pregătirea necesară pentru a face față cerințelor impuse de autorități și de programele școlare. În arhiva școlii se găsesc cataloage (anuale) din anii școlari 1907-1908 - învățător Nicolae Lighezan, localitatea Oravița, director fiind Pr. George Costescu - localitatea Sârbova, 1908-1910 - Grigorie Jivan - localitatea Opațița, 1911-1912 - Trăilă Rogovan, 1915-1916 - Grigorie Jivan (întors de pe front, fiind numit director al școlii), 1920-1921 - Solomon Modor, originar din Târnova, director fiind preotul Alexandru Dobrescu.

Evidența anualelor există până în 1918, era bilingvă (maghiară și română), iar catalogul este împărțit în 8 capitole. Redăm mai jos anuarul din anul 1918/19 (de menționat că acest anuar s-a folosit și pentru anul școlar 1920/21, în care se află o însemnare a învățătorului Solomon Modor, care nota următoarele: „Ziarul acesta e bine ca să se păstreze pentru că aici se află notele școlărilor din școala de toate zilele din anul școlar 1920-1921”) - „Anuarul Școlii elementare cotidiene de repetițiune gener. gr. or. română din Monyo”. “E'vkonyve az 1917/18 iskolai e'vre.

„Anuarul folosit în școlile noastre și până aici, făcând servicii eminente, compus din nou, în conformitate cu ss. 33 al articolului de lege XXVII din anul 1907 și cu dispozițiunile ordonanței de executare a ministrului de culte și instrucțiune publică reg. maghiar Nr. 76000/907, îl punem în folosința școlilor noastre cu acel ordin hotărât, să fie purtat exact în ambele texte deopotrivă” - Editura și tiparul Tipografiei și librăriei diecezane din Arad. Anuarul conține :

I. Ziar de primire - care cuprindea evidența elevilor cu principalele date de identificare: numele, locul nașterii, comuna, comitatul, timpul (data), religiunea, limba maternă, cunoștința de limbi. Fiecare elev are rezervate două pagini în catalog: cea din stânga - în limba maghiară, iar cea din dreapta - în limba română. Toate numele elevilor și părintele (tutorul și dacă e servitor stăpânul școlărilor) erau maghiarizate, însă limba maternă era cea română, iar la cunoștința de limbi nu era consemnat nimic.

II. Ziar de frecvența și de progres - în care era înscris și programul de trei termene: de Crăciun, Paști și la finele anului.

III. Ziarul materialului de învățământ - în care se consemna subiectul lecțiilor predate conform orarului și programul zilnic.

IV. Ziarul vizitațiilor - pentru înscrierea discuțiilor și observațiilor asupra familiilor.

V. Ziarul evenimentelor - inspecții, examene, alte manifestări și activități extrașcolare.

VI. Ziarul ordinațiunilor - venite de la organele ierarhice pe linie de stat și biserică.

VII. Consemnarea manualelor întrebuințate - pe clase, cu precizarea autorilor, anul editării și locul tipăririi.

VIII. Date statistice - despre școlari, învățător și școală.

Disciplinele școlare prevăzute în anuar (catalog) erau:

Purtarea morală, cetirea, dirigenția, limba română, ortografia, religiunea și morala, gramatica, aritmetica, geometria, geografia, istoria, drepturi și cerințe cetățenești, naturala, fizica-chemia, caligrafia, cântarea, desenul și gimnastica

La școala din Moniom funcționează numai clasele I-IV, iar din clasa a V-a, elevii urmează cursurile la școlile din Călnic sau Reșița. De-a lungul timpului, școala din Moniom a dat un număr suficient de absolvenți, mulți dintre ei urmând cursurile învățământului superior, devenind specialiști în numeroase domenii de activitate.

În anul 1971, când populația satului atingea cifra de 641 locuitori, școala era frecventată doar de 25 elevi. După această dată numărul cetățenilor scade, ca urmare a îmbătrânirii populației din localitate. Aceasta se reflectă în numărul redus al școlarelor, care nu depășește 26 elevi pe o perioadă de 8 ani, respectiv 1974-1981. După 1990, majoritatea elevilor urmează cursurile școlii și chiar ale grădiniței la Reșița. În cadrul școlii, la finele anului școlar 1999, erau doar 7 elevi - clasele I-IV și 10 preșcolari - la grădiniță.

În ultimele decenii s-a înregistrat o scădere rapidă a elevilor în clasele primare. Să amintim că la începutul secolului al XX-lea, la Moniom au trăit în 1900 - 562 locuitori, dintre care 96 copii între 6-14 ani, că în anul 1937 erau înscriși 75 elevi (31 băieți și 44 fete) din totalul populației de 462, iar că în anul 1950 numărul elevilor era de 58 (27 băieți și 31 fete) din totalul de 495 persoane. În ultimii ani, numărul elevilor care frecventează școala s-a micșorat, situația fiind următoarea:

În anul 1953 - 31 martie, învățătoarea Acea Livia notează că în sat nu mai există nici un analfabet.

Lista cu numărul de elevi și învățători începând cu anul 1908:

1908-1909 – Înv. Ilie Trăilă Rogovan, a fost urmat de 60 elevi

1917-1918 – Înv. Solomon Modor, urmat de 44 elevi

1923: 18 elevi

1924: 16 elevi

1947-1948: 57 elevi

1999-2000: 7 elevi

2000/2001: închisă din lipsă de elevi.

2004/2005: 8 elevi

Cauza numărului redus de copii: după cel de-al doilea război mondial, natalitatea scade rapid. Cei mai înstăriți își schimbă mentalitatea și reduc numărul nașterilor la cel mult doi copii, dar la aceasta contribuie și condițiile sociale ale acestor timpuri, mai ales după 1989, când șomajul și incertitudinea zilei de mâine impun ca tinerii să nu aibă siguranța creșterii și întreținerii noii generații.

Școala, dar și cei care s-au dedicat cu însuflețită dăruire acestei nobile misiuni - dascălii -, care au depus eforturi pentru dezvoltarea acestei instituții și a rolului în viața comunității, merită o apuțare și o studiere mai amănunțită, iar culegerea datelor din puținele documente existente, alături de declarații și fotografii de la persoane, foști elevi, sunt totuși de luat în seamă. Mulțumim, în mod special, învățătoarei Marioara Puichiță, născută Dalea, nr. 78, care ne-a dat un ajutor de neprețuit în aflarea dascălilor și educatorilor, atât cât s-a putut. Redăm mai jos lista acestora :

Învățători:

1791: Ioan Pârvul

1797-03: Pavel Trăilovici

1849: Nicolae Laiouș

1868: T. Iacobescu

1891-94: Sava Molin

1895-03: Ioan Ivan - Moniom

1903-05: Nicolae Laieș

1906-07: Nicolae Lighezan

1908-10: Grigore Jivan

1911-12: Ilie Trăilă Rogovan

1915-20: Grigore Jivan

1920-21: Solomon Modor

1921-24: Alexandru Dobrescu

1924-25: Ecaterina Loga

1925-26: Olga Munteanu

1926-27: Traian Stăiculescu

1929-30: Ioan Cărășan

1930-32: Ioan Roșiu

1932-33: M. Băleanu

1933-34: Pavel Munteanu

1934-41: Emil Florescu

1941-42: Sabin Dumitrescu

1942-43: George Dima

1943-44: Eugenia Borgea

1944-45: Petru Moldovanu

1945-46: Ion Silvia

1946-49: Miller Petru

1950-52: Horincaș Maria

1952-53: Acia Livia

1954-59: Bojincă Gheorghe

1959-61: Ioan Diaconescu

1961-69: Stoichină Tatiana

1962-74: Dicu Petru

1969-70: Dobrin Sânziana

1971-72: Popov Maria

1974-76: Modoran Ana

1976-79: Crâsta Elena

1987-90: Olteanu Valerica -
Târziu Claudia

1990-96: Puichiță Marioara

1997-99: Iuga Claudia

1999-00: Stoichină Ionela
2000-01: elevi puțini
2002-05: Puichiță Marioara

Educatori:

1975: Oprea Lucia
1976: Bena Marioara
1977: Oprea Lucia
1978: Răduț Maria, Pau Maria
1979: Răduca Rodica
1980: Răducă Rodica, Milotin Maria
1980-1982: Neda Adriana
1982-1989: grădiniță închisă
1989-1990: Costea Afrodita
1990-1993: Peia Liliana
1993-1994: Băcleșanu Florica
1994-1997: Maneff Adriana
1998-2001: Ogârlaci Monica, Alca Aretia
2001-2003: Cebuc Catrinel
2003: Cimponeriu Rodica
2004: Jura Ionela Adin

Ioan Pârvul este primul învățător care a predat la școala din Moniom, așa cum rezultă din conscripția din 1791.

Pavel Trăilovici este următorul dascăl care a predat în această localitate, care a primit slujba învățătoarească la data de 13 noiembrie a anului 1797, așa cum scrie: Dintru pomenire și zilele preluminatului și stăpunitoriului împăratului nostru Franțîșcu, prin răposatul domnul Vasilie Nicolici, directorul, am primit slujba învățătoarească la 13 zi a lui noemvrie a anului 797. Dintru carii ani în cămăralnicul sat Mâniom 6 ani și 16 în Cacova, cu totul 22 de ani putut-am iubire de oameni și blândețele prăcum celor de înalte stări domni așa și cacovenilor. Însemnat în Cacova, aprilie 819. Încă la sfârșitul secolului al XVIII-lea, învățătorul Pavel Trăilovici culegea creațiile populare, și, după propriile mărturisiri, și-a purtat „iubirea de oameni și blândețe în Moniom” (Doina Grecu - Manuscris Bănățean de la începutul secolului XIX, pag. 325-333).

Sava Molin, învățătorul care-și începe cariera didactică la sfârșitul secolului al XIX-lea, tatăl unor cunoscuți cărturari bănățeni, originar din Măidan - Oravița. Acesta a găsit în pădure 12 coarne de

cerb legate sub formă de centură. Nu se știe ce semnificație au avut acestea, dar se pare că au fost folosite la un ritual vânătoresc sau semnificau cele 12 luni din an, ele fiind găsite în anul 1892.

Grigorie Jivan, un bun dascăl și patriot, născut în localitatea Opațița - Timiș, a absolvit școala de învățător în anul 1907, după care este numit la Moniom în această funcție. Aici funcționează ca învățător între anii 1908-1918, fiind plătit cu 980 coroane.

În anul 1910 înființează corul bisericii ortodoxe cu preotul George Costescu, formație ce cânta pe 4 voci. Vâltoarea primului război mondial îl găsește în această localitate, pleacă pe front în 1915, și, după numai un an de război, se întoarce mutilat; își continuă activitatea didactică până în anul 1917. Din cauza rănilor vechi, nevindecate, trece la cele veșnice în data de 4 martie 1920, cauza decesului fiind amputarea piciorului stâng (rănit pe câmpul de luptă); este înmormântat în cimitirul de obște ca Erou al Neamului care a murit din cauza războiului. Numele lui Grigorie Jivan este, între ceilalți 12 eroi ai satului, pe o plachetă care se află în altarul bisericii, aceștia fiind pomeniți în fiecare an cu cinste la 6 Iunie (Înălțarea Domnului - Ispas). De altfel, în cimitirul sătesc aceștia sunt omagiați de către școlari prin îngrijirea locului de veci împrejmuit cu gard de fier.

Solomon Modor, originar din Târnova, născut la 24 noiembrie 1892, a terminat școala de învățători la Timișoara în anul 1914, după care este numit învățător în localitatea Clopotiva – Timiș. După 5 ani, este repartizat la Moniom, unde funcționează între anii 1920 -1924, fiind plătit cu suma de 492 lei, lunar, la acea dată. A rămas în conștiința foștilor elevi și a sătenilor ca un om și dascăl bun la suflet și care a ridicat moralul sătenilor imediat după primul război mondial prin îndemnuri de bine și speranță într-un viitor mai bun, deși nu a predat decât 4 ani în acest sat, după care a fost transferat la Călnic, unde se și stabilește.

Solomon Modor a făcut parte din rândul dascălilor care au onorat învățământul și profesiunea de dascăl. Astfel, la date statistice, în anuarul 1920-1921, capitolul VIII notează următoarele: „Școala s-a zidit din temelie în anul 1877 din cărămidă arsă și crudă acoperită cu țiglă. Lungimea școalei 7,5 metri, lățimea 7,5 metri, înălțimea 3 metri, școala avea 4 geamuri și era luminată de soare de la răsărit și mieză-noapte“. Ca dotare avea 15 bănci, 1 dulap, una găleată, 10 table pentru limba română, 1 tablă neagră, 1 bucată numărătoare, hartă județ - 1 bucată, hartă Europa - 1 bucată, glob

pământesc - 1 bucată, material didactic despre natură, cărți, manuale și mobile în bună stare. La calificativ găsim următoarele: „Din totalul de 42 elevi, 26 erau băieți, 16 fete, 6 elevi au terminat cu calificativ excelent, 3 - foarte bun, 11 - bun, 7 - insuficient, 4 elevi nu au dat examen“. Referitor la vârsta școlărilor aflăm următoarele: „8 elevi aveau 7 ani, 7 aveau 8 ani, 1 avea 9 ani, 6 aveau 10 ani, 11 aveau 11 ani și 9 aveau 12 ani. Ore amânate (cursuri) 197, 29 elevi știau și să socotească (69%), 4 repetenți (9%), 8 elevi au absolvit clasa a VI (19%)”. Învățătorul era plătit cu 492 lei. Nici un alt învățător nu a lăsat scrise asemenea date care să ateste vechimea școlii sau o descriere amănunțită a bunurilor acesteia.

Emil Florescu, care, ca o baghetă magică a condus și luminat sătenii prin știința de a citi, a socoti, a se comporta în societate. Excelent pedagog, s-a ocupat cu bune rezultate de instruirea elevilor, gospodărirea școlii, de viața culturală a satului, precum și de alfabetizarea țăranilor neștiutori de carte din sat. A funcționat ca învățător între anii 1934-1941, experimentator al unor noi sisteme de predare și animator cultural, editor al unei interesante reviste școlare „Revista Copiilor“, pe care a scos-o la Soșdea în 1933, și, apoi, la Moniom, publicația bucurându-se de aprecierile specialiștilor. Învățător cu multiple preocupări, un talentat publicist, dar în același timp și un admirabil pedagog, colaborator permanent al ziarului „Cuvântul Satelor“ din 1929, unde, în numeroase articole, abordează o multitudine de probleme, fie cu caracter educativ, fie de culturalizare a maselor.

Învățătorul Emil Florescu, cu sacrificii deosebite și după o muncă plină de migală, dar și de satisfacție, a reușit în 1933 să scoată, împreună cu elevii săi de la Soșdea, și mai apoi, Moniom, o revistă școlară șapirografiată, care apoi, pentru calitatea ei, avea să fie citată în ziarul „Calendarul“ din București. Revista se numea „Știe Multe“. Pentru a avea și un aspect mai atrăgător, revista era scrisă în mai multe culori, roșu, verde, albastru, ea cuprinzând poezii și desene ale elevilor. Pentru calitățile sale a fost recomandată tuturor învățătorilor care doreau să dezvolte gustul cititului la micii școlari.

Dicu Petru este originar din orașul Videle. Datorită convingerilor politice este mutat disciplinar cu domiciliul în acest sat. După o perioadă de mari privațiuni materiale, în care școala nu a avut un local corespunzător, în anul 1964 se ia, de către reprezentanții sătești (deputați), hotărârea de a edifica un local nou, potrivit pentru necesitățile procesului de învățământ; aceasta s-a

construit prin contribuția tuturor sătenilor în cadrul zilelor de muncă (robotă). Petru Dicu activează din anul 1962 la această școală, până la ieșirea la pensie, în anul 1977. Prin pricepere și pasiune, devotament pentru profesia aleasă, timp de 12 ani a contribuit la menținerea prestigiului școlii.

În toți acești ani cât a fost învățător, iar mai apoi director, clădirea școlii construită în 1877 s-a reparat și a suferit transformări importante, una efectuându-se în anul 1966, când a căpătat înfățișarea pe care o are și acum, alcătuită din două săli de clasă de 4/5 metri, o cancelarie, holul pentru accesul la clase și pod. Din vechea școală nu au mai rămas decât două încăperi, care a fost transformate în locuința învățătorului. În timp, această locuință de serviciu s-a transformat în grădiniță.

Grădinița

Înființată în anul 1975, instituția specifică activității cu preșcolari de la 3 până la 7 ani a funcționat în cadrul școlii din Moniom. Învățământul a fost organizat în conformitate cu Legea învățământului și coordonat de același minister. Cu toate că spațiul de care dispune Grădinița în cadrul Școlii (o sală cu dimensiunea de 4x4 m) este destul de restrâns, au fost cuprinși un număr de 10-15 preșcolari în fiecare an. De la începutul activității a funcționat cu o grupă combinată, ceea ce înseamnă că o singură educatoare organiza și desfășura activități cu toți copiii, indiferent de vârstă.

Calitatea programului organizat, concretizat în activități zilnice, a depins în mod direct de calitatea educatoarei. Unele dintre acestea, fără o calificare de specialitate, au abordat ca activitate exclusivă jocul, dar și acesta nesușinut de o dotare materială corespunzătoare. Inventarul nu depășește 5-7 păpuși, câteva mașinuțe, un aparat de proiecție diapozitive (și acesta donat), câteva diapozitive, figurine de cauciuc, un dulap și câteva rafturi, toate acestea într-o încăpere alăturată de 2x3m. Localul unde se află actuala grădiniță este în fosta școală ridicată la 1877 și care nu demult, până prin 1979, era locuința de serviciu a învățătorului, dotată doar cu o sobă pe lemne.

În ultimul timp baza materială a fost îmbogățită cu măsuțe și scaune, mochetă, dar și acestea obținute prin donații și sponsorizări, în mod special de către dl Nicolae Pleșa.

Biblioteca

În cadrul școlii a funcționat prima bibliotecă sătească. Aceasta a luat ființă în anul 1936, în cadrul Căminului Mihail Gașpar, odată cu darea în folosință a Căminului. Răspunsul la chestionarul referitor la biblioteca nou înființată este următorul: Populația satului este de 466 suflete, dintre care 437 plugari, 6 meseriași, 1 negustor și 22 intelectuali. Totalul cărților din bibliotecă este de 162, cumpărate - 16, donate - 146 (de către Echipa Regală Târnova - 97, Fundația Regală - 1, D-șoara Minerva Blajovan, învățătoare - 27, dna Livia Gașpar, casnică - 10, elev Bontilă Ioan, Lic. Mil. Tg. Mureș - 11). În cursul anului s-au cumpărat 16 bucăți. Localul unde este instalată biblioteca este împrumutat, mobilierul propriu. Biblioteca este așezată în sala de învățământ a școlii primare. Bibliotecari sunt: Moise Dalea cu 4 clase, școala normală, funcționar la U. D. R., căsătorit fără copii, Alexa Franț, 7 clase primare, ucenic U. D. R., Păuța Nicolae, 7 clase primare, ucenic U. D. R. Aceștia nu primeau nici o remunerație în acest scop. În sala școlii se citeau cărțile sau se împrumutau acasă. În 1936 au fost împrumutate 130 cărți, dintre care: 25 de către școlari, 20 băieți și 5 fete, dintre plugari au fost 60 bărbați și 10 femei, 20 meseriași, iar dintre elevii școlii secundare, 9 băieți și 6 fete. Biblioteca primea ziare și reviste ca: Tribuna Graniței, Drum Nou, ziare, revistele Albina și Căminul Cultural. Biblioteca școlii avea 110 volume, toate în limba românească, acestea fiind distribuite de învățător. Această bibliotecă a funcționat până în anul 1975. Dintre bibliotecarii care și-au desfășurat munca cu cartea mai amintim pe: Gheorghe Bojincă, Lia Albeanu și Elena Păuța.

Redăm, în continuare, Registrul inventar al bibliotecii la data de 27. III.1936. Pe parcursul anilor, inventarul bibliotecii s-a îmbogățit continuu.

Titlul cărții / Autorul / Numele donatorului

Flamuri / Elevii Liceului Militar / I. Bontilă
Atheneum / Elevii Liceului Militar / I. Bontilă
Drumul nou / C. U. C. Agricol / Echipa Regală Târnova
Legile Agrare / Prof. Alexiu / Lib Deutsch
Legea Administrativă / Prof. Alexiu / Lib Deutsch
Codul Penal / Edit. Eminescu / Fundația Regală București
Îndrumător la sate / Cămin Cultural / Fundația Regală
Îngrijirea pomilor / U. C. Agricultură / Echipa Regală Târnova
Porumbul murat / Dr. Strilciuc / Echipa Regală Târnova
Cartea apelor / A. D. Culea / Echipa Regală Târnova

Calendarul plugarilor / Soc. ing. Agron / Echipa Regală
Târnova
Uneltele și mașinile agricole / I. Bungescu Echipa Regală
Târnova
Mălura și tăciunele / Mihalescu Sorin / Echipa Regală
Târnova
Creșterea calului / I. Nicolescu / Echipa Regală Târnova
În vraja timpului / M. Gașpar / Livia Gașpar
Petru și Ion / Eugen de Mamp / Livia Gașpar
Poezii în proză / Turgheniev / Livia Gașpar
Opere complete. Teatru / V. Alecsandri / Livia Gașpar
Ciocoi vechi și noi / N. Filimon / Livia Gașpar
Natura / A. Nicolescu / Livia Gașpar
Viața Părintelui Fivischi / L. Andreev / Minerva Blajovan
Cu ce trăiesc oamenii / L. Tolstoi / Minerva Blajovan
Albina / D. Ciurezu / Echipa Regală Târnova
Fruncea / N. Ivan / Minerva Blajovan

Vizionarea filmelor

Primele filme au fost aduse de caravanele cinematografice, la început pe casa cu nr. 59, aparținând familiei Lucaci (Glavă), mai apoi pe casa cu nr. 64, aparținând familiei Rus (Oțăt), și în cele din urmă în sala Căminului Cultural. Caravana Cinematografică a rulat la Moniom în halta gării C. F. R., fiind aduse două vagoane special amenajate în acest sens. În activitatea de culturalizare, în cadrul Căminului Cultural se poate aminti existența cinematografului sătesc care a fost deservit, începând cu anul 1965, de către operatorul Moise Adam, nr. 95 (Șerifu), apoi Joiart Iosif (Ioșca) până în anul 1988, după această dată filmele rulând sporadic, aparatura fiind preluată de Întreprinderea Cinematografică Reșița, sistându-se astfel difuzarea filmelor în localitate.

Căminul Cultural

Căminul cultural a fost zidit pe vechea structură a fostei primării (La Comandă), în centrul satului. Acel loc a aparținut de fapt Bisericii, solul fiind însă mlăștinos s-a ales alt loc pentru construcția acesteia, pe un teren mai înalt. La data de 2 august 1936 se înființează Căminul Cultural cu 88 de membri și se afiliază la Fundația Culturală Regală Principele Carol II. Iată ce se consem-

nează pe câteva file îngălbenite de vreme, găsite în mapa aparținând Căminului, care prin grija domnului Meilă Gheorghe, nr. 76, a ajuns în posesia autorului. Aceasta a fost dată spre păstrare de către Petru Vuc, nr. 51, de frica autorităților comuniste ale acelor vremuri, deoarece Căminul funcționa sub auspiciile Fundației Culturale Regale Principele Carol II. Aceste însemnări, prin grija celor enumerați mai sus, au adus un crâmpoi de lumină asupra activităților culturale și obștești desfășurate în acele vremuri de glorie a culturii naționale și sătești de oamenii locului, așa cum au fost gândite de ei. Acesta se vrea un modest omagiu adus muncii pline de abnegație, de dăruire pentru cultura satelor, a oamenilor de atunci și pentru a fi pomenite numele și faptele lor pilduitoare, pentru a fi un punct de reper pentru generațiile prezente sau viitoare, care găsindu-și moșii și strămoșii enumerați în lucrarea de față vor fi mândri de înaintașii lor trecuți în mare parte „în lumea celor de lut“.

Redăm în continuare conținutul scrisorii:

„Înființatorului Căminului Cultural „Mihail Gașpar“ - Moniom Nr. 1 /1936 - Domnului Inspector al Căminelor Culturale din Banat-Crișana, Părintelui Stavrofor Econom Maior - Coriolan Buracu Târnova (Echipa Regală)

Alăturat, am onoarea a vă înainta dosarul lucrărilor cu ocazia înființării și organizării Căminului Cultural „Mihail Gașpar“ din comuna Moniom, jud. Caraș.

- S-au înscris 87 membri, între care și câteva femei.
- I s-a dat căminului numele de „Mihail Gașpar“ la dorința unanimă a membrilor, cunoscând de aproape faptele românești ale acestuia, chiar cunoscându-l personal. L-am îndrăgit cât era în viață și acum voiesc să-i perpetuez numele, ca recunoștință pentru cele făcute în trecutul său de scriitor, protopop și deputat.
- S-a fixat la 40 lei cotizația anuală, accesibilă oricărei pungi.
- Organizarea s-a făcut pe secțiuni. Despre activitatea lor se va raporta la timp.
- Sfatul Căminului s-a ales dintre coordonatorii secțiunilor.
- Programul este cel fixat, vom căuta să-l îndeplinim dacă nu vom întâmpina piedici de ordin bănesc.
- La 15 august majoritatea membrilor vor participa la manifestația de la Târnova.
- Ne străduim să primim Echipa Regală Târnova, cu ocazia vizitei în Moniom, cu oarecari realizări.
- Ca să putem să amenajăm din timp sala căminului, vă

rugăm stăruitor să interveniți la locul în drept, de a ni se pune la dispoziție sala neterminată a primăriei, destinată în câteva ședințe ale Consiliului, scopurile culturale și adunările generale, cu dimensiunile 9/6/3 metri.

- Rugăm a propune aprobarea listei de trei membri în sfatul căminului.

- Călduros vă rugăm, Domnule Inspector, a ne da sprijinul D-voastră prețios pentru ca noua celulă de viață a mării instituții „Fundația Culturală Regală Principele Carol” să prospere spre fericirea membrilor și bucuria înaltului protector M. S. Regele Carol II.

Moniom, 3 august 1936; Sănătate!

Fundația Culturală Regală „Principele Carol”

Căminul Cultural „Mihail Gașpar” - Moniom

Nr. 2/1936

Stimată Doamnă,

Avem plăcuta misiune de a vă încunoștința că locuitorii comunei Moniom, județul Caraș, în ziua de 2 august 1936, orele 6 p. m., s-au constituit în cămin cultural, sub auspiciul înaltei societăți „Fundația Culturală Regală „Principele Carol” și au împrumutat pentru gruparea lor numele marelui român bănățean, și al Domniei voastre soț, Mihail Gașpar, în semn de adâncă recunoștință pentru activitatea sa în problemele sătești și eternizarea faptelor trecutului său.

Secretar
Ioan Bontilă

Cu profund respect
Director
Emil Florescu

Redăm în continuare răspunsul Lievei Gașpar la scrisoarea de mai sus:

Sunt adânc impresionată de înțelegerea ce-o dovedești pentru interesele și binele poporului și de sentimentul de recunoștință ce-l arătați față de memoria decedatului meu soț.

Trebuie să vă mărturisesc cu această ocazie că întreaga sa viață și în toate acțiunile sale a fost totdeauna animat și continuu călăuzit de dragostea pentru biserică și credință în ziua de mâine mai bună a neamului nostru. Eu, domnule Director, cu îndoială și profundă mulțumire sufletească, vă asigur de cea mai desăvârșită considerațiune și, totodată, vă rog să binevoiți a transmite mulțumirile mele și aceloră care v-au ajutat în acest scop atât de

înălțător.

Primiți asigurarea stimei pe care v-o port, Livia Gașpar, Bocșa Montană, 24 august 1936.

P.S. Cu acest prilej v-am rezervat și un număr de cărți pentru biblioteca „Căminului Cultural“, înființat de dumneavoastră.

Componența Căminului era formată din:

- Director - Emil Florescu.
- Secretar - Ioan Bontilă, nr. 4.
- Bibliotecar - Moise Dalea, nr. 78.
- Președintele Corului - Gh. Bontilă, nr. 25a.
- Șeful Fanfarei - Gh. Stângu, nr. 68.
- Șeful Cercului Teatral - Constantin Bontilă, nr.72.
- Primar Sătesc - Gheorghe Stângu, nr. 57.

Într-un raport de activitate din 28 martie 1937 aflăm componența Sfatului Căminului:

- Președinte activ - înv. Emil Florescu.
- Secretar - Ioan Bontilă - plugar.
- Cenzori: Pr. Cornel Țânțariu, Moise Rus - plugar.
- Casier - Ioan Bontilă - cojocar.
- Bibliotecar - Moise Dalea - funcționar U. D. R.
- Dirijor Cor - Emil Florescu - învățător.

Redăm, în continuare, activitatea desfășurată în cadrul căminului nou înființat, evenimentele și activitățile desfășurate în perioada 2 august 1936 - 7 februarie 1937, așa cum stă scris în registrul Căminului.

Eveniment Istoric

- 2 august 1936 - se înființează Căminul Cultural cu 88 membri.
- 19 august 1936 - cu nr. 6399, Fundația Culturală Regală „Principele Carol“ aprobă procesul verbal de înființare și afiliere a căminului.
- 13 septembrie 1936 - o delegație a căminului vizitează Echipa Regală Târnova. Constată rezultatul activității echipierilor: dispensar, drumuri, străzi pietruite, poduri, reparații la biserică, locuința parohială, construcția unei fântâni la școală, ridicarea unei troițe pentru eroi. Cu aceasta, căminul primește un dar de 500 lei în numerar, scânduri în valoare de 500 lei, bibliotecă în valoare de 560 lei, de la Echipa Regală prin dl. Coriolan Buracu, inspector.
- 14 septembrie 1936 - o delegație a Corului Căminului merge la Concursul de Coruri și Fanfare la Timișoara.

- 23 septembrie 1936 - ne vizitează Echipa Regală Târnova în frunte cu dl. Coriolan Buracu, inspector.

Programul executat al vizitei a fost:

1 - primirea oaspeților la gară, la ora 18.

2 - defilarea Căminului, corului și a străjerilor în fața Echipei Regale.

3 - cina la orele 20 și vizitarea Bisericii și Școlii.

4 - șezătoare în jurul focului la orele 20, unde vorbește dl. Inspector, făcând un istoric al muncii din Târnova și încheie pentru căminul nostru cu îndemnuri. În cadrul șezătorii se intercalează diferite producții din partea echipelor cu mult umor ce produce hazul celor de față și cântecele populare ale Corului Bărbătesc. Au fost reușite replicile galeriei. Șezătoarea și întregul program al vizitei, precum și comportarea Echipei regale au lăsat o frumoasă amintire și a fost un eveniment însemnat în viața căminului nostru.

- 1 decembrie 1937 - pentru a protesta împotriva revizuirii tratatului, în cadrul unei șezători, Căminul a ținut să manifesteze împreună cu străjerii, comitetele culturale, școlilor și parohiei și consiliul comunal.

Program:

1 - dl. Cornel Țânțariu (preot) explică însemnătatea zilei de 1 Decembrie.

2 - dl. Emil Florescu, președintele căminului, după ce a scris programul străjerilor și al Corului Bărbătesc, aduce mărturii plastice despre trecutul locuitorilor români ai Ardealului.

3 - se împart exemplare gratuite din revista „Știe Multe“, unde sunt câteva scene din trecutul Ardealului, și Albumul Corului și Fanfarelor în cost.

4 - se redactează o telegramă M. S. Regelui.

5 - se face o fotografie a manifestației.

- 6 ianuarie 1937 - Corul Mixt, din nou înființat, al căminului, pentru prima oară a apărut în public cântând răspunsurile liturgiei (ectenii mică și mare) în biserica și la sfințirea apei la râu.

- 10 ianuarie 1937 - dl. Eugen Bihari, prim medic veterinar al conscripției Reșița, la invitația căminului, a ținut o conferință despre cooperării, amintind și despre avantajele rasei Karahul (oi), stăruind să se răspândească și în comuna Moniom, fiind un izvor foarte frumos de câștig.

- 27 ianuarie - Serbarea Unirii.

Program:

1 - Limba Românească (Corul Căminului)

2 - Evenimentul Unirii sub aspectul actualității, conferințat de dl Emil

Florescu

3 - Programul Străjerilor

4 - „Sus opincă” - Corul Plugarilor

- 30-31 ianuarie 1937 - Horă Țărănească în sala Căminului

- 6 februarie 1937

Program:

1 - Comunicarea activității căminului

2 - Programul minimal până la 1 iunie.

3 - Înființarea Jurnalului Vorbit

4 - Fixarea datei consfătuirii generale

- 7 februarie 1937 - după liturgie, în curtea bisericii, a avut loc pentru prima oară „Jurnalul Vorbit“, inaugurat de dl. Florescu pe ședințe.

De menționat că localul căminului, provizoriu, se află în sala de clasă a școlii primare, localul căminului nefiind pe deplin terminat. În acest sens se face un apel către revizorul județului Caraș care se află la Oravița în data de 18 decembrie 1936 pentru a încuviința aranjarea de șezători, serbări și hore țărănești, pe timp de iarnă în sala școlii, unde e adăpostit deocamdată căminul, fiindcă altă sală nu este pentru acest scop, până când căminul va dispune de un local propriu. În acest scop se face apel și la Primpretorul plasei Reșița (decembrie 1936).

Statutul Căminului Cultural

Scopul Căminului Cultural este să ajute la: întărirea sănătății trupești, îndrumarea muncii către o mai bună prestație și înălțarea sufletului în obștea satului. Căminul cultural își împlinește menirea prin următoarele mijloace:

- Organizează mica farmacie a Căminului și ajutorul medical; o baie; dă îndrumări practice pentru apărarea sănătății; sporturi și încercări potrivite cu localitatea; jocuri naționale.

- Organizează lecții cu pilduri practice de muncă agricolă și de meșteșuguri practice bărbătești; lecții cu înfăptuiri de muncă gospodărească femeiască; munca împreună de interes obștesc-gospodăresc; ateliere de lucru, plantări, reparații sau construcții de clădiri publice, poduri, șanțuri, fântâni, scurgeri, diguri; ajută la ridicarea cooperăției locale.

- Organizează șezători religioase, cântări religioase, fapte de milostenie creștină; ajută la organizarea praznicelor (sărbătorilor) religioase, naționale și cetățenești; organizează cântări vocale și instrumentale, radio, teatru sătesc; sfaturi de împăciuire pentru

înlăturarea proceselor și dă îndrumări gratuite pentru descurcarea daravelor de judecată între oameni.

- Îndrumăză cetitul și îndrumăză răspândirea cărților; lecții pentru neștiutorii de carte; școli țărănești, conferințe și lecții din toate ramurile științei, potrivite cu nevoile culturale ale locului, organizează expoziții și muzeul satului.

Căminul Cultural primește între membri lui pe orice locuitor al satului, bărbătesc sau femeiesc, care declară în scris că dorește să facă parte din Cămin și să plătească cotizația anuală hotărâtă de consfătuire. Școlarii, începând cu cei din clasa a IV-a primară, pot fi înscriși între membri fără drept de vot. Pot fi membri de drept toți funcționarii publici locali cari iscălesc tabloul membrilor de drept al Căminului. Fiecare membru al Căminului primește de la Fundație o carte de membru, care se retragă odată cu ștergerea lui din rândurile membrilor. Membrii folosesc gratuit cărțile, revistele și jurnalele Căminului; au drept de reduceri sau gratuități la șezători și serbări cu intrare, la ședințe de radio, cinematograf, la excursii, la orice fel de informații ce s-ar cere prin Cămin, pentru ei și copiii lor. Membrul care n-a luat parte la lucrările Căminului și n-a plătit cotizația pe anul încheiat se șterge din lista membrilor Căminului. În împrejurări neobișnuite, pot fi înlăturați chiar în timpul anului toți aceia care pun cu voie piedici și lucrează din rea credință împotriva Căminului, care au în sarcină nereguli bănești și de administrație, care pun la cale ațâțări politice de partid în lăuntrul Căminului, ori se fac vinovați de purtări nevrednice ca om și cetățean. Drept de vot în Cămin au toții membrii care au împlinit vârsta de 18 ani ce și-au plătit cotizațiile.

Averea Căminului

Veniturile Căminului se strâng din cotizațiile membrilor, din subvenții, danii; din produsul serbărilor; din câștigurile produse de terenuri agricole, din întreprinderi proprii (cooperatie, lăptărie, desfacere de ouă etc.) și orice alte venituri întâmplătoare. În caz de dizolvare, Fundația Regală organizează păstrarea și administrarea averii Căminului în înțelegere cu comitetul școlar sau parohial sau cu primăria comunei până în cazul când reîncepe iar lucrul.

În data de 14 ianuarie 1937, învățătorul Emil Florescu editează prima Foaie Volantă (**Ziarul Căminului**) de Informație, a Căminului nou înființat. Redăm în continuare conținutul acestuia.

Buletinul nr. 1,13 ianuarie 1937

„Fiincă în diferitele consfătuiri ce au avut loc nu s-a putut să

fim todeauna toți membrii laolaltă, recurgem la mijlocul acesta de informație.

Conferințe.

Conducerea Căminului s-a pus în concret cu diferite personalități din plasa noastră, cari, în zilele de duminici și sărbători, în sala Căminului, vor conferența din problemele cari ne vor interesa.

Cooperativă de lapte.

În ziua de 10 ianuarie, cu ocazia conferinței d-lui prim medic veterinar Bihary, s-a anunțat că la Reșița se va întemeia o Cooperativă, încă din luna martie. Două sau trei camioane vor aduna laptele din satele învecinate. La noi, doritorii de a vinde lapte acestei cooperatii de lapte se vor prezenta în biroul Căminului și vor anunța: a) cantitățile de lapte; b) felul (de vacă, oaie) și c) prețul. Data ultimă: 17 ianuarie.

Cooperativă de aprovizionare.

Sub controlul Căminului și sub auspiciile Fundației Regale, se va înființa o cooperativă de aprovizionare, valorificare și desfacere a produselor în comun în satul nostru. Părțile sociale (acțiunile) sunt de câte 100 lei. Întreaga sumă subscrisă se plătește în 2 ani, iar în momentul înființării se achită cel puțin o parte socială, plus taxa de înscriere de 10 lei (odată pentru todeauna, care servește pentru acoperirea cheltuielilor ce vor obveni în primul an: registre, călătorii, ștampile etc). Însă o condiție esențială, atât pentru cei ce vor vinde laptele prin noi, cât și cei ce vor intra la cooperativă, este să-și achite la zi cotizația la Cămin. Nu lucrăm decât cu membrii conștiincioși.

Nedumeriri penale

Pentru nedumeriri în ce privesc legile penale, agrare, administrative etc., membrii pot cere deslușiri conducerii Căminului sau pot să consulte manualele cu legi, ce le avem procurate în bibliotecă. Nu se iau însă acasă.

Biblioteca

Biblioteca stă la dispoziție în fiecare duminică și Sărbătoare, de la 2-5 p. m. De asemenea, ziare: Credința, Cuvântul Satelor, Drum Nou, Reșița, Glasul Muncitorului, Națiunea, Fruncea; Reviste: Albina, Lumina Copiilor etc.

Achitarea cotizației

Până la 1 martie a. c. membrii sunt rugați să-și achite cotizația de 40 lei (de altfel o mare parte și-au achitat și le

mulțumim). La adunarea generală ce va avea loc în luna martie, drept de vot nu au decât acei care și-au achitat întreaga cotizație. Cei care, la 1 aprilie, sunt cu plata în restanță nu se mai înscriu în registrele Căminului.

Cartea de aur

Toate actele de sprijin față de Cămin se înscriu în „Cartea de aur”. Astfel, ne permitem să dăm în vileag următoarele fapte înscrise până acum:

Donații:

- 1) Echipa Regală Târnova, prin dl. insp. Coriolan Buracu, numerar - 500 lei, scânduri, în valoare de 500 lei;
- 2) Doamna Livia Gașpar, Bocșa-Montană, cărți în valoare de 270 lei; D-na Minerva Blajovan, înv. Bocșa-Montană, cărți și reviste, în valoare de 89 lei;
- 3) Elevul Bontilă Ioan, Lic. Milit. Tg-Mureș, cărți în valoare de 315 lei.

Servicii aduse Căminului

- 1) Doamna Marioara Țânțariu, cu ocazia vizitei Echipei Regale din Târnova, a pregătit și servit masă fără remunerație materială;
- 2) 41 persoane, care vor fi citați în adunarea generală, au contribuit bănește pentru cumpărarea alimentelor necesare întreținerii echipierilor, cu ocazia vizitei Echipei Regale;
- 3) Tinerii: Franț Alexa, Păuța Nicolae, Ion Nicolae și Moise Dalea, fără remunerație materială, au lucrat la facerea unei mese de lectură și două laviți de șezut;
- 4) Elevul Ioan Bontilă și dl. Ioan Stângu, învățător în Doman, au lucrat cu mult sârg la întocmirea și copierea actelor adunării de constituire a Căminului.

Tuturor de mai sus Căminul le aduce mulțumiri.

Premii

Conform indicațiilor primite de la Fundație, membrii sânguincioși, acasă și la Cămin, și cu purtare vrednică, vor fi premiați astfel: celor ce sprijinesc biserica prin diferite mijloace li se vor pune pe fațada casei o cruce de lemn sculptată; oamenilor gospodari - un plug, sprijinitorilor școlai - o carte etc.

Corul Căminului

Acum două săptămâni, pe lângă corul bărbătesc al Căminului s-a înființat și unul mixt. S-au înscris aproape 20 de femei, vreo 7 băieți de școală și încă vreo 4-5 bărbați, formându-se un cor

de 60 de persoane. Noi cântăreți și cântărețe se mai primesc, cu plăcere, chiar dacă nu sunt deocamdată înscriși ca membri. Înscrierea se va face în adunarea generală din martie.

Comisia de judecată

Pentru aplanarea diferitelor conflicte de orice fel între membrii noștri și pentru pedepsirea abaterilor: absențe nemotivate, purtare necuvincioasă, insulte, nerespectarea vreunui angajament luat, sau altele, Comisia aleasă de adunarea generală va întocmi un regulament de judecată, conform căruia (după ce se va aproba de adunare) va da sancțiuni. Nici un membru nu va avea dreptul să predea cazul judecătorului sau vreunui avocat, contra altui membru, până nu s-a judecat de comisia Căminului. Afară de chestiuni penale care privesc parchetul.

În 17 ianuarie a. c.

La orele 3, după masă, se face adunarea de constituire a cooperativei, de înscriere a producătorilor de lapte și a noilor coriști.

Recensământul

Pentru a cunoaște mai bine situația, din toate punctele de vedere, a tuturor gospodăriilor, s-a început, încă de la Crăciun, facerea recensământului fiindcă se cere mult timp la facerea lui și nu-i decât o persoană care s-a angajat la acest lucru, merge încet. Membrii să aibe răbdare că și acesta se va termina.

Activitatea Căminului

În raportul de activitate din data de 28 martie 1937, după ce s-a trecut în revistă administrația Căminului, tabloul cu toți componenții înființatori ai căminului și numărului acestuia pe sexe și profesii în partea a doua este înscrisă Activitatea Căminului, redăm în continuare conținutul acesteia.

1) - S-a început în vacanța Crăciunului recensământul și culegerea datelor pentru monografia satelor. Nu s-a terminat. Se va continua în viitoarele vacanțe. Au lucrat: Emil Florescu, înv. Ioan Bontilă, elev militar Tg. Mureș.

2) - S-a înființat farmacia școlară în cadrul străjeriei. Educația fizică (în legătură cu G. E. T. R. -ul: Străjeria - Stolul școlii primare din Moniom, sub conducerea învățătorului comandant Emil Florescu).

Premilitari. Centrul e la Reșița, la 10 km de Moniom, cu 6 premilitari, cu o ședință pe săptămână.

Străjeri: 4 și 50 elevi străjeri.

Cultura muncii.

Se face grădinărie cu străjerii. S-a ținut o conferință de circumscripție pentru îndemn spre o cooperativă, de medicul veterinar Bihary Eugen.

Edililar.

La stăruința Căminului s-au reparat două străzi în comună de 250 metri lungime și 22 lățime, de 5000 metri pătrați, cu ajutorul primăriei.

3) - Cultura minții.

Cetiri 130, bibliotecar este Moise Dalea, funcț. U. D. R. S-a înființat în acest an și are 162 exemplare. Se primesc la Cămin: Albina, Căminul cultural, Drum Nou, Tribuna Graniței.

Serbări Culturale.

Naționale = 2.

Șezători în jurul focului: 2 - gratuite.

Cor.

Conducătorul Corului: Emil Florescu - învățător, coriști - 2 intelectuali, 50 săteni, total 52. Corul știe cânta răspunsurile liturgice și 15 cântece bărbătești și patru cântări pentru coruri mixte. În public, corul bărbătesc a luat parte și la emulări, evidențiindu-se printre cele mai bune și primind laude, iar corul mixt, nu de mult înființat, a participat de 3 ori la sărbători naționale.

4) - Cultura sufletului.

Căminul are cor religios, mixt și bărbătesc.

Moral.

În consfătuirea generală din 28 martie s-a ales sfatul de împăcăciune, care să lucreze pe bază de regulament la aplanarea diferitelor conflicte dintre membri.

Într-o scrisoare adresată Directorului General - Prof. Dimitrie Gusti și Directorului Căminelor Culturale, Ap. D. Culea, privind întârzierea depunerii actelor de activitate pe anul 1936 a Căminului, conform Circularei Nr. 10824/937 din care spicuim următoarele: „Vă atragem atențiunea că, în caz de neconformare a prezentului ordin, ne vom vedea nevoiți să luăm măsuri, ridicând îndrituirile legale Căminului D-Voastră și întregul patrimoniu. Credem că nu ne veți pune în această neplăcută situație de a lua măsuri represive, când rostul Căminului Cultural este de adânc idealism și de înaltă atitudine morală în stat. Vă rugăm a vă strădui să răspundeți întru totul acestei misiuni“.

În urma acestui ultim apel, conducerea Căminului trimite actele necesare cerute: Cont de gestiune, Proiect de buget, Proces verbal de verificare a cenzorilor, Proces verbal al Consfătuirii generale, Raport de activitate, Borderoul actelor justificative, Registru chitanțier, Registru bonier, Statistica bibliotecii, Chestionarul bibliotecii, Tabloul membrilor Sfatului Căminului, Copia registrului istoric, Copia Registrului inventar al Căminului, Albumul Căminului.

Redăm în continuare un pasaj din scuzele invocate de conducerea Căminului, privind motivele întârzierii trimiterii actelor necesare, dar și un semnal negativ referitor la moralul sătenilor și metehnele acestora.

„În decursul anului am avut mari greutateți de întâmpinat, de toate soiurile. N-am scăpat nici de uneltiri politice de tarabă. Greutăți întâmpinăm și în prezent, e lipsă de omogenitate între membri, căci s-au încadrat în sânul căminului toate nuanțele politice și cu diferite mentalități. Mai trăiesc sub influența a diferite curente subversive, fiind, majoritatea locuitorilor, muncitori în fabricile din Reșița. După cum se poate vedea din fotografiile albumului, satul e sărăcăcios, drumurile rele, fântânile dărăpănate.

Toate, din lipsă de bună administrare a organelor administratoare. Când am încercat să reparăm străzile, am putut constata încă un mare păcat: lenea și neobișnuința de a munci de bună voie pentru binele obștesc. Străzile sunt atât de rele, încât, chiar dacă în timp de câțiva ani Căminul nu va reuși decât acestea să le pună în ordine și tot a făcut mult, în împrejurările de aici. Satul ar deveni foarte drăguț, căci altcum casele sunt aranjate în ordine. Teren arabil e foarte puțin, fiind o regiune deluroasă. Strămoșii de aici s-au ocupat cu pomicultura în mare parte. Actualii, din cauza fabricii, au neglijat această ramură.

Subsemnatul, în diferite ocazii și prin grădina școlară am mizuit să reînvie acest obicei de a planta pomi. Au început să se intereseze din nou de moșiile lor, mai cu seamă că văd la sătenii din Călnic, în apropiere, un bun exemplu în această privință. E strict necesară înființarea Cooperativei de Aprovizionare de Cereale și valorificarea produselor lor. Am încercat s-o înființez. Am ajuns la punctul de a trece „hopul”, dar prin faptul că n-am fost înțeleș și din cauza anumitor ambiții, au stricat tot ce am reușit eu a face. Greutățile sunt mari și din cauză că nu dau cota lor și nu pricep. Sunt singur, învățător la 7 clase, și sunt nevoit să le duc la bun sfârșit pe toate fără nici un sprijin material măcar. Sărăcia e mare. După greu-

tățile sau neplăcerile multe ce le-am avut, nu mai încrederea mare ce o am în mizarea Căminelor mi-a încălzit entuziasmul și mi-a fortificat voința. Primiți, vă rog, Domnule Director General, asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni. Sănătate!, Înv. Emil Florescu“

Echipa Regală funcționa sub auspiciile savantului Dimitrie Gusti și făcea cercetări sociologice, folclorice și etnografice. Ea s-a menținut până la începutul războiului. Seară de seară, se adunau în centrul satului și organizau manifestații culturale. Populația asista până târziu în noapte, era plăcut și educativ pentru tineret. După marea conflagrație, viața culturală și-a reluat cursul, se reiau horele de duminică și șezătorile. Acum se declanșează desfășurarea a o serie de activități spirituale în cadrul școlii, bisericii și comunității sociale. Un revirement în viața culturală a satului a avut loc odată cu înființarea Căminului Cultural în anul 1932, 2 august, și crearea unui comitet de inițiativă prin înfăptuirea unui cerc de teatru popular, sub îndrumarea învățătorului Emil Florescu. Tot în această perioadă se revigorează echipa de călușari.

Căminul cultural, odinioară, găzduia o bogată activitate culturală; mă gândesc în treacăt la formația de teatru, la zecile de șezători și hore țărănești, la Corul Căminului, Corul Plugarilor, Corul Mixt, Corul Bisericii. Revăd imagini cu vechile formații de călușari care au dus, din generație în generație, faima acestui joc arhaic, participând la concursuri regionale și spectacole folclorice și mai apoi la Ruga satului. Din imagini îngălbenite de vreme mă privesc tinerii și tinerele fete în frumoase costume populare, deosebit de frumoase, purtate odinioară la horele din sat și șezătorile culturale sau îmbrăcate zi de zi. Acele fotografii i-au salvat de la neuitare pe tinerii de altădată, mai apoi bătrâni dispăruți, trecuți la cele veșnice în decursul anilor, moșii și strămoșii noștri, cu care ne mândrim fiecare în parte.

Emulații culturale

Astfel, în Căminul cultural înființat la 2 august 1936, au avut loc zeci de șezători, baluri, spectacole de teatru, o mulțime de coruri din afara localității desfășurându-se în auditoriu, și nu trebuie uitată o tradiție a anilor 50, „Joița Tineretului“, unde cântau și dansau soliștii vocali locali și instrumentiștii. Dintre aceștia amintim pe solistul vocal Cornel Tismonariu, care a participat la nenumărate concursuri între Căminele Culturale luând binemeritul loc I, merită amintit solistul instrumentist Cornel Marcu, și nu în ultimul rând, Ioan Franți, care din

pasiunea pentru acordeon a făcut o profesie, participând la festivaluri internaționale. Nu trebuie uitați nici cei ce au participat la Brigăzile Artistice, cântând în duet sau solo: Doina Gheța, Vasile Adam.

Activități culturale

Manifestările culturale din care n-au lipsit niciodată poezia cu puternic accent național, piesa de teatru, cântecul, precum și „Călușerul“, au intrat în tradiția satului, îndeplinind chemarea istoriei și pregătind sufletește o întreagă generație. În organizarea Căminului Cultural Mihail Gașpar din Moniom au loc „Emulații Culturale” deosebite, cu participarea unor formații de teatru ori fanfare din localitățile învecinate Reșița, Călnic, Ghertenis, Doclin, dar și din Rusova Nouă sau Vrăniuț. Redăm în continuare prezența acestora așa cum au fost extrase din lucrarea: Coruri și Fanfare din Caraș Severin – 2003, autor Drd. Dumitru Jompan - pag. 91, 105, 148, 197, 201, 225.

- Fanfara din Reșița a concertat la Moniom în anul 1943, dirijor fiind Eduard Pavelka.

- Localitatea Doclin participă în 1948 cu piesele lui Vasile Alecsandri: Arvinte și Pepelea, Harță, Răzeșul, Mama Anghelușa.

- Fanfara din Vrăniuț a cântat la Moniom în 1948, dirijorul acesteia fiind Martin Cioloca.

- Fanfara supranumită Societatea Muzicală „Lira” din Rusova Nouă - Vasile Baldovină, dirijor - a știut să combine activitatea de pregătire a fanfariștilor cu manifestări artistice din satul Moniom, în 1948.

Toate aceste manifestări au atras un număr de artiști cuprins între 30-50 de interpreți.

Șezători

De câteva decenii nu se mai fac șezători în Moniom, însă amintirea lor este încă vie printre bătrânii din sat. Ele se făceau doar iarna. Acestea se organizau în preajma sărbătorilor numai noaptea, de 2-3 ori în cursul unei săptămâni, în casele oamenilor. De obicei, luna și joia seara, pentru că în zilele de marți și vineri nu se torcea. Unele femei torceau sau scărmanau lâna, altele torceau sau croșetau „ștrimfi sau mănuși de lână “. La șezători veneau și flăcăi „juni“, fiind un bun prilej de a discuta și a se cunoaște mai bine cu fetele din sat. În timp ce lucrau, femeile și fetele râdeau, glumeau, unele cântau, era o atmosferă destinsă. Cu aceste prilejuri erau

dezbătute ultimele noutăți și se exprima opinia asupra unor fapte și întâmplări petrecute în sat.

Bărbații se întâlneau duminica la biserică, înainte de prânz, sau de sărbători își făceau vizite reciproce și discutau mai pe îndelete la „un pahar de vorbă“, pentru că în restul anului, datorită muncilor agricole, nu aveau răgaz, fiind mai mult pe la sălașe și coborau în sat doar cu ocazia sărbătorilor. În perioada primăvară-toamnă, astfel de întâlniri erau mai rare și de scurtă durată. Femeile se întâlneau duminica sau în zilele de sărbătoare pe stradă și stăteau de vorbă pe băncile din fața caselor. În perioada interbelică ia ființă, la Moniom, Căminul Cultural, condus de inimosul învățător Emil Florescu (între 1936-1945), de care se leagă amintirea a nenumărate șezători organizate în jurul focului, nu numai cu școlarii ci și cu adulții. Acestea aveau menirea de a ridica gradul de culturalizare, de păstrare a tradițiilor și obiceiurilor străbune, însă ca urmare a schimbărilor survenite în societate, tineretului i s-au oferit multiple alte moduri de a petrece timpul liber și a se distra.

Călușerii

Desigur că românii dansau din cele mai vechi timpuri, dar cronicarii locali nu ne oferă date precise despre faza incipientă a evoluției dansului popular. Totuși, în această zonă a fost consemnată prima prezentare, la o serbare, a unui vechi dans. Este vorba de cunoscutul joc „Călușarii“, care se pronunță în grai popular „Călușieriu“, fiind prezentat pe la 1936. Conform informațiilor scrise, la Moniom ceremonialul dansului „Călușarii“ a început cu o horă pe care cronicarul o numește „Hora călușierilor“. Dansul acesta, într-o perioadă când la conducerea regiunii era administrația maghiară, a fost interzis, fiind după părerea puterii prea „revoluționar“. De altfel, în localitatea Moniom, atât în trecut, cât și în prezent, dansul „Călușarii“ a fost prezentat la Rusalii, dar nu ca un ritual specific, ci doar ca spectacol la „Hora satului“, care se organiza cu prilejul Nedeii sau Rugii localității. De Rusalii, în etapa premergătoare recoltării grânelor, se juca de obicei călușierul, al cărui sens inițial este legat de cultul fecundității, al rodirii. Jocul călușierilor începea cu jocul Banu Mărăcine, apoi Călușieriu mare care cuprinde 12 figuri (ciocănița), încheindu-se cu Hora Călușierilor (Marș).

După cele afirmate de persoanele pe care le-am chestionat, dansul „Călușarii“ n-a avut un caracter magic ca în alte părți ale României. Acest joc, cu timpul, și-a pierdut rostul tradițional și a

devenit un joc de virtuozitate, intrând în programul Căminului cultural. Oamenii vârstnici povestesc cu nostalgie despre nenumăratele jocuri bătrânești și momente de sărbătoare sau când jucau pe la Rugă sau pe la diferite spectacole regionale sau județene. Amintim câteva nume de vătafi din această localitate, care au dus pe mai departe acest joc arhaic: Gheorghe Stângu, Pascu Dubovan, Petru Dubovan-senior, Petru Dubovan-junior, Andrei Gheța, Moise Dubovan, Crâsta Ioan.

Hora Satului

Un obicei colectiv neformal, care a contribuit la păstrarea identității românilor, este „Hora satului“, denumită „Joc“ (de Rusalii, de Sf. Mihail și Gavril etc). Hora a fost organizată de obicei în curtea bisericii până prin 1950, apoi în curtea școlii sau la Cruce în centrul satului, mai nou ea fiind organizată pe platoul Căminului Cultural. Nu există nici o îndoială, tradiționala horă avea și o importanță sociologică, fiindcă aici cei din acest mediu rural și-au demonstrat starea socială, prin bogăția portului popular românesc de sărbătoare cu care, mai cu seamă, s-au împodobit femeile. De altfel, în toate localitățile din zonă, „Hora satului “ a început cu o horă pe care o conducea întotdeauna preotul satului; acest obicei s-a pierdut, hora fiind condusă de fiul sau fiica organizatorului, cu fata sau băiatul de joc. În horă, perechile se țin de mână, în formă de șir orientat spre dreapta. „Hora mare“ este mânată de băiat, iar „hora mică“ este mânată de fată. În coada „horii“ trebuie să fie întodeauna un băiat. Băieții care aveau pereche „fată de joc“ intrau în joc și cereau voie celorlalți băieți să joace cu perechea lor. Băiatul avea obligația să joace, cel puțin primul joc, cu fata care-i era pereche. La următoarele jocuri se făceau schimburi între perechi, hotărâte de băieți. Perechile se constituiau fie între rude, fie în funcție de sentimentele tinerilor, acestea din urmă ducând uneori chiar la încheierea unei căsătorii. „Jiunii“ mergeau și cereau fetele să joace cu ei, acestea așteptând pe margine în grupuri sau lângă mamele lor.

Spre sfârșitul „Jocului“, se dansau ardelene (în grai „argilene“), când se evidențiau dansatorii mai talentați; bineînțeles este vorba de bărbații tineri, căci femeile, din cauza portului mai greoi, dansau, cum se spune, „pe loc“. După horă, jocul continua până târziu în noapte și se termina cu „marșul“. În zona Moniom, ca și în alte părți, folclorul coregrafic într-un mod susținut se cultivă la nunți, serbări, baluri și alte veselii populare. Aici întâlnim un nesfârșit

șir de jocuri cu melodii diferite și foarte variate ca formă, ritm și cuprins melodic, cu numirile: De doi, Pe loc sau pe picior, Ardeleana, Brăul, Hora, De întors sau de învățit, Măzărca, apoi Iedera, Ciocănița, Piperiu, Țandăra, Poșovaica, sau „Jocul miresei” (cel care preferă să danseze cu mireasa trebuie să plătească, se pun banii într-o farfurie, „givărul” jucând primul mireasa, dans „de doi”). Dansurile acestea, în general, s-au dansat în spațiu închis, în noaptea, cu menirea de a crea celor prezenți o mai bună dispoziție. De prin anii 60 ai secolului trecut portul și-a pierdut din însemnătate, iar de prin anul 1985 nu se mai țin nunți de câte două zile, cum era tradiția, când a doua zi se mergea la râu și nuntașii se mascau. „Hora Ionilor” este formată din bărbați sau „juni” care purtau acest nume împreună cu soțiile sau fetele de joc ale acestora, sau existau chiar femei care purtau numele de: Ioana, Ionela. La miezul nopții dintre Bobotează și ziua Sf. Ion, aceștia se ridicau pe brațe și erau felicitați (grătulați) la rândul lor, aceștia ofereau țuică sau alte băuturi spirtoase celor prezenți în sala căminului cultural. Ne întrebăm, dacă și din acest tezaur de melodii populare, jocuri bătrânești și tradiții care încep să dispară, ne-a mai rămas ceva păstrat pentru posteritate?

Coruri

Viața culturală s-a desfășurat pe două planuri. Pe de o parte, în mod spontan, în viața de zi cu zi, iar pe de altă parte în mod organizat, prin biserică și școală (atunci când s-a putut), sub îndrumarea preotului și a dascălului. Luând diferite forme de manifestare de-a lungul vremii, activitățile culturale s-au desfășurat în cadrul șezătorilor, petrecerilor cu diferite prilejuri, la botezuri și nunți, la rugă. Se cânta, dansa și povestea, era veselie și multă voie bună. Se cultivau marile virtuți ale spiritului: curajul, dreptatea, înțelepciunea. S-a format bunul simț al țaranului român.

Șezătorile se organizau atât în mod organizat, la Căminul Cultural, cât și în nopțile de iarnă, în sat, ori pe la sălașele unde bătrânii locuiau iarna, acestea fiind grupate mai multe la un loc. Aici se transmiteau valorile spirituale prin viu grai, de la om la om, înainte ca cei implicați să știe să scrie și să citească. Se transmit din generație în generație istoria și viața localnicilor, tradițiile și limba. În plan organizat, activitățile culturale s-au desfășurat în cadrul bisericii ortodoxe și al școlii. În anul 1905, la sfințirea Bisericii, corul copiilor era condus de învățătorul Ioan Ivan – localnic (învățător la Doman), apoi la 1911, cor pe 4 voci (bărbătesc), a fost dirijat de învățătorul

Grigorie Jivan, originar din Opațița și preotul George Costescu, originar din Sârbova. Pentru răspândirea culturii s-a înființat în anul 1911 corul, format din țărani dornici de cultură, purtând numele „Societatea Culturală de Cântări”.

Izbucnirea războiului mondial a oprit mișcarea corală de la 1911 până în 1918, după care și-a reluat activitatea. După război, văzând împlinit visul milenar, au început a depune o muncă îndoită, contribuind atât moral, cât și material, la toate apelurile făcute în amintirea membrilor căzuți eroi, făcându-li-se un parastas, amintindu-i pe fiecare și editând o listă a acestora, care va sta la loc de cinste în altarul bisericii. Pe Sf. Chivot stau scrise la loc de cinste următoarele: „Acest Sf. Chivot s-a făcut pe spesele Corului Bisericesc Greco Ortodox Român din Moniom la anul 1911. George Costescu, Preot

Tenor I: Nicolae Petrica, nr. 40, Traian Simu, nr. 43, Traian Stângu, nr. 6, George Meilă, nr. 18, George Locaci, nr. 56, Florea Jurca, nr. 58, Petru Peia, nr. 61, Moise Rus, nr. 37, Moise Dubovan, nr. 73.

Bariton: Romolus Ștefan, nr. 42, Alexa Adam, nr. 60, Ion Adam, nr. 11, Filip Meilă, nr. 39, George Lăețiu, nr. 22, Nicolae Lăețiu, nr. 22, Ioan Cristea, nr. 49, Traian Dubovan, nr. 38,

Tenor II: Ioan Ciulă, nr. 54, Ion Ștefan nr. 3, Traian Ștefan, nr. 3, George Bontilă, nr. 68, Filip Vuc, nr. 51, Valeriu Dalea, nr. 78, Pavel Rus, nr. 37,

Bași: Ioan Meilă, nr. 44, Petru Vuc, nr. 70, Petru Adam, nr. 60, Petru Rus, nr. 37, Ioan Truică, nr. 66, Iolios Stângu, nr. 71, Ion Iancu, nr. 37.

Spre pomenire, Pictor G. Mareșescu.“

După cum se știe din diferite însemnări demne de luat în seamă, la sfințirea Bisericii la 1905, învățătorul Ioan Ivan, originar din acest sat, de la casa cu nr. 71, a condus corul copiilor școlari, a dat răspunsurile liturgice. Situația economică a țăranilor din întreg Banatul era, la apariția primelor coruri, deosebit de grea.

O altă dificultate o prezenta învățământul. Toate școlile de stat funcționau în limba de predare maghiară, iar întrebuintarea limbii materne era considerată drept delict. Într-o asemenea conjunctură, românii căutau să-și păstreze ființa de neam în cadrul instituțiilor care se bucurau de oarecare libertate - biserica și școlile confesionale. Acestea sunt cauzele pentru care în prima parte a secolului al XX-lea aveam coruri bisericești în majoritatea localităților,

printre care corul bisericii ortodoxe, înființat în 1911, din inițiativa învățătorului Grigorie Jivan, originar din Opațița, și a preotului George Costescu, originar din Sârbova. Iscusitul învățător și conducător de cor, Jivan, a adunat săteni credincioși, organizând în cadrul bisericii acest cor.

Activitatea corului se reduce numai pe teren bisericesc. În continuare, vom enumera cronologic apariția corurilor, fie că acestea aparțineau Bisericii sau satului. În 1936 ia ființă Corul Bărbătesc condus de învățătorul Emil Florescu, ce are în componența sa 29 coriști; în 1937 ia ființă Corul Mixt condus de același dirijor, cu 41 coriști (18 femei și 23 bărbați). În scurt timp corul a înregistrat mai multe succese, bucurându-se de simpatia tuturor. În 1944, din inițiativa preotului Petru Vuc, originar din Bocșa, și a mai multor săteni, corul se reînființează. La Sf. Paști ale aceleiași an, corul a dat răspunsurile liturgice în biserică.

Având în vedere că formațiile corale din acea perioadă erau bisericesti, reiese că și repertoriul acestora era alcătuit cu precădere din muzică corală bisericească. Pregătirile și înființarea propriu-zisă a Corului din Moniom s-au contopit cu acțiunile premergătoare actului Unirii din 1918. Momentele de vârf din viața acestei entități muzicale corespund anilor 1918, 1950 și 1993. Acestea au apărut în urma unor acumulări de forțe spirituale menite să revigoreze, să reînnoiască o mișcare muzicală slăbită de o seamă de evenimente politice și sociale.

Corul s-a numit „al plugarilor“, apoi al Căminului Cultural „Mihail Gașpar“. Dintre cei mai iluștri dirijori ai formației se cuvine să amintim pe învățătorii Ioan Ivan 1904-1905, Grigorie Jivan care l-a condus între anii 1911-1918, Emil Florescu (1934-1945) și economistul Ioan Rus în 1993. De remarcat că în anul 1911, sub preotul George Costescu, biserica avea cor bărbătesc pe patru voci.

Iscusitul învățător și conducător de cor Emil Florescu, care a adunat sătenii credincioși, având în vedere că teatrul și cântarea sunt mijloacele cele mai eficace pentru răspândirea culturii la sate, căci ele, prin influența subjugătoare ce se exercită în mod irezistibil asupra sentimentelor, au darul de a înnobila și înălța, pune bazele societății corale pe care a instruit-o între anii 1934-1945. La început, corul era bărbătesc -1936, apoi a înființat Corul Mixt -1937, care pentru prima dată a apărut în public cântând răspunsurile liturgiei (ectenă mică și mare) în biserică și la sfințirea apei la râu, și mai apoi Corul Plugarilor - 1938.

Nu ne sunt cunoscute motivele pentru care societatea muzicală din Moniomul anului 1938, compusă pe atunci din 50 de membri, n-a aprobat deplasarea corului la București, unde ar fi urmat să susțină un spectacol.

Acum, în vremea noastră, răsfoind printre materialele corului, putem să deducem un repertoriu sumar al acestuia:

- „Sus opinca“ de Constantin I. Naciu
- „Trandafir de pe răzoare“ de Sabin V. Drăgoi
- „Imnul regal“ - Eduard Hubsch
- „Cărășan“ - Emil Florescu
- „Doina“, „Eu mă duc, codrul rămâne“, „Iancu la Turda“ și „La oglindă“ - Tiberiu Popovici
- „Pe-al nostru steag“ și „Tatăl nostru“ - Ciprian Porumbescu
- „Limba românească“ - G. Sion
- „Pupi de flori“ - Iosif Velceanu
- „Motto“ - Ion Vidu
- „Cu noi este Dumnezeu“, „De-ar fi mândra-n deal la cruce“, „Marș“, „Marșul echipierilor“, „Noi suntem cei chemați“ - toate de autori necunoscuți.

Suntem în posesia listei coriștilor din 1938. Corul Mixt era format din următoarele persoane:

Soprani	Tenori:
Ana Stângu	Pavel Crina
Maria Crina	Alexa Franț
Iconie Burulean	Ion Crâsta
Raveca Stângu	Petru Dubovan
Maria Bontilă	Petru Vuc
Maria Crâsta	Petru Mustăcilă
Viorica Vuc	Bași
Petruța Adam	Pavel Ivan
Ana Iancu	Moise Stângu
Sofia Dubovan	Alexa Adam
Părtuța Păuța	Ioan Simu
Maria Simu	Nicolae Păuța
Viorica Meilă	Ioan Burulean
Ana Ivan	Gheorghe Bontilă
Elena Crâsta	Petru Adam
Petruța Vuc	Ion Bontilă
Rozalia Bontilă	Petru Păuța
Maria Vuc	Petru Crâsta

Filip Stângu, Filip Bontilă, Iosif Voilă, Gheorghe Stângu, Ion.
I. Bontilă
Emil Florescu - dirijor

Este important de reținut că la oficierea Liturghiei de sfințire a bisericii din 19 decembrie 1904, a participat Corul școlar. Acesta a dat răspunsurile la oficierea Liturghiei de sfințire a bisericii, sub conducerea învățătorului Ioan Ivan copiii interpretând cu aleasă simțire cântările liturgice. Revenind la manifestările anilor 1935, menționăm participarea corului din Moniom la a treia emulară cercuală din județul Caraș, care s-a ținut în ziua de 23 iunie 1935, la Bocșa Montană. Aici au participat șapte coruri din Vasiova, Bocșa Română, Bocșa Montană și Ramna, lor alăturându-li-se și Corul bărbătesc din Moniom, sub bagheta lui Emil Florescu. Emularea a fost ținută în Grădina „Cerbul de aur”, corurile evoluând pe o scenă ridicată într-un cadru natural de flori și verdeață. Toate cele 7 coruri participante s-au prezentat cu un repertoriu bine pregătit. O altă participare a corului din Moniom, condus de același dirijor, a avut loc la data de 8 august 1937, tot la Bocșa Montană. Iată ce stă scris în invitația trimisă Corului din Moniom:

Asociația Corurilor și Fanfarelor din Caraș
Domnule Dirijor,

După cum am anunțat în ediția din 1 iulie 1937, ziarul nostru, cu concursul „Ligii Antirevizioniste Române” și „Asociația Corurilor și Fanfarelor din Caraș”, va organiza un Mare Concurs de Cânt, Port și Joc Românesc, a cărui dată s-a fixat pentru 8 august a. c., ținându-se sub patronajul d-lui General Silviu Bordan, președintele L. A. Rom. Regionala Banat, Timișoara. În vederea acestui mare eveniment național, binevoii a primi invitațiunea noastră, rugându-vă să ne onorați cu prezența, participând la concurs cu două cântece (cor mixt sau bărbătesc), ai căror autori, la fel, rugăm a ni-i comunica. Fanfarele sunt rugate a se pregăti cu un repertoriu bogat, deoarece pe lângă programul zilei vor participa la primirea în gară a oaspeților și alte ocaziuni unde se vor putea produce.

Premierea concurenților cântăreți și instrumentiști se va face de către un juriu special. Pentru premiarea celor mai frumoase costume naționale se va alege un comitet de doamne, iar pentru cei mai buni dansatori, unul compus din personalitățile cele mai indicate într-ale dansului românesc. Se vor acorda concurenților premii în

bani și diplome cu mențiuni. Programul detaliat al acestei serbări urmează să vi se trimită ulterior. În convingerea că veți înțelege rolul covârșitor al cântului, dansului și portului național, rămânem în așteptarea răspunsului Dv. ,

Cu cele mai distinse sentimente românești

Mihai Velceleanu; Directorul ziarului „Curentul Nou“, la data de 1 septembrie 1936, prin semnătura președintelui Nicolae Lighezan din Oravița, se trimite următoarea invitație:

Domnule Președinte, Domnule Dirijor,

Marea Serbare a Cântecului Românesc, proiectată pe zilele de 13-14 septembrie, se ține. Transportul va fi absolut gratuit și va fi suportat de către prefectura județului Timiș-Torontal. Fiecare cor sau fanfară, care se vor prezenta la concurs, pe lângă piesa obligatorie va interpreta încă una. În cel mai scurt timp posibil, chiar prin telefon sau prin curier special, ni se va trimite care este a doua cântare și autorul ei. Totodată sunteți invitați a răspunde la circulara noastră No. 86/1936, în care s-au cerut unele date, în vederea întocmirii programului serbării. Piesele, ce au a se cânta în massă, trebuie bine studiate și de cătră toți participanții. În fine, toată lumea să se pregătească bine și să aibe în vedere că toți sunt curioși pe cărășeni. Deci, să arătăm că, dacă „Banatu-i fruncea țării, apoi Carașu-i fruncea Banatului.

Marea serbare a cântului românesc s-a ținut în zilele de duminică, 13 septembrie, și luni, 14 septembrie 1936, la Timișoara. Corurile și fanfarele au fost împărțite în mai multe secții și categorii, și anume:

- Secția I: Corurile urbane, mixte și bărbătești, cele rurale mixte, în sala cinematografului „Capitol “ din Cetate.
- Secția a II-a: Coruri bărbătești, în sala Teatrului Comunal.
- Secția a III-a: fanfare urbane și rurale, în grădina cinematografului „Capitol“ din Cetate.

„Asociația Corurilor și Fanfarelor din Banat - spune Iosif Velceanu în „Autobiografia“ sa, în legătură cu această serbare - îndeplinește în afară de misiunea culturală și de artă muzicală, un prea frumos și prețios apostolat de înfrățire și afirmare românească“.

În 1936 se împlineau 30 de ani de când corurile bănățene au participat la Serbările jubiliare de la București, ținute în anul 1906, la

Arenele romane. Sărbătoarea cântecului bănăţean din 1936 voia să fie şi o simbolică comemorare a unuia dintre cele mai însemnate evenimente din istoria corurilor bănăţene.

De asemenea, tuturor corurilor şi fanfarelor participante la serbare, precum şi tuturor dirijorilor li s-au decernat diplome comemorative. S-a editat cu acest prilej Albumul Corurilor şi Fanfarelor din Banat 1840-1936, în amintirea serbării jubiliare a Cântecului Românesc, ținută sub Înaltul Patronaj al M. S. Regelui Carol II în Metropola Banatului la 13 şi 14 septembrie 1936, sub semnătura lui Iosif Velceanu.

În 13 şi 14 septembrie 1936, are loc la Timișoara „Marea serbare a cântecului românesc“, eveniment la care a participat şi un grup de corişti din Moniom, dirijați de învățătorul Emil Florescu. O delegație a Corului Căminului merge la concursul de coruri şi fanfare din Timișoara, tuturor participanților la manifestarea bănăţeană fiindu-le înmânate diplome comemorative. De altfel, corul bărbătesc din Moniom se găseşte la pagina 23 într-o fotografie, împreună cu dirijorul Florescu, având şi o pancartă pe care se poate observa scris: “Corul din Moniom”, acesta fiind format din 29 corişti. Pentru noi este o datorie de onoare să-i pomenim aici pe cei care au participat la această manifestare:

Învățător Emil Florescu - Dirijor cor

Moise Dalea, nr. 78	Ion Simu, nr. 43
Ion Crâsta, nr. 11	Alexa Adam, nr.19
Trăilă Avrămuț, nr. 82	Ion Adam, nr. 85
Petru Vuc, nr. 51	Nicolae Păuța, nr. 56a
Pavel Crina, nr. 102	Petru Păuța, nr. 21
Alexa Franț, nr. 49	Constantin Petrica, nr. 21
Petru Ștefan, nr. 26	Ion Bontilă, nr. 4
Moise Adam, nr. 95	Filip Stângu, nr. 68
Trăilă Crina, nr. 8	Gheorghe Bontilă, nr. 25
Nicolae Ion, nr. 57	Petrică Pascu, nr. 40
Constantin Bontilă, nr. 72	Petru Vuc, nr. 70
Gheorghe Stângu, nr. 3	Petru Adam, nr. 60
Ion Păuța, nr. 56	Ștefan Mustăcilă, nr. 36
Moise Stângu, nr. 57	

Poșta și dispensarul

Moniomenii nu au avut niciodată poștă în sat, ci la Călnic, iar în prezent la Reșita, oraș de care aparține ca parte componentă. În

prezent, în Moniom funcționează un suboficiu poștal la casa cu nr. 90, aparținând factorului poștal Ana Pavlovici, care face doar distribuția presei și a pensiilor.

Dispensarul uman datează din anul 1990, funcționând în incinta căminului cultural, unde a fost amenajat un cabinet medical. În anumite zile ale săptămânii, conform unui orar, personalul medical din Călnic își desfășoară activitatea (consultații, tratamente) în acest minidisensar, medic fiind Mărioara Miloș și, prin rotație, câte o asistentă.

Întovărășiri

În luna octombrie 1937, la insistența Căminului s-a înființat cooperativa de aprovizionare, producție și desfacere agricolă „Moniomana“. Medicul veterinar de circumscripție Eugen Bihary - Reșița s-a ocupat de propaganda înființării cooperativei. Acesta, fiind „adânc înțelegător“ al nevoilor comunei noastre sărace, s-a oferit să trimită aceste statute Centralei București cu raport favorabil. După ce s-a depus cota legală din subscrieri la CEC, s-au trimis „plăturatele“ (exemplare, statute), spre aprobare Federalei Cooperativelor Timișoara.

Redăm conținutul unui avertisment trimis de Cămin la adresa aceluia care nu și-au achitat îndatoririle față de cooperativă, prin acesta se vrea a reda un clișeu din lungul și anevoiosul drum al înnoirilor sătești, de a arunca o privire retrospectivă asupra gândirii și mentalității acelor timpuri:

„Deoarece mulți din cei ce s-au înscris ca membri în cooperativa Moniomana n-au plătit, încă, suma de cel puțin 100 lei plus taxa de înscriere de 10 lei, ce era vorba să se facă în duminica ce a trecut (24 ianuarie 1937), ultima dată pentru acest scop, dacă până în 31 ianuarie, orele 3 p. m., toți cei 46 membri nu și-au achitat sumele de cel puțin 100+10 lei, cooperativa se desființează și în aceeași zi, cu numărul reglementar, se reînființează, însă cu acei oameni care văd serios trebuința acestei cooperative. În momentul desființării, cei care au depus sumele pot să și le ridice la ora 3 p. m. de la casierul Trucă Ioan, dacă nu se vor învoi să se reînscrie. Nu se vor primi membri decât acei care depun imediat cel puțin 10% din suma înscrisă, și nu mai puțin de o acție, plus taxa de înscriere.

Președintele Căminului Cultural Mihail Gașpar.“

Ocupațiile moniomenilor

Creșterea animalelor

Ponderea mare a fânețelor, 247 hectare, și a pășunilor, 250 hectare din aria localității, a favorizat creșterea animalelor în Moniom. Între animalele crescute, cu precădere, în gospodăria țărănească din localitate, amintim: boii, oile, vacile, caprele și, în limita strictă a necesităților, porcii. Derivat din creșterea vitelor, ca o ocupație tradițională, complementară agriculturii, s-a practicat păstoritul agricol local sub forma stânelor stabile pe pășunile din zona satului pe timp de vară. În încheiere, se poate spune că dezvoltarea șeptelului nu și-a atins încă deplinătatea pe care i-o oferea potențialul zootehnic al dealurilor și văilor din perimetrul satului Moniom.

O semnificație economică au produsele ovine cu 3 kg de lână și 1,2-1,5 litri de lapte pe cap de oaie și de bovină, cu 2920 litri pe an. Economia sa poate conta însă pe această dimensiune de perspectivă. Redăm în continuare recensământul animalelor din 1985 și cel din 2005, de unde se poate trage o concluzie care trebuie să dea de gândit. În decursul a 20 de ani, creșterea animalelor, a păsărilor pe lângă casă a scăzut în mod dramatic. Creșterea acestora nu mai este pe primul plan, ca de altfel nici cultivarea păioaselor sau a altor culturi cerialiere.

	1985	2005
Vaci	47	20
Juninci	3	2
Ovine	559	280
Ovine cu lapte	226	180
Caprine	22	42
Caprine cu lapte	12	25
Porcine	93	52
Păsări	1521	735
Albine, familii	46	60
Cabaline	33	22

Aproape toate muncile agricole se executau în trecut cu atelajele trase de boi. În regiunea de deal în care ne aflăm, boul era cel mai indicat, fiind puternic, rezistent și ascultător. Tot boii au fost folosiți și pentru transportul cuarțitei din cariera care a existat, pentru

aducerea lemnului exploatat, a diferitelor mărfuri sau a carelor pline cu roadele pomilor fructiferi. După cum își amintesc bătrânii care erau copii sau flăcăi în timpul și după războiul din 1914-1918, în perioada interbelică aproape că nu exista familie care să nu aibă doi trăgători - boi, și foarte puțini cai. Boin s-au menținut aproape până la sfârșitul celui de al doilea război mondial, cu tendința unei reduceri permanente în favoarea cailor, a căror dominație este marcată până în anii 80.

Din punctul de vedere al zilelor noastre este foarte greu de imaginat cum au lucrat țărani pământul cu boii care, ce e drept, erau tari, dar inerți și leneși. Aproape în totalitate pământul sătenilor se afla în partea estică a satului, în hotarele localităților vecine sau pe culmi de dealuri. Numai pentru a ajunge la holdele acestea era nevoie de una sau două ore, iar pentru a ara un jugăr era nevoie de o zi de muncă, dacă nu mai mult.

Plugarii plecau de acasă „cu noaptea-n cap”, înapoiindu-se tot noaptea, obosiți și istoviți și ei și boii, iar a doua zi îi aștepta același orar. Grav era faptul că după atâta muncă grea și sudoare vărsată, țăranul de multe ori nu s-a ales cu nimic. Probabil că de pe vremurile acelea datează maxima: „Grea e viața de țăran, fără pită fără ban”. Nu trebuie uitate vremurile când țăranul nu avea bani să-și plătească impozitul pe pământ și-i erau sechestrate bunuri din casă și duse la primărie (comandă) pentru a se recupera banii care trebuiau plățiți la „preceptor”, lucrurile fiind reținute până se achita plata către stat. Atunci când cail au înlocuit boii la muncile câmpului s-a făcut un pas, în primul rând în ce privește scurtarea timpului la unele munci, dar și spre ușurarea lor.

Este cunoscut că moniomenilor le plăcea să țină boi și cai buni. În perioada interbelică existau 40 de perechi de boi. Dar acestea erau în trecut, căci acum există doar 8 familii care mai țin cai, totalul acestora fiind de 22. Cel mai radical pas în agricultură s-a făcut prin folosirea tractorului ca mijloc de tracțiune, prin cele 6 tractoare existente. De asemenea, și vaca era folosită uneori la tracțiune; printre ultimii și puținii locuitori care au practicat acest mod se numără Gheorghe Bontilă (Pac), nr. 25a, până prin anul 1986. Vaca era nelipsită din multe gospodării, unde, dacă nu existau oi în gospodărie, exista măcar o vacă. Acum, în 2005, locuitorii mai dețin 20 vaci, 22 cai, 200 oi și 60 capre.

În ceaa ce privește oile, majoritatea familiilor dețineau între 20-30 de oi, dar erau destule cu 40, chiar peste 50 de capete. În

aprecierea acestei perioade trebuie avut în vedere că laptele, brânza constituiau hrana de toate zilele, iar lâna se folosea pentru îmbrăcăminte, care era portul popular, singurul utilizat de țărâtime, cu hainele făcute de femei în casă și de meșteri locali. În privința creșterii animalelor și în special a oilor, neavând la îndemână statistici, voi încerca să dau o imagine folosindu-mă de alte izvoare, și în primul rând de discuțiile avute cu cei care au trăit timpuri când aceasta era o ocupație importantă în gospodăria individuală.

Potrivit specificului zonei de deal, au predominat caprele și oile cu lână aspră (țurcană); puține familii nu aveau între 5-10 oi ce asigurau gospodăriei brânza și lâna necesară, precum și mielul de la prăznuirea Paștilor. Gospodarii cu putere economică mijlocie creșteau între 20-50 oi, iar crescătorii specializați ajungeau la 100-150 oi. Pot fi enumerate aici familiile: Mustăcilă Petru (Tocilă) - 120 oi, Petru Bontilă (Gazda) - 120 oi, Pascu Dubovan (Ciuclea) - 100 oi, Filip Marcu - 120 oi, Gheorghe Stângu (Cocârțau) - 80 oi. Stăpânii de oi cu un număr mai mare, le păstoreau singuri, iar cu mai puține se întovărășeau și organizau stâna colectivă. Dacă se vor găsi date oficiale cu numărul oilor existente între cele două războaie mondiale, și chiar până în deceniul șapte al secolului trecut, ele nu trebuie considerate conforme cu realitatea.

Bătrânii își amintesc că în perioada anilor 1936-1940 în sat existau 3000 de oi. Se obișnuia să nu se declare la primărie, în vederea impunerii la taxa de pășunat, numărul exact de oi. Din 30-40 de oi, un locuitor nu declara decât cel mult 25 de capete. Pentru păscut se plăteau taxe stabilite pe cap de animal. Surplusul de lapte, caș, brânză, urdă și animale, bovine, cai, oi, miei se valorificau la târgul ce se ținea la Bocșa (Newerc), acesta fiind cel mai important și apropiat de localitate. În afară de produsele lactate, creșterea animalelor asigura carnea pentru hrana locuitorilor. Astăzi, ca și odinioară, carnea se consumă proaspătă sau se păstrează în saramură ori în untură. De asemenea, produsele animaliere mai erau valorificate prin contracte cu statul, iar astăzi la piața liberă (porci, viței, miei). Laptele era colectat de Milotin Ioan sau Simu Maria. Dispensar veterinar nu a fost în sat niciodată, ci la Câlnic, unde se află și un specialist în monta artificială.

În ceea ce privește păstoritul, acesta era unul local, sedentar, practicat pe hotarul satului. Islazul nu putea fi călcat de toate animalele în lung și lat, ci era împărțit pentru diferite animale. Pentru oi, pe partea de est a satului, iar pentru cornute mari, partea

de vest. Toamna, după desfacerea turmei, acestea erau duse pe la sălașe sau acasă și pășteau fie prin livezi sau grădini, fie pe țarinile rămase în urma recoltării porumbului. În timpul iernii, oile erau hrănite cu nutrețul adunat vara sau toamna; se socotea că gospodarul trebuie să asigure o claie de fân pentru 5 capete de oi.

Stânile

Stânile sunt așezări temporare cu funcții păstorești și cuprind atât stâna propriu-zisă (locuința ciobanului și locul unde se prepară hrana), cât și staulul oilor. Stânile sunt transmisibile și sunt locuite numai pe perioada verii. Acestea se ridicau la marginea satului, unde un păcurar păzea oile peste noapte. Păstoritul oilor se făcea local, fără a depăși hotarul satului. În stână focul se face într-un colț, direct pe pământ (fumul iese liber prin acoperiș). De o parte și de alta a vetrei erau înfipte două crăcane peste care se trecea un lemn de care se prindea căldarea.

Din inventarul rudimentar și strict necesar face parte: mobilierul primitiv și strict utilitar, pat simplu așezat pe butuci de lemn, o masă joasă și unul sau două „scămnele“ care se împing sub pat. Pe grinda de deasupra patului se bat cuie pentru haine, ciubărul pentru păstrarea și preparatul laptelui, căldarea de aramă pentru fiertul laptelui, căldarea pentru mămăligă, găleata și cupa pentru mulsul oilor, strecurătoarea confecționată din țesătură de cânepă mai rară (sau tifon), „străcătoarea“ (strecurătoarea cu margine de corn îndoit și grătar din coji de tei), fâșii împletite; făcălitoarea pentru mestecatul laptelui sau urdei, cuțit de lemn pentru tăiat caș, „bârjob“ pentru sprijinit măsaiul cu caș.

Centrul stânei este ocupat de vatra care polarizează întreaga activitate a omului. Analizând interiorul, constatăm că o jumătate este destinată preparării și depozitării produselor lactate, iar cealaltă jumătate este destinată hranei și odihnei. Întregul inventar pastoral se spală la râu sau la izvor. Stânile se ridică întotdeauna în apropierea unei surse de apă. Strunga oilor este un ocol confecționat din „tărgi de lemn“, funcție de numărul oilor, iar la un capăt al strungii se lasă o „stănoagă“, portiță pe care iasă oile la mulș. Stâna și strunga, pentru a putea fi măturată cu ușurință în fiecare dimineață, se așeza pe un loc puțin înclinat. Făina și sarea, atât de necesare oilor, se puneau în „vălaie“ de lemn, iar bulgărele de sare - „drobul“ mai poate fi pus pe locurile de păscut ale oilor și mutat de câte ori este nevoie. Produsele se preparau la stână. După ce laptele era

strecurat, în ciubăr se pune cheagul făcut din „rânza“ de miel, se lasă până se întărește, se taie „străghiață“, apoi este lăsată încă puțin, se frământă bine cu mâinile, apoi se strânge pentru a se separa de zăr. Cașul strâns se taie în patru bucăți și se „zdrumică“ într-o strecurătoare pusă deasupra ciubărului pe un „bârzob“. După ce zerul s-a stors și cașul s-a întărit, este tăiat „crișcă“ și pus cu sare la ciubăr (butoi).

Derivatele din laptele de oaie erau: străghiață, caș, brânză și urdă. Cașul se prepară la stână pentru fiecare proprietar din laptele care-i revine potrivit cantității ce o avusese la măsurat. Redăm, în continuare, informațiile date de Crăciunel Crâsta de la numărul 27, unul dintre pușinii săteni care are turma sa proprie și se ocupă cu această îndeletnicire. Aceia care păzesc oile se numesc ciobani. Un număr mai mare de oi se numesc „ciopor“, iar mai multe ciopoare împreunate se numesc turmă.

Sistemul de întovărașire prin ortăcie a fost organizat în două moduri. Măsuratul laptelui asigura rândul familiilor la prepararea brânzei și concomitent la paza turmei de oi. În funcție de cantitatea de lapte sau de numărul oilor, se stabilea și „rândul“ ortacilor la pășunat. După cantitatea de lapte la măsurat, o familie ajungea într-o vară să păzească oile de patru-cinci ori. Dacă era cioban angajat pe o perioadă de 6 luni, era remunerat în bani și produse și avea anumite drepturi și obligații față de stăpânul oilor. Important pentru cioban era să ocolească terenurile cu bălți, pentru a evita îmbolnăvirea oilor de gălbează, boală incurabilă până acum câteva decenii.

Agricultura

Începuturile vieții presupun, alături de alte îndeletniciri tradiționale, și practicarea agriculturii în zonă. Dar terenul puțin și sărac nu a favorizat o agricultură intensivă, datorită și configurației terenului, zona fiind deluroasă. În situația dată, agricultura în Moniom s-a practicat în forme rudimentare, cu uneltele specifice: aratul cu plugul tras cu boi, întreținerea culturii cu sapa. După arătură, sfărâmarea și netezirea brazdelor se realizau cu ajutorul grapelor de lemn și al celor de fier. Pentru căratul recoltelor agricole, al materialelor de construcții și pentru alte cerințe gospodărești, aproape fiecare familie își avea carul cu osii și roate de lemn, întărite cu cercuri metalice.

Fertilizarea solului se făcea prin împrăștierea pe suprafețele

de cultivat a bălegarului adus cu carul, în capul locului, sau împrăștiat direct pe teren, operație ce se executa înainte de arătură. Aratul suprafețelor se făcea cu plugul tras de boi, iar semănatul, „din traistă“, semințele fiind aruncate cu mâna în arătură. În aprilie se semănau porumbul și celelalte culturi, în iunie și iulie se săpau porumbul, cartofii și celelalte legume, iar în luna august începea seceratul. În paralel cu aceste munci, se efectua cositul fânului, principalul furaj pentru animale.

Treieratul cerealelor (grâu, secară, orz, ovăz), la început se făcea în arie, prin călcarea spicelor de către animale, care mergeau în cerc. Asemenea locuri se mai pot vedea și astăzi, poate unicate, la locul numit Găuleț, aparținând familiei Franț, nr. 49, și pe locul numit Dealul Popii, aparținând în trecut familiei Lucaciu (Glavă), nr. 59. Actualul proprietar, Ioan Jurca, nr. 58, îl păstrează în continuare în aria sa ca o amintire a trecutului acestor locuri. Diametrul este de 12 metri, iar adâncimea de 60 centimetri. Grăunțele erau separate cu ajutorul vântului („vânturătorul). Un asemenea vînturător arhaic se mai putea vedea la familia Vuc, nr. 7, în urmă cu aproape 25 de ani.

Mai târziu au apărut mașinile de treierat (locomobil), numitele batoze. Acestea treierau grâul, orzul sau secara la locurile numite Gura Moniomului sau la locul numit Gura Satului. În prezent, locul acestora a fost luat de modernele combine „Gloria“ sau alte tipuri din Occident. În ultimele două decenii nu s-a mai cultivat grâu sau orz, datorită neimplicării generației tinere în muncile agrare și îmbătrânirii populației. Zona deluroasă în care se află satul, cu terenuri impropii cerealelor păioase, precum și neimplicarea gospodarilor au făcut ca într-un viitor nu prea îndepărtat să se uite cu desăvârșire aceste tradiții seculare. Și cum această modalitate de existență, unică în trecut, se transformă odată cu mersul vremurilor, se cer regândite viața, activitatea și funcționalitatea acestor străvechi vetre purtătoare de trăire strămoșească dinspre trecut către o lume modernă, vetre ce trebuie să-și caute reșezarea și în sensul devenirii, neuitând rădăcinile înfipte adânc în aceste moșteniri încărcate de o inestimabilă experiență socială și o profundă reflecție creștină asupra destinului nostru pe aceste tărâmuri românești.

Viața, activitatea productivă și funcționalitatea social-culturală a comunității umane Moniom s-au consolidat în spațiu și timp purtând amprenta dimensiunilor mixte și restrânse ale posibilităților și factorilor de mediu specifice regiunii submontane, sărace în resurse și bogății legate de subsol. Existența socială s-a adresat di-

rect pădurii, de sub învelișul căreia oamenii pământului au scos terenuri pentru puținele semănături, pentru pajști de fâneță și pășuni necesare creșterii animalelor. Timp îndelungat în trecut, cu o vie desfășurare în prezent, având posibilități de a fi proiectată pentru o vreme previzibilă și în perspectivă, agricultura s-a definit drept componenta economică fundamentală, dar nu suficientă în existența satului Moniom.

Fără a greși sau exagera prea mult, această imagine agrară a satului Moniom poate fi proiectată peste veacuri înapoi, în istorie, după cum tot cu o asemenea fizionomie ea s-a prelungit, timp de secole, cu puține schimbări, până în vremurile noastre. Comunitatea sătească și familială au respectat rigorile obiceiului pământului. Succesiunea anotimpurilor a determinat-o pe cea a muncilor. Primăvara, bărbații tineri se îndeletniceau cu aratul, îngrășatul terenului și semănatul acestuia, vara cu seceratul, cositul și toamna cu depozitarea recoltei. Iarna bărbații repară acareturile, în timp ce femeile trec la războiul de țesut. Bărbații vârstnici urcau la sălaș, unde îngrijeau vitele. Femeia rămânea în sat, îngrijindu-se de gospodărie, de hrana adulților și de copii. Într-o perfectă relație cu natura, ciclul vieții și al muncii se repetă anual.

Puținătatea terenurilor direct productive plasează satul în categoria a V-a, respectiv puțin teren pretabil la producția bunurilor alimentare. Acest fapt este cu atât mai de înțeles cu cât, timp de trei secole, înainte de relația strânsă cu orașul, rezultată ca o necesitate obiectivă, comunitatea Moniom și-a cantonat existența pe o poziție stabilă de populație agricolă. Terenul satului, cu o configurație deluroasă, are doar 80 hectare pământ arabil de slabă calitate, și acesta aflat în hotarul cu localitatea Ezeriș, la circa 6 kilometri față de sat, în locul numit Măgura. Terenul este însă bogat în fânețe - 247 hectare, pășuni - 250 hectare, și ca urmare există largi posibilități pentru creșterea animalelor și pentru pomicultură. Suprafața mare de pădure de pe teritoriul satului a oferit din abundență material lemnos pentru nevoile locale, construirea caselor, a uneltelor și mobilier, fiind într-o anumită perioadă o importantă sursă de venituri.

Locuitorii satului au fost avantajați de situația unui loc de muncă apropiat, la Reșița. Erau muncitori și, în același timp, lucrau și pământul, atât cât se putea. Dacă mai adăugăm și faptul că localitatea nu a fost colectivizată, că proprietatea particulară a rămas neatinsă, înțelegem că toate acestea le-au dat posibilitatea să

prospere, să-și modernizeze locuințele. Astăzi, însă, agricultura este din păcate pe un plan secundar, preocupările extraprofesionale răpindu-le o bună parte din timpul pe care înainte îl petreceau în gospodărie. Fenomenul ne poate apărea ca justificat.

E firească dorința de a trăi mai comod, dar există și aspecte mai puțin acceptabile. Treptat, au dispărut livezile, vitele... Cine mai știe astăzi de sălașele moniomenilor care în mare parte sunt părăsite, demolate sau vândute altor persoane? Câțiva bătrâni își mai amintesc cu nostalgie de satisfacțiile și belșugul pe care le aducea viața din vechiul Moniom. Am scris toate acestea din dorința de a înfățișa generațiilor actuale o parte din ce a fost în trecut și de a da de gândit asupra posibilităților de rezolvare a problemelor arătate, pentru ca munca profesională să se îmbine cu cea din gospodăria personală. Firesc, s-a produs o dureroasă consecință, aceea a părăsirii sau demolării sălașelor din bârne, piatră sau cărămidă, cu bucătărie, cameră de locuit, staul pentru oi, grajd pentru bovine, aproape toate acoperite cu țiglă.

Există resurse pentru creșterea mai multor animale, căci numeroase fânețe acum nu se mai cosesc; le-au umplut spini și alt arboret, iar alte terenuri, pe vremuri cultivate cu cereale chiar și pe dealuri, au fost lăsate ca fânețe ori pentru pășunat, ori, pur și simplu, în paragină...

Lucrări agricole

Semănatul. Moniomenii semănau și seamănă și azi mai mult porumbul. Grâul de toamnă sau primăvară se semăna mai puțin, sau chiar deloc, pentru că terenurile din hotarul localității nu sunt tocmai prielnice pentru această cultură. Atât grâul, cât și trifoiul erau semănite, în trecut, manual, după care semănătura era acoperită cu pământ cu ajutorul unei grape improvizate care nu era altceva decât o creangă obișnuită de copac sau un snop de mărăcini cu mulți spini. Mai târziu, încep să fie folosite grapele confecționate din lemn prevăzute cu cuie de lemn, iar începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu cuie de fier.

Semănatul porumbului se făcea în trei moduri. Unul din acestea, practicat până la începutul primului război mondial, se făcea cu „călcâiul”; semănătorul trecea prin fiecare a treia brazdă, la fiecare pas făcea câte o adâncitură cu călcâiul, în care punea sămânța acoperind-o apoi cu pământ. La sfârșit, terenul era nivelat prin grăpare. Conform altui procedeu, după ce întreg terenul era

arat, începând de la capătul în care s-a terminat arătura și mergând spre capătul în care a început aratul, fiecare a treia brazdă „se brazda“ în așa fel încât și în ea se aruncau 1-2 semințe, acoperite apoi cu sapa sau cu grapa. Cel de-al treilea procedeu, cunoscut sub denumirea „semănătura sub brazdă”, consta în următoarele: în timpul executării arăturii, în fiecare brazdă se puneau semințe la distanța de un pas între ele, care erau apoi acoperite de următoarea brazdă. În final, terenul era nivelat prin grăpare.

După arat și semănat urmau săpatul, prășitul și îngropatul (acesta se făcea când porumbul avea 5 frunze, și era de fapt al doilea prășit, practicat pentru că nu se foloseau erbicidele) și, în final, recoltarea porumbului. În lanurile semănate cu porumb, foarte mulți mai semănau dovleac și fasole. Și grâul se semăna fie manual, fie cu semănători. Parcela ce urma să fie însămânțată este mai întâi arată și grăpată, iar sămânța este selectată prin vânturare și apoi tratată cu o soluție de piatră vântă și var. Atât porumbul, cât și grâul semănat, după ce răsăreau, trebuiau protejate de diferite buruieni, printre care: muștarul, pălămida pentru lanurile de grâu, respectiv tăciunele în lanurile de porumb. De asemenea, pagube provocau ciorile și mai apoi mistreții. Pentru a le speria și îndepărta din lanurile de porumb, oamenii păzeau culturile și făceau tot felul de improvizatii, îmbrăcând doi-trei pari cu haine, care în bătaia vântului se mișcau, sau pocneau cu carbid, pentru a îndepărta porcii mistreții. Astăzi, tot mai rar se seamănă porumb, dar grâu nu se mai seamănă de prin anul 1985; loturile sunt părăsite, ca de altfel și sălașele, care sunt prădate de bande de țigani care fură tot ce le cade la mână sau, și mai rău, sunt incendiate.

Porumbul, fasolea, dovleacul se seamănă în cuiburi de pământ, cu sapa, iar unde pământul este mai pietros, cu „arșăul” (cazmaua). „Tuleii” (cocenii) porumbului se taie cu seceră. Fânul se „cosășce” cu coasa, apoi, după ce se uscă, se adună cu grebla și cu furca. Se grămădește în „poșorii”, apoi „clăni”, cu furca și cu „furconiul” - o furcă mai lungă, la capăt cu două coarne. Până se încărcă carul, boii erau desprinși din jug și se legau de un proțap sau de un par bătut în pământ.

Treieratul cerealelor (grâu, seacă, orz, ovăz), la început se făcea în arie prin călcarea spicelor de către animale, care mergeau în cerc. Se foloseau caii sau boii. La început trebuia pregătit locul în care urma să fie treierat grâul (aria). În mijloc se bătea un par - „știump”, de care se legau funiile (lungimea funiei era egală cu raza

ariei), de care erau legați caii sau boii, care erau mânați în cerc, pentru a bătători bine pământul. După această operație, în jurul parului se puneau trei snopi de grâu, iar în jurul acestora erau așezați de jur împrejur alți snopi, nelegați. După ce aria a fost umplută astfel, de par este legat de funie un cal, ceilalți fiind legați unii de alții, tot cu funia, după care sunt mânați în cerc, într-o anumită direcție. Învârtindu-se în jurul parului, funia se încolăcea de acesta, până ce primul cal ajungea la par, după care aceeași operație se repeta în sens invers. Operația se repeta până ce spicele erau zdrobite, adică până boabele de grâu erau separate de spic.

Urmează, după aceea, întoarcerea grâului astfel bătătorit cu furca, operație repetată de mai multe ori, cu scopul ca spicele și grăunțele să se așeze în partea de jos, pe pământ. Apoi, după ce au fost luate paiele și depozitate în altă parte, pleava și grăunțele rămase sunt adunate cu lopeți de lemn și puse la grămadă, lângă par, urmând să fie efectuată vânturarea. Apoi se urmărea direcția de bătaie a vântului, grâul era aruncat cu lopețile în sus, fiind astfel separate boabele de grâu de pleavă. După anii 1940, moniomenii au început să folosească la separarea grâului de pleavă "vânturătorile", confecționate din lemn, prevăzute cu patru palete mari de scândură, acționate printr-o manivelă. Un asemenea aparat arhaic se mai putea vedea la casa familiei Vuc, nr. 7, în urmă cu 25 de ani. De asemeni, după al doilea război mondial au apărut batozele, acționate de tractoare. Mai târziu au apărut mașinile de treierat (locomobil) numite batoze, care, la rândul lor, au fost înlocuite de modernele combine „Gloria“ sau alte tipuri din Occident.

Recoltatul porumbului se făcea manual de către proprietari sau cu ajutorul altor săteni, care participau la așa-numita clacă pentru recoltatul porumbului. Porumbul cules era dus acasă cu carele sau căruțele, imediat ce acestea se umpleau. Acesta era cules cu tot cu pănuși, „ghiji“, iar acasă se organiza o nouă clacă pentru depănșarea acestuia, după care era urcat în podul casei. Aici este ținut, de obicei, până la primăvară, când treptat membrii familiei începeau să curețe știuleții pentru moară, fie cu „ghiara“, fie frecând doi știuleți între ei. A doua zi după ce porumbul a fost cules, dis de dimineață, când frunzele sunt încă umede, astfel încât să nu-i taie pe lucrători, se tăiau cu secera cocenii și se făceau snopi, care erau legați, de obicei cu nuiete de răchită, dar și cu frânghii confecționate din coajă de tei sau cu sârmă de aluminiu.

Snopii de tulei se puneau la grămadă, un fel de clăie (stog),

fiind lăsați câteva zile pe câmp, ca să se usuce puțin, după care erau aduși acasă sau depozitați la sălaș și folosiți ca furaj peste iarnă. Deși aceste munci necesitau un efort sporit, secerișului grâului sau recoltatul porumbului erau cele mai vesele, cântecele, voia bună, glumele și veselia umplând locurile de desfășurare a acestora. Porumbul constituia alimentul de bază al omului. Din făina de porumb („fănină de cucurudz“) se preparau „coleșa, mălaiul și pripișca“.

Unelte agricole

Carul are două dricuri, cel din față și cel din spate. Dricul din față are o „osie“. Capetele osiei, în care intră roțile, se numesc „pixuri“; apoi vine fixat „leuca la loitră“ și după aceea „cărămbățu“ (cui). Deasupra osiei se pune o „policioară“, care se prinde de osie cu verigi, numite „țecărăie“. Între osie și masă vin „cracii din față“ care se strâng cu „bride“, iar la capătul acestora vine prins proțapul cu un „toldău“. Proțapul este jucător (jos, sus) datorită cracilor care nu au „brăcinar“. Între cătușă și proțap vine băgat jugul care se ține de ele printr-un „toldău“ (un cui gros de fier). Partea de sus a jugului, care vine peste grumazul boilor, se numește „jug“, iar cea din jos „policioară“. Acestea se țin de „fiulare“, care sunt sprijinite deasupra, iar la capătul jugului și policioarei sunt găuri, în care se bagă răstăul, când se înjugă boii. Deasupra policioarei de pe osie, care se numește și „policioară“, se pune un „felchegeu“ la ale cărui capete se pun „stulpăzi“ ca să țină „lada“ sau „loitrele“. În ferchegeu, policioară și inima carului se bagă un toldău, ca să țină dricul din spate.

Dricul din spate constă din osie cu „cărămbăț“ pe care se prind cracii de la dricul din spate, peste craci vine montată „mescioara“, care are două urechi laterale care se numesc „râncuri“. Când se cară fân, se pun în car loitre, care constau din doi „fuși“ care se țin laolaltă prin „carfe“, la capetele cărora sunt „cercei de fier“, în care sunt băgate „leucile“. Când se cară tulei (coceni), deasupra loitrelor se pun prăjini, ca să se poată încărca mai mult în car și acelea se numesc „țăpe“, iar când se cară cereale se pune în car lada, care constă din loitre mai scurte și pe care sunt prinse scânduri. Părțile roților se numesc „buciumul“, în care vin băgate „spițele“, iar în capătul acestora vin „năplazii“, care se țin în cerc prin „cuie“, împrejurul cărora se prinde cercul de fier. Fierul de roată se numește „cerc“, iar buciumul se ferecă cu două verigi, ca să nu se spargă. Din inima carului sunt prinse lanțe pentru împiedicat, legat.

Lanțul este compus din „zăle”. La un capăt are o za mare, care se numește „belciug”, iar la cealaltă un „cârlig”.

Plugul este alcătuit dintr-un gringeu lung din lemn. În partea din spate a grindeiului sunt fixate coarnele din lemn sau fier, iar în partea din față sunt făcute trei găuri, ce folosesc pentru prinderea grindeiului pe roțile cu ajutorul căruțului. De grindei este fixat capul plugului, care este de fier; pe cap este fixat cormanul, iar de acesta, jos, un fier lat. Înaintea fierului lat este așezat fierul lung, care taie brazda. O brazdă mai adâncă sau mai puțin adâncă se realizează cu ajutorul celor trei găuri de pe grindei, precum și cu un fier rotund cu filet, ce apasă pe „corman”, astfel încât capul plugului se ridică sau se coboară. Plugurile sunt de trei feluri: plugul pentru arat, plugul de șiruit și plugul de îngropat. Plugul de șiruit este alcătuit din grindei, coarne, trei sape: două laterale și una în față. La capătul din față al grindeiului se află o roată și un cârlig pentru prins „trictorul” la care se înhamă caii. Plugul de îngropat este asemănător cu cel de șiruit, doar că în loc de trei sape, are o sapă în față și două cormăne laterale pentru fixarea plantei în pământ. Se folosește la îngropatul porumbului.

Grapele. Grapele folosite de localnici sunt din lemn cu colți (cuie) de fier, apoi în întregime din fier. Aceste grape aveau formă dreptunghiulară. Înaintea grapelor cu colți de fier s-a folosit o singură grapă, tot din lemn cu colți de fier, dar de dimensiuni mai mari. Pe lângă aceste grape s-au utilizat și grapele cu spini, care se foloseau la grăpatul fânului.

Coasa avea următoarele părți componente: lama, care era fixată pe „dârjală” prin brățara sa și pene, și un picioruș fixat în mijlocul dârjalei pentru prinderea cu mâna dreaptă. Anexe ale coasei erau „ciocul” din corn de vacă, lemn sau tablă, în care se ținea o cuce, precum și nicovală pentru bătutul coasei. Coasa se bate pe nicovală, care este fixată într-un picior de lemn încătușat de două inele de fier, pentru a nu se crăpa, apoi se ascute cu cutea

Sălașele

Gospodăria țărănească s-a desfășurat pe două planuri - locuința cu anexele gospodărești în vatra satului, și sălașul, ridicat în hotarul satului și destinat creșterii animalelor.

Sălașele sunt complexe economice ale gospodăriilor din sat, ridicate de obicei în mijlocul unei proprietăți cu scopul de a exploata mai bine proprietatea extravilană. La sălașe se adunau furajele ce

urmau să fie consumate de animale iarna. De obicei, sunt construite mai multe sălașe apropiate, încât pe timp de iarnă o singură persoană le putea supraveghea pe toate. Dintre construcțiile sălașului, cele mai importante sunt grajdul și șura, ceea ce subliniază funcția sa economică. La sălașe se păstrează caracteristicile gospodăriei, în sensul că se mențin atât trăsăturile gospodăriei și construcțiilor, cât și funcționalitatea acestora.

De multe ori sălașele au forma unor complexe de construcții gospodărești: casa bicelulară, șura, grajd, cocina, pătule sau clăi. Tot aici, sau în imediata apropiere, se află grădina de legume, via, livada de pomi, stupii, culturile de câmp, pășunea, fânețele etc. Fânurile pentru iernat se păstrau odinioară în „clăi” suple, clădite cu măiestrie în aer liber la sălașele ce umpleau poienile din ochiurile de pădure sau în fânarele acoperite, șurile pentru oi sau frunzare pentru iernile grele. Fânul mai era depozitat și pe copacii aflați în apropierea sălașelor, prin rețezarea crengilor înalte și formarea unui suport suspendat. Când familia sau o parte a ei stau permanent la sălașe (membrii familiei se schimbau prin rotație, la intervale diferite), sălașul nu se închide niciodată.

Când membrii familiei locuiesc în sat, sălașul își pierde din importanță; el rămâne numai o locuință cu caracter temporar. Uneori este folosit sezonier, în timpul iernii, pentru îngrijirea animalelor (consumul pe loc al furajelor și gunoiera pe loc). Viața la sălașe era o frântură și o prelungire, în același timp, a vieții trăite în sat, care nu se putea dispensa de valoarea umană. Sălașele integrate în circuitul bunurilor materiale prin aceste forme sezoniere de locuire, evocă caracterul ubicuu al înstăpânirii sătești asupra întregului fond funciar înscris din istorie în hotarele satului, stabile și imobile. În ultimii 20 de ani, populația îmbătrânită și mai ales tinerii, trecând pe locul secund practicarea muncilor agricole și creșterea animalelor, construcțiile din jurul sălașelor se reduc; cu timpul, sălașul este părăsit, demolat sau vândut. Ne facem o datorie din a aminti, generațiilor viitoare, locurile unde au fost sălașe în timp: Gura Satului, Buza Lucai, Moacă, Dealul Satului, Stupini, Valea Satului, Fața Popii, Dealul Popii, Găuleț, Craia, Tâlva Țiganului, Tâlva Românului, Măgura, Căruță, Jebeleanu, Dealul Meilor, Rogoaza, Corcanu, Valea Moniomului.

Apicultura

Apicultura, atât de valoroasă economic și prețioasă prin produse alimentare și farmaceutice, figurează în evidențele statistice

cu numai 60 familii de albine în gospodăriile individuale, în ciuda faptului că atât pădurea cât și pajiștile naturale oferă o puternică bază naturală meliferică. Stupăritul n-a constituit o îndeletnicire de căpetenie a locuitorilor din Moniom. Odinioară, se practica în lunile august-septembrie vânătoarea de albine care roiau și care erau puse în „coșnițe“ - stupi din împletitură de nuiete, dar locul acestora l-au luat stupii sistematici din lemn. Totuși, ca o curiozitate, se mai păstrează după 50 de ani o stupărie construită din cărămidă, în grădina casei cu nr. 54, aparținând familiei Ciulă. Actualmente, este a compozitorului și dirijorului Sabin Păutza, a cărui mamă s-a născut chiar în acea casă care a fost renovată, dându-i-se altă înfățișare, stupăria fiind însă lăsată cum este, ca o piedică în calea uitării, și se intenționează să i se dea aceeași înfățișare de altădată.

Pomicultura

Putem spune că a avut un rol predominant în economia locuitorilor, strămoșii de aici ocupându-se cu pomicultura (pomăritul). „Actualii, din cauza fabricii, au neglijat această ramură, în diferite ocazii și prin grădina școlii am căutat să reinviu această practică de a planta pomi și am mizuit de a lua exemplul vecinilor din Călnic”, scria, într-o însemnare, învățătorul Emil Florescu, în anul 1937.

Nucul, cireșul, prunul, părul, caisul, piersicul, mărul n-au lipsit din aproape nici o gospodărie, ca să nu mai spunem de sălașe, livezi sau prinsori; peste tot, erau numai pomi fructiferi, primăvara era o adevărată feerie florală să vezi dealurile și livezile înflorite și zumzetul harnicelor albine, iar toamna să vezi carele trase de boi de pe toate coastele de dealuri...

Astăzi se mai văd vechile drumuri, dar, doar atât... Astăzi se mai văd, unde și unde, câțiva pruni de toamnă și ceva mai mulți de vară. Te întrebi ce s-a petrecut cu ei. S-a schimbat clima ori s-au schimbat oamenii? Cliombu, Mijoniul, Barna, Vinia, Păgina Iancului, Ivașcu, Cacova, Moacă și Tâlvele, și multe alte locuri s-au împădurit. Dar faptul cel mai descurajator a fost jaful unor indivizi, lipsiți de simțul unei minime moralități, care au devastat an de an livezi de prun și cireș, practicând jaful și furtul din livezi, de pe ogoare și grădini. Schimbările produse în anul 1990 au determinat o importantă modificare în modul de a gândi.

Fostește plantații de pruni și cireși sunt îmbătrânite, degradate din lipsa îngrijirii (curățatul, poloștitul). Predominante erau prunele roșii de vară, negre bășinoase, albe și bistrițe. Din soiul bistrițe se

prepara pecmezul (magiunul), și tot din acest soi se făceau poame, adică se uscau și se consumau în zilele de post. Pomii fructiferi fiind la loc de cinste, fiecare gospodărie aproape dispunea în trecut de procedee simple de a usca prune, mere, tăiate felii. În uscătoare se făcea foc potolit, iar deasupra se pune o „targă” - grătar din nulele tinere de alun, pe care se puneau poamele.

Cireșele erau și ele o sursă pentru țuică, așa cum sunt: gălbioare, pietroase, ochiul bouului, timpuri de Ispas, albuiche, breze, pârgănițe. Mărul, soiurile tradiționale: mășanche, sălțițe, ionatane și țăgane. Părul: de sânpetru, țucurpere, trăgunioare, cu miez roșu, d-ale mari (de o litră). Toamna se prepara deliciosul magiun (pecmez) din prunele bistrițe de toamnă, ce nu are nevoie de a i se mai adăuga zahăr. Un miros ademenitor emana din căldările de aramă în care se prepara magiunul, după cum ademenitoare este atmosfera dimprejurul cazanelor unde pruna se transforma în țuică. Licoare ce înviorează după oboseală, înveselește la petreceri și tămăduiește. O frecție sau o compresă cu țuică este adesea mai eficace decât un medicament, așa cum spuneau bătrânii locului.

Cazanele de fript țuică

Distilarea rachiurilor s-a practicat ca rezultat al dezvoltării intense a pomiculturii, în special a livezilor cu pruni și cireși care ofereau materia primă. Erau două tipuri de cazane, cu răcitor cilindric și spiral.

Asemenea instalații erau montate și funcționau fără întrerupere în lunile octombrie și noiembrie, frecvența lor fiind strict legată de cantitatea de fructe. Cazanul propriu-zis, adâncit în „vatră”, în care se pune borhotul - „comina” pentru fiert, are în interior două palete fixate pe o tijă care se învârte permanent, pentru ca borhotul - „comina” să nu se afume sau să se lipească de pereții cazanului, în timpul fierberii. De cazan se prinde o țeavă de cupru, este desfășurată în spirală, care intră în vasul răcitor. Vaporii trec prin spiralele alambicului și se condensează prin răcirea permanentă a bazinului cu apă, aceasta curgând printr-o „slăvină” (țeavă), și sunt conduși în vase în care se adună țuica.

Gustul „răchiei” este dat de calitatea prunelor și de timpul cât fermentează borhotul. Țuica este păstrată în butoaie de dud, care-i dau culoarea ușor gălbuie. Tăria minimă admisă era de 30 de grade. Se făcea țuică atât de prune, cât și de mere și pere. Țuica de prune se fierbea o singură dată, iar cea de mere și pere de două ori, și în

acest caz se numea „răchie prefriptă”, distilată. Până nu demult, căzănăriile, deși erau proprietate individuală, erau folosite în comun de mai multe familii, fie înrudite, fie după vecinătăți.

Uneori, multe familii nu aveau vase suficiente pentru depozitarea prunelor sau cireșelor, fiind nevoite să le vândă la prețuri scăzute. Pe de altă parte, statul majora continuu impozitul pe „avere” și aplica taxe tot mai mari. Cauzele de mai sus au făcut ca tot mai puțini să aibă cazane.

Legumicultura

Cultivarea legumelor, aici, s-a făcut și se face doar atât cât să fie satisfăcute necesitățile minime de alimentație ale fiecărei gospodării, fiind cultivate în spatele casei, în straturi mici, sau pe la sălașele unde mai stă vreun bătrân pentru a le supraveghea spre a nu fi prădate.

Sunt cultivate următoarele legume: ceapa, usturoiul, mărarul, roșiile, ardeiul, castraveții, guliile, varza, fasolea, cartoful. Produsele recoltate se depozitează și astăzi în „podrum” (pivniță) sau în podul casei. În pivniță se puneau zarzavaturile sănătoase în lădițe cu nisip; tot acolo se depozitau borcanele sau butoaiele cu varză, castraveții sau gogonelele. Castraveții și gogonelele se murează (în apă cu sare, frunze de stejar, vișin, mărar uscat, bucăți de hrean sau frunze, ardei iuți, boabe de piper, frunze de țelină, foi de dafin sau semințe de muștar) în butoaie. Varza se murează și ea în apă cu sare (pe fundul butoiului se pun boabe de porumb, care dau o culoare ușor gălbuie), iar moarea se pritocește de trei ori, pentru ca varza să nu se strice.

Vița de vie

Deși condițiile pedoclimatice erau favorabile viței de vie, viticultura nu a cunoscut în Moniom o dezvoltare deosebită niciodată, ea rămânând, în general, într-un stadiu destul de primitiv. Unele toponime din hotarul satului, cum sunt: Vinia, Dosul Vinii, pledează în favoarea cultivării viței de vie, dar nu-și amintește nimeni să fi existat vreodată acolo viță de vie.

Fierăritul

Fierăritul - Covăcitul a fost unul din meșteșugurile de bază ale mediului sătesc. Fiecare sat își avea „covaciul” său, care ceruia

roțile de car, repara plugurile și potcovea animalele de tracțiune. În acest scop se folosea de numeroase unelte: ciocane, baroase, dălți, dornuri, nicovală, menghină. Modelarea la cald se realiza pe vatra construită din cărămidă. Foalele sunt acționate cu mâna, printr-o pârghie. În Moniom erau covaci „faur“ și rotari: Ioan Karulicsek, Ioan Ciulă, Petru Pârțoni, Pătru Crâsta.

Cojocăritul

Cojocăritul era, de asemenea, un meșteșug străvechi, practicat de câțiva meșteri cojocari din Moniom. Datorită extinderii creșterii ovinelor, aceștia aveau la îndemână piei din belșug, pentru executarea cojoacelor. Ca execuție, în prima fază se proceda la pregătirea materialului, în cea de a doua trecându-se la croitul și decorarea cojocului. Din pielea astfel pregătită, se trecea la confecționarea cojocului sau a pieptarului. Tot cojocarii confecționau și „curelele“ (chimirele), precum și încălțăminte pentru zilele de sărbătoare. Astăzi nu mai există nici un cojocar. Tradiția a dispărut cu desăvârșire, și este doar... în lumea celor de lut.

Covăciile

Înainte de război erau în sat 3 covăcii și 2 rotării. Datorită numărului mare de boi și, ceva mai târziu, de cai, s-a impus dezvoltarea covăciilor și a rotăriilor în localitate. Azi nu mai există nici o covăcie, mai sunt doar 22 de cai, iar de boi nici nu mai poate fi vorba de prin anii 60.

Morăritul

Morăritul, ca industrie țărănească, a avut la origine râșnitul, efectuat cu râșnița, pentru măcinarea produselor cerealiere. Aproape fiecare familie a avut în trecut râșnița proprie. Înmulțirea produselor agricole, necesitatea asigurării unei cantități mai mari de cereale măcinate au făcut necesară asocierea mai multor săteni și construirea morii în anul 1880. Nu trebuie uitat, însă, faptul că înaintea acestei mori exista altă moară mai jos pe Bârzava, la circa 50 metri după tunelul C. F. R., și acum fiind vizibile, ca o curiozitate, bolta semirotondă și zidurile dărâmate aproape în întregime ale acesteia. Construcției i se spunea Moara Codreanu, aceasta aparținând unei persoane Domăneanțu, probabil din localitatea Doman (deoarece era a oamenilor de codru, cum eram numiți, căci, după

Moniom, pădurea începe să scadă și de la Bocșa încolo începe câmpia - „pusta“).

La 1848 găsim în Protocoalele decedaților pe Trăilă Dudariu, morar la Moniom, bineînțeles la acea moară de care aminteam și care nu era a satului, dar, fiind distanța prea mare de vatra satului, s-a decis a se construi moară pe locul actual. La construcția acesteia au participat 29 de familii din sat, care au avut un anumit procent din tutela morii. De la formele primitive de măcinat, o formă mai dezvoltată este râșnița de mână, formată din două pietre rotunde, de dimensiuni mici, învărtite cu mâna, care însă nu putea servi decât nevoilor unei singure gospodării. Este cunoscut faptul că, că pe firul apelor, se construiau mori prin asocierea mai multor familii, la care se rânduiau la măcinat toți membrii comunității morii respective. Apa deviată din albia râului Bârzava printr-o ierugă în pantă ușor înclinată avea o lățime de 3 metri, lățimea acesteia reducându-se la 2 metri la pod, de unde este dirijată printr-un jgheab de lemn către roata morii.

La moara care aparținea satului, apa scăpată din stăvilă lovește în paletele unei roți așezate orizontal. Un fus vertical merge în sus, având la capătul superior o piatră de moară, ce se învărtește, așezată deasupra altei pietre imobile, nelegată de fus (una statică și a doua mișcătoare). Între cele două pietre curg grăunțele, care sunt astfel măcinate. Forța lor este însă redusă, cantitatea de produse măcinate fiind minimă și ea, în baza unei programări stabilite încă de la început. Fiecare ortac la moară, în funcție de contribuția avută la construirea morii, avea un anumit timp când era programat pentru măcinat, numit „rând la moară“. Un „rând întreg“ era de 48 de ore, alții însă aveau o „jumătate de rând“ sau un „sfert de rând“. Contribuția fiecărui membru al comunității la întreținerea și reparațiile unei astfel de mori se făcea diferențiat, cota de reparație era în funcție de „cât rând“ aveai la moară. De menționat că „rândul“ la moară se moștenește din generație în generație, el putând fi dat ca zestre (sau o parte din el) fetei ori băiatului (când pleca ginere în altă casă), sau putea fi vândut. Este interesant de semnalat faptul că „legile nescrise“ conform cărora funcționau aceste mori s-au păstrat până în zilele noastre.

La construcția morii care se află pe vatra satului au participat, așa cum am mai spus, 29 de familii, care au avut un anumit procent din tutela morii. Aceasta era acționată de forța hidraulică, pentru măcinat porumb pe piatră. Moara are numărul conscripțional 101, cu 160 metri pătrați, și nu este intabulată,

deoarece nu s-a dat „uium“ - vama la stat. Moara funcționat până prin anul 1970, dar și aceasta sporadic, după care a fost lăsată în părăsire.

Claca

Din cele mai vechi timpuri oameni se asociau, își uneau forțele pentru a reuși să efectueze la timp anumite munci sau lucrări: construcția caselor, pregătirea unui mare eveniment în familie, precum și o serie de lucrări, în special agricole. De clacă sau de pomană, se zice cum vrei să îți fac, așa sau așa. Claca - lucrul se face cu mâinile sau cu carul, atunci când cineva îți cere ajutor. Se zice: am făcut o clacă, am făcut aceleia care mi-a făcut și el mie, când am avut nevoie. E un ajutor reciproc - iar dacă acel care e ajutat uită, e de pomană. Moniomenii mai în vârstă își mai amintesc de unele dintre aceste forme.

Orice asociere a două sau mai multe familii este cunoscută sub numele de „clacă“. Claca care se mai practică încă, adevărat, foarte rar, este la construcția casei. Când un sătean se hotăra să-și construiască o casă, majoritatea sătenilor, rudenii, vecini, bărbați și femei, veneau să-l ajute, fără plată, până la terminarea construcției, când se punea „gragea“ sau „se astruca casa cu țigla“. Ajutorul era în principiu: de aducerea lemnului necesare pentru acoperiș, procurarea pietrei pentru fundație ori realizarea cărămidilor din pământ. De asemenea, și pe tot parcursul lucrărilor, începând de la fundație și până la acoperiș, inclusiv.

Pe toată întinderea zilei, cel ce construia casa dădea o masă la care mâncau și beau toți aceia care au lucrat în ziua respectivă; aici se povestea, se glumea, se depăneau tot felul de povestiri sau întâmplări hazlii. Cel ce-și construia casa ținea cont de câte zile lucrătoare a efectuat fiecare participant, pentru că, potrivit unei legi nescrise, cel ajutat să-și construiască casa trebuia, la rândul său, să execute același număr de zile de muncă la cei ce l-au ajutat, atunci când aceștia își vor construi o casă.

Clacă se mai organiza la culesul porumbului sau depănușatul acestuia, ori la seceratul cerealelor din arie și triererea acestora. Clacă se mai organiza la efectuarea muncilor agricole: arat, cosit, semănat ori prin asocierea a doi gospodari cu animalele de tracțiune, când cei mai puțin înstăriți aveau câte un cal sau un bou, aceștia arau cu rândul și se ajutau reciproc. Au fost rare aceste asocieri, dar au existat. Având în vedere, pe de-o parte, faptul că

spre deosebire de alte sate moniomenii dețineau suprafețe mici de teren agricol, iar, pe de altă parte, că înaintea vremii erau mai mulți fii însurați în casă, aceștia terminau muncile agricole fără aceste asocieri colective.

La dispariția acestor forme de clacă au contribuit și apariția unor mașini și unelte agricole (motocose, tractoare), dar și abandonarea muncilor agricole de către tineri și trecerea acestora pe plan secundar. Dar și trecerea a mai bine de jumătate de veac peste aceste obiceiuri de întraajutorare colectivă a fost suficientă ca să șteargă din memoria localnicilor urmele unor astfel de asocieri.

Un alt exemplu de asociere a fost moara din sat, ridicată prin participarea a 29 de familii, pe la 1880. Până în 1956, moara mai aparținea lui Constantin Bontilă și consoții, actualmente ea fiind în proprietatea lui Păun Pavel și Petruța și a 5 familii din sat, dar se află într-o stare de degradare accentuată, fiind părăsită din 1975, iar de atunci nu se mai macină nici măcar un bob de porumb sau grâu, ci doar timpul și amintirile strămoșilor de odinioară.

Țesătoria și războaiele de țesut

Micii meșteșugari au ocupat un loc de seamă în industria casnică. Gospodăria țărănească avea, după cum se știe, o putere scăzută de cumpărare. Astăzi, foarte rar războiul de țesut a fost pus în funcțiune, și atunci numai pentru ponevi și chilimuri.

Materiile de bază folosite în confecționarea de piese de îmbrăcăminte și pentru interiorul locuinței au fost: lâna, cânepa și bumbacul; acestea se vopseau cu culori naturale. În trecut, în nopțile lungi de iarnă și nu numai, femeile din sat s-au îndeletnicit cu țesutul, cu torsul, cu împletiturile de lână de tot felul, pentru îmbrăcăminte. Cele mai multe femei din sat știau să țeasă la război.

Cinstea casei și a femeii o forma războiul. Nu era casă unde să nu se găsească război, și nu era femeie care să nu fi știut să țeasă la război. Războiul era realizat din lemn și avea următoarele părți componente: două „natre“ cioplite pătrat, care sunt sprijinite de patru picioare care la capăt sunt prinse prin două scânduri, mijlocul lor fiind prins printr-o vergea de fier. La capete au opritoare pentru „suluri“. La mijlocul natrelor sunt două „cocăi“ pe care se sprijină „arțarul“, care ține „ițele“ și „brâglele“ (jugul); în aceasta este introdusă „spata“, care constă din dinți de lemn prinși cu ață între „procilă“ (marginile spatei) și din „băbițele“ la capăt, care susțin spata să nu se desfacă. Brâglele constau din „jug“ (brâgle) și policioară,

care se țin la o laolaltă prin două „fiulare“ și capete.

La partea războiului lângă scaun și opritoare se află „cincizaica“, care constă dintr-un lătete cu găuri multe și altul ascuțit, ca să intre în gaura din sul, iar în celălalt capăt cu jug se introduce lătelele cel cu găuri. De partea stângă este un băț, de asemenea băgat în sulul dindărăt; opritorul sulului din spate, pe care este urzeala, se numește „zatcă“, cu care se întinde coarda de țesut. Sub brâgle sunt „tălpițele“ băgate într-o vergea și prinse cu ață groasă de „funceii“ ițelor. Locul de la sulul dinainte până la brigle se numește „spat“, iar „suveica“, în care se află un „sfârcel“ (o vergea din fier sau băticele subțire de alun) pe care se pune țeava cu băteala, trece prin „rost“; apoi locul de la ițe până la sulul dindărăt se numește „natră“. Natre sunt cele două cioplite, în care se sprijină „crucernicul“ și „brâglele“. Locului de la sulul pe care se învârtește pânza țesută până la „rostul“ printre care trece suveica dintre spată și pânză i se zice „spaț“, iar de la ițe până la sulul din spate se zice „natră“. Ițele se fac din ață sau pănură răsucită pe „spetează“ (o șindră ca o piramidă). Sucala cu țevile (sfârcel) pe care se adună ața (băteala) dau forma și culoarea materialului de lucru.

Cânepa și prelucrarea ei

În trecut, pe o parcelă din terenul arabil sau în capătul grădinii se cultiva cânepă; aceasta se semăna manual, numai după ploaie. Până la recoltare, cânepa nu mai cere nici o muncă de întreținere. Aceasta se recoltează în august. Firele de cânepă se strâng într-un mănunchi, atât cât poate fi cuprins cu mâna, care se leagă tot cu un fir de cânepă, sub inflorescență.

După ce cânepa este recoltată prin smulgere, se leagă în mănunchi și se introduce într-o groapă cu apă adâncă de 60 centimetri și cu lățime variabilă, în funcție de cantitatea de cânepă ce se recoltează. Pe fundul gropii se pune nămol, absolut necesar pentru topitul cânepii, unde este ținută 10-14 zile, ca să se topească; pe deasupra se pun pietre sau pământ pentru a sta sub apă. După scoaterea acestora se spală bine în râu, până îi cade „pozdarea“, se usucă și apoi se bate în „proțap“ (un lemn crăpat până la mijloc în două) cu un răbonic (o sabie de lemn). Din această bătaie, „pozdările“ cad jos, iar fuiorul rămâne în mână.

Aceasta se „driglează“ cu „driglul“ (un piaptăn cu dinți de fier). Din acest driglat rămâne fuiorul bun, iar în piaptăn - „stupa“, care iar se mai driglează și din stupă rămân „câlți“ care se mai

driglează încă o dată, până ce în piaptăn rămân firele cele mai groase. Fuiorul și stupa se perie cu o perie făcută din păr de porc până ce rămân fine. Fuiorul și stupa se torc subțire pentru „urzeală” și „beteală” în pânză, ponevi sau covoare, și mai groase, pentru saci. Din tors se fac „motche” pe rășchitori (un băț cu geamănă la cap, iar la celălalt cu cruce). La rășchiat (facerea motchelor) se observă așa-numitele „numărățuri” și „căței”. Într-o numărătură trebuie să fie 30 de fire. Trei numere din numărătură fac o „voarbă”, iar un cățel are 20 de verbe, adică 60 de fire de motcă. Trebuie avut grijă a nu se greși numărătoarea, pentru a ști câte rășchitoare de pânză s-au pus. Lungimea unui rășchitor este de 3 coți și o palmă.

Când s-a terminat cu rășchiratul (rășchiatul), se-nălbesc (se fierb ca să se albească), se usucă și apoi se pun pe o vârtelniță (o cruce din lăteți), care este așezată pe un suport din lemn (un căprior format dintr-un lemn adus din pădure, cu trei crăcane gremene) și se adună fuiorul și stupa pe mosoare (țevi mari) care sunt puse în „lietcă” (un fusciiel din fier, cu mâner de lemn care arată ca o sulită). Mosoarele, la rândul lor, se pun pe „alergătoare”, în vergele (un lemn încheiat pătrat).

Urzitul pânzei și al cioarecilor se execută în felul următor: se pun două mosoare cu torsul pe alergătoare, la patru mosoare fiind necesare două femei, la șase mosoare - trei femei. Într-o grădină cu pomi, se leagă la un pom o furcă cu două coarne, din care se face rostul (adică se pun firele cruciș) și se întind firele după pomi (sau scaune cu spătar, dacă nu există pomi), de câte rășchitoare se știe că are să vină de lungă „coarda”. La urzit femeile merg una după alta, mutând și alergătoarele și firele din mână în mână, la întors.

Credință: Se credea că pânza nu era bine a se urzi în fiecare zi, ci numai luna, miercurea și vinerea, și de aceea femeile numai în aceste zile urzesc. Când se adună coarda de pe pomi sau scaunele cu spătar, se pun pe doi „fuscei” peste care firele sunt așezate cruciș și sulul împrejurul căruia „învăleșcie” coarda. La învăluit se bat doi pari în pământ, după care se pune sulul, pe care se învelește coarda și se numește „război de învăluit”. La capătul celălalt este un „vălău” în al cărui capăt se găsește un cui de lemn în care este pus capătul corzii. În vălău se așează pietre, ca coarda să stea întinsă.

Există **credința** că acei copii care sufereau de dureri de stomac trebuie să fie așezați în vălău, până se termina cu învăluitul. Capătul corzii de la vălău se pune pe barburele securii și o femeie

lovește cu un răstău până se retează, căci exista **credința** de a nu se reteza cu cuțitul sau foarfecele. După terminarea învăltilui, urmează „năvăditul”. A năvădi, se numește trasul firelor (cu acul) de la capătul tăiat, prin ițe și spată, și aceasta se face în războiul de țesut; când este gata năvăditul, trebuie a se ține numărăturile de rășchiat, apoi se înnoadă firele după o vergea de fier, care se leagă cu „bârne” (ațe groase) de „vijluitura” (scobitura) sulului, apoi se începe țesutul.

Băteala (firele care se bat în urzeală) se adună în motche cu „sucala” sau cu „ciocarcul” - o roată care se întoarce mai repede ca sucala și întoarce fusul pe care se găsește țeava (o tijă de soc subțire, goală pe interior). Firele care rămân la capătul corzii după ce este țesută întreaga coardă se retează.

Prelucrarea lânii

Procesul de prelucrare a lânii este asemănător cu cel de prelucrare a cânepii. Lâna se tunde în luna mai. Oile erau tunse cu foarfeca de fiecare gospodar, apoi era spălată de trei ori cu leșie (mai întâi caldă, apoi fiartă), pentru a scoate grăsimile existente, după care se limpezea cu apă rece, apoi se usca la soare, pe gard sau întinsă pe prăjini. Lâna se „scarmână” cu mâna, apoi se driglează. Din driglă se smulg firele mai lungi de lâna, din care se torc fire subțiri, iar celelalte fire mai groase - „pănura” se torc și se realizează: obiele, cioareci, șube. Urzitul, învăltilul, năvăditul se execută tot ca la fuioare, cu deosebire că motchele toarse din păr pentru urzeală se „scrobesc” (se fierb în tărățe de grâu), iar bumbacul se scrobește cu făină de grâu. În industria casnică nu s-a risipit nici un fir de lâna, indiferent de calitatea acesteia. Pănura se folosea pentru țesutul dimiei și al procovițelor, iar părul de lâna se utiliza pentru țesutul opregelor, covoarelor, chilimurilor, obielelor și traistelor.

Torsul este executat de femei, de obicei iarna. Ca unelte de tors erau folosite furca de tors și fusul. Caierul de lâna se leagă de furcă cu o ață. Această ață este împletită din fire de lâna groasă, de diferite culori. Furca este fixată în brâu. Furca de tors avea dimensiune mai mică dacă era folosită în timp ce femeia păzea oile primăvara sau pentru a se putea deplasa mai ușor prin casă.

Vopsitul țesăturilor

Instalațiile pentru prelucrarea materialelor textile (în, cânepă și lână) sunt cunoscute din timpuri străvechi. Războiul de țesut se perfecționează continuu, se trece de la războiul vertical la cel orizontal. Informații prețioase despre meșteșugul prelucrării fibrelor textile în satele bănățene ne oferă Francisc Grisselini: „Cânepa pe care bărbatul o semăna în câmp se prelucrează de către femeie, se toarce și se țese din ele, obținându-se pânza necesară nevoilor casnice. De asemenea, ele știu cum să întrebuițeze lâna, pe care o spală, o scărmână și o pieptână, dându-i diferite culori din vegetații“. Vopselele vegetale se foloseau îndeosebi pentru vopsitul lânii și al țesăturilor din lână, încă înainte de venirea austriecilor în Banat.

Pentru obținerea vopselelor vegetale se foloseau mai multe plante, din care amintim: coaja de arin, din care se obținea culoarea neagră, coaja de frasin, pentru obținerea unei palete de culori de la albastru închis până la negru, roiba, din rădăcina căreia se obține, prin fierbere, culoarea galbenă, scumpia, pentru culoarea galbenă, și laptele câinelui sau aliorul. Pe vremuri, bătrânele nu știau de chimicale pentru vopsitul ouălor, ci de boielile naturale extrase din foile de ceapă roșie (pentru culoarea roșie), ceapă albă, flori de tei, ori frunze de mesteacăn (pentru galben), ori din boabele coapte ale florii de soc (pentru nuanțe de albastru-vânăt), iar în amestec cu coaja de nuc sau de arin și din învelișul de ceapă, se obține culoarea neagră; din frunza sau coaja de nuc se obține culoarea cafenie sau maro. Culoarea verde se poate obține din frunza de gutui și din frunza de ardei, sau scoarța de pe crengile de arin și frunze de nuc-coajă de măr domestic, iar culoarea roșu închis - din coajă de cireș.

Se mai vopsea cu: scoarță de prun, pentru obținerea culorii roșu palid, arin pentru cărămiziu, ceapă pentru portocaliu, drobiță și șovârf pentru culoarea galbenă, săpunel și sunătoare-galbenă, pădădie-galbenă, flori de tei - pentru culoarea galbenă, brândușe pentru crem, crem pal luminos, laptele cucului pentru ruginiu, rădăcină de ștevie pentru culoarea ruginie; pentru vopsirea în albastru se foloseau petale de toporași sau petale de vioarele, iar prin fierberea fructelor de boz se obținea culoarea violet. Pentru vopsirea lânii în negru se mai foloseau: fructele de corn, găoace de nuci verzi, flori de șovârf și scoarță de măr domestic sau pădureț; de asemenea, se mai introducea un cui de fier și scoarță de zarzăr și fructe de arin, și se obținea culoarea neagră. De menționat că se mai adăugau în timpul fierberii sau după răcirea apei, pentru a se stabili culorile: piatră acră, apă cu oțet, zeamă de varză (moare),

apă îndoită cu borș, oțet sau calaican. Din materialele astfel colorate se făceau tot felul de țesături, panglici și postavuri care servesc la confecționarea îmbrăcăminteii bărbaților și femeilor, și la multe altele.

Astăzi nimeni nu mai posedă război de țesut, ci doar părți componente ale acestuia. Prin implicarea personală am reușit a aduna și a reface un război de țesut cu toate anexele acestuia, și a le expune în micro-muzeul personal, unde copiii școlari, și nu numai, îl vor admira. Acestea și altele vor dăinui peste ani ca o amintire pentru generațiile viitoare.

Portul Popular

Țesutul, croitul și vopsitul țesăturilor era o ocupație exclusiv feminină. O întreagă gamă de operațiuni, la a căror tehnică se acumulează experiențe de veacuri, permitea femeilor să facă pentru familia lor tot ceea ce era îmbrăcăminte textilă. Începând de la cultivarea locului de cânepă și în, uneori și de la tunsul oilor, pentru a obține lâna, trecând prin diferite faze de preparare a firelor, apoi la țesutul propriu-zis în război, la vopsirea firelor, apoi la croirea materialelor și în cele din urmă la împodobirea lor, împodobire ce presupune și ea cunoașterea unui număr mare de motive tradiționale, fiecare cu aspectul și semnificația lui, toate constituiau zestrea de deprinderi obligatorii ale fiecărei gospodine, la vremea căsătoriei.

Îmbrăcăminte comună a bănățenilor, cu toate deosebirile după sat și loc, e numai românească, adică cojoc ori șubă, cămăși, izmene, iarna - pantaloni „șioareși“ și opinci. Într-o climă cu treceri repezi de la iarnă la vară, îmbrăcăminte trebuia să joace un rol de seamă, rostul ei fiind, în primul rând, să apere trupul oamenilor. Îmbrăcăminte variază, deci, după anotimpuri: groasă în timpul iernii, cât mai ușoară în timpul verii. Dar bănățenii au reușit să facă din îmbrăcăminte lor adevărate opere de artă. Hainele sunt deci și o podoabă, astfel că cel care le poartă nu stă în cumpănă când trebuie să jertfească multe ore de muncă pentru a se putea arăta lumii îmbrăcat „ca oamenii“; totodată acestea dovedeau bunăstarea celor care le purtau. Pentru o fată de măritat, a fi bine îmbrăcată era dovada că știe să țeasă, să coasă și adesea are și mijloacele să o facă. Deși încălțăminte comună era opinca, totuși foarte mult s-au răspândit cizmele, bocancii și ghetetele orășenești, mai cu seamă după război încoace.

Costumul popular de pe aceste meleaguri este înainte de toate o mărturie de frumusețe și personalitate spirituală, păstrat viu până în zilele noastre. Atât costumul bărbătesc, cât și cel femeiesc se înscriu prin structura lor în tipologia generală a portului popular românesc dar, la prima vedere, suntem surprinși de anumite aspecte legate de port și colorit și care îi conferă originalitate de la sat la sat. Costumul femeiesc din zona noastră aparține categoriei costumelor cu două atribute: diferențiat în funcție de vârstă, stare socială și civilă a purtătoarei, precum și de ocazia purtării (la lucru, la sărbători sau împrejurări ceremoniale), și care a suferit cele mai multe transformări, fiind, desigur, mai supus modei și influenței alogene.

Cel bărbătesc păstrează elementele generalizate în îmbrăcămintea țăranilor de pretutindeni. Elementele care comportă particularitățile locale, izvodite din străvechi tradiții, apar atât în forma pieselor de port, cât și în sistemul de ornamentare al acestora.

În privința componenței, portul acestei localități și-a conservat structura până în pragul celui de-al doilea război mondial, când procesul de adaptare la îmbrăcămintea de tip urban a atras după sine modificări rapide, mai întâi la nivelul materialului de confecționare a unor piese, apoi la croiuri și decor, până când, în final, costumul tradițional a fost înlocuit în întregime, atât în portul de lucru, cât și cel festiv, cu haine de pânză și stofă, cumpărate din magazine. Începând din deceniul al șaselea al secolului trecut, din portul tradițional al moniomenilor nu a mai rămas, practic, nimic. Au fost uitate tradițiile lucrării cu migală, până târziu în noapte, la lumina de lampă, a hainelor de sărbătoare.

Ceea ce deosebește, cu siguranță, Moniomul de azi, de cel de ieri, este lipsa atmosferei de sat; oamenii nu mai umblă îmbrăcați în straie țăărănești, doar foarte rar unii tineri petrec, dansând jocuri populare îmbrăcați în portul drag al părinților, al consătenilor, port al copilăriei.

În trecut, îmbrăcămintea se confecționa în exclusivitate în gospodăria proprie. Fiecare gospodină se preocupa de confecționarea pieselor de îmbrăcămintă. Astăzi, însă, piesele de port sunt împrumutate de la diverse persoane păstrătoare ale unor asemenea comori, pentru a fi purtate cu ocazia unor zile festive, ceremoniale sau cu ocazia unor spectacole. După anii 50, locuitorii au părăsit portul popular românesc, adoptând costumul orășenesc. A existat o adevărată întrecere între fete și nevestele tinere care să apară, mai ales de Paști și de Rusalii, cu costumul cel mai frumos, care era lucrat pe ascuns, pentru a nu se cunoaște cum arăta, până ce costumul împodobea fata sau nevasta. Din cele mai vechi timpuri, acul și ața au fost prietenii dragi, în serile lungi de iarnă, ai bunicelor, mamelor și nepoatelor, care pe albul imaculat al pânzei au creat opere de o rară frumusețe, transmise din generație în generație. Redau, în continuare, un fragment dintr-o poezie în grai, scrisă de regretatul Nichifor Mișuța de la Zervești, care reflectă cele afirmate mai sus:

*„Fecile, care de care
Să uita, șine are
Formă*

*Măi frumoasă,
Ca până la urmă
S-o șiară, s-o coasă,
Să nu fie pântre-ale mulce
Să fie „în frunce!“.*

Portul popular din Moniom a fost considerat deosebit de frumos, afirmație dovedită de nenumăratele fotografii în care sunt tinerele și tinerii de altădată, în costume populare deosebit de frumoase, purtate odinioară la horele din sat și șezătorile culturale, sau purtate zi de zi; acele fotografii i-au salvat de la neuitare pe tinerii de altădată, mai apoi pe bătrânii dispăruți, trecuți la cele veșnice în decursul anilor, pe moșii și strămoșii noștri cu care ne mândrim fiecare în parte. Toate acele fotografii se află în colecția autorului, pe lângă multe părți componente ale costumelor vechi de peste 80 de ani.

Portul femeilor

Portul popular femeiesc este compus din: cămașă, poale, brâu, brăciră, pieptar și catrință, opregul cu ciucuri și acoperătoarele capului.

Capul se acoperea cu „cârpe“, baticuri din material de cumpărat, de diferite culori. Cârpa mare este de dimensiuni mai mari decât baticul (cârpa) de cap, și se poartă de femeile mai în vârstă, peste cămașă, încrucișată în față și legată la spate. Cârpa este confecționată din lână neagră cu ciucuri pe margine. Femeia căsătorită poartă întotdeauna capul acoperit. Atât pieptănătura, cât și îmbrăcămintea capului, se diferențiază după starea civilă și vârstă. Fetele poartă, în general, capul descoperit, cu părul împletit în două cozi. Deosebirea între femeile bătrâne și cele tinere apare în felul cum se lasă vizibil sau nu părul din față.

Femeia bănățeană, cu gustul ei rafinat, a căutat să-și întregească costumul cu ornamente de valoare. Preferința era pentru portul salbelor de către femei, cu monede, și purtarea diferitelor podoabe sau bijuterii: mărgelile, cerceii, inelele etc. Deosebit de fastuoasă, salba din bani consta dintr-o montură compactă a monedelor pe o căptușeală din pânză, de care atârnavă monedele (bani de argint sau galbeni - monede de aur) legate la gât. Asemenea podoabe aveau, desigur, și o funcție socială, evidențind bunăstarea celor care le purtau. Fetele necăsătorite purtau pe cap,

în zilele de sărbătoare, o partă din bani, în forma unei panglici pe care erau, de asemenea, dispuse monede, acestea fiind purtate dinaintea baticului. Astăzi, această salbă este o piesă rară. Salbele cu bani nu au specific local, asemenea ornamente putând fi întâlnite și în alte localități.

Bărbaii purtau pe degete inele de aur, argint sau bronz. Un asemenea inel de bronz, aparținând epocii medievale, este în posesia Muzeului Banatului Montan din Reșița, fiind găsit în hotarul satului. Acesta a fost donat în anul 1970, are încrustat un motiv floral, copia lui aflându-se în posesia autorului. Vezi foto sfârșit carte.

Ciupagul avea croiala obișnuită: mâneci pornind de la guler, drepte sau strâmte, fără pumnași sau cu fodori, strânse cu brăcinărița. Ciupagurile erau lucrate din pânză de cânepă, pe la mijlocul secolului al XIX-lea cânepa fiind înlocuită cu bumbac.

Cojocul este lucrat din piele de oaie cu ornamentație mai simplă și cu ornamentație mai bogată pentru cel de sărbătoare, la care marginile erau tivite cu blană de miel. Cojocul era deschis în față și este lung până mai jos de șolduri. În zilele de lucru se purta laibărul.

Mijlocul; Brâul care incingea mijlocul era lat și țesut din lână și împodobit frumos; peste brâu se înfășurau cu brăcinărița îngustă.

Poalele erau țesute din pânză de cânepă sau de bumbac. Ornamentația se reducea la o șicmă în marginea de jos, făcută cu mâna sau realizată în tehnica ornamentației perforate. Poalele se purtau, fie încrețite la brâu, fie făcute pături pe șolduri. Poalele se confecționează din aceeași pânză ca și cămașa. În talie, tivul este îngust, prin el introducându-se un șiret „brăcinar“ care este strâns în jurul taliei.

Cotrânțele; Prin alcătuirea sa, costumul femeiesc aparține tipului de costum cu două cotrânțe: una în față, alta în spate. Cea din față era din catifea și era ornamentată cu flori sau cu fir metalic. Cotrânța din spate este identică cu cea din față, dar mai îngustă. Cotrânțele sunt din lână, somot (catifea), în diferite culori, sau sunt țesute din fire fine de lână, țesute în război, sau, lucrându-le cu acul, se împistresc figuri (zvastici) sau flori și frunze cărora li se zic „pui“.

Opregul; o piesă de port întâlnită doar în Banat, acesta fiind compus din două părți: o parte dintr-o bucată dreptunghiulară de țesătură numită petec de opreg, și una din fire lungi de diferite culori care atârna. Peticul de opreg este un dreptunghi de țesătură, lung de la un brâu la altul și lat de aproximativ 25 centimetri. Se purta în față

și în spate. Opregul constă dintr-un petec, țesut din urzeală de bumbac și beteală din fir aurit sau argintat, pe care se împistresc cu acul diferite flori sau frunze sau se țese în război împistruind cu mâna printre fire diferite figuri; dacă opregul este din somot negru, se împistresc (brodează) pe el diferite flori de mătase, cu fir de aur, iar împrejurul acestuia se prinde o țesătură încrețită din fir sau o partă țesută cu mărgele. Dacă petecul ce vine împistrit este numai pe jumătate de lung, de el se prind ciucuri lungi făcuți din fir de lână numite „chițăle“. Ciucurii sunt amestecați (învrâstați) în trei culori; de ambele margini ale petecului sunt prinse lanțuri de ciucuri scurți, de o singură culoare, sau în trei culori, iar între lanțuri și petec se prinde o partă ca să nu se vadă tivitura acestora. Ciucurii sunt prinși de partea de jos a petecului și sunt lungi de ajuns până jos, asemenea cu poalele. Peste chimeșă, opreg și cătrință, femeile se încing cu brăciri sau „bârne“ late, țesute din lână și lucrate în diferite culori.

Pieptarul este din lână și este fără mâneci; pe margini, în colțuri și în spate este înfrumusețat cu flori din postav, înconjurat cu șnur negru sau albastru. Vara se poartă numai peste cămașă.

Șuba, care se mai numește „suman“, este o haină din lână albă cu mâneci, care se poartă doar până la genunchi în portul femeiesc, peste pieptar. Aceasta se îmbracă primăvara și toamna, iar iarna se încinge peste ea cu brăcir sau curea.

Încălțăminte, atât a femeilor, cât și a bărbaților, a fost opinca purtată cu obiele. Opincile erau prinse cu „nojițe“ de picior. Opincile au fost înlocuite cu cizme, apoi cu ghetete și pantofi.

Obielele erau fâșii dreptunghiulare de dimie țesută, albă, sau țesătură specială, în „coțche“ (pătrate) roșu și negru. Obielele se țesau la război în patru ițe (fire), pentru a fi mai rezistente și mai călduroase. Obielele aveau o lungime de aproximativ un metru. Folosite în loc de ciorapi, se înfășurau de două ori în jurul piciorului, până aproape de genunchi, și se legau strâns cu nojițele de la opinci, capătul curelei fiind prins într-o găurice a opincii.

Ciorapii. Pe la sfârșitul secolului trecut au început să fie purtați ciorapi, înlocuind treptat obielele de lână. Ciorapii (ștrimfii) erau mai practici și necesitau mai puțină lână pentru confecționare, decât obielele. Ciorapii de iarnă erau mai groși și, uneori, erau ornamentați; aceștia se purtau deopotrivă de femei și de bărbați.

Opincile. În trecut, opincile erau singura încălțăminte folosită deopotrivă de femei și de bărbați. Acestea erau din piele de bovine sau din cauciuc. Opincile din piele (opincile de bou) erau

confeționate din piele tăbăcită de bovine, pe care țărani o cumpărau de la târg, din care apoi aceștia își croiau opincile, ce erau prevăzute cu găuri pentru introducerea nojițelor și având vârful ascuțit. Opincile de gumă erau confeționate din cauciuc. După al doilea război mondial au început să fie purtate cizme de piele, bocanci, pantofi sau altă încălțăminte din comerț.

Portul bărbaților

Portul bărbătesc cuprinde: chimeșa, izmene, cioareci, brâu, pieptare din piele, șube (sumane), cojoace și clăbăț.

Cămașa (chimeșa) se încadrează în grupa cămășilor bănățene și era confeționată din fuior de in sau bumbac. Cămașa femeiască, ca și cea bărbătească, este ornamentată prin cusătură. Motivele ornamentale sunt dispuse în jurul gulerului, gâtului și la volanul mânecii. O notă generală a sistemului de ornare este dispoziția liniară a decorului, în forma unor benzi înguste fie la guler, la piept sau la pumnași. Părțile componente: foaia din față și cea din dos. Chimeșa spre poală se lărgește de la șolduri, iar între foi se bagă de ambele părți o bucată triunghiulară ce se numește „clini“. Lungimea cămășii trecea de genunchi. În partea superioară, la umăr, mânecile sunt încrețite. Pe piept cămașa avea nasturi albi (bumbi) sau cheutori (peceici) făcute din pânză; gulerul cămășii este lat și împistrit cu mătase, tot așa fiind lucrați și „pumnașii“. Poalele cămășii aveau ornamentație destul de simplă, perforată, cusăturile fiind realizate cu arămiz alb. Gulerul era dublu și se încheia cu doi nasturi.

Izmenele erau simple, fără ornamente. La brâu se legau cu ața trecută prin brăcinăriță (tivitură). Se purtau, uneori, băgate în obielele înalte care se ridicau până sub genunchi. Iarna se purtau cioareci din lână. Vara se purtau izmene largi din același material ca și cămașa.

Pieptarul (ciurc) avea ornamentație foarte bogată. Pe suprafața sa se aplicau șireturi de lână vopsite în negru, roșu și violet, care la capete se terminau cu găitane de culoare albastră. În timpul rece se mai purta un laibăr scurt din piele de miel sau oaie, ce se închidea pe umărul stâng și sub braț. În zilele de lucru se purta laibăr din stofă sau șubă. Bărbații mai în vârstă aveau mijlocul prins într-o preșchie de piele. Tinerii purtau brăcică tricoloră. Pe cap iarna se purta căciulă (clăbăț) din blană de miel sau oaie, neagră, cu vârful turtit. Vara se purta pălărie obișnuită, procurată din comerț, cele mai răspândite fiind cele negre și maro. Pentru ocazii deosebite se purta

o pălărie fină (pliș).

Obielele erau țesute în patru ițe și aveau forma dreptunghiulară. Culorile folosite erau roșu cu verde, negru cu alb. Obielele se purtau înfășurate pe pulpa piciorului până sub genunchi. În afară de obiele se purtau și ciorapi (ștrimfi) de lână. Peste obiele se purtau înfășurate nojițele (curele) opincilor. Când se rupeau opincile, acestea (se cârpeau) se reparau cu tălpoane în interior (bucăți de opinci), iar când și acestea se rupeau se puneau bucăți de piele numite „sfârloage“. Când se rupeau curelele, acestea erau prinse cu copcii de cupru (aramă). Cu timpul, locul opincilor a fost luat de către bocanci și cizme.

Cojoacele purtate de moniomeni erau de mai multe feluri, fiind piese vestimentare utilizate atât de bărbați, cât și de femei. Cojocul de box a început să fie purtat în perioada interbelică, și în special după cel de-al doilea război mondial. Acesta era confecționat din piele tăbăcită de oaie, miel, ied sau capră, și era purtat mai ales în zilele de sărbătoare.

Șuba, sau căbănița, este din pănură de lână albă sau albastră, și este lungă până la glezne. Aceasta are un guler (o glugă), un petec pătrat care, pe vreme rea, se leagă la capete cu două șnururi groase și apoi, trăgându-se peste cap, apare ca o „straiță“ de formă triunghiulară.

Cușma este o haină lungă fără mâneci, cu glugă, ce se încheie sub bărbie cu o cataramă de aramă, prinsă de o curea. Gluga este făcută dintr-o bucată de pânză din lână. Cuș(j)ma, la intemperii, servește ca haină de scutire sau de așternut; aceasta se poartă numai de călători și, mai ales, de păcurari, pentru a proteja celelalte haine spre a nu se murdări.

Ciorecii sunt din pănură de lână albă și se strâng cu o curea pe lângă corp, aceștia purtându-se iarna.

Cingătoarea; Ca încingători sunt folosite brăcirile, brăul, cureaua și prașche. Brăcirile sunt de diferite feluri, de asemenea și brăurile, pe care sunt făcute flori realizate cu acul (împistrituri, broderii); brăul este 15-20 centimetri de lat. Ca și închepturătoare sunt prinse catarama și curele, cu ținte pe margini sau împistrite cu fir de aur sau argint, vrâstă sau mătase. Brăul se poartă la sărbători, când săteanul este îmbrăcat - „chicic“ frumos.

Praștia (prașchia) este o curea lată din piele de vită, făcută la comandă de meșteri șelari, adeseori ornamentată cu diferite forme metalice (catarama, capse metalice) și prevăzută cu mai multe

buzunare ce serveau pentru purtarea diferitelor obiecte necesare (cuțit cu teacă, amnar, cremene sau iască, mai nou, chibrite, țigări, bani etc.). Cei înstăriți aveau două chimiruri, unul pentru uzul zilnic și unul pentru sărbători, bogat ornamentat cu flori.

Autorul este în posesia unor asemenea obiecte care rar se mai poartă sau se mai pot vedea, acestea aparținând familiei Mustăcilă, nr. 36. Mulțumesc pe această cale doamnei Paraschiva Mustăcilă pentru tot ce a oferit din zestrea familiei, pentru scoaterea „la vedere“ a acestor nepieritoare frumuseți.

Traista (straița). Aceasta se țesea la război, motivul ornamental fiind executat cu fir de lână colorată; baierile sunt realizate din fire groase de lână răsucite în patru. Traista se folosea la transportul cumpărăturilor făcute la oraș sau transportul diferitelor alimente la sălașe. Se mai păstrează obiceiul de a merge cu traista la „nănaș sau la baică“ de Paști, prima și a doua zi, și de Crăciun, a doua zi.

Toba și Cantul de lapte erau recipiente din tablă zincată care se foloseau la transportul laptelui care era dus la târg spre vânzare. Toba se transporta în spate, baierile acesteia fiind din curele de piele. Cantul se transporta manual. Doresc a aminti că laptele se transporta la târgul de la Bocșa Montană, existând un drum pe care-l străbăteau pe jos, zilnic, oamenii care locuiau mai tot timpul pe la sălașe. Acest drum pornea din Dealul Popii, Stupini, Părtele, Cărări, și se ajungea în Valea Măgurii și de acolo se trecea Podul Măgurii și se ajungea la târg, cale de 5 kilometri.

Acoperământul capului. Pe cap se purta pălărie obișnuită, procurată din comerț. Cea mai răspândită era pălăria neagră, dar se purta și maro. În zilele de sărbătoare și la ocazii speciale se purta pălărie „de pliș“. Iarna, locul pălăriei îl lua căciula de blană neagră de miel (laiu), numită în graiul locului „clăbăț“. Căciulile scunde se poartă cu fundul rotunjit, mai ales de către copii și bărbați. Căciulile de sărbătoare erau mai frumoase și mai îngrijite lucrute, cu lână mai fină, numai de culoare neagră; cei mai înstăriți purtau căciuli de astrahan.

În final, să menționăm că portul tradițional era în mare măsură identic cu portul din zonă. Dar și această sumară trecere în revistă a caracteristicilor portului oferă suficiente indicii care să dea o imagine a frumosului port din trecutul nu prea îndepărtat, din toate acestea rămânând doar câteva piese dispartate, scăpate ca prin minune de la pieire, prin colțurile neumblate peste care s-a așezat praful nepăsării multora și pe care am reușit a le aduna în micro-

muzeul personal. Poate a fost un fel de chemare prin care să-mi arăt prețuirea față de trecut, nutrind speranța că prețuirea trecutului și pasiunea de a colecționa mărturii ale trecutului pentru prezent și ale prezentului pentru viitor va încolți și în sufletele generațiilor tinere.

Obiceiuri, sărbători și credințe

Nașterea și botezul

Înainte de naștere, viitoarele mame sunt scutite de la muncile grele și li se îndeplinesc toate voile, ca să „nu li se lase“ și să piardă copilul. Sunt unele femei „greoane“, cărora, văzând ceva bun și gustos de mâncare, îndată „li se lasă“ (poflesc) a mânca. Femeile mai în vârstă, știute și pățite, dau din cele ce au femeii gravide, zicând: „na, că știu că ți s-a lăsat și să nu pierzi băiatul“. Iar cele nepricepute și neștiutoare nu-i dau, și apoi femeia, ce a văzut și n-a căpătat să guste, fiindu-i gândul tot acolo și dacă-i este rușine, nu cere, nu mult după aceea ajunge „să lepede băiatul“.

În tot timpul sarcinii, trebuie să se ferească, să nu fure, apoi să ducă mâna la față, în credința ca nu cumva acel obiect să se facă la cel nou născut și să zică: „nu iau unul, ci iau doi“, pentru că, fiind prinsă, în rușinea ei, copilul ce-l naște se ivește cu semnul lucrului furat pe corp, mai cu seamă poame, pe care nu le pot avea îndată, să nu pună mâna pe corpul lor, de teamă ca copilul să nu poarte aidoma, însemnat în acel loc, obiectul ce au voit să-l aibă. Nu este bine ca văzând ceva urât (un om șchiop, orb, olog, oameni sluți), prin vedere și mirare să atragă unele însușiri nefirești, care după naștere și până într-o lună de zile se cunosc foarte bine; spre a nu fi noul născut asemenea, zice „nu văd unul, ci văd doi“.

Dacă femeia a simțit simptomele nașterii și nu poate naște în răstimp de o oră, ia tămâie rămasă de la sărbătorile mari, precum Crăciunul, Boboteaza și Paștele, despre care credea că-i mai folositoare, o pune pe cărbuni aprinși, își face cruce și, afumându-se cu ea, se roagă la Dumnezeu, și mai cu seamă la Preacurata Fecioară Maria, în speranța că aceasta, ca protectoarea femeilor ce nasc fii, cunoscând durerile și greutatea nașterii, se va pune pe lângă fiul său, și acesta, ca Dumnezeu atotputernic, îl va ajuta și ușura greutatea nașterii.

Dacă interdicțiile din timpul sarcinii aveau drept scop anularea forțelor răului, după naștere, părinții practicau tot felul de acțiuni menite să influențeze în bine viața copilului. Nașterea copilului este considerată drept unul din cele mai fericite și vesele momente din viața oricărei familii. Dacă este băiat, bucuria este cu atât mai mare, deoarece acesta asigură continuitatea numelui familiei. În Moniom și nu numai există obiceiuri, credințe și superstiții

legate de nașterea copilului, referitoare la protejarea noului născut de diferite ființe malefice (făcături). La unele din acestea ne vom referi în continuare. Între cei ce vizitează femeia ce a născut, sau nou născutul, se poate întâmpla ca unul sau altul să aibă ochi răi și să-i deoache. Moașa, ca să prevină asemenea întâmplări, mai înainte de a veni cineva în vizită, îi descântă de deochi. În caz de boală, deochi, copilului i se descântă și i se stingeau câțiva cărbuni aprinși, sau bețe de chibrite, iar cu apa se ungea pe frunte și la buric.

Nunta

Nunta e precedată de logodnă; înainte de binecuvântare, preotul oficiant cere mirilor să declare că, liber, se însoțesc și-și vor îndeplini datoriile ce le revin. În cadrul logodnei se schimbă inelele (simboluri ale fidelității și iubirii nesfârșite). Se poartă două lumânări aprinse, închipuind „lumina” lui Hristos ce călăuzește pe tinerii „fii ai luminii”.

Toate ceremoniile (obiceiurile) îndătinate la căsătorii, poporul le cunoaște cu un singur termen - „nuntă”. La căsătorie participă mulțimea toată a sătenilor, care iau în felul acesta act de faptul că noii membri maturi au fost primiți în obște, că s-a născut o nouă familie, căreia trebuie să i se asigure traiul bun în mijlocul lor. Scopul căsătoriei este de a avea o consoartă spre ajutorare și petrecere, spre mângâiere și alinarea durerilor în caz de nefericire și suferință, mai pe scurt - spre împărțășirea binelui și a răului, a bucuriei și întristării în decursul întregii vieții, apoi de a avea urmași legitimi, care să păstreze numele de familie, ca sângele și seminția lor să nu se stingă niciodată, și nu în ultimul rând ca să aibă cine moșteni averea părintească, ca aceasta să nu treacă în mâini străine. Și, nu în ultimul rând, să aibă cine să-i îngrijească și sprijini la bătrânețe, iar după moarte să aibă cine-i jeli și înmormânta creștinește, a-i pomeni și a le da de pomană și a se ruga pentru iertarea păcatelor, și să nu li se strige că degeaba au trăit în lumea aceasta, după cum prea adesea se întâmplă celor ce rămân necăsătoriți.

Iată de ce, încă din cele mai vechi timpuri, ceremonialul nunții fondatoare captează interesul maxim al celor implicați direct: mirele și mireasa, care astfel „intră în rândul oamenilor”, părinții, nănașii - părinții lor spirituali - întregul familiei, neamurile, satul. Nu este întâmplător că, dată fiind însemnătatea personală și socială a căsătoriei, oamenii au căutat să-i confere un aspect cât mai festiv. În mare, nunta tradițională a moniomenilor, așa cum au apucat-o

bătrânii satului, concretizează aceeași structură și obiceiuri asemănătoare ceremonialului nupțial caracteristic tuturor românilor. În cursul zilei de joi, dinaintea nunții, părinții sau chiar tinerii merg prin sat chemând la nuntă neamurile, vecinii, cunoștințele, sau trimit invitații rudenilor din alte localități.

Nunta se începe în ajunul zilei de duminică, de regulă sâmbătă seara, când nașul și giverii așteaptă muzicanții tocmiți dinainte, la intrarea în sat. De acolo până la casa nașului, pe tot parcursul traseului, cântă muzica. Nașul, împreună cu neamurile din partea sa, așteaptă viitori miri, care vin cu giverii și câteva neamuri „din scurt”. Mirii aduc nașului: capul de porc, răchie, brânză, pâine și sare, și un cocoș. Dacă cocoșul adus cântă la miezul nopții, înseamnă că la nuntă va fi numai voie bună, iar dacă nu, trebuie să fie foarte atenți să nu se întâmple ceva rău. În acest cadru restrâns se servește masa, se bea, se cântă și se joacă până către dimineață, se adună aceia care au participat sau participă la prepararea sau pregătirea bucatelor pentru invitați. În seara de sâmbătă, se pregătește „steagul”.

Căsătoria timpurie era un obicei vechi pe care îl relatează și Fr. Grisselini în Istoria Banatului Timișan 1774 -1777. La pagina 161, acesta scria: „Valahii se căsătoresc foarte tineri, așa că dacă o fată a împlinit vârsta de 12 ani, era cerută în căsătorie. Totuși, mai ales în trecut, adesea căsătoriile erau aranjate de părinți sau rude, punându-se accentul pe interesele de familie, în special averea, în dauna sentimentelor”. Când cei doi tineri se hotărăsc să se căsătorească și familiile celor doi sunt de acord, urma peșitul fetei, cu participarea junelui (tânărului) și a părinților săi, spre a stabili data logodnei, ocazie cu care părinții discutau numai între ei zestrea fetei și dreptul de proprietate al fetei asupra unei părți din averea junelui, după care urma logodna (căpara) care în ultimii ani a mai pierdut din fastul de altă dată.

Logodna se mai numea și „nunta mică”, deoarece se desfășura într-un cadru mai restrâns. La loc de frunte era nănașul, care purta toate tratativele cu părinții fetei în vederea viitoarei căsătorii. Până la nuntă se fac toate pregătirile din partea ambelor familii. La câteva săptămâni de la căpară avea loc nunta, care, în general, se sărbătorește cu mult fast, în prezența unui mare număr de rudeni și prieteni. Ziua principală a desfășurării nunții, cu momentele principale de practici rituale, este duminica.

De la casa mirelui, în dimineața nunții, giverii și invitații care

doresc merg după naș. Aceștia se reîntorc cu nașul, însoțiți de muzicanți până la casa mirelui, după care alaiul se îndreaptă spre casa miresei. La casa acesteia are loc „gătitul miresei“, care este ajutată de femeile casei. Ajungând la poarta miresei, aceștia constată că poarta casei este încuiată, se bate în poartă și se strigă să deschidă poarta, zicând: „Oameni buni, deschideți poarta, căci noi suntem un grup de vânători și am văzut o căprioară intrând aici. După multe discuții contradictorii se deschide poarta, se schimbă și se ciocnesc sticlele cu băutură. După un timp li se aduce o fată mică, spunând că aceasta este căprioara căutată; vânătorii spun că alta trebuie să fie, li se aduc încă două fetițe, iar până la urmă este adusă adevărata mireasă.

Se joacă hora și întreg alaiul se îndreaptă spre biserică. În sunetul muzicii și al zgomotelor de armă trase de posesorii de arme (pentru a alunga duhurile rele), alaiul se îndreaptă spre biserică în frunte cu mirele, mireasa, nănașul, nănașa, giveri „domnișoare de onoare“, urmași de neamurile mai apropiate, de stăgھیș, de invitați, de curioși. Întotdeauna, mirele este acela care se duce după mireasă, indiferent unde are loc nunta. Stăgھیșul este o rudă apropiată a mirilor, care poartă steagul - simbol al nunții, și însoțește peste tot pe nănaș, cu alaiul sau nuntașii, și are obligația să „ureze“ (chiuie) și să joace steagul.

Steagul este făcut de femei sâmbătă seara. Acesta are în partea de jos o prăjină înfășurată cu brâu tricolor, iar partea de sus este frumos ornamentată cu ștergar, catrințe, batistă colorată floral, verdeață și un clopoțel în vârful steagului. Stăgھیșul conduce hora și mireasa la cununie, după care se pune pe casa unde are loc nunta și se păzește cu strășnicie pentru a nu fi „furat“ și a nu se cere răscumpărarea de către cei ce l-au luat. La orice nuntă se întâlnesc și giverii, care erau de asemenea rude apropiate și sunt considerați ca martori la cununie, fiecare având și o givăriță (fată de joc).

Semnul distinctiv al giverilor sunt frumoasele ștergare de givăr pe care le poartă în diagonală; totodată au și o ploscă cu țuică cu care servesc participanții la nuntă pe tot traseul de la casa unde se petrece evenimentul (aceasta este o sticlă cu o formă bombată sau plată, care este frumos ornamentată în curea de piele și se poartă pe umărul drept). Cununia bisericească se desfășoară conform tipicului. În timpul slujbei, cei doi tineri sunt legați de mână cu o batistă albă sau un ștergar, înainte de punerea cununilor. Cununiile sau coroanele ce se așează pe capetele mirilor semnifică bine-

cuvântarea Tatălui Ceresc, înseamnă puterea de a întemeia și conduce o familie ce se dorește a fi trainică. De partea văzută a tainei cununiei țin cuvintele preotului: „cunună-se robul lui Dumnezeu (N) cu”... și rugăciunea „Doamne, Dumnezeul nostru, cu mărire”. Nu este lipsit de semnificație că, spre sfârșitul slujbei cununiei, tinerii vor jura pe Sf. Evanghelie și pe Sf. Cruce, că vor păstra „legătura dragostei” până la mormânt.

Din paharul comun, mirii gustă de trei ori vinul sfințit, ce înseamnă soarta comună a vieții lor conjugale. De menționat este faptul că tinerii nu aveau voie să mănânce nimic în acea zi până nu erau cununați. Se aruncă bani înainte sau peste miri în timp ce ocolesc masa cununiei. Ca datină superstițioasă poate fi menționată încercarea miresei de a-l călca pe picior pe mire în timpul slujbei, pentru a-i fi supus toată viața. După cununie, tinerii cununați ies pe ușa dinspre nord în ocolul bisericii; la ieșire se aruncă cu grâu peste aceștia, existând credința că astfel vor avea o viață îmbelșugată, iar mireasa se întoarce cu spatele către rândul unde stau „domnișoarele de onoare” și aruncă buchetul de flori. Există credința că aceea care prinde buchetul se va căsători cât de curând.

După cununie se joacă hora în ocolul bisericii. La ieșirea din curtea bisericii și pe o bună distanță de drum se joacă hora, la care iau parte mirii, nănașii, giverii, socru-mare și alți nuntași, după care alaiul joacă hora și celelalte jocuri la Crucea din centrul satului (la comandă), apoi se îndreaptă spre casa unde are loc nunta. La poartă este pus „un vătrai” cu jar și tămâie, peste care trec mirii și toți nuntașii care sunt de asemenea stropiți cu un busuioc cu „molidvă”. Soacra mare îi leagă cu ștergarul pe miri peste mijloc, urându-le mulți ani fericiți, invitații se așează la mese frumos pregătite și decor adecvat unui asemenea eveniment. După servirea bucatelor alese, pregătite pentru acest eveniment, invitații joacă în fața casei unde se ține nunta, acompaniați de muzicanți și solistul invitat special, și se joacă hora.

Cele trei hore la nuntă sunt: Hora de mână, urmată de Hora de la Oravița, Hora Bisericii (Hora Popii), urmată De Doi, apoi de Ardeleana - Sârba (sucita), De Doi (brâu). Seara târziu, urmează „cinsta”, strigarea acesteia dând un farmec aparte nunții. Toți nuntașii care participă la nuntă, în frunte cu nănașul, aduc tinerilor căsătorii daruri în obiecte și bani, care reprezintă ajutorul solidar pe care-l acordă comunitatea sătească tinerei familii. Pe tot parcursul desfășurării nunții se fac o serie de glume care sporesc veselia, se

fură pantoful miresei, la care, bineînțeles, își dă și ea concursul, sau se fură steagul de pe casă; toate acestea trebuie răscumpărate de către giveri, socru-mare sau stăghiș.

După masa de noapte are loc strigarea cinstei. Cu acest prilej se aleg 1-2 oameni care fac strigarea cinstei (numiți cinstăși). Ei trebuie să fie buni de gură, înzestrați cu simțul umorului și al observației, deoarece rolul acestora este de a satiriza fără menajamente pe toți cei ce aduc daruri, după defectele fiecăruia, zgârcenie, necinste, înfumurare. Cel satirizat nu trebuie să se supere. Strigarea începe astfel: „Cine a fost om de omenie X (i se spune numele de bațjocură) s-o arătat cu suma de bani “ ... plus cadourile aduse de persoana care a fost strigată, și încep satirizările la adresa acestuia; după aceasta se strigă: „Hai la moară, hai la moară. Pică piatra și-l omoară“, și continuă cu următoarea persoană același procedeu. Dacă cel ce oferea banii noilor căsătorii avea copii de însurat i se spunea: „Să-i ardă casa“, adică să fie și la el în casă nuntă și zarvă mare. Se mai puneă încă o dată masa, se cânta și se dansa până către dimineață, nuntașii plecând acasă să se odihnească.

Nunta reîncepe luni spre prânz și se ține până seara. Luni dimineața se învelește mireasa de către femei, punându-i-se batic pe cap, moment care marchează intrarea fetei în rândul femeilor. Mirele și mireasa erau îmbrăcați în costum popular local, mireasa avea un voal mai scurt pe cap și o cununică realizată din flori naturale sau artificiale. Nașul și nașa purtau, ca și mirii, costum popular, la rever purtau „flori de nuntă“ artificiale, deosebite de ale celorlalți nuntași, care purtau doar o floare de nuntă simplă; aceasta se întâmpla până prin anii 50 ai secolului trecut.

Luni, înainte de a se merge la râu (la spălăcanie), stăghișul, giverii, nașul și muzicanții merg la casa mirilor. Aceștia găsesc poarta încuiată, bat în poartă cerând ca mirii să iasă afară ca să-i ducă la spălăcanie la râu; atunci li se prezintă doi oameni travestiți în bărbat și femeie, pretinzând că aceștia sunt mirii, sau în locul miresei se arată o bătrână sau o fetiță îmbrăcată în mireasă. Pe rând, aceștia refuză pe cei prezentați, creând momente pline de haz, care să stârnească veselia nuntașilor. După care sunt aduși noii miri, care, împreună cu nuntașii, părinții ambilor tineri, giverii, stăghișul și nașii, se îndreaptă spre râu.

Pe tot traseul se joacă hora și se distrează de glumele celor doi travestiți mascați „măimuci“, care aruncă în apa pârâului pe

părinții mirilor sau pe alte persoane. Mersul la râu, la udat, îndeplinește ritualul magic de curățire cu ajutorul apei curgătoare. Cei doi tineri căsătoriți duc un „șofei“ legat cu un ștergar, având înăuntru un polonic. Ajunși la râu, se umple vasul cu apă, iar tânăra ia apă cu polonicul și stropește pe cei din jur. În interiorul șofeiului se mai găsește un ou în care se aruncă cu monede de către cei doi tineri nou căsătoriți, până este spart. Dacă este spart de mire există credința că primul născut va fi băiat, dacă este spart de mireasă, va fi fată. După acest ritual, alaiul se îndreaptă din nou spre sat, unde se joacă hora în centru, la Cruce. După aceasta, nuntașii și mirii merg la casa nașului, unde sunt serviți cu băutură și prăjituri, se joacă în curtea nașului, cei rămași în stradă fiind și ei serviți cu băutură și prăjituri, deoarece nu poate intra tot alaiul nunții în curte. După aceea, alaiul se deplasează împreună cu nănașii și mirii la casa unde se ține nunta, după care se intră la masă; aici, pe tot parcursul cât se servesc bucatele pregătite, muzica și solistul delectează auditoriul prezent.

Seara se organizează așa-zisul „joc al miresei“: cel care preferă să danseze cu mireasa trebuie să plătească. Se pun banii într-o farfurie, „givărul“ joacă primul mireasa dansul „de doi“, apoi ceilalți plătitori. Se dansează apoi până spre marți dimineață, după care fiecare merge spre casa lui, luând sfârșit toată această petrecere. Marți și miercuri vin neamurile mai apropiate să pună la punct curtea unde a avut loc evenimentul, să desfacă cortul, să ducă înapoi vesela împrumutată, scaunele și mesele, iar după aceea se bea, se mănâncă și se chefuiesc toți. Într-o expresie existentă la Moniom, „torinesc toți“. De prin anii 60 ai secolului trecut, portul și-a pierdut din însemnătate, iar de prin anii 90 nu se mai țin nunți de câte două zile, după cum era tradiția, de a merge a doua zi la râu și de a se masca. În zilele noastre, în conținutul obiceiurilor de nuntă au loc schimbări, în sensul păstrării celor mai frumoase tradiții. Se poate afirma că astăzi are loc un proces de schimbare a mentalității asupra riturilor cu caracter magico-religios. Ne întrebăm: dacă și aceste obiceiuri încep să dispară, ne-a mai rămas ceva păstrat pentru posteritate?

Moartea

Legea firii ne amintește că orice om născut trebuie să și moară. Viața și moartea sunt nedespărțite una de alta, ca cele două fațete ale unei monede. Moartea în creștinism nu înseamnă un

sfârșit al existenței, ci o trecere spre veșnicie, a cărei pregătire se face în viața pământească, indiferent de efemeritatea ei. Creștinii socotesc moartea o „adormire“ pentru viața de aici, nu însă și pentru viața de dincolo. Cei adormiți trăiesc în veșnicie prin sufletul nemuritor. Orice om știe că trebuie să moară, dar, desigur, nu cunoaște clipa. De starea în care se află sufletul în momentul morții depinde ca omul să fie fericit sau nefericit în veci. Mai trebuie să reținem și adevărul că omul moare, de obicei, la fel cum a trăit: dacă trăiește în păcat, în păcat moare, iar dacă își petrece viața în frică de Dumnezeu, în frică de Dumnezeu își va da sufletul.

Dintre toate practicile și obiceiurile care s-au transmis prin tradiție din generație în generație, nici una nu are rădăcini mai adânci în sufletul poporului și nici nu s-a menținut cu atâta tenacitate ca rânduielile ce privesc înmormântarea și soarta sufletelor după moarte.

Agonia

Când omul este grav bolnav și nu mai are mult de trăit sau este adus de la spital în ultima fază a morții, pe la casa acestuia vin rudele, vecinii mai apropiați și nu în ultimul rând este chemat preotul pentru Împărtășanie (spovedanie). Ei își cer iertare pentru unele fapte, vorbe aruncate la mânie sau alte neînțelegeri avute. Cei din familie, când observă că bolnavul este în pragul decesului (trage să moară) aprind lumânările sau îi țin lumânările, cum de altfel se face la toți românii. Aceasta se face și pentru ca să se știe că mortul este creștin și, mai ales, că o să vadă pe lumea cealaltă, unde domnește întunericul deplin. Dar, înainte de a muri, este chemat preotul.

Spovedania

În Moniom există obiceiul ca muribundul să se spovedească și să se împărtășească înainte de a muri; mai ales în situațiile în care se chinuie, (trage să moară), adică nu-și poate da duhul ușor, este chemat preotul (părintele) care-i citește din cărțile sfinte. În afară de preot, la spovedanie nu asistă nimeni, pentru că atunci se mărturisesc cele mai ascunse taine pe care muribundul nu le-a spus nimănui în timpul vieții. În protocoalele bisericii sunt puține cazuri în care s-a refuzat împărtășania de către muribund.

Vestirea morții

Când se moare, cineva din casă merge la crâșnic ca să tragă clopotele. Dacă se moare seara, clopotele sunt trase a doua zi dimineață. În cele trei zile cât este ținut mortul în casă, clopotele sunt trase de trei ori - dimineața, la prânz și seara, iar în ziua

înmormântării de mai multe ori. Auzind clopotele, oamenii ies pe la porți, în stradă, și încearcă să afle cine a murit. Toți membrii familiei și neamurile mai apropiate respectă doliul. În afară de trasul clopotelor la biserică, se îmbracă haine negre, capul se poartă descoperit, se lasă bărbă.

Îmbrăcatul mortului

Înainte de a fi pus pe masă, mortul se îmbracă cu haine care de obicei sunt noi, sau după dorința exprimată încă în viață. Până prin anii 50 mortul era îmbrăcat în costumul popular local care era compus, pentru femei, din: batic, de obicei negru, ciupag, poale, catrință, opreg, pieptar, iar în picioare ghete. La bărbați costumul popular era compus din: cămașă, izmene, clăbăț sau pălărie, pantaloni, laibăr, iar în picioare bocanci, alături fiind așezată o cârjă cu care s-a sprijinit în ultimii ani ai vieții.

Pregătirea mortului

Dacă moare o persoană de sex masculin, este chemat un om mai în vârstă pentru a bărbieri, tunde, îmbăia și îmbrăca mortul. Acesta este pus într-un recipient de lemn sau tablă și este spălat. În apă, mortul este ținut în funcție de anotimp; dacă este vară mortul se ține o oră în apă cu sare, ca trupul să se răcească și să nu se strice pe parcursul celor trei zile. Recipientul în care a fost spălat mortul nu este bine a se folosi și la altceva. După ce a fost îmbrăcat în hainele de moarte, acesta este așezat pe o masă, de obicei între ferestre, cu capul spre răsărit, cu picioarele spre ușă. Măinile se așează pe piept, dreapta peste stânga, ceea ce înseamnă că răposatul cere iertare de la toți și îi roagă să solicite îndurarea lui Dumnezeu pentru dânsul. Mortului i se închid ochii și gura, indicându-se prin aceasta că odată cu moartea pier toate vorbele ce se rosteau cu gura și toate poftetele ce se stârneau prin mijlocirea ochilor. Mortul se pune pe o scândură, până ce sicriul va fi gata.

La căpătâiul mortului se aprind lumânări; de asemenea, sunt aprinse toate luminile din casă și curte. Oglinda este acoperită cu un cearșaf sau prosop, iar ceasul de perete este oprit. După ce mortul a fost spălat, îmbrăcat și pus pe masă, se trag clopotele, apoi este chemat preotul pentru a face serviciul cunoscut sub numele de „ieșirea sufletului“, precum și pe cel cunoscut sub numele de „stâlpi“. Pe pieptul mortului se pune o lumânare deosebită de celelalte, în forma unui colac, numită „stat“ pe care, după credințele generale românești, se reazimă mortul când trece peste puntea raiului. Tot pe piept se pune și o cruce. Scândura va fi așezată după înmormântare

peste șanțul din fața casei, peste o apă curgătoare, după ce a fost scoasă pe fereastră. Credința este că sufletul mortului să aibă trecătoare pe lumea cealaltă.

Priveghiul

Tot timpul mortul este „priveghiat“ de către rude, prieteni, vecini, ca nu cumva duhul rău să-i stea prin preajmă. Cei ce vin să vadă mortul intră în camera în care acesta zace, își fac cruce și zic un „Dumnezeu să-l ierte“, apoi transmit condoleanțe familiei îndoliată. Apoi se așează lângă mort, pe scaunele puse de o parte și de alta a sicriului, sau în altă cameră, bând pentru sufletul mortului. Decedatul se ține 3 zile, interval în care se organizează priveghiul. La anumite ore - la 12 din zi sau din noapte, se înconjoară mortul cu jar peste care s-a presărat tămâie de trei ori, ca nu cumva să se apropie necuratul. Noaptea, mortul se acoperă cu o pânză albă (pânza de deasupra), iar ziua această pânză se așează la picioare.

Numărul celor care stau la priveghi depinde de vârsta celui decedat, renumele de care s-a bucurat în cadrul colectivității, cumnați, frați sau copii. Se face lista cu cei ce vor participa la săparea gropii, a celor ce vor duce crucea, steagurile (prapori) sau mortul. În tot timpul cât mortul este în casă, femeile aduc lumânări sau flori și descriu faptele bune pe care le cunosc. Dacă persoana decedată este de vârstă înaintată, nu se jelește exagerat. Unele mai bătrâne, foarte pricepute în bocit, descriu în poezie viața acestuia. Bocetele rezumă împrejurările morții, aducând ritmat pe generic momente din viața defunctului și relația acestuia cu membrii de familie și cu prietenii. Melodia, structura textului și conținutul lor amplifică durerea, fiind cel mai dramatic moment al ceremonialului. Textele evocă în general plecarea pe un drum lung, fără întoarcere, dar gândul lui rămâne la cei dragi, pe care îi roagă să se gândească la el mereu, să-i ierte eventualele greșeli. În alte texte se arată și greutățile pe care le va întâmpina familia prin pierderea celui drag. Se cântă zorile în dimineața înmormântării (pe la ora 5).

Când moare cineva în sat, ca datină bisericască după trecerea din această viață, este aceea a tragerii clopotelor de la biserică, după cel mort, „prerupt“, adică cu întrerupere. Dacă mortul e bărbat - se trage cu întrerupere de trei ori, dacă e femeie - de două ori, după care urmează o tragere a clopotelor de mai lungă durată. În decurs de trei zile, cât mortul stă pe masă, se trag clopotele în fiecare zi, dimineața, la amiază și seara, ca să vestească pe cei vii că un sătean a trecut în lumea cealaltă și să-i cheme la rugăciune

pentru sufletul lui.

Săparea gropii

Înainte de a junge oamenii care trebuie să sape groapa, o femeie sau rudă apropiată merge la cimitir cu o olcuță cu jar și tămâie pentru a ocoli locul unde va fi groapa. Pe parcursul drumului către cimitir acea persoană nu trebuie să vorbească cu nimeni. Groapa este săpată în dimineața zilei înmormântării, de către 3-5 persoane, pentru că altfel, se crede, va muri cineva din casa respectivă. Dintre persoanele participante la săparea gropii, doar cel care a dat prima oară cu sapa în locul unde s-a făcut groapa primește o găleată în semn de răscumpărare pentru sufletul mortului. Unul din ei rămâne să păzească groapa până la venirea cortegiului funerar, în vreme ce ceilalți se întorc la casa decedatului. Se dau 24 de colăcei cu 24 monede, ca să fie de pomană și pentru a avea bani de trecere pentru lumea cealaltă.

Sicriul

Sicriul era confecționat din scândură de meșterul tâmplar sau este cumpărat de la pompe funebre. Sicriul cu corpul neînsuflețit este ținut tot timpul deschis. Măsura sicriului mortului era luată cu un băț de alun, după care se sapă groapa, iar acesta este îngropat odată cu sicriul și cu lemnul de susținere de la mijlocul sicriului.

Împiedicarea mortului

Există credința că oamenii răi se pot transforma în strigoi, la scurt timp după ce omul a decedat; înainte de a-l așeza în sicriu, ca să nu se transforme în strigoi, o femeie știutoare pune o crenguță de rug (trandafir sălbatic, măceș) și o sfoară cu care-l împiedicau pe mort, ca „să nu vină muroni“. Se pune în sicriu: mac, usturoi și tămâie, iar între picioare o crenguță de rug, credința fiind că mortul nu putea veni acasă până nu număra toate boabele de mac, ca mai apoi să se împiedice în rugi, să nu mai poată veni acasă. Într-o batistă se pun boabe de porumb, boabe de fasole, semințe de dovleac, pene de găină și alte păsări de curte, păr de vacă, cal, lână de oaie, și se legau toate acestea de o mână a mortului, învelite cu un prosop, și se spunea de trei ori: Să rămână tot norocul tău. În casa noastră

Această legătură este ținută 3 zile, cât mortul este în casă. Mai era credința că oamenii răi la suflet și care au obrații exagerat de roșii se pot face strigoi.

Cele trebuincioase mortului pentru ultimul drum sunt: în buzunarul mortului se pun nouă bănuți pentru plata celor nouă „vămi“

pe care urmează să le treacă, oglindă și piaptăn, dacă este femeie, o batistă nouă nefolosită și 24 de monede. Dacă este bărbat: 24 monede, batistă, piaptăn, oglindă, țigări dacă a fost fumător, și cârja în care s-a sprijinit în timpul vieții. În buzunar se mai pune tămâie. Dacă cel mort este copil sau fată, se pun și dulciuri alături de cele necesare adulților și enumerate mai sus.

Slobozirea izvorului

Slobozirea izvorului se face înainte ca mortul să fie scos din casă. Se pune „izvorul de mână“, care constă în: o cană mare de sticlă (bocală), un pahar și o farfurie cu 5 colăcei și 5 lumânări. Dacă este de post: rahat, napolitane sau biscuiți, iar de slastă: salam tăiat în felii și brânză. Acestea se dau de pomană împreună cu o găleată și o cană. Tradiția este de a se bea din găleata primită 9 dimineți la rând apa potabilă scoasă din fântână, câte o cană cu apă în fiecare din cele nouă zile. Tradiția spune că apa va ajunge la sufletul mortului. Tot acest ritual se ține în fața fântânii de unde se scoate și apa pentru slobozirea izvorului.

Prânzișorul

Din momentul morții și după ce este îmbrăcat și așezat pe masă, se deschide „prânzișorul“, care constă în: o cană mare cu apă, o farfurie cu mâncare, lingură și prosop ce se dă celor ce sunt la priveghi sau ajută la pregătirile premergătoare înmormântării; toate acestea se așează pe un prosop. Dacă a murit de dimineață „prânzișorul“ se face seara, iar dacă a murit seara, se face dimineața. Acest ritual se ține 9 zile, folosind același prosop, cană, pahar și lingură. După aceasta se scoate prânzișorul din casă și se dă de pomană, 9 colaci și 9 lumânări.

Zorile

Zorile sunt cântate în ultima dimineață a zilei, când mortul se mai află în casă, între noapte și zori, dimineața pe la ora 5, la fereastra la care dorește familia. Zorile sunt cântate de femei îndoliate, întotdeauna trei, cinci sau șapte; cea care știe versurile începe să cânte, iar celelalte repetă fiecare vers de două ori. Textul redă gradat greutatea și importanța opțiunii drumețului în marea trecere. Redăm în întregime acest ritual.

*Scoală mi-ce scoală,
Vremea-i de sculat,
Cocoșii or cântat,
Golâmbii or zburat.
Zorii mi s-or vărsat,*

*Soare s-o înălțat,
Mi s-o apropiat,
Vremea-i de plecat.
Auzi loane, auzi!
Nu mi ce grăbi*

De aici de-i porni,
Până or auzi,
Neamurile de or veni,
Și vi-ți întâlnești,
Dă vi-ți givăni!
Trândăfire fire,
Ce-ai slăbit din fire?
Ce te-ai zăbovit,
De n-ai înflorit?
Eu m-am zăbovit
De n-am înflorit.
Că eu am privit
Pân s-o despărțit.
Sufletul de case,
De lumea frumoasă,
De lumea cu soare,
De vânt cu răcoare,
Și de pomi cu floare.
Trândăfire fire,
Rău ești și la fire.
De ce te-ai grăbit,
Tu de-ai înflorit,
Mai de gimineată
Ca ieri gimineată?
Dar eu m-am grăbit,
Vremea m-o venit,
Mie de-nflorit.
Ca ție de pornit,
Jos cătră apus,
Unge-i soarele ascuns.
Unge-s toate flori,
Cu toate surori,
Floarea Soarelui,
În poarta raiului.
Întreabă florile,
Unge li-s miroasele?
Sara o plouat,
Noapcea o-nsăninat,
În zori bruma o căzut,
Mirosu o pierdut.

Suflet gespărțat
De lume mahnit,
De cale găcit
Pleacă și se duce.
La mare ajunge.
Vine marea mare,
Mare tulburare.
Vine greu urlând,
Lumea-nspăimând,
Unde ei aduce.
Ca lumea s-o îmbrace,
Tot molini colini.
Brazi din rădăcini.
La vadu mărilor
Îi bradu zânelor,
Sufletu-i ajungea,
Frumos se ruga.
Brage să-mi fii frace,
Inima ți-o abace!
la-ncingeți tu încinge,
Să le pot cuprinde,
Vârfurile tale!
Să trec păste ele
Marea daia parce,
Ea lumea desparce.
Eu nu le-oi încinge,
Să le poți cuprinde,
Vârfurile mele,
Să treci păste ele.
Că-n mine o-ncuibat
Și o și-npuiat,
Roșu șoimuleț
Cu ochii semeți.
În ele să nu ce-ncrezi,
Nici nu vii gânghi,
Puii ce-or simți.
Ei or șuiera,
Tu ci-nspăimânta,
În mare vii căgea,
Și te vei îneca.

În vadul mărilor,
În bradul zânelor,
Sufletul stăcea,
Și iar se ruga.
Brage să-mi fii frace,
la-ncingeți tu-ncinge,
Să le pot cupringe,
Tulpinile tale!
Să trec păste ele,
Marea daia parce
Ea lumea să desparce.
Eu nu le-oi încinge,
Să le poți cupringe,
Tulpinile mele,
Să treci păste ele.
Că-n mine o-ncuibat,
Și s-onpuiat,
Vidra lătrătoare,
De oameni pângitoare.
Eu nici n-oi găngi,
Puii ce-or sâmți.
Și mi ce-or lătra,
Tu cii înspăima,
În mare vii căgea,
Și cii-neca.
Treci-mă și-așa,
Doar nu mă-neca!
La vadul mărilor,
Bradul zânilor,
Sufletu aștepta.
Iar să mai ruga,
Brage să-mi fii frace,
Inima-ți-o bate.
la-ncingeți tu-ncinge,
Să le pot cupringe,
Rădăcini a tăle,
Să trec păste ele!
Marea daia parce,
Ea lumea o desparce.
Ba eu n-oi încinnge,

Să le poți cupringe,
Rădăcini a mele,
Să treci păstă ele.
Că-n mine o-ncuibat,
Și s-o împuiat,
Galbăna șărpoane.
Și-mi piere de foame.
Eu nici n-oi găngi,
Puii ce-or sâmți,
Ei or șuirea,
Tu cii înspăima,
În mare vei căgea.
Și te vei îneca.
Hai bradule, hai,
Că mult mă rugai!
O rugare mare,
Cu multă răbdare.
Măi brade brade,
Eu mai am un frate,
Și îi păcurărel.
Și are un toporel,
Și-o veni cu el.
Și-am doi verișori,
Doi voinici feciori.
Ei s-or givăni,
La cine or veni,
Și mi ce or tăia!
Jos ce or doborâ,
Maistorii or veni,
Și mi ce or ciopli.
Ei dân cine or face
Ca să fie pace!
Punce păstă mare!
Să aibă trecătoare,
Suflete ostănite,
De cale găcite,
Către rai pornice.
Bradul să-nspăimă,
Jos mi se culcă,
Marea o-ncălecă,

Punce să făcea.
Sufletul trecea,
Marea fără nume,
Pră ailaltă lume.
Pași suflute, pași,
Făr nicicât necaz.
Că doar, doar, vii trece,
Cu multă răbdare,
Și-ale șapce vame.
Auzi, loane auzi!
Apoi să ce duci,
Până dai s-ajungi.
La cea salcă mare,
Mare și rotată,
De vârf aplecată,
Și cu frunza lată.
Unge drum să-nfrânge,
Drumu-i jumătate.
Calea-i să dăsparce,
Acolo să stai,
Și sama să iai.
În stânga să n-o ieii,
Că-n parcea stângă,
Îi o cale strâmbă.
Strâmbă și urâtă,
Cu lacrimi stropită.
Strâmbă și astupată,
Cu lacrimi udată.

Tot în aia parce
Îs câmpuri arace,
Cu spini sămănace,
Și cu flori alese.
Tu flori vii culege
Ca la vii petrece,
Și îi Maica Mărie,
La masă și scrie.
Roagăce dă ea,
Intră și ceo scria,
Mă cem că nu vrea!
Că coala i s-o umplut,
Condeiu o pierdut,
Și tu ci vii întoarce,
Când cerbii or ara,
Tutche or sămăna.
Pămânce, pămânce,
De azi înaince,
Tu să-mi fii părince.
Să nu ce grăbești,
Să mă putrăzești.
Că eu ție-ți dau,
Înapoi nu mai iau.
Spate dale mele,
În brațele tele.
Fețișoara mea,
Sub privința ta.

Înmormântarea

În ziua în care este fixată înmormântarea, se trag clopotele pentru a se merge la biserică spre a fi aduse steagurile (praporii) în număr de 5 sau 7, targa (căloni) cu care este transportat sicriul, copii (giecii) între 7-12 ani, care se îmbracă cu hlamide albe și care țin în mâini: primul crucea, ceilalți ripizii. Cu puțin timp înainte de ora fixată pentru începerea ceremoniei funerare, la casa unde este mortul încep să se adune vecinii, rudele, colegii de serviciu, prietenii. La unele înmormântări, dacă cel decedat este tânăr, participă tot satul, în sensul că aproape din fiecare casă vine cineva să-l însoțească pe mort pe ultimul său drum, la cimitir.

Cei din casa defunctului agață cu un ac de siguranță pe umărul fiecărui bărbat care duce sicriul, steagurile, crucea, coroanele, iar la copiii care duc ripizile, câte o batistă; uneori toți cei ce participă primesc câte un prosop în jurul brațului. Se dau lumânări învelite în prosoape la preot și cantori. La Moniom înmormântările se fac după-amiază, când soarele coboară, nedând șanse de reîntoarcere celui plecat în lumea celor drepți. Mortul este scos din casă, cu picioarele în față. După scoaterea acestuia din încăperea unde a fost „priveghiat“ 3 zile de către neamuri, vecini, prieteni, și ducerea lui în curte, preotul citește parastasul, după care îi face semnul crucii pe mâinile împreunate, cu vin, și tămâiază mortul. Vinul rămas este dus de „făcătoare“ la cimitir, pentru că și acolo preotul face același lucru înainte de a se acoperi cu pământ sicriul.

Preotul descrie viața și faptele bune din viața celui trecut la cele veșnice. Sicriul este apoi închis cu capac (în ultimul timp, mortul e dus la biserică și la cimitir cu sicriul deschis). Și în curte, picioarele mortului sunt îndreptate în direcția porții. Sicriul cu corpul defunctului se scoate în stradă, unde se formează cortegiul funerar, după cum urmează: în fața cortegiului merge cel ce duce crucea, ce va fi așezată la căpătâiul mortului după ce va fi îngropat; urmează cei ce duc coroanele de flori, copiii cu ripizi, cei ce duc steagurile - „praporii“ care au fost aduse de la biserică înainte de a se forma cortegiul. Urmează preotul, cantorii, sicriul purtat de patru bărbați (mai sunt însărcinați cu aceasta încă doi, care sunt rezerve, și-i schimbă pe cei care au obosit, sau sprijină sicriul pe mijloc cu un par de lemn, sau duc capacul sicriului); după sicriu, urmează, în cortegiul, mai întâi familia, neamurile cele mai apropiate, apoi celelalte rude, vecinii, prietenii.

Și în Moniom există obiceiul ca, în timp ce mortul este dus prin sat, înspre biserică sau spre cimitir, convoiul funerar să se oprească pentru „oginituri“ aproape la fiecare casă pe unde trece sau la răscruce de drum, unde rudele, prietenii, vecinii sau consătenii care doresc oprirea convoiului în fața casei lor plătesc o sumă de bani preotului, care va citi la fiecare oprire pomenirea pentru defunct; totodată este amintit și numele celor care au plătit odihna – „oginitura“. De obicei, datorită faptului că se făceau multe opriri, ceremonia dura mult timp. Mortul este băgat în biserică pe ușa dinspre apus și este așezat în mijlocul bisericii tot cu picioarele spre răsărit (de fapt tot timpul este purtat cu picioarele înainte). Pe sicriu, la colțuri, se așează patru lumânări, crucea, și statul (lumânarea în

spirală) la mijloc.

La biserică preotul oficiază prohodul - slujba mortului, toți cei ce participă primind câte o lumânare care se aprinde și apoi rămâne acestora; ea reprezintă „lumina sufletului“. După aceea, toți cei ce participă își iau rămas bun. După terminarea slujbei urmează sărutul. Se sărută crucea de pe sicriu, iar rudele sărută sicriul în partea unde-i capul. Sărutul se face în coloană doi câte doi, mai întâi preotul și cantorii, apoi bărbații și femeile. Spre cimitir iarăși se fac oginituri, în fața Crucii (ridicată la 6 ianuarie, anul 1898), ultima oginitură făcându-se după casa cu numărul 72, apoi în fața porții cimitirului preotul oficiază slujba necredinciosului Toma, apoi se ia un ultim rămas bun de către familie, după care este stropit cu vin trupul mortului și se dă mortului „sărutarea de pe urmă“, se pune capacul sicriului și se bat cuie. Tot drumul și la mormânt, rudeniile mai apropiate se cântă și plâng. Ajunși la mormânt, sicriul se așează în stânga gropii. În dreapta gropii s-a aruncat pământul scos. La groapă, după ce este lăsat sicriul, preotul ia o sapă și cu un colț rupe din cei patru pereți câte o bucățică ce cade cu un sunet straniu pe lemnul sicriului: „Al Domnului este pământul (căzând o bucată de pământ) și lumea (altă bucată) și toate (alta) câte sunt într-însa (alta)“. Semnele sunt făcute în sensul punctelor cardinale.

Sicriul cu corpul neînsuflețit este coborât apoi în groapă și stropit cu vin de preot în semnul crucii, după care aruncă sticla cu vinul ce a mai rămas în groapă, și spune „Veșnică pomenire“. Cei prezenți aruncă în groapă bani sau câte un bulgăre de pământ, spunând: „Să-i fie țărâna ușoară“. După ce groapa a fost acoperită cu pământ, la căpătâiul decedatului se pune crucea care este înfășurată cu flori. Pe cruce este scris, de obicei, numele și prenumele defunctului, precum și data nașterii și a morții. După aranjarea gropii se așează coroanele pe groapă. După aceea rămân 7-9 femei pentru ocolirea gropii; acestea se prind de mână mergând în jurul gropii și ocolind-o de 3 ori.

Pomana

De la mormânt, însoțitorii se întorc la casa mortului, la pomană. Aici trebuie să se spele pe mâini într-un lighean cu apă. Obiceiul are o rațiune practică, deoarece spălarea mâinilor aduce învioreare după oboseala drumului și a emoțiilor și înlătură praful și murdăria depuse pe drumul către cimitir, dar existau și alte rațiuni, anume că prin spălarea participanților la înmormântare să se curețe de duhurile cele necurate și să nu se lipească de ei nimic de la cel

mort (vezi Ritualuri - tradiții). Cu același scop al curățeniei se face și sfeștania din casă de către preot și binecuvântarea ei și a celor ce locuiesc în ea. Apoi se sfințește pomana. Când preotul citește (sfințește) pomana, se aprind lumânările și se înconjoară cu acestea de trei ori toată mâncarea (pomana), apoi se ia farfuria cu grâu - „coliva“. La sfârșitul pomenii, când se pleacă acasă, fiecare primește câte o lumânare cu care s-a ocolit pomana și câte un colăcel - „pup“ și spune: Dumnezeu să-i primească!

Pomenile se fac neîncetat în memoria celor dispăruți, oamenii fiind cu inima împăcată că morții nu vor suferi de foame pe lumea cealaltă. Când se face pomană se evocă numele mortului, se dă de pomană hrană și îmbrăcăminte, căci dispărutul este încă în memoria colectivă a satului, de aceea urmează pomana, îmbelșugată uneori ca o nuntă. La „Pomana mare“ slujește preotul, și atunci este sigur că mortul va primi pomana.

Parastasul este tot o pomană, dar slujba de pomenire se ține în biserică, pe care o oficiază preotul. Se spun rugăciuni și se dă de pomană unei rude apropiate, spre a-i fi de folos.

Dacă înmormântarea are loc într-o zi de post, mâncarea la pomană este: supă de roșii cu orez, fasole bătută „slăită“ cu ulei și ceapă friptă pe deasupra - „prăjeală“, varză fiartă - „curechi“ ca acritură, gogoși - „turte“, țuică sau bere ca băutură. Dacă este de slastă, mâncarea la pomană este: supă de oaie, papricaș de oaie cu cartofi, varză ca acritură, prăjituri - „sucituri“, țuică sau vin ca băutură.

În perioada următoare, 3 zile se merge la ocolit, la acest ritual participând 3, 5, 7 sau 9 femei (număr fără soț). Acestea se țin de mână, formând un cerc în jurul gropii și ocolesc de 3 ori. În prima zi de ocolit se înfige lângă crucea mortului un cuțit. Cu acesta și cana de lut (olcuța) cu jar și tămâie se face semnul crucii pe marginile gropii și se spune: „Crucea Sfântului Hristos să ne fie de folos“ (vezi Ritualuri).

La 6 săptămâni se face pomană cu participarea preotului, care ține o slujbă în memoria decedatului, se dau celor mai săraci haine sau unei rude apropiate, se mai dau de pomană 40 de colăceli (pupi) și 40 de lumânări, iar bucatele sunt pregătite în funcție de post sau slastă. Este răspândită credința că sufletul decedatului colindă și vizitează locurile copilăriei sau prin care a umblat în viață și i-au fost dragi în timpul vieții. La marile sărbători creștine, în Joia Mare, Paști, Rusalii, Înălțarea Domnului, de Sf. Mihail și Gavril se merge în fiecare an la cimitir și se duce de pomană pentru sufletul morților. Una din

cele mai importante pomeniri ale morților are loc în a doua zi de Rusalii, când tot satul merge la cimitir. Ce lucru adânc este să cinstești pe unul care nu-ți mai poate face nici bine, nici rău, căci viața lui s-a luat de pe pământ; îndrumarea și slujbele preoților au contribuit mult la cinstirea celor duși dintre noi. Se mai face pomană la un an după deces. Nu este bine ca pomenile să fie făcute după ce termenul prevăzut a trecut. Acestea se fac, fie exact când se împlinește sorocul, fie cu câteva zile înainte, de obicei sâmbăta sau duminica.

Praznicul casei este, de asemenea, o pomană. Acesta se face în zilele de sărbătoare, la comemorarea unor sfinți din calendarul creștin. Sunt pregătite bucate și masa este sfințită printr-o slujbă. La masă sunt chemați vecinii, rudeni. Praznicul este sfârșitul sărbătorii celor vii din casă, o comemorare a celor dispăruți.

Doliul

Doliul se ține în funcție de vârsta celui decedat. Bărbații ce au avut un grad de rudenie apropiat nu se bărbieresc 6 săptămâni și umbă cu capul descoperit, ca semn de respect pentru decedat. Femeile poartă batic negru. Familia ține doliu 6 luni sau mai mult. Doliul, un simbol al legăturii temporare între vii și morți, se păstrează mult timp. În tot acest interval nu joacă la nunți, botezuri, baluri sau rugă. În ultimul timp, în memoria celui decedat, balul de Sf. Ion sau Ruga (nedeia) se țin în memoria acestuia, fiind plătită de fiul sau nepotul celui decedat. Dacă totuși se joacă, se aruncă bani peste cap, pentru răscumpărarea jocului.

Obiceiuri

Sub masa pe care este așezat mortul se pun un scaun de lemn (scămnul) și o batistă; acestea se dau de pomană unei persoane apropiate pentru ca mortul să aibă odihnă pe lumea cealaltă. După ce mortul este scos din casă, pe masa pe care a fost așezat se pune un scaun cu picioarele în sus, ca masa să nu mai fie liberă și să nu se mai întoarcă înapoi, după care se sparge un pahar sau o cană de lut. Dacă nu se sparge de prima dată, este bine, dacă nu, mortului îi pare rău că a plecat. Apoi se pune un pahar cu apă în fereastra casei, existând credința că sufletul mortului vine să bea apă în cele șase săptămâni cât sufletul lui colindă locurile copilăriei și ale vieții.

Dacă moare cineva în floarea tinereții (june), în cortegiul funerar participă și o tânără apropiată ca vârstă de cel decedat sau chiar prietena acestuia ori „fata de joc“, îmbrăcată în mireasă, alături de 4-6 tineri care duc o prăjină lungă de brad de 5-6 metri (prapure).

Aceasta este împodobită cu flori care au fost aduse în timpul priveghiului; praporele mai este împodobit cu batiste și baticuri (cârpe) colorate, acestea simbolizând steagul nunții acestuia, iar mireasa - soața acestuia. Acelei prăjini de brad i se lasă în vârf câteva crenguțe verzi, simbolizând tinerețea celui dispărut în floarea vieții. Aceasta va fi pusă la căpătâiul mortului lângă cruce, străjuind groapa, putând fi observată din orice punct al cimitirului, chiar și din afara acestuia. Se obișnuia, de asemenea, ca 6, 8 sau 12 copii să primească câte un băț de alun de 1,20 metri, care avea încrustat la capătul gros semnul crucii, sau primeau câte o monedă.

În perioada cât este în casă mortul, nu este voie să se arunce gunoiul din casă o săptămână, ci se adună într-un colț, laolaltă, ca nu cumva, lepădând gunoiul, să măture cineva din casă. După o săptămână se mătură în toată casa făcându-se curățenie generală.

După săvârșirea ceremonialului bisericesc, luându-se mortul din casă, se sparge în locul unde a zăcut o oală, zicând: „Cum se sparge oala, așa să se spargă toate relele din această casă”. Mai există obiceiul ca toate vasele, scaunele din camera mortului să fie întoarse cu susul în jos, pentru ca păcatele celui răposat să nu treacă cu el în lumea cealaltă, ci să se întoarcă (cum s-au întors obiectele de mai sus) și să rămână pe pământ; acestea rămân așa până la întoarcerea petrecătorilor de la groapă.

Nu este voie a se lăsa mortul singur în casă, existând credința că venind diavolul, intră în el și apoi se face strigoi. În groapa mortului se aruncă bani, pentru ca să-i răscumpere locul de odihnă și să-i fie ușor pământul (țărâna ușoară). Totodată se îngroapă și măsura sicriului care a fost luată cu o bucată de prăjină subțire, și se aruncă în groapă și lemnul cu care a fost sprijinit sicriul la mijloc în timp ce a fost dus la groapă. După ce mortul a fost acoperit cu pământ, făcătoarea, care a adus de acasă traista cu colăcei și găleata cu apă, toarnă peste groapă apă săpătorilor, pentru a se spăla pe mâini, existând credința că dacă nu se spală le vor amorți mâinile, iar dacă cuiva îi transpiră mâinile în timp ce săpa groapa, spălându-se cu această apă, nu-i vor mai transpira mâinile. După ce l hotărăște pe cel mort, cu un cuțit (stricat, care nu mai poate fi folosit în casă) se înconjoară mormântul și cu vârful cuțitului tras prin pământ se zice: „Crucea Sfântului Hristos, să ne fie de folos, am umblat, loc ți-am căutat, hotără-ți fac, să nu mai ieși din acest loc!”

Spărgând apoi o oală, lăsând-o acolo, întorcându-se acasă, nu mai este voie a vorbi cu nimeni.

Când moare cineva în sat, sătenii se întrec în a-i da ajutorul, iar rudeniile, și mai ales vecinii, consideră că este mare păcat a merge la lucru la câmp sau a lucra în casă când este un mort în vecini sau le este înrudit. Pentru facerea sicriului, a crucii sau a gropii mortului, s-ar considera ca fiind cel mai mare păcat dacă s-ar lua plată pentru aceste lucruri. Acum însă mici meseriași nu mai sunt, iar toate cele trebuincioase se cumpără de la oraș. Tradiția mai cere ca după înmormântare, a doua zi, 5-7 femei din sat să facă ocolul gropii mortului.

Semnele recoltei

Dacă în februarie cade grindină și tună, înseamnă că va veni o toamnă bună, ce va aduce mult grâu în hambare. Dacă ninge mult în februarie, e semn că vara ce va veni va fi una deosebit de călduroasă, și, de asemenea, dacă gerul se domolește după 2 februarie (Ziua Ursului). Dacă în luna martie nu va ploua, iar în ziua Bunei Vestiri va fi de noapte luminoasă și stelele vor străluci, va fi pâine din belșug tot anul. De va ploua în Vinerea Mare și la Rusalii, va fi belșug. Dacă în luna martie este ceață și vreme ploioasă, e semn că luna mai va fi una răcoroasă.

Dacă plouă în aprilie și este rouă în mai, atunci căruțele vor avea o încărcătură bogată, iar dacă tună în aprilie va fi recoltă bună de vie. Dacă vița de vie va înmuguri în aprilie, recolta va fi mică. Când plouă de Sfintele Paști înseamnă că recolta de fructe va fi una săracă. Noroi în mai, înseamnă praf în august. Dacă plouă în luna mai, recolta de grâu va fi foarte bogată. Dacă în iunie plouă, se știe că 40 de zile după aceea va ploua în fiecare zi. Până la Sânpetru (29 iunie) nu era bine a se arunca în sus sau să se bată mere ori pere, ca să nu bată piatra. De asemenea, până în această zi nu era bine să se taie cu cuțitul fructele.

Dacă sărbătoarea Sf. Mucenic Gheorghe cade în ziua de miercuri sau vineri, nu este an bun de lapte la oi și capre, dacă însă cade în celelalte zile, este an bun. Există credința, și s-a dovedit aceasta, așa cum spuneau bătrânii satului, că, dacă se aduc pomi fructiferi din partea estică a satului de pe țarină și sunt plantați în sat, aceștia nu se prind, doar cei care sunt aduși din partea de către sat, se prind altoi și le merg bine. Lemnele de foc sunt cu o putere calorică mai mare din țarină decât din pădurea de către sat. Pentru a scăpa de păduchi (mișconi) se pun crenguțe tinere de anin în cotețul păsărilor; acestea sunt asaltate de păduchi, se aruncă în foc și se

repetă operația până la dispariția totală a acestora. Pentru a scăpa de cârțițe, străbunii băteau în pământ bucăți subțiri de lemn de soc, iar acestea vor dispărea din perimetrul respectiv. Pentru a nu intra șobolanii în casă sau sălaș, se ardea o copită de cal. Balega caldă de vacă vindecă înțepăturile de albine.

Paparudele

Obiceiul paparudelor este unul foarte vechi. Rădăcinile sale trebuie căutate în timpurile când agricultura abia se constituia ca ramură economică. În anii secetoși, în intervalul de timp de după Paști și până la mijlocul verii, prin sat apăreau paparudele. Acestea erau, de obicei, țigănci din Bocșa sau Călnic, și erau înfășurate cu ramuri de salcie. Astfel costumate, uneori însoțite de 2-3 țigăncușe desculțe, paparudele plecau prin sat cântând. Sătenii care doreau a primi paparudele ieșeau în fața casei cu o găleată plină cu apă în așteptarea lor. În fața acestora dansau și cântau un cântec prin care se invoca ploaia și, implicit, fecunditatea câmpului și a animalelor.

Textul era următorul:

*Paparudă, rudă,
leși de ne udă
Ploaie, Doamne, ploaie.
Să meargă șiroaie
Pe toate pâraie
Unde-ai dat cu sapa.
Să meargă apa.
Unde-ai dat cu plugu,
Să meargă belșugu.
Vântu-i vânturos
Gazda sănătos
Pe un blid de făină,
Ploaie-o săptămână
Două oușoare
Trei zile de ploaie,
Vântu-i vânturos
Gazda sănătos.*

După ce au turnat apă cu găleata dinainte pregătită peste paparuda costumată au convingerea că tot așa va „turna cu găleata” ploaia peste ogoare. După invocarea ploii, paparudele primeau în dar slănină, ouă, făină de porumb și alte produse, mai puțin bani. Întregul ritual are semnificații mistico-magice. Crenguțele verzi de

salcie cu care erau acoperite paparudele simbolizau vegetația care urma să fie udată de ploaia obținută pe baza magiei imitative. Stropitul mimează, așadar, ploaia ce trebuie stimulată. Deci, nu avem de-a face aici cu un stropit obișnuit, ci cu unul ritual. Trebuie să menționăm, însă, că obiceiul nu se mai practică încă din anii 65-70 ai secolului trecut, de el amintindu-și, astăzi, doar cei mai vârstnici localnici.

Credințe de peste an

Descântecelor sunt slab reprezentate, iar numărul informatorilor care le dețin este foarte redus. Nici rostul tradițional al acestora nu este resimțit ca atare, iar semnificația apotropică străveche a căzut în desuetudine. Pierzându-și funcția, au început să dispară. Unii informatori care mai dețin asemenea perle de incantații verbale, însoțite de gesturi magice, se ascund dintr-o neînțemeiată sfiiciune și puținele lucruri pe care le-a moștenit memoria colectivă se pierd. Redăm, în continuare, câteva credințe și descântece așa cum au fost culese ori auzite de la oamenii mai în vârstă ai satului.

Cei ce se căsătoresc în luna august nu agonisesc mai nimic în viață. O zicală bătrânească spune că din 13 decembrie ziua crește cât un salt de purice, iar din 21 decembrie cu un pas mare.

Cu apa sfințită de preot în ziua de Bobotează, se stropește prin casă în caz de furtună sau trăsnete. Totodată este folosită ca parte componentă a unor amestecuri folosite în vrăji și farmece.

În ziua de Crăciun se poate mătura în casă, dar nu trebuie aruncat gunoiul afară, pentru ca să nu fie pagubă la vite, în gospodărie, și să nu iasă norocul din casă.

În Ajun de Crăciun, oamenii își strâng din sat tot ce au dat împrumut, să-i găsească sărbătoarea cu toate lucrurile acasă. În prima cană cu apă băută în dimineața de Crăciun se pun o nucă și un ban de argint, pentru ca cel care bea să fie sănătos ca nuca și să aibă noroc la bani. Pentru ca și animalele din gospodărie să aibă tăria fierului în anul care vine, gospodarii pun în gălețile cu care adapă vitele câte o potcoavă. Din bătrâni, se spune că o potcoavă te apără de vrăjitorie și de duhurile rele. Dacă găsești o potcoavă, trebuie să urmezi un anumit ritual ca să atragi norocul asupra ta. Iei potcoava cu mâna dreaptă, scuipi pe unul din capetele potcoavei și-ți pui o dorință. Apoi trebuie să arunci potcoava peste umărul stâng, fără să te uiți înapoi, să nu vezi unde cade aceasta. Dacă pui o potcoavă deasupra ușii de la intrarea în casă, trebuie să ai grijă ca

aceasta să aibă capetele ridicate în sus, altfel aduce ghinion. În ziua de Crăciun, găinile nu sunt chemate la mâncare, pentru ca să nu le mănânce uliul.

Dacă visezi că îți scoți dinți sau dacă visezi că cineva din casă întoarce brazdă de pământ cu plugul, dacă visezi bufniță sau auzi cucuveaua cântând, dacă ți se zbate ochiul, dacă se crapă sticla la geam, dacă o stea cade de pe cer, atunci cineva o să moară.

Cei ce doresc ca peste an să aibă noroc la vânătoare sau să găsească cuiburi de păsări sau să prindă, trebuie neapărat să postească în ziua de ajun. Pentru a prinde păsările se vor arunca în fața lor semințe înmuiate în drojdie de vin și în suc de cucută. Cele ce vor mânca nu vor mai zbura. Cenușa de coarne de capră întărește gingiile și oprește dizenteria. Funinginea de pe țevile cuptoarelor ori coșuri de fum, amestecată cu oțet, este un leac împotriva degerăturilor. Se crede că din care parte va bate vântul în ziua de Bobotează, în acea parte va cădea grâul în acel an.

Vineri, în fiecare săptămână de peste an, nu este bine a se lucra la sapă sau coasă, iar femeile, cu atât mai mult, să nu coase, această zi declarând-o nenorocită; orice lucru început vinerea, nu are sfârșit bun.

În Ziua Ursului (ziua Întâmpinării Domnului) se crede că ursul iasă din vizuina sa; dacă este soare și-și vede umbra, se bagă din nou în vizuină și nu iasă 6 săptămâni, iar dacă nu-și vede umbra, rămâne afară și iarna se întrerupe.

Spălarea cu prima zăpadă căzută se crede că face fetele mai frumoase și atrăgătoare.

Cine împrumută foc, își împrumută supărare și pagubă. Înainte de a intra în casă, când se întorc de la biserică, gospodarii obișnuiesc să pășească peste o bucată de fier, să fie sănătoși tot anul.

Pentru ca familiei să-i meargă bine tot anul și să aibă spor în casă, trebuie ca în ziua de Anul Nou să fiarbă cap de porc, nu pasăre, credința fiind că porcul rămă tot înainte, și, tot așa, și treburile din casă să meargă înainte, să nu meargă treburile tot înapoi, ca găina care scurmă tot în urmă.

Spălarea capului cu leșie de lemn (cenușă) la Sf. Toader este bună și se crede că prin spălare se conservă și crește mai bine părul, și tot în această zi fetele care-și spală părul cu apă fiartă de floare de corn, tot pentru sănătatea părului o fac. În toată luna lui martie nu se zice „șarpe” că te întâlnești cu el în cale toată vara. De Florii și Joia Mare, nu este permis a se descânta. În sâmbăta Floriilor

nu este bine de tors, pentru ca să nu aștepte morții în zadar la poarta raiului.

Cine se naște de Paști, în timpul cât se trag clopotele la biserică, este om norocos, întreaga viață. Cine moare în ziua de Paști, numită cea luminată, acela merge de-a dreptul în rai, de-ar fi făcut el orișicâte păcate, toate i se iartă, fiindcă se crede că este norocos și sufletu-i merge de-a dreptul în rai. Există credința că pentru efectuarea vrăjilor, cea mai prielnică este ziua de vineri a Rusaliilor.

Dacă femeia a rămas însărcinată și se dorea a se ști ce va naște, băiat sau fată, se chema un copil, care era poftit să se așeze la o masă în jurul căreia erau două scaune acoperite fiecare cu câte un ștergar sub care erau puse un cuțit și o foarfecă. Dacă cel invitat se așeza pe foarfecă exista credința că femeia va naște fetiță, iar dacă se așeza pe scaunul unde era cuțitul femeia năștea băiat.

Ca cineva să nu fie vrăjit, este datina de a purta o haină sau orice pe dos, în credința că atunci vrăjile nu au putere de a se prinde. Împotriva deochiului și vrăjilor, pe la colțurile mesei se pun semințe de mac și căței de usturoi. În noaptea de Ispas se recurgea la ritualuri de îmbunare a spiritelor morților cu ofrande bogate, efectuarea unor vrăji și descântece. Ziua de Ispas este hotar pentru diferite activități economice; acum se încheia semănatul plantelor, în special al porumbului. Tot în această zi se însemnează vitele, adică li se taie păr din vârful cozii și se îngroapă în mușuroaiele de furnici, rostindu-se: „Să fie atâția viței și miei, câte furnici sunt în furnicare“; de asemenea, se însemnau mieii prin crestarea urechilor.

Sângiorjul, Ispasul, Sâmciliile, Sântămăria Mare, Sântămăria Mică, Vinerea Mare, Aranjelu, Ziua Sfântului Nicolaie, toate sunt sărbători cu nelucrare, fie pentru trăsnet, fie pentru grindină, furtuni și ferirea de foc, fie pentru vederea și sănătatea ochilor, fie pentru apărarea de bube și de vărsat, și altele, cărora doar cei mai bătrâni le mai știu rostul. Ziua de Înălțare este și zi de făcut farmece de dragoste cu buruiana numită frâsinel, culeasă cu o noapte înainte și sfințită la biserică. Farmece se mai fac și cu flori de alun, despre care se spune că înfloresc și se scutură în noaptea de dinaintea Înălțării.

Alungarea răului

Pentru a te apăra de răul pe care ți l-ar dori un eventual dușman, ca și de faptul că frica ta de el ar putea atrage acest rău, aruncă un pumn de sare într-o fântână sau într-un râu. Ritualul se

face vinerea, după apusul soarelui și sfârșește sâmbătă. Nu trebuie să fie de față mai mult de patru persoane, doar una va rosti rugăciunea de mai jos. Dacă ritualul se petrece acasă, se face în următorul fel: se aruncă sarea în chiuvetă și o amestecă în apa care curge, cu mâna stângă dacă este necăsătorită, văduvă sau divorțată, cu dreapta dacă este căsătorită. Amestecând sarea cu apă, se spune:

„În numele Tatălui Ceresc și al Sfintei Treimi, fie ca așa cum se dizolvă această sare și cum apa o duce departe, acolo unde îi e locul, așa să se desfacă și să dispară toate relele făcute și nefăcute.

În numele lui Dumnezeu și al lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, să fiu apărat de cei ce-mi vor răul. Amin!“

Pentru ca rugăciunile să fie ascultate, acest ritual trebuie făcut de trei ori la rând, atât vinerea, cât și sâmbăta.

Descântec pentru deochi

Puține femei aveau acest dar de a descânta. Am intrat în posesia unui astfel de ritual prin bunăvoința d-lui Traian Gheța, auzit și memorat în întregime de Florica Mustăcilă, nr. 36. L-am transcris și-l redăm în continuare.

Într-un pahar cu apă se pun: trei fire de mătură, trei căței de usturoi trei boabe de tămâie și trei cărbuni aprinși. Apoi, se rostește:

Ducie muroniule

Ducie străgoniule

Din creii capului

Din fața obrazului

Din ochi, din sprâncene

Din urechi și din gene

Din mâini, din picioare

Din tot locul unge-l doare

Să nu întinzi, să nu cuprinzi

Să nu săgetezi, să nu înflorezi

Că-i mic, nu te poate purta.

Nu te poate adăpa, nu te poate sluji

Nu te poate îngriji.

Să te duci în munții mari, în codri tari

Unde nu-i iarbă crescută și apă începută

Unde nu-i barbă de moș și pană de cocoș

Dă unde nu se vede luna

Unge-i beznă întruna

*Cine te-o diochiat
Să fie criepat
Cine te-o pocit
Să fie pocnit
Să te duci să o (să-l) lași
Curat(ă) luminat(ă)
Cum îi de la Dumnezeu dat(ă)
Sf. Fecioară Marie, dă-i leacuri să-i fie
Durerile luate și rălele alungate
Leacuri să-i fie Sf. Fecioară Marie
Ducie spurcatule, ducie năcuratule
Cu mătura te-am măturat
Cu pușca te-am pușcat
Cu apă te-am înecat
Cu cărbuni te-am cărbunat
Cu tămâie te-am tămâiat
Să te duci peste mări și țări
Între stânci să pieri
Sf. Fecioară Mărie
Leacuri să fie
Doamne ajută-ne!*

Apoi, se face semnul crucii și se spune: „În numele Tatălui și Fiului și al Sfântului Duh. Amin!“

După descântec se stropেște respectivul cu apă și nu este voie să fie sărutat; se mai obișnuia a se lovi ușor cu capul de cuptor, pentru ca făcăturile să se ducă ca fumul pe țeava acestuia. Un alt obicei era acela de a se arunca apa pe un câine, acesta scuturându-se de apa aruncată, așa făcăturile să se scuture de pe cel deochiat sau vrăjit, sau se arunca apa într-un râu, ca făcăturile să se ducă pe apă, să nu se prindă de cineva. Se obișnuia a se face vrăji la întrețâieri de drumuri; dacă cel vrăjit trecea prin acel loc exista credința că se vor se prinde făcăturile de el.

Cei ce veneau să vadă noul născut - neamurile, vecinii, prietenii - scui-pau, de obicei, în direcția patului copilului, jos; în nemijlocită apropiere a scui-patului, uneori și peste scui-pat, fac o cruce și zic: „Cine s-o afla, să măsoare cerul de înalt, pământul de lat, acela să mai poată deochia pe Necuratul“.

După ce i s-a descântat de deochi i se leagă un fir roșu la mâna dreaptă (spunând să nu se deoache), deoarece se crede că în acest mod se puteau îndepărta duhurile necurate de noul născut.

Toți cei ce veneau în vizită la casa noului născut aduceau anumite cadouri sau bani, fiecare oaspete înainte de a pleca spre casă roagă de sănătate nou născutului, aducând daruri, cu care ocazie zic: „Eu dau puțin, Dumnezeu să-ți dea mai mult! Zile multe, noroc și fericire“. Din banii rezultați, dacă era fetiță, acesteia i se cumpărau cercei sau o cruciuliță de aur. De menționat că cerceii se puneau în urechi după un an de zile.

Unul din cele mai interesante obiceiuri populare odată cu venirea pe lume a nou născuților este scăldatul. La puțin timp după naștere se pregătește prima baie a copilului. Există un întreg ritual, pe care oamenii de la sat îl respectă cu sfințenie. Moașa care asistă la naștere taie buricul copilului, după care-l scaldă. Se spune că oala în care se încălzește apa trebuie să fie nouă, pentru ca: „așa de curată și plăcută să fie vocea noului născut. Apa se va încălzi ușor pentru ca acel copil să aibă mai târziu o viață desfrânată sau neliniștită, plină de nestâmpăr.

După ce nou-născutului i s-a legat buricul, moașa trebuie să ia albia pregătită din timp de părinți și să toarne în ea apă din oala cea nouă. Ea va pune în scăldătoare o rămurică de busuioc luată de la Ziua Crucii, câțiva bani de argint, o bucătică de fagure de miere, una de pâine și alta de zahăr, puțină aghiasmă sau apă sfințită, câteva fire de grâu. Există credința că busuiocul simbolizează iubirea și curățenia și se pune, mai ales dacă e fetiță, să fie atrăgătoare și iubită ca busuiocul; banii de argint - averea pe care el trebuie să o agonisească; mierea pentru ca acel om să aibă glasul dulce; pâinea să fie bun; zahăr ca să-i fie viața dulce; apa sfințită sau aghiasma ca să fie ca aceasta de curată și ferit de duhurile necurate; firele de grâu, ca să aibă cinstea grâului; și, precum e grâul cel mai ales și căutat, așa să fie și copilul mai ales, mai căutat și mai văzut dintre toți. Se mai obișnuiește a se picura din lumânarea de botez în scăldătoarea copilului, în forma crucii, de trei ori în fiecare loc, și anume: întâi la cap, apoi la picioare, după aceea în partea dreaptă și pe urmă în cea stângă. Moașa, după ce a pus în scăldătoare cele enumerate mai sus, obișnuiește să spună: „Să fie sănăto și norocos și voios și frumos și dragăstos și-nvățat și bogat. Om de treabă și luat în seamă!“

Un obicei este ca, după naștere, copilul să se cântărească pentru ca astfel să fie ferit de deochi și „să nu se lipească farmecele de el niciodată“. Dacă la acest ritual participă și alte femei, acestea pun la capătul nou născutului diferite obiecte pentru ca acel copil să

fie în viață priceput la toate. După ce l-a scăldat și șters, îl scoate din scăldătoare, prinzându-l cu ambele mâini de cap, ca să crească înalt și drept, să-i fie gâtul lung, și apoi punându-l pe scutece ca să fie sprinten, îl înfașă, îl strânge de nas și-i face de trei ori cruce peste corp. Copilul este apoi înfășurat într-o perină special confecționată și culcat în leagănul sau pătuțul din timp pregătit. Astfel acoperit, îl lasă să stea până după scoaterea și aruncarea scăldătoarei în care s-a scăldat. Apa în care a fost scăldat noul născut se aruncă la un pom verde, sănătos și frumos (unde nu sunt pomi, în grădina cu flori, la un trandafir) și acolo toarnă apa din scăldătoare la tulpina pomului respectiv sau rădăcina trandafirului, anume ca copilul să crească, să-nflorească și să rodească, ca pomul. Iar când toarnă zice: Să crească mare ca pomul și să fie sănătos (sănătoasă) și precum arborele-și lățește ramurile sale, așa să se lățească și să se înmulțească și seminția nou născutului.

Copilul de botezat, după un timp oarecare, este dus la biserică de „moașă”, care îl ține în brațe, iar preotul îl întâmpină la ușa bisericii, după care intră în biserică (în pronaos), unde urmează slujba propriu zisă a botezului și a ungerii cu Sf. Mir. Preotul citește rugăciunea pentru binecuvântarea untdelemnului, din care toarnă după aceea de trei ori în apa sfințită din cristelniță, în chipul crucii, zicând de fiecare dată: Să luăm aminte! Apoi preotul unge pe prunc cu untdelemnul binecuvântat, îl botează și îl pune în brațele nașului, pe pânză albă, care înfățișează veșmântul curat al celor de curând botezați, zicând: Îmbracă-se robul (roaba) lui Dumnezeu (rostind numele nou născutului) în haina dreptății, în numele Tatălui... Iar după ce își spală mâinile, binecuvântează lumânarea și o dă nașului. Apoi ocolesc de trei ori masa (analogul) și cristelnița, preotul citește rugăciunile pentru apărarea și pentru tunderea pruncului, făcând cele scrise în rânduiala Molitfelnicului, și cu aceasta se încheie botezul. Botezul cuprinde două aspecte diferite: botezul propriu zis, care are loc la biserică, și petrecerea, care are loc mai târziu, la casa părinților sau la Căminul Cultural, mai nou.

Moașa duce copilul la biserică, iar nașa îl aduce acasă. Numele este un fapt hotărât din vreme, copilul primind în majoritatea cazurilor pe cel al bunicului, bunicii sau al nașului, nașei. Relația ce se stabilește între părinți, moașă și nași este de natură socială și este respectată ca și relațiile de rudenie. Între nași și fini se stabilesc legături spirituale. Nașii de botez devin și nași de cununie. Ei botează apoi copiii noii familii. Nașii se păstrează din generație în generație,

pe linia soțului. Obiceiurile de naștere sunt practicate numai de către oameni maturi, căsătoriți, aceasta constituind o taină pentru tineri. Toți invitații sunt serviți cu bucate aduse și puse pe masă, cinstesc cât voiesc în sănătatea noului născut și, fiindcă așa-i datina din moși-strămoși, fiecare invitat oferă un dar pentru copil, și anume mai întâi nănașii săi, apoi rudele și vecinii. Cel ce strigă darurile care sunt oferite trebuie să fie bun de glumă, pentru a satiriza fără a se supăra nimeni de glumele făcute pe seama sa. După aceea este adus copilul de către nănașă și i se spune numele în public. Se cântă în cor „Mulți ani trăiască“.

Copilul este alăptat de mamă și doar după un an și jumătate este înțărcat; unele femei însă alăptează mai mult, până aproape de doi ani. Nu este bine a înțărca niciodată copilul în zi de post, ci numai în una de fruct. Ca să-l înțarce, mamele își ungeau sânul cu boia de ardei sau piper, să-i treacă pofta de a mai suga. Unele mame mai iubitoare obișnuiesc a-și înțărca copilul mai încet, dându-le în ziua dintâi numai de trei ori, într-a doua de două ori și într-a treia o dată de supt, și-n acest fel îl face să uite de piept. În timpul înțărării nu este bine să se depărteze pe mai multe zile de acasă, pentru că pe de o parte cei mai mulți copii tânjesc după țâță și, dacă ar întrerupe dintr-o dată a le da de supt, pot să se îmbolnăvească.

Tinerele mame erau instruite de mamele lor, de moașă sau femei mai bătrâne care au mai crescut copii, că aceia care au fost o dată înțărcați, iar după câteva zile sau săptămâni li s-a dat iarăși țâță de supt, după ce cresc mai mari, sunt foarte răi de deochi, așa că toată viața lor, ori la cine se vor uita, fie om sau vită, fie orice va fi, respectivul îndată se deoache și se îmbolnăvește, și cu nimic nu se poate vindeca, numai cu stingerea de cărbuni și cu descântarea de deochi. De aceea nu este bine niciodată a întoarce pe un copil înțărcat, ci, dacă l-a înțărcat o dată, înțărcat să rămână pentru totdeauna. La împlinirea vârstei de un an, și anume după ce copilul a început a umbla, a pricepe și a vorbi, este datina de a i se reteza sau tunde părul în ziua onomastică a copilului și aceasta să se întâmple întotdeauna într-o zi de luni, joi sau sâmbătă; nu e bine a-l reteza duminica sau în altă zi de sărbătoare, pentru că aceste zile sunt legate de biserici și de aceea e păcat. Miercurea și vinerea nu este bine de retezat, pentru că aceste zile sunt de sec, iar marțea este cu năpaste, și copilul căruia i se retează părul în această zi, toată viața lui ar trebui să tragă năpaste. Pentru a-i merge bine copilului, părinții trebuie să-l reteze într-o zi de fruct, adică „de dulce“. În ajunul zilei

pentru tuns, tatăl sau mama copilului își poftesc nănașul și nănașa să vie a doua zi să-i reteze părul finului (tăierea moțului). În această zi, părinții invită și alte neamuri pe lângă nănași, baica (moașa) și unele dintre neamurile mai apropiate.

Părul se tunde cruciș, ca și preotul, după ce l-a botezat și miruit. După ce l-a retezat, strânge tot părul, și-l dă finului sau finei. După aceasta, mama copilului, luând părul, îl pune într-un loc anume, ca atunci când se va speria copilul sau i se va întâmpla ceva, „de făcătură“, să afume o parte din el, iar o parte să-l arate copilului, va, atunci când va fi mare și va fi întrebat de la ce animal este părul, dacă va răspunde că este de vită - acesta este semn bun, căci va avea noroc la vite; dacă va spune că este de altă vietate necurată, este semn rău, căci atunci nu va fi gospodar. Dacă spune că este de om, atunci în viață va fi descurcăreț și deștept. Nașul sau nașa care au tuns copilul dăruiesc la această ocazie un cadou. Se pun apoi cu toții la masă și se ospătează, cinstesc și se veselesc, căci părinții, știind că vor veni, s-au pregătit cum se cuvine. După tot acest ritual, părinții copilului și cei prezenți petrec și se veselesc.

Vrajă împotriva beției

Pentru a desface o „vrajă de beție“, făcută de un răuvoitor, ea are un efect mai mic în cazul persoanelor ce beau „din plăcere“, dar ajută. Procedura este următoarea: soția va introduce într-o cutie de metal o lingură de unt și trei ouă. Se va duce apoi în cimitir, la mormântul unei persoane cunoscute, și va îngropa cutia, rostind cuvintele de mai jos, de trei ori:

*„Cum nu bea și nu cere nimic (se spune numele mortului)
Așa să nu ceară rachiu sau vin soțul meu (numele soțului)
Să-i piară pofta de beție
Cum i-a pierit pofta mortului
Să i se stingă patima beției
Cum se stinge omul
Să nu-și dorească rachiu sau vin
Cum nu-și dorește moartea
Să-i pută rachiul sau vinul.
Cum pute mortul.
Să fie liniștit, potolit și nebăut
Așa cum pe lume a venit“.*

Aceasta se face timp de trei zile, după aceea trebuie să țină post. Ea se va duce la acel mormânt și, dezgropând cutia respectivă,

va rosti descântecul. În timp ce va face omleta va spune din nou descântecul după care, fără a-l anunța în prealabil de ceea ce pune la cale, îi va da soțului bețiv să mănânce omleta.

Obiceiuri cu nași

În prima zi de Paști se merge la baică (moașă), cea de a doua la nănaș cu traista (straița). De Paști se duce făină, ouă roșii 10, și 20 de ouă nevopsite crude și un colăcel împletit. A doua zi se merge la naș, tot cu aceleași produse cu care se duce la baică, doar că la naș se mai ducea și băutura.

De Crăciun se merge la baică și la naș. La baică se duce făină și cârnați afumați, la naș se duce „spata din față “ (lopăciță) și cârnați afumați și făină. Nașul servește finii cu prăjituri, băutura și mâncăruri alese.

Curasta

După nașterea unui vițel se ținea un obicei, așa-numitul „botez“ al vițelului. La trei zile după nașterea acestuia, se mulge vaca și se fierbe laptele care, astfel, devine „curastă“; sunt chemați copiii din vecinătate să mănânce curasta. Aceștia stau așezați în jurul mesei pe care se află curasta pusă într-o farfurie, li se așează o pătură peste capete, iar femeia lovește pătura cu o nuielușă (joardă) spunând: „Cum este procovița de groasă așa să fie smântâna, cum curge apa din izvor așa să curgă laptele la vacă“, și se stropește cu molidvă.

Vacilor li se dădea câte un nume în funcție de ziua în care s-au născut. Astfel cea care era născută - „fătată“ în ziua de luni i se punea numele - Lunii, marți - Mărțuica, miercuri - Mierculina, Melca, joi - Joiana sau Joica, vineri - Vinioara, sâmbătă - Sâmba, duminica - Domnica. Celor deschise la culoare li se spunea Băla, iar la cele pătate Floarea, Florica, și Rujana - celor roșu cu galben.

Măsuratul

Este sărbătoarea ciobanului, care cade întotdeauna cu o zi înainte de Sf. Gheorghe (23 aprilie). La măsurat se despart (răznesc) mieii de oi (se înțarcă). La măsurat fiecare proprietar de oi își mulge propriile animale. "Sâmbrașul" (așa i se spune aceluia care dă oile spre pază), când îi vine rândul la așa-zisul „luat de la oi“, duce

ciobanului mâncarea cea mai bună și o sticlă cu „răchie” - țuică.

Cu ocazia acestui ceremonial, toate ciopoarele se adună în strungă (un ocol realizat din crengi de lemn, „târgi”). Atunci toți posesorii de oi își aleg un „șef de turmă” care de regulă este cel mai bătrân sau expert și îl consideră mai marele lor. Acesta alege care din ciobani va păstori oile cu lapte, „mătricele”, și care va păstori mieii și „stârpele” (oile sterpe, fără lapte). Mieii de prăsilă până în primăvara următoare se numesc „noatin (noacin, noacină), iar de atunci până fată, femela se numește „mioară”, iar partea bărbătească „berbecuț”, până când se lasă a se împreuna cu oile (mârlă). Măsuratul se face în felul următor: fiecare proprietar își mulge oile, iar laptele îl măsoară cu oca (1,2 litri, sau cum se mai spune -12 deț). La măsuratul laptelui, șeful de stână își înseamnă cât lapte are fiecare sâmbraș pe o vergea făcută din lemn moale alun sau salcie (țanc) fățuit pe patru laturi, pe care erau marcate, prin creștături, unitățile de măsură a laptelui: la fiecare oca se face semn pe jumătate, iar la 5 oca se face un semn întreg.

Proprietarul cu cele mai multe „oche” avea primul rând la brânză. Cel care obținea cantitatea cea mai mare de lapte/oaie, ca și următorii doi sau trei, erau foarte mândri, pentru că aceasta însemna că ei erau buni gospodari, adică și-au hrănit și îngrijit foarte bine oile pe timpul iernii. Trebuie specificat aici că măsuratul laptelui se face de 3-4 ori pe an (3-4 cântare), deoarece oile, pe măsură ce trece timpul, vor avea tot mai puțin lapte. De aceea și modul de măsurare diferă de la o „măsură” la alta; cantitatea de lapte ce va reveni fiecăruia va scădea constant pe măsură ce se apropie toamna. Ultimul rând se împărțea egal între ortaci, fiindcă „toți egal le pășunează”.

La stână laptele se încheagă în caș și urdă prin încălzire, după care se adaugă chiag făcut din „rânză” de miel sugător, uscată, afumată, pisată mărunt și macerată într-o sticlă cu apă și sare; se mai pune coajă de corn sau puțină sare cu țuică pentru închegarea laptelui, 15 linguri la 70 litri. Laptele închegat se lua cu mâna, se pune în strecurătoare și se agăța să se scurgă zerul. Zerul se strecoară printr-o pânză deasă sau tifon. Zerul rămas se fierbea la foc încet, pentru a se extrage urda, care se săra și se păstra în vase de lemn; pentru consumul imediat se lăsa urdă dulce. Cașul rezultat se taie felii, „crișcă”, se așează în butoaie (ciubăr), se sarează, după care se pun mai multe straturi suprapuse peste care se așează o bucată de scândură rotundă, aproximativ cu diametrul ciubărului,

peste care se așează o piatră pentru a presa. Produsul obținut se numește brânză. Pe fundul ciubărului se presară zahăr pentru o curățenie mai bună a acestuia.

Dacă oile au mai mult lapte, după ce fiecare și-a luat porția de la stână, se repetă măsuratul. Atunci ciobanii fac „balmăș“, în felul următor: într-o căldare de aramă se frământă caș, după care se toarnă lapte și se lasă să fiarbă până se obține o pastă omogenă. Se adaugă ceapă tăiată mărunt și făină de mălai. Balmășul era fiert până când untul ieșea deasupra, pe marginea căldării. Atunci se adăugau ouăle. Balmășul este o mâncare delicioasă.

Denumirea oilor

Oilor li se dau nume după semnele particulare pe care le poartă, sau culoarea acestora. Astfel, oaia care are împrejurul ochilor un cerc negru se numește Oacheșă; Grișana are în jurul ochilor un cerc galben; Pistra este cu pupi negri pe bot; Băla sau Băluța are botul băl (alb); Sârba are coarnele ridicate în sus, Cornuta este cu coarnele îndărăt; Cârleba are coarnele sucite (rotunde); Bucălaia este cu botul negru, Coacina este cu botul galben sau roșu; Șuta este fără coarne; Țigaia este cu lâna neagră, creață și aspră;

Birca e cu mițele crețe (cocori la vârful rotund). Țapulii i se spune „berbec“. Oile, pentru a fi recunoscute, fiecare familie avea un semn; la urechi se înseamnă cu creștături (V) sau i se fac găuri cu potricala, ori i se fac cercei prin retezarea marginii urechii, ori teșirea vârfului urechii. Fiecare ciopor are semnul său distinctiv. Se mai practică vopsirea (boirea) cu o culoare roșie sau altă culoare stridentă. Ciobanii mai purtau un „sbici“ și o boată. Toamna târziu sau când cădea prima zăpadă și timpul nu mai era favorabil pășunatului și înceta perioada de lactație, se proceda la desfacerea turmei. Iernatul oilor se făcea acasă, în „șură“.

Medicină populară

Localnicii aveau cunoștințe de medicină populară. În tratarea animalelor se foloseau atât de simple intervenții chirurgicale, cât și de efectele plantelor medicinale. Când se umflau de splină, când erau răcite, se împungeau cu o sulă în a șaptea groapă dintre coaste, de la coadă spre cap. Dacă splina era bolnavă, se mișca

sula, dacă nu, sula stătea dreaptă. Animalele umflate de trifoi, de asemenea erau străpunse cu un briceag între coaste, de la „coful” din spate, între cele două coaste, pentru a ieși gazele produse de fermentarea trifoiului; acest instrument avea o teacă care rămânea în împunsătură până ce gazele ieșeau afară. Caii și vacile erau ferite de musca columbacă folosindu-se untură cu ulei și ouă clocite. Cu acest „unguent” se ungeau pe burtă, picioare, gât și cap. Boala de gură era tratată cu untură și puțină piatră vântată, pentru a sparge bășicile. Dacă marva avea vreo „glută”, „tragănă” umflătură, se încălzea la foc sucitoriul „ciganea” (cratița) și se plimbau peste umflătură, pentru a da înapoi.

Când calul era trist, nările erau tăiate cu unghiile, pentru a scurge sânge, iar la oi, vârful urechilor. Rădăcina de spânz („iarba oii”) se folosea atunci când animalele boleau și nu mâncau. Din spânz se tăia o bucată care se lega la un capăt cu ață și se introducea subcutanat în urechea animalului sau în coadă. Spânzul rămânea acolo până a doua zi, când locul se umfla ușor și se înroșea. Atunci se trăgea capătul de ață rămas în exterior. Când aveau urechile reci, se „slobozea” sânge sau erau arse cu o sulă înroșită în foc. La vacile umflate de trifoi se puneau un lemn în gură - „trocăț”.

Plantele medicinale erau folosite și în cazul îmbolnăvirii vacilor, cailor sau porcilor. Aceste plante erau: romanița, sunătoarea, coada șoricelului etc. Ca mijloace de dezinfectare foloseau: varul, la tăieturi; sarea și o frunză ce o numeau Frunza voinicului, urina și țuica - la puroaie; pâine cu lapte cald, la durerea de ochi; apa rece, la vărsat; țuică caldă - la gât, frecțiuni cu Diană - gargară; la stomac: țuică tare și ceaiuri, sare caldă pe burtă. La vite, când suferă de aprindere de piept se tratează cu „pastă” de spânz, iar când suferă de junghi, cu arnică. Răceala cailor se tratează cu flori de fân fierse, la rinichi, caii se tratează cu zeamă din Spicul voinicului; ciurma cailor se tratează cu coajă de frasin fiartă. Oile, când devin sterpe, se tratează cu frunze de steregoaie, iar când au gălbează, cu frunze de nuc în mâncare.

Sărbătorile de iarnă

Obiceiurile din acest ciclu sunt cele mai numeroase. Ele încep în Postul Crăciunului și țin până în Postul Paștelui. În cadrul acestui ciclu, locul central îl ocupă obiceiurile de Crăciun și de Anul Nou, adică obiceiurile care debutează cu 24 decembrie - Ajunul

Crăciunului și țin până pe 7 ianuarie - Sfântul Ion. De o importanță majoră sunt trei sărbători din această perioadă (24. XII - 7. I): Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, deoarece marcau încheierea și începutul unui an.

Sărbătorile puse de Biserică în viața noastră au menirea nu numai de a ne aminti că condiția umană este legată de trup, că viața de aici este efemeră, ci ne îndeamnă a reînnoi relațiile noastre cu semenii, cu Dumnezeu. Măcar în timpul sărbătorilor, omul ar trebui să cultive o preocupare de regăsire a sinelui, de a descoperi în intimitatea lumii sale launtrice acel „adânc, mai adânc decât noi înșine“, cum spunea Fericitul Augustin, germeul divin sălășluit în ființa noastră prin creație. În această lume, îngreunați de păcate, întunecați de anumite doctrine materialiste, să ne atingem măcar cu un colț de suflet de viața Bisericii, pentru a ne încărca de lumină, care vine de la Părintele Luminii.

*„Doamne! Calea noastră trece printre pietre și spini.
Calea noastră se află în beznă. Tu, Lumină Neînserată.
Luminează-ne pe noi!“*

Sfântul Nicolae – 6 decembrie

În seara de ajun (5 decembrie), părinții pun în încălțăminte copiilor, pe care aceștia și-o pregătesc cu mare grijă, cadouri diverse: bomboane, jucării, mici obiecte de îmbrăcăminte în unele cazuri, existând obiceiul de a se pune alături și o nuielușă cu efect moralizator.

Slujbele Postului Crăciunului

Toate slujbele din post au ca tipic special Vecerniile, Utreniile. În majoritatea bisericilor se rânduiește în timpul Postului Crăciunului, Sfânta Liturghie, în fiecare joi, fiind vorba de Sfânta Liturghie a Sfântului Ioan Gură De Aur. Toate zilele de post sunt importante, dar, în mod deosebit, cea care cuprinde atât din punct de vedere al slujbelor, cât și din punct de vedere al tipicului bisericesc, cea mai „aspră“ dintre acestea fiind totuși Ajunul Crăciunului.

Ignatul

Divinitatea solară care a preluat numele și data de celebrare a Sfântului Ignatie Teofanul (20 decembrie) din Calendarul ortodox este numită în Calendarul popular Ignat, sau Ignatul Porcilor. Sacrificiul sângeros al porcului, substituit neolitic al spiritului grâului, în ziua de Ignat, este o practică preistorică, care supraviețuiește în

ținuturile românești extracarpatică. Credințele, obiceiurile și practicile magice referitoare la prevestirea morții violente, prinderea și înjunghierea victimei, semnele făcute pe corp (pe frunte, pe ceafă, pe spate), jumulirea părului pentru bidinele și jupuirea șoricului pentru opinci, pârlirea (incinerarea simbolică a cadavrului), ciopârțirea corpului, grăsimea folosită la farmece, cântece și prepararea leacurilor, alimente rituale preparate din diferite organe vitale ale animalului, formule magice - sunt relicve ale sacrificiului, prin substituție, ale unui mare zeu preistoric. În această zi se face sacrificarea porcului, în zorii zilei, care constituie hrana rituală de Crăciun pentru toții români.

Ajunul Crăciunului

(unul din cele două mari ajunuri ale anului, al doilea fiind ajunul Bobotezei.)

În seara acestei zile, cete de colindători (pițărâi), între 5 și 15 ani, merg cu „Colinda“. Flăcăii satului sunt cei care îndătează a umbla pe la case și a ura belșug celor care-i primeau în casă, un text augural scurt, rostit la fiecare casă și care deschide seria de colinde și practici uzitate în această perioadă. Copii se pregătesc intens, cu o săptămână înainte, pentru a reține textul colindei.

„Bună sara la Ajun, că-i măi bună la Crăciun. “

Aceștia sunt bine primiți în casă și sunt, de obicei, răsplătiți cu bani, nuci, mere, dar flăcăilor li se mai oferă: bani, țuică fiartă, vin, cârnați sau prăjituri, acestea fiind adunate de cel desemnat într-o traistă. Când termină colindatul, târziu în noapte, flăcăii și fetele se duc la casa unuia dintre ei și petrec toată noaptea, chiar organizând o masă copioasă, terminându-se, uneori, cu o petrecere până în vărsatul zorilor.

Dimineața, în prima zi de Crăciun, primul străin care intra în casă era făcut „cloșă“, ca să stea găinile pe ouă. Copiii abia așteptau să fie primii pe la bunici sau rude apropiate. Ritualul consta în urmărirea bătrânului casei, care mergea înainte zicând „clonc, clonc, clonc“, iar copiii după el, zicând „piu, piu, piu“. Bătrânul reprezenta cloșca, iar copiii - puii, ei semnificând familia laolaltă pe tot parcursul anului, asemenea cloștii cu puii. Până acest ritual se petrecea afară, în casă s-au pregătit daruri pentru copii, de care aceștia se bucurau foarte mult. Tot înainte de amiază, tinerele perechi se duceau la rude cu colacul, iar sătenii mergeau la biserică. În a doua zi de Crăciun, se mergea la nașul cu colacul, șuncă, o găină și făină, și petreceau nașul cu finii.

A treia zi s-a sărbătorit Sfântul Ștefan. Se mergea pe la casele sărbătoritorilor, unde erau serviți cu țuică caldă și mici gustări (prăjituri).

Crăciunul

Crăciunul este asociat cu nașterea Domnului Isus Hristos. Această tradiție s-a împământenit odată cu adoptarea religiei creștine pe meleagurile noastre. Dar această sărbătoare are origini mult mai vechi. Vă prezentăm, în continuare, vechile obiceiuri ale Crăciunului, care au fost adaptate de religia creștină. Crăciun este un zeu solar specific teritoriilor locuite de strămoșii autohtoni ai romanilor - geto-dacii, identificat cu zeul roman Saturn și cu zeul iranian Mithra. Mai mult de un mileniu, creștinii au sărbătorit Anul Nou în ziua de Crăciun (25 decembrie), în imediata apropiere a solstițiului de iarnă. La români, amintirea acelor vremuri este încă proaspătă, de vreme ce în unele sate bănățene, ziua de 1 ianuarie se numește Crăciunul Mic, nu Anul Nou. În spațiul sud-est-european, Crăciunul a fost o sărbătoare solstițială, când oamenii celebrau divinitatea solară cu același nume. Determinativul de „Moș“ (Crăciun) indică vârsta zeului adorat, ce trebuie să moară și să renască împreună cu timpul calendaristic la Anul Nou.

În calendarul popular, vârsta sfinților creștini îmbrăcați în haine păgâne și a zeităților păgâne îmbrăcate în haine creștine este apreciată prin numărarea zilelor începând cu Anul Nou. Obiceiurile de Crăciun, Anul Nou și Bobotează formează laolaltă scenariul morții și renașterii divinității: sacrificiul ritual al porcului la Ignat (20 decembrie); prepararea alimentelor rituale, în special, colacii de Crăciun; abundența obiceiurilor și credințelor care ilustrau degradarea timpului, dezordinea și haosul dinaintea Creației; sfârșitul Anului Vechi, prin stingerea rituală a luminilor la cumpăna dintre ani, la miezul nopții de Crăciun sau de Anul Nou; nașterea Anului Nou prin aprinderea luminilor; explozia de bucurie, însoțită de îmbrățișări și felicitări, că lumea a fost salvată de la pieire; alungarea spiritelor malefice prin strigăte, pocnituri și zgomote produse de bice, tulnice, buhaiuri, iluminații nocturne, purificarea oamenilor prin stropirea cu apă și prin scăldatul feciorilor în apa rece a râurilor, curățarea văzduhului prin încuratul sau alergatul cailor; Colindatul, Plugușorul, Sorcova, Semănatul, Vasilica etc. Sunt tradiții apărute cu mult înaintea creștinismului, tradiții rămase de pe vremea dacilor. Fără să știe originea lor, oamenii le-au preluat și le-au adaptat după noua religie. Secole la rând, au fost păstrate cu sfințenie. Acum prea puțini

oameni mai cunosc semnificația lor și un număr și mai redus de persoane mai păstrează și mai pun în practică aceste obiceiuri pitorești și străvechi. Prin aceasta ne-am făcut datoria de a consemna că satele au rămas un bastion al obiceiurilor vechi, dar și aici tradiția începe să apună.

Ajunul Anului Nou

Este ziua în care se umblă cu „Plugușorul“ de către cete de copii sau flăcăi; acești colindători sunt organizați de către biserică, făcându-se repetiții speciale în cadrul acesteia, pentru învățarea textului. Textul urării este similar, el punând în evidență un „manual“ versificat al practicilor agricole, dovadă că odinioară Anul nou se sărbătorea și la 1 martie. Din obiectele de recuzită face parte un clopoțel sau un clopot mai mare, care produc zgomot de intensitate mare la diferite momente ale rostirii textului. În seara acestei zile, se practica o serie de obiceiuri, menite să interpreteze potențialul agricol al anului care începe, cel mai utilizat fiind „calendarul de ceapă“. Se iau 12 foi din două jumătăți ale unei cepe și se pune în fiecare aceeași cantitate de sare. A doua zi dimineața, cel mai vârstnic bărbat din familie interpretează, după cantitatea de apă adunată în fiecare foaie, care dintre lunile anului viitor va fi cea mai ploioasă și care cea mai secetoasă. Tot în această seară, pentru aflarea propriului destin, se practica o serie de obiceiuri, similare cu acelea din noaptea spre ziua Sfântului Andrei (30 noiembrie). În orice caz, de la lăsarea întinericului și până la ivirea zorilor, lumina nu trebuie stinsă în nici o casă și nimeni nu trebuie să doarmă, ci doar să petreacă, supărările și grijile trebuind lăsate la o parte.

Sfântul Vasile cel Mare; 1 ianuarie

Este primul Sfânt sărbătorit din noul an. În cursul dimineții acestei zile, se merge cu „Sorcova“, confecționată din flori de hârtie, odinioară sorcova era un mănunchi de crenguțe înverzite de spânz sau iederă; se rostește un text scurt, lovindu-se ușor cu sorcova pe umărul celui căruia i se urează cu acel mănunchi de crenguțe înverzite, aceasta fiind adevărata semnificație a gestului (tinerețe, vigoare, belșug).

Ajunul Bobotezei; 5 ianuarie (Botezul Domnului)

În ziua de Botez se mergea la biserică cu o sticlă cu apă, care se sfințea (molidvă). Molidva era ținută tot anul. Exista datina ca opt zile după Botez să nu se spele rufele, fiindcă apele sunt sfințite. Se zice că în această zi, odată cu sfințirea de către preot a apei (aghiazma) sunt sfințite toate apele pământului. Aglomerația umană

din această zi la biserică, întrecând în număr participarea credincioșilor la oricare slujbă de peste an și unică în tot spațiul creștin, se explică prin faptul că fiecare dorește să-și ducă acasă măcar o sticlă cu apă sfințită, care are numeroase întrebunțări: se stropesc cu ea vitele, se dă la cei bolnavi, se pune puțin în prima scaldă a copilului nou născut, este parte componentă a unor amestecuri folosite la vrăji și farmece, se stropesc cu ea prin casă în caz de furtună sau trăsnete.

Ziua Crucii - Înălțarea Sf. Cruci

În Ziua Crucii, credincioșii așteaptă venirea preotului „cu crucea“, toți fac ordine și curățenie în casă și gospodărie. La venirea acestuia se cântă: „În Iordan botezându-te tu Doamne, Închinarea Treimii mi s-a arătat.“ După cântarea praporului Bobotezei, stropirea cu apă a fiecărei încăperi, se sărută crucea de către fiecare, preotul oferă un fir de busuioc, iar credinciosul pregătește dinainte o farfurie cu fasole sau câțiva știuleți de porumb și bani. Acestea sunt dăruite preotului. Acesta toarnă din căldărușă apă sfințită pe o farfurie care rămâne în casă. Mai este obiceiul a se pune câte un bănuț în căldărușă, răsplată pentru copiii care însoțeau părintele și cântărețul.

Sărbătorile și obiceiurile de peste an

Sărbătoarea bisericească a Sfinților Trei Ierarhi din 30 ianuarie era numită populat **Treierași**, iar întâmpinarea Domnului de la 2 februarie –**Strecrenie** sau **Ziua Ursului**, căci dacă în această zi e soare și ursul își vede umbra, și, sperându-se, se întoarce în bârlug, iarna mai dure șase săptămâni.

Moșii

E o sărbătoare ținută o dată pe an, căzând sâmbăta, în ajunul Duminicii lăsatului de brânză, ce cade mai înainte cu o săptămână de lăsatul de carne, lăsatul postului de Paști, Zăpostitu. La Moșii cu cotoroage (piftii) se dau de pomană blide (farfurii) de pământ cu „cotoroage“, care sunt făcute din carne de porc afumată, picioare, cap de porc și slănină, fierte până ce lasă gelatină, adăugându-se usturoi tocat. Aceste farfurii nu se mai returnează, ci rămân de pomană celui ce i s-au oferit.

Babele

Luna martie începe cu cele nouă zile ale Babelor. Babele cad de obicei la începutul primăverii (1-9 martie), în postul Paștelui. Acestea aduc vreme schimbătoare, frig, vânturi, zăpadă. Babele se schimbă ca vremea, vremea ca babele, și așa trece primăvara. În

această perioadă se oferă de pomană pe lângă piftii (cotoroage), boabe de grâu sau porumb fierde, sau poame uscate (prune, mere).

Sân-Toaderul

În prima săptămână a Postului Paștelui, numită și Săptămâna Curată, este sărbătoarea numită Sân-Toaderul. Această sărbătoare a fost denumită după Sf. Mucenic Teodor Tiron, care a trăit în secolul al IV-lea, după Hristos. În tinerețea sa, Teodor s-a înrolat în armata împăratului Maximilian. Fiind un zelos adept și susținător al creștinismului, în momentul când a început prigoana creștinilor a fost judecat și condamnat la ardere pe rug, în anul 306. Biserica Ortodoxă îl sărbătorește pe Sf. Teodor pe 17 februarie. De această sărbătoare sunt legate o serie de obiceiuri și credințe populare, întreaga săptămână stând sub semnul acestui sfânt și al cailor săi. Există credința că în sâmbăta lui Toader ar umbla caii lui Sântoader, pedepsindu-i pe oamenii care nu respectă anumite obiceiuri și restricții legate de aceste zile. Acești cai sunt invizibili, umblă mai ales noaptea și fac mult rău oamenilor și animalelor. Nu am obținut informații de la bătrânii satului, nici nu am auzit că i s-a întâmplat cuiva vreo nenorocire cauzată de caii lui Sântoader. În trecut, era tradiția de a se fierbe porumb și a se mânca îndulcit cu zahăr; această semnificație magico-rituală, ca și grâul fiert (coliva), reprezintă una din cele mai importante și caracteristice semnificații în cultul morților, arătând că ziua este dedicată acestora, fiind evident că porumbul fiert este o mâncare rituală pentru pomenirea morților.

Sâmții

Sărbătoarea celor 40 de mucenici din Sevastia, cunoscută de moniomeni sub numele de Sâmți, este celebrată în a unsprezecea săptămână după Crăciun. Această sărbătoare este dedicată celor 40 de mucenici care erau soldați romani, dar datorită credinței ferme în Iisus Hristos, au fost condamnați la moarte și uciși în mod barbar în anul 320. De această sărbătoare sunt legate câteva obiceiuri știute doar de bătrânii din Moniom: dezlegarea la lapte, brânză și ouă, întrucât de câteva decenii încoace ele nu mai sunt practicate. În această zi (9 martie), la Sâmți, se făceau turtițe pe care se imprimau cu țeva de țesut patruzeci de găurele și apoi se ungeau cu miere și se dădeau de pomană.

Ispasul

În ziua de Ispas (Înălțarea Domnului) se serbează „Ziua Eroilor“. Se spune, din bătrâni, că pentru cei căzuți eroic în slujba patriei lor, în acea zi este deschis raiul. La Ispas, în toate familiile

care au avut un decedat din casă, se dă de pomană. La Moniom exista tradiția ca de Ispas, în cimitirul satului, să fie ridicat drapelul de către școlari (străjeri), în memoria celor căzuți eroic în primul război mondial. Formula de salut din ziua de Ispas este creștină: „Hristos s-a Înălțat!/ Adevărat s-a Înălțat”.

La 40 de zile de la Înviere, creștinii ortodocși prăznuiesc Înălțarea lui Iisus la ceruri. Tradiția populară amintește de Ispas și de Paștele Cailor. O veche legendă spune că, în noaptea Nașterii lui Iisus, Fecioara Maria a blestemat caii, care au răvășit așternutul Pruncului Sfânt, să nu se sature decât într-o zi din an și doar o singură oră. Acea zi este ziua de Ispas, denumirea populară a zilei de Înălțare. Ispas, personaj mitic care ar fi asistat la Înălțarea Domnului și la ridicarea sufletelor morților la cer, este sărbătorit în ziua de joi din săptămâna a șasea după Paști. Ispasul are dată mobilă de celebrare, care poate varia, de la un an la altul, cu un număr mare de zile. Astăzi, zicala „La Paștele cailor” înseamnă a nu înapoia ceea ce ai împrumutat, a amâna până la Sfântul-așteaptă, a nu te ține de cuvânt.

Floriile

Săptămâna Floriilor - este a șasea săptămână din Postul Paștelui, care a fost denumită astfel după sărbătoarea numită Florii, cu care se încheie această săptămână. Sâmbăta Floriilor este serbată la români în amintirea a trei Lazăr (cel sărac, Lazăr de Vitania pe care l-a înviat Domnul Iisus Hristos și Lazăr numit și Lăzărică, mort de dorul plăcintei). În această zi, preotul se duce cu copiii într-un loc cu sălcii, unde adună crenguțe de salcie pe care mai apoi le duc la biserică, unde urmează a fi sfințite în Duminica Floriilor.

Duminica Floriilor, cea care precede pe cea a Paștilor, este începutul Săptămânii Mari și ne amintește intrarea Mântuitorului în Ierusalim, primirea triumfală și întâmpinarea cu ramuri de finic. La noi, finicul a fost înlocuit cu mlădițe de salcie. De aceea, salcia e de mare preț în această zi, și fiecare se întoarce de la biserică cu rămurele, pe care le păstrează cu sfințenie lângă icoană, păzitoare de rele, sau se pun pe la ferestrele și ușile casei sau pe la grajdurile unde sunt animale, fiind putere protectoare și tămăduitoare.

Buna Vestire - Blagoveștea

Una din sărbătorile importante din luna martie pe care poporul a legat-o de venirea primăverii, începutul anului nou agrar, este Buna Vestire sau Blagoveștea (25 martie). Este tot așa de

însemnată ca și Paștele, serbându-se cu cea mai mare sfințenie, mai ales de către femei, pentru vestea cea îmbucurătoare adusă Prea Curatei că va naște pe Mântuitorul lumii; după cum va fi în această zi, așa va fi și prima zi de Paști. Tot în această zi, fiind și dezlegare la pește, fiecare român, fie și cel mai sărac, trebuie să mănânce pește, ca să fie sănătos și iute ca peștele, în tot timpul anului. În această perioadă se altoiesc pomii. Poporul i-a dedicat o sărbătoare și Cucului, tot de Blagoveșteană. În această zi se dezleagă limba păsărilor, cu deosebire a cucului, care toată iarna a fost uliu, iar la Buna Vestire se preface în cuc, cum relatează Pliniu. Cucul începe să fie auzit de Blagoveșteană sau Ziua Cucului și încetează brusc după trei luni, la Sânziene. Acesta începe și se sfârșește la două fenomene astronomice stabile - echinocțiul de primăvară și solstițiul de vară. La Buna Vestire, în biserică se săvârșește Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur.

Postul Mare

Paștele este sărbătoarea sărbătorilor, deoarece ne amintește de Învierea Mântuitorului, cea mai mare minune înfăptuită pe Pământ. Pregătirea sărbătorii acestui „praznic al praznicelor” începe odată cu Lăsatul secului, cu șapte săptămâni înainte de Paști, și se continuă pe toată durata Postului Mare. Slujbele bisericești săptămânale la care se participă duminical, ca și serile deniilor, a prohodului Domnului, sunt tot atâtea trepte de urcuș duhovnicesc în întâmpinarea zilei Învierii Domnului.

În Postul Mare, tot creștinul postește cele șapte săptămâni, în așteptarea mării sărbători a Învierii Domnului.

Săptămâna Mare sau Săptămâna Patimilor

Este cea de-a șaptea săptămână din Postul Paștelui. Se țin denii în cele 6 zile din Săptămâna Patimilor. Toate zilele din această săptămână poartă atributul „Mare”. **Joia Mare** (a morților), când l-a vândut Iuda pe Domnul Iisus, și când slujitorii lui Caiafa au făcut în curtea arhierescă un foc, ca să se încălzească la el. În această noapte, Apostolul Petru a fost oprit în jurul focului și întrebat, acesta fiind și locul unde s-a lepădat de Iisus, înainte de a cânta cocoșul a treia oară. Focul Morților se face în Joia Mare, când sufletele celor morți se încălzesc la el. Dimineața, se face Utrenia și Sfânta Liturghie, comemorându-se prin ele instituirea tainei sfinte împărțșanii la Cina cea de taină. În această zi se împodobește mormântul lui Iisus Hristos. Seara se ține marea denie, se citesc cele 12 evanghelii. Clopotele nu mai sunt trase nici în cazul când moare

cineva, în schimb în fața bisericii este instalată toaca, bătută de copii cu ciocănele de lemn până în dimineața Paștilor. În această săptămână se curăță mormintele în cimitir.

Vinerea Mare

Vinerea este cea de pe urmă din Păresimi sau Postul Mare; i se mai spune: Vinerea Paștilor, Vinerea Patimilor, Vinerea Mare și Vinerea Seacă. Dimineața se săvârșesc Ceasurile Împărătești, fără Liturghie, seara - Prohodul Domnului. În Vinerea Mare „în mijlocul bisericii se punea mormântul lui Iisus Hristos”. Din acel moment și până la Înviere, mormântul este păzit neconținut. În această zi, până nu demult, nu era voie a se lucra nimic și nu se gătea nimic, chiar se postea. Se vopseau ouăle numai cu vopsele speciale (chimicale) în diferite culori: roșu, galben, albastru, albastru închis și verde. Unele gospodine vopseau ouăle prin lipirea unor frunze de ierburi pe ouă, astfel încât după ce ouăle au fost scoase din vopsea și acele frunze se dau jos, locul în care se aflau rămânea alb. Cândva, ouăle se vopseau cu vopsele vegetale (obținute din plante sau din cojile ori fructele pomilor).

Sâmbăta Mare

Sâmbăta Paștilor este cea din urmă zi a postului. E singura seară ce ne mai desparte de fapte mari, care pun în lumină vie și ridică deasupra tuturor credința noastră creștină. Și, lepădându-se de toate patimile și intrigile lumești, toți așteaptă acum, cu inima curată, ceasul sfânt al Învierii.

În fiecare zi din Săptămâna Mare se desfășurau obiceiuri, credințe și ritualuri, multe din ele desfășurându-se în biserică, însă cele mai multe, din păcate, nu se mai păstrează, fiind scoase din uz. Din aceste datini vom aminti câteva. În această săptămână se pregătește pasca pentru Înviere, de către o femeie bătrână, iertată de cele lumești, pe care o sfințește preotul. Trebuie ținut minte că, în Săptămâna Mare, nu se mănâncă oțet și nici untdelemn, pentru că Iisus Hristos a fost adăpat cu oțet în tot timpul patimilor sale, iar cu untelemn a fost uns la coborârea de pe cruce în mormânt. Vinerea Mare este, cu siguranță, cea mai importantă zi din Săptămâna Mare, pentru că în această zi, conform tradiției, a fost răstignit Iisus Hristos. În această zi se ține post, în vinerea aceasta nu se coace și nu se fierbe nimic, doar se vopsesc ouă.

În Sâmbăta Mare femeile pregătesc colăceii care vor fi dați de pomană pentru morți în dimineața primei zile de Paști. În această zi bărbații sacrifică un miel sau ied. Încet, încet, se strecoară și ziua

sâmbetei, iar soarele scăpătând dealul lasă să se coboare amurgul serii peste sat, acoperindu-l într-o tăcere și liniște sfântă. E singura seară ce ne mai desparte de fapte mari, care pun în lumină vie și ridică deasupra tuturor credința noastră creștină. În această noaptea sfântă, Biserica actualizează marele fapt al Învierii Domnului, care este arvuna învierii noastre.

La miezul nopții, glasul târăgănat al clopotelor străbate în unde metalice, convingătoare, întunericul nopții, chemând credincioșii la slujba Învierii. Ca la poruncă cerească, tot satul e în picioare și se pregătește de plecare; trec apoi pe drum, din toate părțile, bărbați, femei, bătrâni și copii, îndreptându-se spre biserică. Se oficiază impunător sfânta Înviere a Domnului. Slujba începe la miezul nopții, unde credincioșii ascultă cu evlavie frumoasele cântări ale slujbei Învierii. Se sting toate luminile și preotul, îmbrăcat în odăjdii sfinte, iese din altar cu o făclie aprinsă, împărțind tuturor „lumină din lumină” și vestindu-le că „Hristos a înviat”, la care, într-un glas, răspund cu toții: „Adevărat a înviat!”. Cu evanghelia și crucea în mâna stângă, cu o lumânare mare în cea dreaptă, iese preotul din biserică însoțit de cantor și urmat de lume cu lumânări aprinse, înconjoară de trei ori biserica, după care intră în biserică, unde se serbează Învierea lui Hristos.

După slujba Învierii, preotul și toți cei care au fost la slujbă formează o procesiune care pornește pe ulițele satului. Fiecare credincios poartă în mână o lumânare aprinsă; în tot acest timp, clopotele bisericii nu încetează a bate, și, pentru a crea o atmosferă de euforie, de bucurie se trăgea cu un fel de mortiere mici (pivă). Apoi se ține o slujbă la crucea din centrul satului, după care se îndreaptă spre biserică pentru a participa din nou la slujbă. Slujba Învierii se termină de abia prin revărsatul zorilor, când lumea se pregătește de plecare. După ce sunt miruiți de preot și primesc „paștile”, oamenii se întorc la casele lor spre a le da și celor rămași acasă. De acum încolo, ori cu cine se întâlnesc, nu-și mai dau „Bună dimineața”, ci „Hristos a înviat” și „Adevărat a înviat”, ca o mărturie de credință a Învierii Mântuitorului.

Sfintele Paști

Sărbătoarea Paștelui (Învieria Domnului), a biruinței vieții asupra morții, este bucuria primăverilor fiecărui an. În toate bisericile se reaprind lumânările care au fost stinse. Prin Învierea Domnului, poporul nostru crede că raiul se deschide tuturor sufletelor reținute în prinsoarea iadului și deschise rămân până la Duminica Tomii; după

alții, până la Ispas sau Rusalii. În dimineața de Paști se obișnuiește a se da de pomană la vecini și neamuri ouă roșii și colăcei. Oul de Paști este cel mai important dintre elementele rituale (pasca, mielul), el simbolizând renașterea. Pe de altă parte, ouăle roșii și colăceii sunt legate de cultul morților, în care oul, ca izvor al vieții, avea un rol extrem de important, devenind simbolul acestei sărbători, oul fiind, în primul rând, simbolul vieții, embrionul din care ia naștere viața.

În ziua de Paști, după terminarea liturghiei, la prânz toți membrii familiei se așează la masă, prânzul fiind festiv, bogat în mâncăruri, se ciocnesc ouă roșii, se mănâncă pască, cozonac și friptură de miel. După ce își pun stomacul bine la cale, după șapte săptămâni de post, și închină, unul în sănătatea altuia, câte un pahar de băutură; după aceasta încep a ciocni ouă roșii. Regula este că dreptul de a lovi îl are bărbatul și cel mai bătrân, pe când femeia și cel mai tânăr trebuie să țină oul, pentru a fi ciocnit. Nevasta ține oul și bărbatul zice: „Hristos a înviat!”, ciocnește, iar nevasta răspunde: „Adevărat a înviat!”. Ciocnesc apoi părinții cu copiii, părinții cu celelalte rude, prieteni sau cunoștințe care sunt la masă. Oul se ciocnește vârf cu vârf sau dos cu dos; a doua zi se ciocnește cap cu dos. Dacă spargi oul, vei fi voinic tot anul. Copiii ținesc ouăle cu un ban metalic ascuțit pe margini, pentru a intra în ou, încă din noaptea Învierii, și mai apoi pe stradă, adunându-se mai mulți. Oul este așezat pe pământ, apoi se trage o linie, după care se măsoară o anumită distanță (10-12 tălpi sau la un pas), se postează la acea distanță, după care ținesc oul cu moneda metalică. Țintașul, ca să obțină oul, trebuie să înfigă moneda în el, altfel pierdea oul și banii plătiți celui ce dădea.

Se mai practica și ținerea oului în mână de către un copil, iar celălalt, după ce a plătit o taxă, țintește oul de la o anumită distanță; dacă nu nimerea oul pierdea banul. Sărbătoarea ținea trei zile. Trebuie să subliniem, de asemenea, că ciclul pascal nu se reduce doar la cele trei zile, când se celebrează Sfintele Paști, acesta constituind, de altfel, momentul central al întregului ciclu; el cuprinde, ca timp, un interval de două săptămâni. Acest timp ritual de 14 zile debutează cu Floriile și se încheie în prima duminică după Paști (Paștele Mic).

Rusalii (Pogorârea Duhului Sfânt asupra apostolilor; Sf. Treime)

Sfântul Duh este a treia persoană a Sf. Treimi, egal și consubstanțial cu Tatăl și cu Fiul, fiind încredințați că, din ziua Cincizecimii, Sf. Duh este permanent în biserică, cu lucrarea lui

sfințitoare, pentru a ne putea împărtăși din bogăția imensă a darurilor sale. De ce sărbătoarea Pogorârii Duhului Sfânt poartă denumirea de Rusalii? Cronologic, aceasta sărbătoare coincidea cu sărbătoarea păgână - Rosalia - când înfloreau trandafirii. Era sărbătoarea rozelor, când cei vii se întâlneau cu cei morți în acel praznic ținut pe iarbă în cimitire; atunci se aduceau la morminte multe roze. Creștinii au păstrat numele păgân al sărbătorii, dar i-au dat conținutul creștin; i-au păstrat numele și spre a nu fi prea bruscă trecerea de la vechea credință la noua credință creștină. În ziua Rusaliilor, ramurile verzi și florile umplu bisericile. Ele dau mireasmă sărbătorii. În mod deosebit, creștinii se împodobesc în această zi cu darurile Duhului Sfânt (duhul înțelepciunii, înțelegerii, sfatului, tăriei, cunoștinței, buneii credințe și al fricii de Dumnezeu).

Rusaliiile sunt o sărbătoare cu dată mobilă, care este fixată întotdeauna în a 50-a zi după Paști. Fiind considerată de rangul Crăciunului și Paștelui, sărbătoarea este celebrată timp de trei zile, în cinstea Pogorârii Duhului Sfânt și dedicată Sfintei Treimi. În această sărbătoare se duc ramuri de tei și se înșiră formând o alee de la poarta bisericii până la intrarea în biserică. Există obiceiul de a se face nedeie (rugă) în prima și a doua zi de Rusalii. A doua zi de Rusalii se face procesiunea religioasă care se îndreaptă către cimitir, aici fiind pomeniți toți morții fiecărei familii prezente. Gospodinele poartă coșuri pline cu pomană și există chiar o întrecere, care gospodină are cel mai deosebit coș în care se află diferite prăjituri, care de care mai frumos decorate. După pomenirea morților și după ce preotul sfințește bucatele respective, fiecare familie merge la locurile unde se află îngropați înaintașii lor și așteaptă ca preotul să treacă pe la fiecare pentru a face câte o slujbă pentru pomenirea morților. Se dă de pomană celor nevoiași sau celor din vecinătate care sunt prezenți. Aici aprindem o lumânare, măcar o dată-n an, când calendarul creștin ne amintește că ne respectăm pe noi înșine, respectându-ne înaintașii.

Sânzienele

Nașterea Sf. Ioan Botezătorul este o sărbătoare ce se celebrează în fiecare an la 24 iunie. În Moniom, în afară de faptul că Sânzienele sunt încă percepute ca sărbătoare și lumea mai merge la biserică și nu lucrează în această zi, s-a mai păstrat doar obiceiul împletirii cununilor de flori de sânziană și punerea (agățarea) lor pe poarta sau peretele dinspre stradă al casei. Există credința că această cunună are darul de a apăra gospodăria și toți membri ei;

această cunună nu este sfințită.

Aranzeli

Soborul Marilor Voievozi Mihail și Gavril este o sărbătoare mare, cunoscută la moniomeni sub numele Aranz'elu, prăznuită în fiecare an la 8 noiembrie. Sf. Arhanghel Mihail, considerat marele voievod, conducător al celorlalți arhangheli (Gavril, Rafail, Salatil, Uril, Legudil, Varhail etc.) și îngeri, este prăznuit ca protector al casei de multe familii din Moniom. Sfântul Arhanghel Mihail se bucură de popularitate, în primul rând pentru că este considerat învingătorul Satanei. Mai subliniem că acei care-l prăznuiesc pe Sf. Arhanghel Mihail ca protector al casei nu fac colivă pentru praznic, întrucât, conform tradiției creștine, Arhanghelul Mihail este viu, în ceruri, și numai la nevoie coboară pe pământ. În această zi se roagă pentru toți cei vii, pentru ziua praznicului, pentru invitați, vite, păsări și câmp, după care se amintesc și morții.

Fiecare familie își are un patron al casei care se transmite pe linie ereditară bărbătească. Praznicul sau „sfântul“ este o sărbătoare restrânsă la familie în casă, iar ruga sau nedeia are caracter colectiv, ca sărbătoare a întregului sat, a întregii colectivități. În timpul praznicului, stăpânul se roagă cu fața către răsărit și aprinde o lumânare care arde cât durează masa, apoi se stinge. Dacă lumânarea plânge, aceasta va fi o prevestire rea pentru casă, iar dacă va arde bine și fumul merge drept, totul va fi bine pentru membrii familiei. Este un păcat înstrăinarea luminii praznicului de casă și nici să nu ardă în întregime la un singur praznic, ci trebuie păstrată pentru ca la sărbătoarea din anul următor să fie aprinsă din nou, ca un fel de garanție a continuității vieții și supraviețuirii casei. Părăsirea nejustificată a sfântului casei (ca și a nașului) echivalează cu un blestem și se crede că în toate cazurile casa lovită de blestem se ruinează.

Bibliografie

- Vasile Ioniță:** Toponime slave în Valea Bârzavei, Studii de Limbă, Literatură și Folclor
- Iuliu Vuia:** Școalele românești bănățene în secolul al XVIII-lea - Studiu Istoric
- Vasile Ioniță:** Monografia localității Călnic
- Stoichescu Nicolae:** Bibliografia localităților și monumentelor medievale din Banat
- Dr. Marius Bizerea:** Ghid Turistic al jud. Caraș-Severin
- A. Mihalik:** Trecutul și prezentul Reșiței; Reșița - Istorie și Contemporaneitate; Buletinul U. D. R. - Anul -1933
- Coriolan Suci:** Indicatorul Localităților din România
- Gheorghe Cimponeriu:** Din istoricul Reșiței.
- Vasile Muntean:** Contribuții la Istoria Banatului
- Iorgu Iordan, Petre Gisteanu, D. I. Oancea:** Indicatorul localităților din România
- Iorgu Iordan:** Dicționarul numelor de familie românești
- S. FL. Marian:** Nunta la Români; Nașterea la Români
- Henri H. Stahl, Paul H. Stahl:** Civilizația vechilor sate românești
- N. A. Constantinescu:** Dicționar onomastic românesc
- V. Țârcovnicu:** Contribuții la Istoria Învățământului Românesc din Banat (1870-1918)
- Coriolan Suci:** Dicționar Istoric al Localităților din Transilvania
- Petre Niescu:** NARL - Banat - Noul Atlas Lingvistic pe regiuni
- Aurel Țintă:** Colonizările Habsburgice în Banat 1716-1740; Regularizarea comunelor din Banat (jud. Caraș, 1748-1796); Analele Banatului, Timișoara
- Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel:** Dicționarul Toponimic al Banatului; Almanahul Banatului – 1992
- Registru Parohial:** Acte de Botez, Stare Civilă și Preoție Socială,
- Ion Lotreanu:** Monografia Banatului
- Arhivele Statului Caransebeș:** Stare civilă și preoție socială; Acte de botez – Moniom; Registru Parohial
- Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Cornelia Mureșan:** Populația. Recensământ Transilvania, 1880
- Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Mezei Elemer:** Populația - Recensământ Transilvania, 1900-1910
- Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ion Scurtu:** Enciclopedia de Istorie a României
- Grigore Popiți:** Conspectul Arhivelor din Banat -1950; Tipografia

Învățătorului

Teodor Vijdea: Școalele bănățene la granița de vest.

Lucia Apolzan: Studii și comunicări de Etnografie-Istorie

Maria Petrovszky: Meșteșugul olăritului la Biniș; Studii și comunicări de Etnografie-Istorie

Agneta Bâtcă, Margareta Tomescu: Vopsitul tradițional și modern în gospodărie

I. I. Iliescu: Producții Populare și Creații Individuale

Iosif Velceanu: Calendarul Banatului – 1936; Emularea de Coruri din Bocșa Montană

Liviu Groza: Studii și comunicări de etnografie-istorie

Dumitru Jompan: Coruri și fanfare din jud. Caraș-Severin

Csanki Dezső: Budapesta, 1913

Emil Grădinaru, Ion Stoia Udrea: Anuarul învățătorului primar

Dumitru Țeicu: Istoria Banatului Montan

Vasile Vărădean: Cântecul la el acasă; Contribuții la istoricul muzicii românești din Banat

Simeon Samson Moldovan: Județul Caraș și orașul Oravița

Almanachiul Județului Caraș pe anul 1932

Coriolan Suci: Dicționar Istoric al Localităților din Transilvania

C. Feneșan: Cnezi și obercnezi în Banatul Imperial 1716-1778

Valeriu Leu: Cartea veche românească din bisericile eparhiei Caransebeșului, 1648-1800

I. D. Suci, R. Constantinescu: Documente privitoare la Istoria Mitropoliei Banatului

Nicolae Cornean: Monografia eparhiei Caransebeșului

Gheorghe Jurma - Vasile Petrica: Biserici din Protopopiatul Ortodox Român Reșita

Gheorghe Jurma: Monografiile tinereții noastre; În căutarea cântăreților de strană din Banat

V. Petrica - Gheorghe Jurma: Istorie și Artă Bisericească

Prot. Ion B. Mureșianu: Cartea Veche Bisericească din Banat

Petru Călin: Tiparul românesc diecezan din Caransebeș

Dr. Alexa Popovici: Istoria Bapțiștilor din România

Serghei Bulgakov: Lumină neînserată, Contemplații și reflecții metafizice

Ion Lotreanu: Monografia Banatului - 1935

Nicolae Stoicescu: Bibliografia localităților și monumentelor medievale din Banat.

Gh. Cotoșman: Inscripții și însemnări din bisericile Mitropoliei

Banatului

Valeriu Leu, Carmen Albert: Banatul în memorialistica „Măruntă“ sau Istoria ignorată (1914-1919)

O. Densușianu: Histoire de la langue Roumaine

Vasile. V. Munteanu: Contribuții la istoria Banatului; Regularizarea comunelor din Banat (jud. Caraș, 1784-1796); Analele Banatului

Protocol - Stare civilă și preoție socială; Acte de botez; Registru parohial, 1891-1950; Matricole - 1899-2004

Dr. Szenttclari Jenő: Istoria parohiilor diecezei de Cenad

Almanachiul jud. Caraș, 1935

Octavian Răuț: Amenajări teritoriale în Banat în secolul al XVIII-lea

A. Mihalik: Trecutul și prezentul Reșiței

Gheorghe Cimponeriu: Din istoricul Reșiței

Vasile. C. Ioniță: Toponime slave în Valea Bârzavei

Octavian Răuț: pag. 76, 78, Banatica – 1978; Caiet de științe naturale; Amenajări Teritoriale în Banat în secolul al XVIII-lea

Cuvânt de încheiere, despre autor...

Dușan Basista s-a născut, evident, la Moniom, în 26 iulie 1956. A terminat Școala Profesională în 1975 și Școala Populară de Artă în 1980, ambele la Reșița. Este un participant constant al Saloanelor de artă din județ sau din țară. Sculpturile lui se găsesc în colecții particulare românești sau din Europa. Scrie poezii, este membru al câtorva cenacluri. Cam atât vrea să aflați, despre el, din aceste rânduri. Ah, să nu uit, mai vrea să se știe că lucrează la UCM Reșița!

Când a început lucrul la această carte, Dușan Basista folosea o mașină de scris. Așezat la o masă, în grădină, printre găinile lui. Apoi, a învățat să folosească un computer. Dacă i-a fost greu sau nu, ar fi mai bine să-l întrebați pe el. Însă, ca unul ce l-am supravegheat în această întreprindere, pot să spun că mi-a dat enorm de furcă. A trecut, repede și ușor, peste începutul când abia găsea tastele, cu degetele lui obișnuite să mângâie și să însuflețască lemnul.

După aproape doi ani de muncă a reușit să scoată ceva ce, cred eu, arată altfel decât alte monografii. Misiunea mea, aceea de a pune în pagină voința lui Dușan, mi s-a părut o treabă extraordinar de dificilă. Apoi, parcurgându-i textul, după multe frământări, am ajuns la concluzia că nu trebuie să-l corectez în nici un fel. Să-l las să povestească, țărănește, liber, așa cum e firea lui...

Ceea ce a scris Basista nu este o monografie adevărată, mai degrabă un studiu monografic, el nu prea respectă regulile pe care, să fim sinceri, puțini le știu. Nu a colaborat cu echipe de cercetători, a făcut totul singur, scriind, în mod intuitiv, ceea ce crede el că trebuie despre un sat așa de grozav ca Moniomul.

Monografia lui Basista este altceva, în primul rând pentru că autorul ei este altfel, e atipic. Nu este lingvist sau cercetător. Este un țaran autodidact, sculptor, poet în grai bănățean. Într-un cuvânt, un artist. Este un om ce aparține, trup și suflet, unui sat pe care l-am putea numi minuscul. Însă, prin ceea ce a scris Dușan despre satul lui, prin dimensiunile pe care vrea să le inducă în mintea noastră, citindu-i cartea, ne dă senzația că vedem în fața ochilor o așezare imensă, încărcată de istorie, de cultură și autenticitate. Fără îndoială, autorul își iubește satul, dar nu oricum, ci cu o dragoste ce a ieșit dintre dealurile ce-i înconjoară casa. Eu cred că, în mintea lui, Moniomul este centrul lumii. Pentru Dușan Basista, pe care îl cunosc

suficient de bine, satul în care s-a născut este la fel de important ca Viena pentru Imperiul Austro-Ungar.

De multe ori, călcându-i prin curte, arătându-mi cu mâinile direcții înspre satul care îl înconjoară, el reușea să-mi transmită o impresie ciudată, aceea că în grădina lui se află Izvorul Universului. Iar puțin mai încolo, unde este biserica, ale cărei turlle le vede stând la fereastră, acolo este Izvorul cel Mare. Dușan Basista a reușit să capteze aceste ape și, oricui trece pe la el, îi dă să bea. Apoi, după ce ai golit cana, te întreabă dacă simți. Iar tu, dacă nu ești nemilos, îi vei spune neapărat că da, așa este, simți! Chiar dacă, ai impresia, centrul lumii nu este la Moniom...

Basista e un lăudăros!

Matei Bîtea

INTRODUCERE	5
Cuvântul autorului	5
Necesitatea unei Monografii	6
Oamenii din Moniom.....	8
MONIOM ÎN DATE ȘI CIFRE	10
Istoria satului Moniom.....	10
Așezare.....	15
Toponimie.....	17
Toponimic Moniom	23
Înălțimile satului	23
Teritoriul satului.....	24
Străzile	24
Relieful.....	25
Subsolul.....	26
Hidrografia.....	27
Vegetația	28
Flora.....	29
Fauna	29
Clima.....	30

MONIOMENII ȘI CASELE LOR	32
Populația.....	32
Cauze de deces.....	34
Eroii Războiului cel Mare	37
Nume de familii	38
Apelative	39
Nume de batjocură.....	41
Nume de botez	42
Casa și construcția ei	43
Grajdul și anexele	48
Mobilierul	49
Țesăturile.....	50
Oalele	51
Hrana	52
VIAȚA RELIGIOASĂ.....	53
Hramul bisericii	53
Centenarul bisericii din Moniom.....	55
Sânțirea bisericii din Moniom – 1904.....	56
Sfințirea bisericii din Moniom 1905	58
Biserici, în secolele anterioare.....	60

Preoți deservenți ai parohiei Moniom, în timp.....	62
Dimensiunile actualei biserici	63
Iconostasul	63
Pictura	67
Bolta și pereții laterali din altar.....	67
Pereții laterali din naos și pronaos	68
Bolta centrală	68
Pictura ferestrelor	68
Bolta cafasului	69
Pictura dintre ferestre	69
Pictura Frizelor	69
Clopotele	70
Corul bisericii	70
Așezarea credincioșilor în biserică.....	71
Poarta bisericii	72
Sesia bisericii	73
Casa Parohială	73
Crucea din centrul satului.....	74
Cimitirul parohial.....	74
Cultul baptist în Moniom.....	75

Preotul Ioan Meilă	76
Preotul Ioan Simu	78
Preotul Ioan Milotin	79
Preotul Ioan Pașca	81
Alți preoți.....	81
Vizite canonice	82
Cantorii.....	83
Epitropii.....	83
Clopotarii	84
Cartea și destinul ei	84
Strastnic, Blaj, 1773. Nr inv. 312.	85
Însemnări.....	85
Obiecte de valoare	87
Cărți vechi aparținând bisericii Moniom	87
Cărți de rugăciune și donatorii acestora	88
Prapuri (steaguri)	88
Tablouri	89
Inventarul bisericii	90
Donații si donatori	91
Veniturile bisericii	91

Reparații, investiții	92
VIAȚA SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ.....	95
Administrația localității	95
Școala	99
Învățători ai școlii din Moniom	102
Grădinița	109
Biblioteca	109
Vizionarea filmelor	111
Căminul Cultural.....	111
Statutul Căminului Cultural.....	116
Averea Căminului	117
Activitatea Căminului.....	120
Emulații culturale	123
Activități culturale	123
Șezători	124
Călușerii.....	124
Hora Satului	125
Coruri	126
Poșta și dispensarul.....	133
Întovărășiri.....	133

OCUPAȚIILE MONIOMENILOR	135
Creșterea animalelor	135
Stânile	138
Agricultura	139
Lucrări agricole	142
Unelte agricole.....	144
Sălașele.....	146
Apicultura	147
Pomicultura	148
Cazanele de fript țuică	149
Legumicultura.....	149
Vița de vie.....	150
Fierăritul.....	150
Cojocăritul.....	150
Covăciile	151
Morăritul.....	151
Claca	152
Țesătoria și războaiele de țesut	153
Cânepa și prelucrarea ei.....	155
Prelucrarea lânii	156

Vopsitul țesăturilor	157
PORTUL POPULAR.....	159
Portul femeilor	161
Portul bărbaților	164
OBICEIURI, SĂRBĂTORI ȘI CREDINȚE	167
Nașterea și botezul	167
Nunta	168
Moartea	173
Semnele recoltei	186
Paparudele.....	187
Credințe de peste an	188
Alungarea răului.....	191
Descântec pentru deochi.....	191
Vrajă împotriva beției	196
Obiceiuri cu nași	197
Curasta	197
Măsuratul	198
Denumirea oilor	199
Medicină populară	200

Sărbătorile de iarnă.....	201
Sărbătorile și obiceiurile de peste an.....	205
BIBLIOGRAFIE	214
FOTOGRAFII.....	217
CUVÂNT DE ÎNCHEIERE, DESPRE AUTOR... ..	224